

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

พระสุตตันตปิฎก

เล่ม ๓

ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๑. ปาฎิกสูตร (๒๔)

[๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่อนุปิยนิคม ของชาวมัลละ ใน
แคว้นมัลละ ครั้นนั้นแลเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร
เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังอนุปิยนิคม ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงพระดำริว่า
ยังเข้านักที่จะเข้าไปบิณฑบาตยังอนุปิยนิคม ถ้ากระไร เราพึงไปหาปริพาชก ชื่อ
ภัคควโคตรที่อารามของเขา ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปหาปริพาชกชื่อ
ภัคควโคตรที่อารามของเขาแล้ว ฯ

ปริพาชกชื่อภัคควโคตรได้กราบทูลเชิญพระผู้มีพระภาคว่า ขอเชิญ
พระผู้มีพระภาคเสด็จมาเถิด พระเจ้าข้า พระองค์เสด็จมาดีแล้ว นานๆ พระองค์จึง
จะมีโอกาสเสด็จมาที่นี่ ขอเชิญประทับนั่ง นี้อาสนะที่จัดไว้ พระผู้มีพระภาคได้
ประทับนั่งบนอาสนะที่จัดไว้แล้ว ฝ่ายปริพาชกชื่อภัคควโคตร ถือเอาอาสนะตำแหน่ง
หนึ่งนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว จึงได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
วันก่อนๆ พระโอรสเจ้าลิจจรีชื่อสุนักขัตตะ ได้เข้ามาหาข้าพระองค์ถึงที่อยู่ แล้ว
บอกว่า ดูกษัตริย์ บัดนี้ ข้าพเจ้าบอกกับพระผู้มีพระภาคแล้ว ข้าพเจ้าไม่อยู่อุทิศ
ต่อพระผู้มีพระภาค ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คำนั้นเป็นดังที่เขากล่าวหรือ ฯ

ก็เป็นดังที่โอรสเจ้าลิจจรีชื่อสุนักขัตตะกล่าวนั้นแล ภัคควะ ในวันก่อนๆ
เขาได้เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ ถวายอภิเวทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้ทูลว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอบอกกับพระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์จักไม่อยู่
อุทิศต่อพระผู้มีพระภาค เมื่อเขากล่าวอย่างนี้แล้ว เราจึงได้กล่าวว่า ดูกษัตริย์ชื่อนี้
เราได้กล่าวกะเธออย่างนี้ว่า มาเถิด สุนักขัตตะ เธอจงอยู่อุทิศต่อเรา ดังนี้บ้าง
หรือ ฯ

หามิได้ พระเจ้าข้า ฯ

หรือว่า เธอได้กล่าวกะเธออย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์
จักอยู่อุทิศต่อพระผู้มีพระภาค ฯ

หามิได้ พระเจ้าข้า ฯ

ดูกษัตริย์ชื่อนี้ เพราะเหตุที่เราไม่ได้กล่าวกะเธอว่า มาเถิด สุนักขัตตะ
เธอจงอยู่อุทิศต่อเรา ดังนี้ อนึ่ง เธอก็ไม่ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ข้าพระองค์จักอยู่อุทิศต่อพระผู้มีพระภาค ดังนี้ ดูกษัตริย์ชื่อนี้ เมื่อเป็นเช่นนั้น
เธอเมื่อบอกกับใคร เธอจะเห็นว่า ข้อนี้เป็นความผิดของเธอ
เท่านั้น ฯ

[๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงกระทำอิทธิปาฏิ-

*หาริย์ที่เป็นธรรมยิ่งยวดของมนุษย์แก่ข้าพระองค์เลย ฯ

ดูกษัตริย์ชื่อนี้ เราได้กล่าวกะเธออย่างนี้ว่า มาเถิด สุนักขัตตะ เธอจงอยู่
อุทิศต่อเรา เราจะกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยิ่งยวดของมนุษย์แก่เธอ ดังนี้
บ้างหรือ ฯ

หามิได้ พระเจ้าข้า ฯ

หรือว่า เธอได้กล่าวกะเธออย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์
จักอยู่อุทิศต่อพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคจักทรงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็น
ธรรมยิ่งยวดของมนุษย์แก่ข้าพระองค์ ฯ

หามิได้ พระเจ้าข้า ฯ

ดูกษัตริย์ชื่อนี้ เพราะเหตุที่เรามิได้กล่าวกะเธอว่า มาเถิด สุนักขัตตะ
เธอจงอยู่อุทิศต่อเรา เราจักกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยิ่งยวดของมนุษย์แก่เธอ
ดังนี้ อนึ่ง เธอก็มิได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักอยู่อุทิศ
ต่อพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคจักทรงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยิ่งยวด
ของมนุษย์แก่ข้าพระองค์ ดังนี้ ดูกษัตริย์ชื่อนี้ เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอเมื่อบอกกับ
ใคร เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน คือเมื่อ
เราได้กระทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยิ่งยวดของมนุษย์ หรือมิได้กระทำกิตติ ธรรม
ที่เราได้แสดงไว้ ย่อมนำผู้ประพฤติกให้สิ้นทุกข์โดยชอบ [หรือหาไม่] ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระองค์ได้ทรงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็น
ธรรมยิ่งยวดของมนุษย์ หรือมิได้ทรงกระทำกิตติ ธรรมที่พระองค์ได้ทรงแสดงไว้
ย่อมนำผู้ประพฤติกให้สิ้นทุกข์โดยชอบ พระเจ้าข้า ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทิมนิกาย ปาฏิกวรรค

ดูรสุนัขขัตะ เพราะเหตุที่เมื่อเราได้กระทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรม
ยิ่งยวดของมนุษย์ หรือมิได้กระทำกิตติ ธรรมที่เราได้แสดงไว้ ย่อมนำผู้ประพฤติให้
สิ้นทุกข์โดยชอบ เช่นนี้ เธอจะปรารภนาการกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรม
ยิ่งยวดของมนุษย์ไปทำไม ดูกรโมฆบุรุษ เธอจงเห็นว่า ข้อนี้เป็นความผิดของเธอ
เท่านั้น ฯ

[๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงบัญญัติสิ่งที่โลก
สมมติว่าเลิศแก่ข้าพระองค์เลย ฯ

ดูรสุนัขขัตะ เราได้กล่าวกะเธออย่างนี้ว่า มาเกิดสุนัขขัตะ เธอจงอยู่
อุทิศต่อเรา เราจักบัญญัติสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศแก่เธอ ดังนี้ บ้างหรือ ฯ

หามิได้ พระเจ้าข้า ฯ

หรือว่า เธอได้กล่าวกะเธออย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์
จักอยู่อุทิศต่อพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคจักทรงบัญญัติสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศ
แก่ข้าพระองค์ ฯ

หามิได้ พระเจ้าข้า ฯ

ดูรสุนัขขัตะ เพราะเหตุที่เรามีได้กล่าวกะเธอว่า มาเกิด สุนัขขัตะ
เธอจงอยู่อุทิศต่อเรา เราจักบัญญัติสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศแก่เธอ ดังนี้ อนึ่ง เธอ
ก็มีได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จักอยู่อุทิศต่อพระผู้มีพระภาค
พระผู้มีพระภาคจักทรงบัญญัติสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศแก่ข้าพระองค์ ดังนี้ ดูกร-

*โมฆบุรุษ เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอเมื่อบอกฉัน จะชื่อว่าบอกฉันใคร ดูรสุนัขขัตะ
เธอจะเข้าใจความข้อนี้เป็นโฉน คือเมื่อเราได้บัญญัติสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศ หรือ
มิได้บัญญัติกิตติ ธรรมที่เราได้แสดงไว้ ย่อมนำผู้ประพฤติให้สิ้นทุกข์โดยชอบ
[หรือหาไม่] ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระองค์ได้บัญญัติสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศ หรือ
มิได้บัญญัติกิตติ ธรรมที่พระองค์ได้แสดงไว้ ย่อมนำผู้ประพฤติให้สิ้นทุกข์โดย
ชอบ ฯ

ดูรสุนัขขัตะ เพราะเหตุที่เมื่อเราได้บัญญัติสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศหรือ
มิได้บัญญัติกิตติ ธรรมที่เราได้แสดงไว้ ย่อมนำผู้ประพฤติให้สิ้นทุกข์โดยชอบ เช่นนี้
เธอจะปรารภนาการบัญญัติสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศไปทำไม ดูกรโมฆบุรุษ เธอจง
เห็นว่า ข้อนี้ เป็นความผิดของเธอเท่านั้น สุนัขขัตะ เธอได้สรรเสริญเราที่
วิชิคาม โดยปริยายมิใช่น้อยว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว
ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดา
และมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม ดังนี้ เธอได้
สรรเสริญพระธรรมที่วิชิคามโดยปริยายมิใช่น้อยว่า พระธรรมอันพระผู้มีพระภาค
ตรัสดีแล้ว อันผู้บรรลุพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควร
น้อมเข้าไปในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ดังนี้ และเธอได้สรรเสริญพระสงฆ์
ที่วิชิคาม โดยปริยายมิใช่น้อยว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้
ปฏิบัติดีแล้ว ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติชอบ คือคฤรูป ๔ บุรุษบุคคล
๘ นั่นคือพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ควรรับของบูชา เป็นผู้ควรรับ
ของต้อนรับ เป็นผู้ควรรับของทำบุญ เป็นผู้ควรทำอัญชลี เป็นบุญเขตของ
ชาวโลกไม่มีเขตอื่นยิ่งกว่า ดังนี้ สุนัขขัตะ เราขอบอกเธอ เราขอเตือนเธอว่า
จักมีผู้กล่าวติเตียนเธอว่า โอโรสเจ้าลิจจวีชือสุนัขขัตะ ไม่สามารถประพฤติ
พรหมจรรย์ในพระสมณโคตม บอกฉันลิกขาเรียนมาเพื่อความเป็นคนแล้ว ดังนี้
ดูกรภคคะ โอโรสเจ้าลิจจวีชือสุนัขขัตะ ถึงแม้นถูกเรากล่าวอยู่อย่างนี้ ก็ได้หนี
ไปจากธรรมวินัยนี้ เหมือนสัตว์อูบาย เหมือนสัตว์นรก ฉะนั้น ฯ

[๔] ดูกรภคคะ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่นิคมแห่งชาวอุลลูลชื่ออุตตรกาในอุลล
ชนบทครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า เรานั่งแล้วถือบาตรและจีวร มีโอโรสเจ้าลิจจวีชือสุนัข
ขัตะเป็นปัจฉิมสมณะ เข้าไปบิณฑบาตที่อุตตรกานิคม สมัยนั้น มือเจลกคน
หนึ่งชื่อโกรักขัตติยะ ประพฤติอย่างสุณัช เดินด้วยข้อศอกและเข่า กินอาหารที่
กองบนพื้นด้วยปาก ดูกรภคคะ โอโรสเจ้าลิจจวีชือสุนัขขัตะ ได้เห็นแล้วจึง
คิดว่าเขาเป็นสมณะอรหันต์ที่ดีผู้หนึ่ง ครั้งนั้น เราได้ทราบความคิดในใจของโอโรส
เจ้าลิจจวีชือสุนัขขัตะด้วยใจแล้ว จึงกล่าวกะเขาว่า ดูกรโมฆบุรุษ แม้นคนเช่นเธอ
ก็ยังจักปฏิญาณตนว่าเป็นศากยบุตรอยู่หรือ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โฉนพระผู้มีพระภาคจึงตรัสกะข้าพระองค์อย่างนี้ว่า
ดูกรโมฆบุรุษ แม้นคนเช่นเธอ ก็ยังจักปฏิญาณตนว่าเป็นศากยบุตรอยู่หรือ ฯ

ดูรสุนัขขัตะ เธอได้เห็นโกรักขัตติยะเจลกคนนี้ ซึ่งประพฤติอย่างสุณัช

ตลอดชีวิต ฯ

๔. เราพึงไม่ล่วงเกินอุเทนเจดีย์ ซึ่งอยู่ที่ศุภรพแห่งเมืองเวสาลี ฯ
๕. เราพึงไม่ล่วงเกินโคตมเจดีย์ ซึ่งอยู่ที่ศักกิชนแห่งเมืองเวสาลี ฯ
๖. เราพึงไม่ล่วงเกินสถิตัมพเจดีย์ ซึ่งอยู่ที่ทิศประจิมแห่งเมืองเวสาลี ฯ
๗. เราพึงไม่ล่วงเกินพหุปัตตเจดีย์ ซึ่งอยู่ที่ศอุดรแห่งเมืองเวสาลี ฯ

เพราะการสมานทานข้อวัตรทั้ง ๗ นี้ เขาจึงเป็นผู้เลิศด้วยลาภและยศอยู่ที่
วิชัยคาม ครั้นนั้น โอรสเจ้าลิจฉวีซุณักขัตตะได้เข้าไปหาอเจลลช็อกพารมัชฌกะ
แล้วถามปัญหาหาเขา เขาไม่สามารถแก้ปัญหามาของโอรสเจ้าลิจฉวีซุณักขัตตะ
ให้ถูกต้องได้ จึงแสดงความโกรธ โทสะและความโหม่นส่ำให้ปรากฏ ครั้นนั้น
โอรสเจ้าลิจฉวีซุณักขัตตะ ได้คิดว่า ตนได้รุกรานสมณะผู้เป็นพระอรหันต์ที่ดี
ข้อนั้นอย่าได้มีแก่เราเพื่อไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูลและเพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน ครั้น
นั้น โอรสเจ้าลิจฉวีซุณักขัตตะได้เข้ามาหาเราถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง เราได้กล่าวกะเขาผู้นั้นเรียบร้อยแล้ว ดูกรโมฆบุรุษ แม้นคนเช่นเธอก็
ยังจักปฏิญาณตนเป็นศากยบุตรอยู่หรือ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ โฉนพระผู้มีพระภาคจึงตรัสกะข้าพระองค์อย่างนี้ว่า
ดูกรโมฆบุรุษ แม้นคนเช่นเธอ ก็ยังจักปฏิญาณตนเป็นศากยบุตรอยู่หรือ ฯ

ดูกรซุณักขัตตะ เธอได้เข้าไปหาอเจลลช็อกพารมัชฌกะแล้วถามปัญหา
หาเขา เขาไม่สามารถแก้ปัญหามาของเธอให้ถูกต้องได้ จึงได้แสดงความโกรธ โทสะ
และความโหม่นส่ำให้ปรากฏ เธอจึงได้คิดว่า ตนได้รุกรานสมณะผู้เป็นพระอรหันต์
ที่ดี ข้อนั้นอย่าได้มีแก่เราเพื่อไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูลและเพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน
ดังนี้ มิใช่หรือ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ พระผู้มีพระภาคก็ทรงหวง
พระอรหันต์ อยู่หรือ ฯ

ดูกรโมฆบุรุษ เรามีได้หวงพระอรหันต์ แต่ว่าเธอได้เกิดที่อุลลัมภ เธอจึง
ละมันเสีย ที่อุลลัมภนั้นอย่าได้เกิดแก่เธอ เพื่อไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูลและเพื่อ
ทุกข์สิ้นกาลนาน อนึ่ง เธอยอมเข้าใจอเจลลช็อกพารมัชฌกะ ว่าเป็นสมณะผู้เป็น
พระอรหันต์ที่ดีคนหนึ่ง ต่อไปไม่นาน เขาจักกลับนุ่งห่มผ้า มีภรรยา กินข้าวและ
ขนม ล่วงเกินเจดีย์ที่มีอยู่ในเมืองเวสาลีทั้งหมด กลายเป็นคนเสื่อมยศ แล้วตายไป
ดูกรภคคะ ต่อมาไม่นาน อเจลลช็อกพารมัชฌกะ ก็กลับนุ่งห่มผ้า มีภรรยา
กินข้าวและขนม ล่วงเกินเจดีย์ที่มีอยู่ในเมืองเวสาลีทั้งหมดกลายเป็นคนเสื่อมยศ
แล้วตายไป โอรสเจ้าลิจฉวีซุณักขัตตะได้ทราบข่าวว่า อเจลลช็อกพารมัชฌกะ
กลับนุ่งห่มผ้า มีภรรยา กินข้าวและขนม ล่วงเกินเจดีย์ที่มีอยู่ในเมืองเวสาลีทั้ง
หมด กลายเป็นคนเสื่อมยศ แล้วตายไป จึงได้เข้ามาหาเราถวายอภิวาทแล้วนั่ง
ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เราจึงกล่าวกะเขาผู้นั้นเรียบร้อยแล้ว สุนักขัตตะ เธอ
จะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ภิวกนั้น ได้มีแล้วเหมือนดังที่เราได้พยากรณ์
อเจลลช็อกพารมัชฌกะ ไว้แก่เธอ มิใช่โดยประการอื่น ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิวกนั้นได้มีแล้ว เหมือนดังที่พระผู้มีพระภาคได้
ทรงพยากรณ์อเจลลช็อกพารมัชฌกะ ไว้แก่ข้าพระองค์ มิใช่โดยประการอื่น ฯ

ดูกรซุณักขัตตะ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เมื่อเป็นเช่นนี้ อิทธิ
ปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของมนุษย์ ชื่อว่าเป็นคุณอันเราได้แสดงไว้แล้ว
หรือมิใช่ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เป็นอันทรงแสดงแล้วแน่นอน มิใช่ไม่ทรง
แสดง ฯ

ดูกรโมฆบุรุษ แม้นเมื่อเป็นเช่นนี้ เธอยังจะกล่าวกะเราผู้แสดงอิทธิปาฏิ-

* หาริย์ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของมนุษย์อย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มี
พระภาคมิได้ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของมนุษย์แก่ข้าพระองค์
ดังนี้ ดูกรโมฆบุรุษ เธอจงเห็นว่า ข้อนี้เป็นความผิดของเธอเท่านั้น ดูกรภคคะ
โอรสเจ้าลิจฉวีซุณักขัตตะ ถูกเรากล่าวอยู่อย่างนี้ ได้หนีไปจากพระธรรมวินัยนี้
เหมือนสัตว์ผู้ควรเกิดในอบาย เหมือนสัตว์ผู้ควรเกิดในนรก ฉะนั้น ฯ

[๖] ดูกรภคคะ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่ภูฏาคารศาลาในป่ามหาวัน เขต
เมืองเวสาลีนั้นเอง สมัยนั้น อเจลลช็อกปาฏิโกบุตร อาศัยอยู่ที่วิชัยคาม เขตเมือง
เวสาลี เป็นผู้เลิศด้วยลาภและยศ เขากล่าวว่าเจ้าในบริษัทที่เมืองเวสาลีอย่างนี้ว่า
แม้พระสมณโคตมก็เป็นญาณวาท แม้เราก็คือเป็นญาณวาท ก็ผู้ที่เป็นญาณวาท ย่อม
ควรแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของมนุษย์กับผู้ที่ป็นญาณวาท พระ-

* สมณโคตมพึงสด็จไปถึงหนทาง แม้เราก็จึงไปถึงหนทาง ในที่พบกันนั้น แม้เรา
ทั้ง ๒ พึงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของมนุษย์ ถ้าพระสมณโคตม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
จักรทงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของมนุษย์ ๑ อย่าง เราจักรกระทำ
๒ อย่าง ถ้าพระสมณโคดมจักรทงกระทำ ๒ อย่าง เราจักรกระทำ ๔ อย่าง ถ้า
สมณโคดมจักรทงกระทำ ๔ อย่าง เราจักรกระทำ ๘ อย่าง พระสมณโคดมจักรทง
กระทำเท่าใดๆ เราก็จักรกระทำให้มากกว่านั้นเป็นทวีคูณๆ ไอรสเจ้าลิจจวีชื่อ
สุนักขัตตะทราบข่าวนั้น จึงเข้ามาหาเราถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
แล้วจึงกล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อเจลลชื้อปาฏิกบุตรอาศัยอยู่ที่
วิชชีคาม เขตเมืองเวสาลี เป็นผู้เลิศด้วยลาภและยศ เขากล่าวว่าจาในบริษัทที่
เมืองเวสาลียังนี้ว่า แม้พระสมณโคดมก็เป็นญาณวาท แม้เราก็เป็นญาณวาท
ก็ผู้ที่เป็นญาณวาท ย่อมควรแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของมนุษย์
กับผู้ที่เป็นญาณวาท พระสมณโคดมพึงเสด็จ ไปกึ่งหนทาง แม้เราก็พึงไปกึ่งหนทาง
ในที่พบกันนั้น แม้เราทั้ง ๒ พึงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของ
มนุษย์ ถ้าพระสมณโคดมจักรทงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของ
มนุษย์ ๑ อย่าง เราจักรกระทำ ๒ อย่าง ถ้าพระสมณโคดมจักรทงทำ ๒ อย่าง
เราจักรกระทำ ๔ อย่าง ถ้าพระสมณโคดมจักรกระทำ ๔ อย่าง เราจักรกระทำ ๘ อย่าง
พระสมณโคดมจักรทงกระทำเท่าใดๆ เราจักรกระทำให้มากกว่านั้นเป็นทวีคูณๆ
เมื่อไอรสเจ้าลิจจวีชื่อสุนักขัตตะ กล่าวอย่างนี้ เราได้กล่าวกะเขาว่า สุนักขัตตะ
อเจลลชื้อปาฏิกบุตร เมื่อไม่ละวาจา จิต และสละคืนทฐิเช่นนั้น ก็ไม่สามารถ
ที่จะมาพบเห็นเราได้ แม้ถ้าเขาพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เราไม่ละวาจา จิต และสละคืน
ทฐิเช่นนั้น ก็พึงไปพบเห็นพระสมณโคดมได้ ดังนี้ แม้ศิระะเขาจะพึงแตกออก ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงรักษาพระวาจานั้น ขอ
พระสุตตจงทรงรักษาพระวาจานั้น ฯ

คุตรสุนักขัตตะ ก็โชนเธอจึงกล่าวกะเราอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงรักษาพระวาจานั้น ขอพระสุตตจงทรงรักษาพระวาจานั้น ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เพราะพระผู้มีพระภาคตรัสวาจาโดยแน่นอนว่า
อเจลลชื้อปาฏิกบุตร เมื่อไม่ละวาจา จิต และสละคืนทฐิเช่นนั้น ก็ไม่สามารถ
จะมาพบเห็นเราได้ แม้ถ้าเขาพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เราไม่ละวาจา จิต และสละคืน
ทฐิเช่นนั้น ก็พึงไปพบเห็นพระสมณโคดมได้ ดังนี้ แม้ศิระะเขาจะพึงแตกออก
ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็อเจลลชื้อปาฏิกบุตรอาจแปลงรูปมาพบเห็นพระผู้มี
พระภาคก็ได้ ในคราวนั้น พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคก็พึงเป็นมฺสา ฯ

คุตรสุนักขัตตะ ตถาคตเคยกล่าววาจาที่เป็น ๒ ไว้บ้างหรือ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาคทรงทราบอเจลลชื้อปาฏิกบุตร
โดยแจ้งชัดด้วยพระหฤทัยว่า เขาเมื่อไม่ละวาจา จิต และสละคืนทฐิเช่นนั้น ก็ไม่
สามารถที่จะมาพบเห็นเราได้ แม้ถ้าเขาพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เราไม่ละวาจา จิต และ
สละคืนทฐิเช่นนั้น ก็พึงไปพบเห็นพระสมณโคดมได้ ดังนี้ แม้ศิระะเขาจะพึง
แตกออกหรือเหวตมาทลความนั้นแต่พระผู้มีพระภาคว่า เขาเมื่อไม่ละวาจา จิต
และสละคืนทฐิเช่นนั้น ก็ไม่สามารถที่จะมาพบเห็นพระองค์ได้ แม้ถ้าเขาพึงคิดเห็น
อย่างนี้ว่า เรา ไม่ละวาจา จิต และสละคืนทฐิเช่นนั้น ก็พึงไปพบเห็นพระสมณ
โคดมได้ ดังนี้ แม้ศิระะเขาจะพึงแตกออก ฯ

คุตรสุนักขัตตะ เราทราบอเจลลชื้อปาฏิกบุตร โดยแจ้งชัดด้วยใจของเรา
ว่า เขาไม่ละวาจา จิต และสละคืนทฐิเช่นนั้น จึงไม่สามารถที่จะมาพบเห็นเราได้
แม้ถ้าเขาพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เรา ไม่ละวาจา จิต และสละคืนทฐิเช่นนั้น ก็พึงไป
พบเห็นสมณโคดมได้ดังนี้ แม้ศิระะเขาจะพึงแตกออก แม้เทวดาก็ได้บอกความ
นั้นแก่เราว่า เขาเมื่อ ไม่ละวาจา จิต และสละคืนทฐิเช่นนั้น ก็ไม่สามารถจะมา
พบเห็นพระองค์ได้ ถ้าแม้เขาพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เรา ไม่ละวาจา จิต และสละคืน
ทฐิเช่นนั้น ก็พึงไปพบเห็นสมณโคดมได้ ดังนี้ แม้ศิระะเขาจะพึงแตกออก แม้
เสนาบติแห่งเจ้าลิจจวีชื้ออชิตะ ซึ่งได้ตายไปแล้วเมื่อเรวๆ นี้ ได้เข้าถึงพวก
เทวดาชั้นดาวดึงส์ ก็ได้เข้ามาบอกเราอย่างนี้ว่า อเจลลชื้อปาฏิกบุตรเป็นคนไม่
ละอาย ขอบกล่าวมฺสา ทั้งได้พยากรณ์ข้าพระองค์ว่า สেনาบติแห่งเจ้าลิจจวี
ชื้ออชิตะ ในวิชชีคาม เข้าถึงมหานรก แต่ข้าพระองค์มิได้เข้าถึงมหานรก ได้เข้า
ถึงพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ เขา ไม่ละอาย ขอบกล่าวมฺสา เขาเมื่อ ไม่ละวาจา จิต
และสละคืนทฐิเช่นนั้น ก็ไม่สามารถจะมาพบเห็นพระองค์ได้ แม้ถ้าเขาพึงคิดเห็น
อย่างนี้ว่า เรา ไม่ละวาจา จิต และสละคืนทฐิเช่นนั้น ก็พึงไปพบเห็นพระสมณโคดม
ได้ ดังนี้ แม้ศิระะเขาจะพึงแตกออก แม้เพราะเหตุนี้แล สุนักขัตตะ เราทราบ
อเจลลชื้อปาฏิกบุตรโดยแจ้งชัดด้วยใจของเราว่า เขา ไม่ละวาจา จิต สละคืนทฐิ
เช่นนั้น ไม่ควรมาพบเห็นเรา แม้ถ้าเขาพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เรา ไม่ละวาจา จิต
และสละคืนทฐิเช่นนั้น ก็พึงไปพบเห็นพระสมณโคดมได้ ดังนี้ ศิระะเขาจะพึง-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

* แรกออก แม่เหวตาก็บอกความนี้แก่เราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อเจลลชื้อ ปาฎิกบุตร ไม่ละวาจา จิต และสละคืนที่ฐิเช่นนั้น ไม่ควรมาพบเห็นพระผู้มีพระภาค ถ้าแม่เขาฟังมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เราไม่ละวาจา จิต และสละคืนที่ฐิเช่นนั้น ฟังไปพบเห็นสมณโคดมได้ ดังนี้ แม่ศีรษะของเขาคงจะฟังแตกออก ดุกรสนักชัตตะ เรานี้แล เทียวไปบิณฑบาตที่เมืองเวสาลี กลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภัต แล้วเข้าไปยังอารามของอเจลลชื้อปาฎิกบุตร เพื่อพักผ่อนกลางวัน บัดนี้ถ้าเธอปรารถนากิจจะไปบอกเขาเถิด ฯ

[๗] ดุรภักควะ ครั้นนั้นเป็นเวลาเช้า เรานั่งแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปบิณฑบาตที่เมืองเวสาลี กลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภัต แล้วเข้าไปยังอารามของอเจลลชื้อปาฎิกบุตร เพื่อพักผ่อนกลางวัน ครั้นนั้น โอรสเจ้าลิจจวีชื้อสนักชัตตะ รีบเข้าไปเมืองเวสาลีแล้ว เข้าไปหาพวกเจ้าลิจจวีชื้อที่มีชื่อเสียงบอกว่า ท่านผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปบิณฑบาตที่เมืองเวสาลี กลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภัต แล้วเสด็จเข้าไปยังอารามของอเจลลชื้อปาฎิกบุตร เพื่อทรงพักผ่อนกลางวัน ขอพวกท่านจงรีบออกไป จักมีการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของมนุษย์ ของพวกสมณะที่ดี ฯ

ครั้นนั้น พวกเจ้าลิจจวีชื้อที่มีชื่อเสียงได้คิดกันว่า ท่านผู้เจริญทราบข่าวว่า จักมีการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของมนุษย์ ของพวกสมณะที่ดี ฉะนั้น เชิญพวกเราไปกัน และโอรสเจ้าลิจจวีชื้อสนักชัตตะ เข้าไปหาพวกพราหมณ์มหาศาล คฤหบดีผู้มั่งคั่ง เหล่าเดียรถียต่างๆ และสมณพราหมณ์ผู้มีชื่อเสียง แล้วบอกว่า ท่านผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปบิณฑบาตที่เมืองเวสาลี กลับจากบิณฑบาตในเวลาปัจฉาภัตแล้วเสด็จเข้าไปยังอารามของอเจลลชื้อปาฎิกบุตร เพื่อทรงพักผ่อนกลางวัน ขอพวกท่านจงรีบออกไป จักมีการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของมนุษย์ ของพวกสมณะที่ดี ครั้นนั้น พวกพราหมณ์มหาศาล คฤหบดีผู้มั่งคั่ง เหล่าเดียรถียต่างๆ และสมณพราหมณ์ผู้มีชื่อเสียง ได้คิดกันว่า ท่านผู้เจริญ ทราบข่าวว่า จักมีการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยม ของพวกสมณะที่ดี ฉะนั้น เชิญพวกเราไปกัน ฯ

ครั้นนั้น พวกเจ้าลิจจวีชื้อที่มีชื่อเสียง และพราหมณ์มหาศาล คฤหบดีผู้มั่งคั่ง เหล่าเดียรถียต่างๆ และสมณพราหมณ์ผู้มีชื่อเสียง ได้เข้าไปยังอารามของอเจลลชื้อปาฎิกบุตร ดุรภักควะ บริษัทนั้นๆ มีหลายร้อย หลายพันคน ฯ

อเจลลชื้อปาฎิกบุตร ได้ทราบข่าวว่า บรรดาเจ้าลิจจวีชื้อที่มีชื่อเสียง และพราหมณ์มหาศาล คฤหบดีผู้มั่งคั่ง เหล่าเดียรถียต่างๆ และสมณพราหมณ์ผู้มีชื่อเสียง ได้พากันออกมาแล้ว แม่พระสมณโคดมก็ทรงนั่งพักผ่อนกลางวันที่อารามของเรา ครั้นแล้ว จึงเกิดความกลัว ความหวาดเสียว ขนพองสยองเกล้า ครั้นนั้น อเจลลชื้อปาฎิกบุตร เมื่อกลัว หวาดเสียว ขนพองสยองเกล้า จึงเข้าไปยังอารามของปริพาชกชื้อติณทุกขานุ บริษัทนั้นได้ทราบข่าวว่า อเจลลชื้อปาฎิกบุตรกลัว หวาดเสียว ขนพองสยองเกล้า เข้าไปยังอารามของปริพาชกชื้อติณทุกขานุ ฯ

ครั้นนั้น บริษัทนั้นได้เรียกบุรุษคนหนึ่งมาสั่งว่า บุรุษผู้เจริญ ท่านจงไปหาอเจลลชื้อปาฎิกบุตรที่อารามของปริพาชกชื้อติณทุกขานุ แล้วจงบอกเขาอย่างนี้ว่า ท่านปาฎิกบุตร ท่านจงกลับไป บรรดาเจ้าลิจจวีชื้อที่มีชื่อเสียง และพราหมณ์มหาศาล คฤหบดีผู้มั่งคั่ง เหล่าเดียรถียต่างๆ และสมณพราหมณ์ผู้มีชื่อเสียง ได้พากันออกมาแล้ว แม่สมณโคดมก็ประทับนั่งพักผ่อนกลางวันที่อารามของท่าน อนึ่ง ท่านได้กล่าววาจาในบริษัทที่เมืองเวสาลีอย่างนี้ว่า แม่พระสมณโคดมก็เป็นญาณวาท แม้เราเป็นญาณวาท ก็ผู้ที่เป็นญาณวาท ย่อมควรแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของมนุษย์กับผู้ที่ป็นญาณวาท พระสมณโคดมพึงเสด็จมาทั้งหนทาง แม้เราพึงไปถึงหนทาง ในที่พบกันนั้น แม่เราทั้ง ๒ พึงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของมนุษย์ ถ้าพระสมณโคดมจักทรงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของมนุษย์ ๑ อย่าง เราจักกระทำ ๒ อย่าง ถ้าพระสมณโคดมจักทรงกระทำ ๒ อย่าง เราจักกระทำ ๔ อย่าง ถ้าพระสมณโคดมจักทรงกระทำ ๔ อย่าง เราจักกระทำ ๘ อย่าง พระสมณโคดมจักทรงกระทำเท่าใดๆ เราก็จักกระทำให้มากกว่านั้นเป็นทวีคูณๆ ดังนี้ ท่านปาฎิกบุตร ท่านจงออกไปถึงหนทาง พระสมณโคดมเสด็จมาก่อนคนทั้งปวงทีเดียว ประทับนั่งพักผ่อนกลางวันที่อารามของท่าน ฯ

ดุรภักควะ บุรุษนั้นรับคำสั่งบริษัทนั้นแล้ว จึงเข้าไปหาอเจลลชื้อปาฎิกบุตร ที่อารามของปริพาชกชื้อติณทุกขานุ แล้วบอกเขาอย่างนี้ว่า ท่านปาฎิกบุตร ท่านจงกลับไป พวกเจ้าลิจจวีชื้อที่มีชื่อเสียง และพราหมณ์มหาศาล คฤหบดีผู้มั่งคั่ง เหล่าเดียรถียต่างๆ และสมณพราหมณ์ผู้มีชื่อเสียง ได้พากันออก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
มาแล้ว แม้พระสมณโคดมก็ประทับนั่งพักผ่อนกลางวันให้อารามของท่าน อนึ่ง
ท่านได้กล่าววาทาในบริษัทที่เมืองเวสาลี อย่างนี้ว่า แม้พระสมณโคดมก็เป็น
ญาณวาท แม้เราก็คือญาณวาท ก็ผู้ที่ญาณวาท ย่อมควรแสดงอิทธิปาฏิหาริย์
ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของมนุษย์กับผู้ที่ญาณวาท พระสมณโคดมพึงเสด็จมา
ถึงหนทาง แม้เราก็คงไปถึงหนทาง ในที่พบบันนั้น แม้เราทั้ง ๒ พึงกระทำ
อิทธิปาฏิหาริย์ ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของมนุษย์ ถ้าพระสมณโคดมจักทรงกระทำ
อิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของมนุษย์ ๑ อย่าง เราจักกระทำ ๒ อย่าง
ถ้าพระสมณโคดมจักทรงกระทำ ๒ อย่าง เราจักกระทำ ๔ อย่าง ถ้าพระสมณโคดม
จักทรงกระทำ ๔ อย่าง เราจักกระทำ ๘ อย่าง พระสมณโคดมจักทรงกระทำเท่าใด
เราจักกระทำให้มากกว่านั้นเป็นทวีคูณๆ ดังนี้ ท่านปาฏิโกบุตร ท่านจงออกไป
ถึงหนทาง พระสมณโคดมเสด็จมาก่อนคนทั้งปวงที่เดียว ประทับนั่งพักผ่อนกลางวัน
ให้อารามของท่าน เมื่อบุรุษนั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว อเจลกชื่อปาฏิโกบุตรจึงกล่าวว่า
เราจะไปๆ แล้วชบสรีระอยู่ในที่นั้นเอง ไม่อาจลุกขึ้นจากอาสนะได้ ฯ

ครั้งนั้น บุรุษนั้นได้กล่าวกะเขาว่า ท่านปาฏิโกบุตร โฉนท่านจึงเป็นอย่างนี้
ตะโพกของท่านติดกับที่หนึ่ง หรือว่าที่หนึ่งติดกับตะโพกของท่าน ท่านกล่าวว่า เราจะ
ไปๆ แต่กลับชบสรีระอยู่ในที่นั้นเอง ไม่อาจลุกขึ้นจากอาสนะได้ ดุรภคคะ
อเจลกชื่อปาฏิโกบุตร แม้ถูกว่าอย่างนี้ ก็ยังกล่าวว่า เราจะไปๆ แล้วก็ชบ
สรีระอยู่ในที่นั้นเอง ไม่อาจลุกขึ้นจากอาสนะได้ เมื่อบุรุษนั้นได้ทราบวาทา อเจลก
ชื่อปาฏิโกบุตรนี้เป็นผู้แพ้แล้ว ก็ยังกล่าวว่า เราจะไปๆ แล้วก็ชบสรีระอยู่ในที่นั้น
เอง ไม่อาจลุกขึ้นจากอาสนะได้ จึงกลับมาหาบริษัทนั้น แล้วบอกว่า ท่านผู้เจริญ
อเจลกชื่อปาฏิโกบุตรนี้ เป็นผู้แพ้แล้ว ก็ยังกล่าวว่า เราจะไปๆ แล้วก็ชบสรีระ
อยู่ในที่นั้นเอง ไม่อาจลุกขึ้นจากอาสนะได้ ฯ

ดุรภคคะ เมื่อบุรุษนั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว เราจึงได้กล่าวกะบริษัทนั้นว่า
ท่านทั้งหลาย อเจลกชื่อปาฏิโกบุตร เมื่อไม่ละวาทา จิต และสละคืนทีฐิเช่นนั้น
ก็ไม่สามารถที่จะมาพบเห็นเราได้ แม้ถ้าเขาพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เราไม่ละวาทา จิต
และสละคืนทีฐิเช่นนั้น ก็พึงไปพบเห็นพระสมณโคดมได้ ดังนี้ แม้สรีระเขาจะพึง
แตกออก ฯ

จบ ภาณวาร ที่หนึ่ง

[๘] ดุรภคคะ ครั้งนั้น มหาอำมาตย์แห่งเจ้าลิจจวิคนหนึ่ง ลุกขึ้นยืน
กล่าวกะบริษัทนั้นว่า ท่านผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น ขอให้พวกท่านจงรอคอยสักครู่หนึ่ง
พอให้ข้าพเจ้าไป บางทีข้าพเจ้าอาจนำเอาอเจลกชื่อปาฏิโกบุตรมาสู่บริษัทนี้ได้ ครั้งนั้น
มหาอำมาตย์แห่งเจ้าลิจจวิคนนั้น จึงเข้าไปหาอเจลกชื่อปาฏิโกบุตร ที่อารามของ
ปริพาชกชื่อตณทุชฌาน แล้วจึงกล่าวว่า ท่านปาฏิโกบุตร ท่านจงกลับไป การกลับ
ไปของท่านเป็นการดี พวกเจ้าลิจจวิคนผู้มีชื่อเสียง และพราหมณ์มหาศาล ฤๅหบดี
ผู้มั่งคั่ง เหล่าเดียรถียต่างๆ และสมณพราหมณ์ผู้มีชื่อเสียง ได้พากันออกมาแล้ว
แม้พระสมณโคดมก็ประทับนั่งพักผ่อนกลางวันให้อารามของท่าน อนึ่ง ท่านได้กล่าว
วาทาในบริษัทที่เมืองเวสาลีอย่างนี้ว่า แม้พระสมณโคดมก็เป็นญาณวาท แม้เราก็คือ
ญาณวาท ก็ผู้ที่ญาณวาท ย่อมควรแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยม
ของมนุษย์กับผู้ที่ญาณวาท พระสมณโคดมพึงเสด็จมาถึงหนทาง แม้เราก็คง
ไปถึงหนทาง ในที่พบบันนั้น แม้เราทั้ง ๒ พึงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรม
ยอดเยี่ยมของมนุษย์ ถ้าพระสมณโคดมจักทรงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรม
ยอดเยี่ยมของมนุษย์ ๑ อย่าง เราจักกระทำ ๒ อย่าง ถ้าพระสมณโคดมจักทรง
กระทำ ๒ อย่าง เราจักกระทำ ๔ อย่าง ถ้าพระสมณโคดมจักทรงกระทำ ๔ อย่าง
เราจักกระทำ ๘ อย่าง พระสมณโคดมจักทรงกระทำเท่าใด เราจักกระทำให้
มากกว่านั้นเป็นทวีคูณๆ ดังนี้ ท่านปาฏิโกบุตร ท่านจงออกไปถึงหนทาง พระสมณ-

* โคดมเสด็จมาก่อนคนทั้งปวงที่เดียว ประทับนั่งพักผ่อนกลางวันให้อารามของท่าน
อนึ่ง พระสมณโคดมได้ตรัสวาทาในบริษัทว่า อเจลกชื่อปาฏิโกบุตร เมื่อไม่ละวาทา
จิต และสละคืนทีฐิเช่นนั้น ก็ไม่สามารถที่จะมาพบเห็นเราได้ แม้ถ้าเขาพึงคิดเห็น
อย่างนี้ว่า เราไม่ละวาทา จิต และสละคืนทีฐิเช่นนั้น ก็พึงไปพบเห็นพระสมณโคดม
ได้ ดังนี้ แม้สรีระของเขาคงจะพึงแตกออก ดังนี้ ท่านปาฏิโกบุตร ท่านจงกลับไป
ด้วยการกลับไปนั้นแหละ พวกข้าพเจ้าจักให้ชัยชนะแก่ท่าน จักให้ความปราศัย
แก่พระสมณโคดม ฯ

ดุรภคคะ เมื่อมหาอำมาตย์แห่งเจ้าลิจจวิคนกล่าวแล้วอย่างนี้ อเจลก
ชื่อปาฏิโกบุตรจึงกล่าวว่า เราจะไปๆ แล้วกลับชบสรีระอยู่ในที่นั้นเอง ไม่อาจ
ลุกขึ้นจากอาสนะได้ ครั้งนั้น มหาอำมาตย์แห่งเจ้าลิจจวิคนจึงกล่าวกะเขาว่า ท่าน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ปาฏิโกบุตร ท่านเป็นอย่างไรไปเล่า ตะโพกของท่านติดกับที่นั่ง หรือว่าที่นั่งติดกับ
ตะโพกของท่าน ท่านกล่าวว่า เราจะไปๆ แล้วกลับชบศีรษะอยู่ในที่นั้นเอง
ไม่อาจลุกขึ้นจากอาสนะได้ เมื่อมหาอำมาตย์แห่งเจ้าลิจฉวีนั้นได้ทราบ ว่า อเจล
ชื่อปาฏิโกบุตรนี้เป็นผู้แพ้แล้ว ก็ยังกล่าวว่า เราจะไปๆ แล้วกลับชบศีรษะอยู่ใน
ที่นั้นเอง ไม่อาจลุกขึ้นจากอาสนะได้ จึงมาหาบริษัทนั้นแล้วบอกว่า ดั่งนี้ ท่าน
ผู้เจริญ อเจลชื่อปาฏิโกบุตรนี้เป็นผู้แพ้แล้ว ก็ยังกล่าวว่า เราจะไปๆ แล้วกลับ
ชบศีรษะอยู่ในที่นั้นเอง ไม่อาจลุกขึ้นจากอาสนะได้ ฯ

ดูกรภิกขเว เมื่อมหาอำมาตย์แห่งเจ้าลิจฉวีนั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว เราจึง
กล่าวกะบริษัทนั้นว่า ท่านทั้งหลาย อเจลชื่อปาฏิโกบุตร เมื่อไม่ละวาจา จิต และ
สละคืนทิวเขานั้น ก็ไม่สามารถที่จะมาพบเห็นเราได้ แต่ถ้าเขาพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า
เราไม่ละวาจา จิต และสละคืนทิวเขานั้น ก็พึงไปพบเห็นพระสมณโคดมได้ ดั่งนี้
แม้ศีรษะของเขาจะพึงแตกออก แม้ถ้าพวกเจ้าลิจฉวีพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า พวกเรา
จักเอาเชือกมัดอเจลชื่อปาฏิโกบุตร แล้วจึงจุดมาด้วยคุโคมามากๆ เชือกเหล่านั้น
หรืออเจลชื่อปาฏิโกบุตรพึงขาดออก ก็อเจลชื่อปาฏิโกบุตร เมื่อไม่ละวาจา จิต
และสละคืนทิวเขานั้น ก็ไม่สามารถที่จะมาพบเห็นเราได้ แต่ถ้าเขาพึงคิดเห็น
อย่างนี้ว่า เราไม่ละวาจา จิต และสละคืนทิวเขานั้น ก็พึงไปพบเห็นพระสมณ-

* โคดมได้ ดั่งนี้ แม้ศีรษะของเขาจะพึงแตกออก ฯ

[๙] ดูกรภิกขเว ครั้นนั้น คิษยข่างกลิงบาตรไม้ ชื่อชาลิยะลุกขึ้นยืน
กล่าวกะบริษัทนั้นว่า ท่านผู้เจริญ ถ้าเช่นนั้น ขอให้พวกท่านจงรอกยสักครู่หนึ่ง
พอให้ข้าพเจ้าไป บางทีข้าพเจ้าอาจนำเอาอเจลชื่อปาฏิโกบุตรมาสู่บริษัทนี้ได้ ครั้นนั้น
คิษยข่างกลิงบาตรไม้ ชื่อชาลิยะ จึงเข้าไปหาอเจลชื่อปาฏิโกบุตร ที่อารามของ
ปริพาชก ชื่อติณทกขานุ แล้วจึงกล่าวว่า ท่านปาฏิโกบุตร ท่านจงกลับไป การกลับ
ของท่านเป็นการดี พวกเจ้าลิจฉวีผู้มีชื่อเสียง และพราหมณ์มหาศาล คฤหบดี
ผู้มั่งคั่ง เหล่าเดียรถียต่างๆ และสมณพราหมณ์ผู้มีชื่อเสียง ได้พากันออกมาแล้ว
แม้พระสมณโคดมก็ประทับนั่งพักผ่อนกลางวันที่อารามของท่าน อนึ่ง ท่านได้กล่าว
วาจาในบริษัทที่เมืองเวสาลีอย่างนี้ว่า แม้พระสมณโคดมก็เป็นญาณวาท แม้เราก็ค
เป็นญาณวาท ก็ผู้ที่ เป็นญาณวาท ย่อมควรแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรมยอดเยี่ยม
ของมนุษย์กับผู้ที่ เป็นญาณวาท พระสมณโคดมพึงเสด็จมาถึงหนทาง แม้เราก็ค
พึงไป
ถึงหนทาง ในที่พบกันนั้น แม้เราทั้ง ๒ พึงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรม
ยอดเยี่ยมของมนุษย์ ถ้าพระสมณโคดมจักทรงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ที่เป็นธรรม
ยอดเยี่ยมของมนุษย์ ๑ อย่าง เราจักกระทำ ๒ อย่าง ถ้าพระสมณโคดมจักทรง
กระทำ ๒ อย่าง เราจักกระทำ ๔ อย่าง ถ้าพระสมณโคดมจักทรงกระทำ ๔ อย่าง
เราจักกระทำ ๘ อย่าง พระสมณโคดมจักทรงกระทำเท่าใดๆ เราจักกระทำ
ให้มากกว่านั้นเป็นทวีคูณๆ ดั่งนี้ ท่านปาฏิโกบุตร ท่านจงออกไปถึงหนทาง
พระสมณโคดมเสด็จมาก่อนคนทั้งปวงที่เดียว ประทับนั่งพักผ่อนกลางวันที่
อารามของท่าน อนึ่ง พระสมณโคดมได้ตรัสวาจาในบริษัทว่า อเจลชื่อปาฏิโกบุตร
เมื่อ ไม่ละวาจา จิต และสละคืนทิวเขานั้น ก็ไม่สามารถที่จะมาพบเห็นเราได้
แม้ถ้าเขาพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เรา ไม่ละวาจา จิต และสละคืนทิวเขานั้น
ก็พึงไปพบเห็นพระสมณโคดมได้ ดั่งนี้ แม้ศีรษะของเขาจะพึงแตกออก แม้ถ้า
พวกเจ้าลิจฉวีจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า พวกเราจักเอาเชือกมัดอเจลชื่อปาฏิโกบุตร
แล้วจึงจุดมาด้วยคุโคมามากๆ เชือกเหล่านั้นหรืออเจลชื่อปาฏิโกบุตรพึงขาดออก
ก็อเจลชื่อปาฏิโกบุตร เมื่อ ไม่ละวาจา จิต และสละคืนทิวเขานั้น ก็ไม่สามารถ
ที่จะมาพบเห็นเราได้ แม้ถ้าเขาพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เรา ไม่ละวาจา จิต และสละ-

* คินทิวเขานั้น ก็พึงไปพบเห็นพระสมณโคดมได้ ดั่งนี้ แม้ศีรษะของเขาจะพึง
แตกออก ดั่งนี้ ท่านปาฏิโกบุตร ท่านจงกลับไป ด้วยการกลับไปนั้นแหละ พวก
ข้าพเจ้าจักให้ชียชนะแก่ท่าน จักให้ความปราศัยแก่พระสมณโคดม ฯ

ดูกรภิกขเว เมื่อคิษยข่างกลิงบาตรไม้ชื่อชาลิยะกล่าวแล้วอย่างนี้ อเจล
ชื่อปาฏิโกบุตรกล่าวว่า เราจะไปๆ แล้วกลับชบศีรษะอยู่ในที่นั้นเอง ไม่อาจลุกขึ้น
จากอาสนะได้ ครั้นนั้น คิษยข่างกลิงบาตรไม้ชื่อชาลิยะจึงกล่าวกะเขาว่า ท่าน
ปาฏิโกบุตร ท่านเป็นอย่างไรไปเล่า ตะโพกของท่านติดกับที่นั่ง หรือว่าที่นั่งติด
กับตะโพกของท่าน ท่านกล่าวว่า เราจะไปๆ แล้วกลับชบศีรษะอยู่ในที่นั้นเอง ไม่
อาจลุกขึ้นจากอาสนะได้ อเจลชื่อปาฏิโกบุตร แม้ถูกว่าอย่างนี้ ก็ยังกล่าวว่า เรา
จะไปๆ แล้วกลับชบศีรษะอยู่ในที่นั้นเอง ไม่อาจลุกขึ้นจากอาสนะได้ เมื่อคิษย
ข่างกลิงบาตรไม้ชื่อชาลิยะได้ทราบ ว่า อเจลชื่อปาฏิโกบุตรนี้เป็นผู้แพ้แล้ว ก็ยัง
กล่าวว่า เราจะไปๆ แล้วกลับชบศีรษะอยู่ในที่นั้นเอง ไม่อาจลุกจากอาสนะได้
จึงกล่าวกะเขาต่อไปว่า-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค

ดูกรท่านปาฏิกบุตร เรื่องเคยมีมาแล้ว คือพญาสีหมิตราชได้คิดอย่างนี้ว่า ถ้ากระไร เราพึงอาศัยป่าที่บางแห่งซ่อนอยู่ แล้วออกจากที่ซ่อนในเวลาเย็น ดัดกาย เหลียวดูทิศทั้ง ๔ โดยรอบ แล้วบันลือสีหนาท ๓ ครั้ง จึงเที่ยวไปหากิน เราต้องฆ่าหมูเนื้อตัวล่ำสัน กินเนื้อที่อ่อนนุ่มๆ แล้วกลับมาซ่อนตัวอยู่ตามเคย ครั้นนั้น พญาสีหมิตราชนั้น จึงอาศัยป่าที่บางแห่งซ่อนอยู่ ออกจากที่ซ่อนในเวลาเย็น ดัดกาย เหลียวดูทิศทั้ง ๔ โดยรอบ บันลือสีหนาท ๓ ครั้ง เที่ยวไปหากิน มันฆ่าหมูเนื้อตัวล่ำสัน กินเนื้อที่อ่อนนุ่มๆ แล้วกลับมาซ่อนอยู่ตามเคย ท่านปาฏิกบุตร มีสุนัขจึงจอกแค้นตัวหนึ่ง กินเนื้อที่เป็นเดนของพญา-

*สีหมิตราชตัวนั้น แล้วก็เจริญอ้วนท้วนมีกำลัง ต่อมา สุนัขจึงจอกแค้นนั้นจึงเกิดความคิดว่า เราคือใคร พญาสีหมิตราชคือใคร ถ้ากระไร เราพึงอาศัยป่าที่บางแห่งซ่อนอยู่ ออกจากที่ซ่อนในเวลาเย็น ดัดกาย เหลียวดูทิศทั้ง ๔ โดยรอบ บันลือสีหนาท ๓ ครั้ง เที่ยวไปหากิน เราต้องฆ่าหมูเนื้อตัวล่ำสันกินเนื้ออ่อนนุ่มๆ แล้วก็กลับมาซ่อนอยู่ตามเคย ครั้นนั้น สุนัขจึงจอกแค้นนั้นอาศัยป่าที่บางแห่งซ่อนอยู่ ออกจากที่ซ่อนในเวลาเย็น ดัดกาย เหลียวดูทิศทั้ง ๔ โดยรอบ แล้วคิดว่า เราจักบันลือสีหนาท ๓ ครั้ง แต่กลับบันลือเสียงสุนัข จึงจอกอย่างน่ากลัวน่าเกลียด สุนัขจึงจอกตัวลามกเป็นอย่างไร และการบันลือของสีหะเป็นอย่างไร ดูกรท่านปาฏิกบุตร ท่านก็เป็นเช่นนั้น ดำรงชีพตามแบบพระสุคตบริโกล ๑- อาหารที่เป็นเดนพระสุคต ยังสำคัญการรุกรานพระตถาคตผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านปาฏิกบุตรเป็นอย่างไร การรุกรานพระตถาคตผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอย่างไร

ดูกรภิกษวะ เมื่อศิษย์ช่างกลึงบาตรไม่ซื่อซาลิยะ ไม่สามารถที่จะให้อเจลกชื่อปาฏิกบุตรเคลื่อนจากอาสนะนั้นได้ แม้ด้วยคำเปรียบเปรยเช่นนี้ จึงได้กล่าวคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สุนัขจึงจอกเข้าใจว่า ตนเป็นสีหะ
จึงได้ถือตัวว่าเป็นมิตราช
มันได้บันลือเสียงสุนัขจึงจอกเช่นนั้น
สุนัขจึงจอกตัวลามกเป็นอย่างไร
การบันลือของสีหะเป็นอย่างไร ฯ

[๑๐] ดูกรท่านปาฏิกบุตร ท่านก็เป็นเช่นนั้น ดำรงชีพตามแบบพระสุคต บริโกลอาหารที่เป็นเดนพระสุคต ยังสำคัญการรุกรานพระตถาคตผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านปาฏิกบุตรเป็นอย่างไร การรุกรานพระตถาคตผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอย่างไร ดูกรภิกษวะ เมื่อศิษย์ช่างกลึงบาตรไม่ซื่อซาลิยะ ไม่สามารถที่จะให้อเจลกชื่อปาฏิกบุตรเคลื่อนจากอาสนะนั้นได้ แม้ด้วยคำเปรียบเปรยเช่นนี้ จึงได้กล่าวคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สุนัขจึงจอกจ้องดูเงาของตนซึ่งปรากฏในน้ำ
ที่บ่อไม่เห็นตนตามความเป็นจริง จึงถือตัวว่า
เป็นสีหะ มันได้บันลือเสียงสุนัขจึงจอกเช่น
นั้น เสียงสุนัขจึงจอกตัวลามกเป็นอย่างไร
การบันลือของสีหะเป็นอย่างไร ฯ

[๑๑] ดูกรท่านปาฏิกบุตร ท่านก็เป็นเช่นนั้น ดำรงชีพตามแบบ

๑๑. อธิบายว่า บริโกลอาหารบิณฑบาตที่เขานำมาให้ แต่เป็นของที่เหลือจากถวาย
๑๒. พระสุคตแล้ว

พระสุคต บริโกลอาหารที่เป็นเดนพระสุคต ยังสำคัญการรุกรานพระตถาคตผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านปาฏิกบุตรเป็นอย่างไร การรุกรานพระตถาคตผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอย่างไร ดูกรภิกษวะ เมื่อศิษย์ช่างกลึงบาตรไม่ซื่อซาลิยะ ไม่สามารถที่จะให้อเจลกชื่อปาฏิกบุตรเคลื่อนจากอาสนะนั้นได้ แม้ด้วยคำเปรียบเปรยเช่นนี้ จึงได้กล่าวคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

สุนัขจึงจอกกินกบ [ตามบ่อ] และหนูตามลาน
ข้าว ชากศพที่ทิ้งตามป่าช้า จึงอ้วนพ้อตาม
ป่าใหญ่ ตามป่าที่ว่างเปล่า จึงได้ถือตัวว่าเป็น
มิตราช มันได้บันลือเสียงสุนัขจึงจอกเช่นนั้น
สุนัขจึงจอกตัวลามกเป็นอย่างไร การบันลือ
ของสีหะเป็นอย่างไร ฯ

[๑๒] ดูกรท่านปาฏิกบุตร ท่านก็เป็นเช่นนั้น ดำรงชีพตามแบบพระสุคต บริโกลอาหารที่เป็นเดนพระสุคต ยังสำคัญการรุกรานพระตถาคตผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านปาฏิกบุตรเป็นอย่างไร การรุกรานพระตถาคตผู้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทิมนิกาย ปาฏิภวรรค
เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอย่างใด ๆ

คุรภิกขุคะ เมื่อศิษย์ช่างกลึงบาตรไม่ซื้อขาลิยะ ไม่สามารถที่จะให้อเจลกซื้อปาฏิภบุตรเคลื่อนจากอาสนะนั้นได้ แม้ด้วยคำเปรียบเปรยเช่นนั้น จึงกลับมาหาบริษัทนั้น แล้วบอกว่า ท่านผู้เจริญ อเจลกซื้อปาฏิภบุตรนี้เป็นผู้แพ้แล้ว ก็ยังกล่าวว่า เราจะไปๆ แล้วกลับซบศิระอยู่ในที่นั้นเอง ไม่อาจลุกขึ้นจากอาสนะได้ คุรภิกขุคะ เมื่อศิษย์ช่างกลึงบาตรไม่ซื้อขาลิยะนั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว เราจึงกล่าวกะบริษัทนั้นว่า ท่านทั้งหลาย อเจลกซื้อปาฏิภบุตร เมื่อไม่ละวาจา จิตและสละคืนที่ฐิเชนนั้น ก็ไม่สามารถที่จะมาพบเห็นเราได้ แม้ถ้าเขาพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เราไม่ละวาจา จิต และสละคืนที่ฐิเชนนั้นก็พึงไปพบเห็นพระสมณโคตมได้ ดังนี้ แม้ศิระของเขาจะพึงแตกออก แม้ถ้าพวกเจ้าลิจจวิระจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า พวกเราจะเอาเชือกมัดอเจลกซื้อปาฏิภบุตรแล้วจึงจุดมาด้วยคุโคมมากุ เชือกเหล่านั้นหรืออเจลกซื้อปาฏิภบุตรพึงขาดออก ก็อเจลกซื้อปาฏิภบุตร เมื่อไม่ละวาจา จิต และสละคืนที่ฐิเชนนั้น ก็ไม่สามารถที่จะมาพบเห็นเราได้ แม้ถ้าเขาพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เราไม่ละวาจา จิต และสละคืนที่ฐิเชนนั้น ก็พึงไปพบเห็นพระสมณโคตมได้ ดังนี้ แม้ศิระของเขาจะพึงแตกออก ฯ

คุรภิกขุคะ ลำดับนั้น เราจึงยังบริษัทนั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมทานให้อาภยา ให้รีนเริง ด้วยธรรมิกถา ทำให้พ้นจากเครื่องผูกใหญ่ ๑- รือถอนสัตว์ประมาณ ๘๔ , ๐๐๐ ขึ้นจากหลุมใหญ่จึงเข้าเตโชธาตุกลืนเหาะขึ้นสู่หาสสูงประมาณ ๗ ชั่วโมง ไฟอินให้ลูกไฟลงมิดวันกลบ สูงประมาณ ๗ ชั่วโมง แล้วจึงกลับมาปรากฏที่ภูเขาศาลาปามหาวัน คุรภิกขุคะ ครั้นนั้นโอรสเจ้าลิจจวิระชื่อสุนักขัตตะ ได้เข้ามาหาเราถึงที่อยู่ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เราจึงได้กล่าวกะเขานั่งเรียบร้อยแล้วว่า สุนักขัตตะ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ภิภาคนั้น ได้มีแล้ว เหมือนดังที่เราได้พยากรณ์อเจลกซื้อปาฏิภบุตรแก่เธอ มิใช่โดยประการอื่น ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิภาคนั้น ได้มีแล้ว เหมือนดังที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงพยากรณ์อเจลกซื้อปาฏิภบุตรแก่ข้าพระองค์ มิใช่โดยประการอื่น ฯ

คุรสุนักขัตตะ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เมื่อเป็นเช่นนั้น อธิปาทิหารียที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของมนุษย์ ชื่อว่าเป็นคุณอันเราได้แสดงแล้ว หรือมิใช่ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เป็นอันทรงแสดงไว้แล้วแน่นอน มิใช่ไม่ทรงแสดง ฯ

คุรโมฆบุรุษ แม้เมื่อเป็นเช่นนั้น เธอยังจะกล่าวกะเราผู้แสดงอธิปาทิหารียที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของมนุษย์อย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงแสดงอธิปาทิหารียที่เป็นธรรมยอดเยี่ยมของมนุษย์แก่ข้าพระองค์ ดังนี้ เธอจะเห็นว่า ข้อนั้นเป็นความผิดของเธอเท่านั้น คุรภิกขุคะ โอรสเจ้า

๑๑. นิพพาน ฯ

ลิจจวิระชื่อสุนักขัตตะถูกเรากล่าวอย่างนี้ ได้หนีไปจากพระธรรมวินัยนี้ เหมือนสัตว์ผู้ควรเกิดในอบาย เหมือนสัตว์ผู้ควรเกิดในนรก ฉะนั้น ฯ

[๑๓] คุรภิกขุคะ อนึ่ง เราย่อมทราบชัดซึ่งสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศ ทั้งรู้ชัดยิ่งกว่านั้น และไม่ยึดมั่นความรู้ชัดนั้นด้วย เมื่อไม่ยึดมั่น จึงทราบความดับได้เฉพาะตน ฉะนั้น ตถาคตจึงไม่ถึงทุกข์ ฯ

คุรภิกขุคะ มีสมณพราหมณ์บางพวกบัญญัติสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศ ว่าพระอิศวรทำให้ ว่าพระพรหมทำให้ ตามลัทธิอาจารย์ เราจึงเข้าไปถามเขาอย่างนี้ว่า ได้ยินว่า ท่านทั้งหลายบัญญัติสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศ ว่าพระอิศวรทำให้ ว่าพระ-

*พรหมทำให้ ตามลัทธิอาจารย์จริงหรือ สมณพราหมณ์เหล่านั้น ถูกเรากล่าวอย่างนี้แล้วยืนยันว่าเป็นเช่นนั้น เราจึงถามต่อไปว่า พวกท่านบัญญัติสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศ ว่าพระอิศวรทำให้ ว่าพระพรหมทำให้ ตามลัทธิอาจารย์มีแบบอย่างไร สมณพราหมณ์เหล่านั้นถูกเรากล่าวอย่างนี้ เมื่อตอบไม่ถูก จึงย้อนถามเรา เราถูกถามแล้วจึงพยากรณ์ว่า ท่านทั้งหลาย มีสมัยบางครั้งบางคราวโดยระยะกาลยืดยาวช้านาน ที่โลกนี้จะพินาศ เมื่อโลกกำลังพินาศอยู่ โดยมากเหล่าสัตว์ย่อมเกิดในชั้นอากัสสพรหม สัตว์เหล่านั้นได้สำเร็จทางใจ มีปีติเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากร่างกายตนเอง สัญจรไปได้ในอากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาลยืดยาวช้านาน ฯ

คุรท่านทั้งหลาย มีสมัยบางครั้งบางคราวโดยระยะกาลยืดยาวช้านาน ที่โลกนี้จะกลับเจริญ เมื่อโลกกำลังเจริญอยู่ วิมานของพรหมปรากฏว่าว่างเปล่า ครั้นนั้น สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งจุติจากชั้นอากัสสพรหม เพราะสิ้นอายุหรือสิ้นบุญย่อม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
เข้าถึงวิมานพรหมที่ว่างเปล่า แม่สัตว์ผู้นั้นก็ได้สำเร็จทางใจ มีปิตีเป็นอาหารมี
รัศมีชานออกจากกายตนเอง สัญจรไปได้ในอากาศ อยู่ในวิมานอันงามสถิตอยู่ใน
ภพนั้นสิ้นกาลยี่ดียวช้านาน เพราะสัตว์นั้นอยู่แต่ผู้เดียวเป็นเวลานาน จึงเกิดความ
กระสันความดิ้นรนขึ้นว่า โอหนอ แม่สัตว์เหล่าอื่นก็พึงมาเป็นอย่างนี้บ้าง ต่อมา
สัตว์เหล่าอื่นก็จิตจากชั้นอาภัสสรพรหม เพราะสิ้นอายุหรือเพราะสิ้นบุญ ย่อมเข้า
ถึงวิมานพรหมที่ว่าง เป็นสหยาของสัตว์ผู้นั้น แม่สัตว์พวกนั้นก็สำเร็จทางใจ
มีปิตีเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากกายตนเอง สัญจรไปได้ในอากาศ อยู่ใน
วิมานอันงาม สถิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาลยี่ดียวช้านาน ฯ

ดูกรท่านทั้งหลาย บรรดาสัตว์จำพวกนั้น ผู้ใดเกิดก่อน ผู้นั้นย่อมมีความ
คิดเห็นอย่างนี้ว่า เราเป็นพรหม เราเป็นมหาพรหม เป็นใหญ่ ไม่มีใครชมได้ เห็น
ถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิศวร เป็นผู้สร้าง เป็นผู้นิรमित เป็นผู้ประเสริฐ
เป็นผู้บงการ เป็นผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของหมู่มสัตว์ผู้เป็นแล้วและกำลังเป็น สัตว์
เหล่านั้น เราเนรมิตขึ้น ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่า เราได้มีความคิดอย่างนี้ก่อนว่า
โอหนอแม่สัตว์เหล่าอื่นก็พึงมาเป็นอย่างนี้บ้าง ความตั้งใจของเราเป็นเช่นนั้นและ
สัตว์เหล่านั้นก็ได้มาเป็นอย่างนี้แล้ว แม่พวกสัตว์ที่เกิดภายหลังก็มีความคิดเห็นอย่าง
นี้ว่าท่านผู้เจริญนี้แลเป็นพรหม เป็นมหาพรหม เป็นใหญ่ ไม่มีใครชมได้ เห็น
ถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นอิศวร เป็นผู้สร้าง เป็นผู้นิรमित เป็นผู้ประเสริฐ
เป็นผู้บงการ เป็นผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของหมู่มสัตว์ผู้เป็นแล้วและกำลังเป็น พวก
เราอันพระพรหมผู้เจริญนี้เนรมิตแล้ว ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าพวกเราได้เห็น
ท่านพรหมผู้เกิดก่อน ส่วนพวกเราเกิดภายหลัง ฯ

ดูกรท่านทั้งหลาย บรรดาสัตว์จำพวกนั้นสัตว์ใดเกิดก่อน สัตว์นั้นมีอายุ
ยืนกว่า มีผิวพรรณงามกว่า มีศักดิ์มากกว่า ส่วนสัตว์ที่เกิดภายหลังมีอายุน้อย
กว่า มีผิวพรรณทรามกว่า มีศักดิ์น้อยกว่า ดูกรท่านทั้งหลาย ก็เป็นฐานะที่จะมี
ได้แล ที่สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งจิตจากชั้นนั้นแล้วมาเป็น ๑- อย่างนี้ เมื่อมาเป็นอย่างนี้แล้ว
จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้ว อาศัยความเพียรเป็นเครื่องเผา
กิเลส อาศัยความเพียรที่ตั้งมั่น อาศัยความประกอบเนื่องๆ อาศัยความไม่ประมาท
อาศัยมณสิการโดยชอบ แล้วบรรลุเจโตสมาธิ ที่เมื่อตั้งมั่นแล้ว ย่อมตามระลึก
ถึงชั้นที่ที่เคยอาศัยอยู่ในกาลก่อนนั้นได้ หลังแต่นั้น ประลึกไม่ได้ เขาจึงกล่าวอย่าง
นี้ว่า ท่านผู้ใดแลเป็นพรหม เป็นมหาพรหม เป็นใหญ่ ไม่มีใครชมได้ เห็น

๑๑. เกิดเป็นมนุษย์

ถ่องแท้ เป็นผู้กุมอำนาจ เป็นผู้สร้าง เป็นผู้นิรमित เป็นผู้ประเสริฐ เป็นผู้บงการ
เป็นผู้ทรงอำนาจ เป็นบิดาของหมู่มสัตว์ผู้เป็นแล้วและกำลังเป็น พระพรหมผู้เจริญ
ใดที่นิรमितพวกเรา พระพรหมผู้เจริญนั้นเป็นผู้เที่ยงยั่งยืน คงทน มีอายุยืน มั่นไม่
แปรผันเป็นธรรมดา จักตั้งอยู่เที่ยงเสมอไปเช่นนั้นทีเดียว ส่วนพวกเราที่พระพรหม
ผู้เจริญนั้นนิรमितแล้วนั้น เป็นผู้ไม่เที่ยง ไม่ยั่งยืน ไม่คงทน มีอายุน้อย ยังต้อง
จุติมาเป็นอย่างนี้ ก็พวกท่านบัญญัติสิ่งในโลกสมมติว่าเลิศ ว่าพระอิศวรทำให้
ว่าพระพรหมทำให้ตามลัทธิอาจารย์ มีแบบเช่นนั้นหรือมิใช่ สมณพราหมณ์เหล่านั้น
ตอบอย่างนี้ว่า ท่านโคตม พวกข้าพเจ้าได้ทราบมาดังที่ท่านโคตมได้กล่าวมานี้แล ฯ

ดูกรภิกษุจะ เราย่อมทราบชัดซึ่งสิ่งในโลกสมมติว่าเลิศ ทั้งรู้ชัดยิ่งกว่านั้น
และ ไม่ยึดมั่นความรู้นั้นด้วย เมื่อไม่ยึดมั่น จึงทราบความดับได้เฉพาะตน
ฉะนั้น ตถาคตจึงไม่ถึงทุกข์ ฯ

[๑๔] ดูกรภิกษุจะ มีสมณพราหมณ์บางพวกบัญญัติสิ่งในโลกสมมติว่าเลิศ
ว่ามีมูลมาแต่เทวดาเหล่าชิขาทปโทสิกะ ตามลัทธิอาจารย์ เราจึงเข้าไปถามอย่างนี้
ว่า ทราบว่าท่านทั้งหลายบัญญัติสิ่งโลกสมมติว่าเลิศ ว่ามีมูลมาแต่เทวดาเหล่า
ชิขาทปโทสิกะ ตามลัทธิอาจารย์จริงหรือ สมณพราหมณ์เหล่านั้นถูกเรากล่าวอย่าง
นี้แล้ว ยืนยันว่าเป็นเช่นนั้น เราจึงถามต่อไปว่า พวกท่านบัญญัติสิ่งโลกสมมติ
ว่าเลิศ ว่ามีมูลมาแต่เทวดาเหล่าชิขาทปโทสิกะตามลัทธิอาจารย์ มีแบบอย่างไร
สมณพราหมณ์เหล่านั้นถูกเรากล่าวอย่างนี้แล้ว ตอบไม่ถูก เมื่อตอบไม่ถูก จึงย้อน
ถามเรา เราถูกถามแล้ว จึงพยากรณ์ว่า-

ดูกรท่านทั้งหลาย พวกเทวดาชื่อว่าชิขาทปโทสิกะมีอยู่ พวกนั้นพากัน
หมกมุ่นอยู่แต่ในความรื่นรมย์ คือการสรวลเสและการเล่นหัวจนเกินเวลา เมื่อพวก
นั้นพากันหมกมุ่นอยู่แต่ในความรื่นรมย์ คือการสรวลเสและการเล่นหัวจนเกินเวลา
สติก็ย่อมพลลิม เพราะสติพลลิม จึงพากันจิตจากชั้นนั้น ดูกรท่านทั้งหลาย ก็เป็น
ฐานะที่จะมีได้แล ที่สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งจิตจากชั้นนั้นแล้วมาเป็นอย่างนี้ เมื่อมาเป็น
อย่างนี้แล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้วอาศัยความเพียร
เป็นเครื่องเผากิเลส อาศัยความเพียรที่ตั้งมั่น อาศัยความประกอบเนื่องๆ อาศัย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ความไม่ประมาท อาศัยมนสิการโดยชอบ แล้วบรรลุเจโตสมาธิที่เมื่อตั้งมั่นแล้ว
ย่อมตามระลึกถึงขั้นที่ที่เคยอาศัยอยู่ในกาลก่อนนั้นได้ หลังแต่นั้นไประลึกไม่ได้
เขาจึงกล่าวอย่างนี้ว่า ท่าน พวกเทวดาผู้มีไซ้เหล่าข้าพเจ้าไปโกลิเกะ ย่อมไม่พากัน
หมกมุ่นอยู่แต่ในความรื่นรมย์ คือการสรวลเสและการเล่นหัวจนเกินเวลา สติ
ย่อมไม่หลงลืม เพราะสติไม่หลงลืม พวกเหล่านั้นจึงไม่จืดจากขั้นนั้น เป็นผู้เที่ยง
ยังยืน คงทน มีอายุยืน มีอันไม่แปรผันเป็นธรรมดา จักตั้งอยู่เที่ยงเสมอไปเช่นนั้น
ทีเดียว ส่วนพวกเราเหล่าข้าพเจ้าไปโกลิเกะ หมกมุ่นอยู่แต่ในความรื่นรมย์ คือการ
สรวลเสและการเล่นหัวจนเกินเวลา สติย่อมหลงลืม เพราะสติหลงลืม พวกเราจึง
พากันจืดจากขั้นนั้น เป็นผู้ไม่เที่ยง ไม่ยังยืน ไม่คงทน มีอายุน้อย ยังต้องจืดมาเป็น
อย่างนี้ ก็พวกท่านบัญญัติสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศ ว่ามีมูลมาแต่เทวดาเหล่าข้าพเจ้า—
* โกลิเกะ ตามลัทธิอาจารย์ มีแบบเช่นนี้หรือมิใช่ สมณพราหมณ์เหล่านั้นตอบ
อย่างนี้ว่า ท่านโคดม พวกข้าพเจ้าได้ทราบมาดังที่ท่านโคดมได้กล่าวมานี้แล ดูก
ภักควะ เราย่อมทราบชัดซึ่งสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศ ทั้งรู้ชัดยิ่งกว่านั้น และไม่ยึดมั่น
ความรู้ชัดนั้นด้วย เมื่อไม่ยึดมั่น จึงทราบความดับเฉพาะตน ฉะนั้น ตถาคต
จึงไม่ถึงทุกข์ ฯ

[๑๕] ดูกภักควะ มีสมณพราหมณ์บางจำพวกบัญญัติสิ่งที่โลกสมมติ
ว่าเลิศ ว่ามีมูลมาแต่เทวดาเหล่าโนโปโกลิเกะ ตามลัทธิอาจารย์ เราจึงเข้าไปถาม
เขาอย่างนี้ว่า ทราบว่าท่านทั้งหลายบัญญัติสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศว่ามีมูลมาแต่เทวดา
เหล่าโนโปโกลิเกะ ตามลัทธิอาจารย์จริงหรือ สมณพราหมณ์เหล่านั้นถูกเราถาม
อย่างนี้แล้ว ยืนยันว่าเป็นเช่นนั้น เราจึงถามต่อไปว่า พวกท่านบัญญัติสิ่งที่โลก
สมมติว่าเลิศ ว่ามีมูลมาแต่เทวดาเหล่าโนโปโกลิเกะ ตามลัทธิอาจารย์ มีแบบ
อย่างไร สมณพราหมณ์เหล่านั้นถูกเราถามอย่างนี้แล้ว ตอบไม่ถูก เมื่อตอบไม่ถูก
จึงย้อนถามเรา เราถูกถามแล้ว จึงพยากรณ์ว่า—

ดูกรท่านทั้งหลาย พวกเทวดาชื่อโนโปโกลิเกะมีอยู่ พวกนั้นมักเพ่งโทษ
กันและกันเกินควร เมื่อมีวาทะเพ่งโทษกันและกันเกินควร ย่อมคิดมุ่งร้ายกันและกัน
เมื่อต่างคิดมุ่งร้ายกันและกัน จึงลำบากกายลำบากใจ พากันจืดจากขั้นนั้น ดูก
ท่านทั้งหลาย ก็เป็นฐานะที่จะมิได้แล ที่สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งจืดจากขั้นนั้นแล้วมาเป็น
อย่างนี้ เมื่อมาเป็นอย่างนี้แล้ว จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้ว
อาศัยความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส อาศัยความเพียรที่ตั้งมั่น อาศัยความประกอบ
เนื่องๆ อาศัยความไม่ประมาท อาศัยมนสิการโดยชอบ แล้วบรรลุเจโตสมาธิ
ที่เมื่อตั้งมั่นแล้ว ย่อมตามระลึกถึงขั้นที่ที่เคยอาศัยอยู่ในกาลก่อนนั้นได้ หลังแต
นั้นไประลึกไม่ได้ เขาจึงกล่าวอย่างนี้ว่า ท่าน พวกเทวดาผู้มีไซ้เหล่าโนโปโกลิเกะ
ย่อมไม่มีวาทะเพ่งโทษกันและกันเกินควร เมื่อไม่มีวาทะเพ่งโทษกันและกันเกินควร ก็
ไม่คิดมุ่งร้ายกันและกัน เมื่อต่างไม่คิดมุ่งร้ายกันและกันแล้ว ก็ไม่ลำบากกาย
ไม่ลำบากใจ พวกนั้นจึงไม่จืดจากขั้นนั้น เป็นผู้เที่ยง ยังยืน คงทน มีอายุยืน
มีอันไม่แปรผันเป็นธรรมดา จักตั้งอยู่เที่ยงเสมอไปเช่นนั้นทีเดียว ส่วนพวกเรา
เหล่าโนโปโกลิเกะมีวาทะเพ่งโทษกันและกันเกินควร เมื่อมีวาทะเพ่งโทษกันและกันเกิน
ควร ก็คิดมุ่งร้ายกันและกัน เมื่อต่างคิดมุ่งร้ายกันและกัน จึงพากันลำบากกาย
ลำบากใจ พวกเราจึงพากันจืดจากขั้นนั้น เป็นผู้ไม่เที่ยง ไม่ยังยืน ไม่คงทน
มีอายุน้อย ยังต้องจืดมาเป็นอย่างนี้ ก็พวกท่านบัญญัติสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศ ว่า
มีมูลมาแต่เทวดาเหล่าโนโปโกลิเกะ ตามลัทธิอาจารย์ มีแบบเช่นนี้ หรือมิใช่
สมณพราหมณ์เหล่านั้นตอบอย่างนี้ว่า ท่านโคดม พวกข้าพเจ้าได้ทราบมาดังที่
ท่านโคดมได้กล่าวมานี้แล ดูกภักควะ เราย่อมทราบชัดซึ่งสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศ
ทั้งรู้ชัดยิ่งกว่านั้น แต่เราไม่ยึดมั่นความรู้ชัดนั้นด้วย เมื่อไม่ยึดมั่น จึงทราบ
ความดับเฉพาะตน ฉะนั้น ตถาคตจึงไม่ถึงทุกข์ ฯ

[๑๖] ดูกภักควะ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งบัญญัติสิ่งที่โลกสมมติว่า
เลิศ ถือกันว่าเกิดขึ้นลอยๆ ตามลัทธิอาจารย์ เราจึงเข้าไปถามเขาอย่างนี้ว่า
ทราบที่ ท่านทั้งหลายบัญญัติสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศ ถือกันว่าเกิดขึ้นลอยๆ ตาม
ลัทธิอาจารย์ จริงหรือ สมณพราหมณ์เหล่านั้นถูกเราถามอย่างนี้แล้ว ยืนยันว่า
เป็นเช่นนั้น เราจึงถามต่อไปว่า พวกท่านบัญญัติสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศ ถือกันว่า
เกิดขึ้นลอยๆ ตามลัทธิอาจารย์ มีแบบอย่างไร สมณพราหมณ์เหล่านั้นถูกเราถาม
อย่างนี้แล้ว ตอบไม่ถูก เมื่อตอบไม่ถูก จึงย้อนถามเรา เราถูกถามแล้ว จึง
พยากรณ์ว่า—

ดูกรท่านทั้งหลาย มีเทวดาเหล่าอัสสัมภะสัตว์ ก็แลเทวดาเหล่านั้นย่อมจืด
จากขั้นนั้น เพราะความเกิดขึ้นแห่งสัญญา ดูกท่านทั้งหลาย ก็เป็นฐานะที่จะมิ
ได้แล ที่สัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งจืดจากขั้นนั้น แล้วมาเป็นอย่างนี้ เมื่อมาเป็นอย่างนี้แล้ว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
จึงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้ว อาศัยความเพียรเป็นเครื่องเผา
กิเลส อาศัยความเพียรเป็นที่ตั้งมั่น อาศัยความประกอบเนื่องๆ อาศัยความไม่
ประมาท อาศัยมนสิการโดยชอบ แล้วบรรลุเจโตสมาธิที่เมื่อตั้งมั่นแล้ว ย่อม
ตามระลึกถึงความเกิดขึ้นแห่งสัญญาอันได้ หลังแต่นั้นไประลึกไม่ได้ เขาจึงกล่าว
อย่างนี้ว่า อตฺตาและโลกเกิดขึ้นลอยๆ ข้อนี้เป็นเพราะเหตุไร เพราะว่า เมื่อ
ก่อนข้าพเจ้าไม่ได้มีแล้ว [ไม่ได้มีสัญญา] เดียวนี้ข้าพเจ้าฉันไม่มี เพราะน้อมไป
เพื่อความเป็นผู้สงบแล้ว ก็พวกท่านบัญญัติสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศ ถือกันว่าเกิดขึ้น
ลอยๆ ตามลัทธิอาจารย์ มีแบบเช่นนี้หรือ สมณพราหมณ์เหล่านั้นตอบอย่างนี้ว่า
ท่านโคดม พวกข้าพเจ้าก็ได้ทราบมาดังที่ท่านโคดมได้กล่าวมานี้แล ดูรภักตะ
เราย่อมทราบชัดซึ่งสิ่งที่โลกสมมติว่าเลิศ ทั้งรู้ชัดยิ่งกว่านั้น และไม่ยึดมั่นความรู้ชัด
นั้นด้วย เมื่อไม่ยึดมั่น จึงทราบความดับเฉพาะตน ฉะนั้น ตถาคตจึงไม่ถึงทุกข์ ฯ

[๑๓] ดูรภักตะ สมณพราหมณ์บางจำพวกกล่าวตู่เรา ผู้กล่าวอยู่อย่างนี้
เห็นอยู่อย่างนี้ ด้วยคำที่ไม่จริง ด้วยคำเปล่า ด้วยคำมสา ด้วยคำที่ไม่เป็นจริงว่า
พระสมณโคดม และพวกภิกษุปริตไปแล้ว เพราะพระสมณโคดมตรัสอย่างนี้ว่า
สมัยใด พระโยคาวจรเข้าสู่สุวิโมกข์อยู่ สมัยนั้น ย่อมทราบชัดซึ่งสิ่งทั้งปวงว่า
ไม่งาม ดูรภักตะ ก็เราไม่ได้กล่าวอย่างนี้เลย ว่า สมัยใด พระโยคาวจรย่อมเข้า
สุวิโมกข์อยู่ สมัยนั้น ย่อมทราบชัดซึ่งสิ่งทั้งปวงว่า ไม่งาม แต่เราย่อมกล่าว
อย่างนี้ว่า สมัยใด พระโยคาวจรย่อมเข้าสู่สุวิโมกข์อยู่ สมัยนั้น ย่อมทราบชัด
แต่สิ่งที่งามเท่านั้น และผู้ที่ชื่อว่าปริตไปแล้ว ก็คือผู้ที่กล่าวร้ายพระผู้มีพระภาค
และพวกภิกษุ เพราะตนปริตไปเองว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใส
ในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ พระผู้มีพระภาคทรงสามารถแสดงธรรมให้ข้าพระองค์
เข้าถึงสุวิโมกข์อยู่ ฯ

ดูรภักตะ การที่ท่านผู้มีความเห็นไปทางหนึ่ง มีความพอใจไปทางหนึ่ง
มีความชอบใจไปทางหนึ่ง ไม่มีความเพียรเป็นเครื่องประกอบ ไม่มีลัทธิอาจารย์
จะเข้าถึงสุวิโมกข์อยู่ เป็นของยากมาก ขอให้ท่านจงพยายามรักษาความเลื่อมใส
ในเราเท่าที่ท่านมีอยู่ให้ติดก็พอ ฯ

ปริพาชกชื่อภคควโคตร จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าว่าการ
ที่ข้าพระองค์ผู้มีความเห็นไปทางหนึ่ง มีความพอใจไปทางหนึ่ง มีความชอบใจ
ไปทางหนึ่ง ไม่มีความเพียรเป็นเครื่องประกอบ ไม่มีลัทธิอาจารย์เข้าถึงสุวิโมกข์
อยู่ เป็นของยากไซ้ ข้าพระองค์ก็จักพยายามรักษาความเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาค
เท่าที่ข้าพระองค์มีอยู่ให้ติด ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพุทธพจน์นี้แล้ว ปริพาชกชื่อภคควโคตร ยินดี
ชื่นชม เพลิดเพลินพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้วแล ฯ

จบ ปาฎิกสูตร ที่ ๑

๒. อุทุมพริกสูตร (๒๕)

[๑๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เขาคิชฌกูฏ เขตพระนครราช-
* คฤห์ ก็สมัยนั้น นิโครธปริพาชก อาศัยอยู่ในปริพาชการามของพระนางอุทุมพรिका
พร้อมด้วยปริพาชกบริษัทยุใหญ่ ประมาณ ๓,๐๐๐ ครั้งนั้น สันธานคฤหบดี
ออกจากพระนครราชคฤห์ในเวลาบ่ายวันหนึ่งเพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค สันธาน-

* คฤหบดีดำริว่า เวลานี้ยังไม่เป็นเวลาอันสมควรเพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาคก่อน
พระผู้มีพระภาคยังกำลังทรงหลีกเร้นอยู่ แม้ภิกษุทั้งหลายผู้อบรมใจ ก็ไม่ไช่สมัย
ที่จะพบ ภิกษุทั้งหลายผู้อบรมใจก็ยังไม่หลีกเร้นอยู่ ถ้ากระไร เราควรจะไปหา
นิโครธปริพาชกยังปริพาชการามของพระนางอุทุมพรिका จึงเข้าไป ณ ที่นั้น ฯ

[๑๕] สมัยนั้น นิโครธปริพาชกนั่งอยู่กับปริพาชกบริษัทยุใหญ่ กำลัง
สนทนาตรัสเล่ากันถึงเรื่อง ด้วยเสียงดังลั่นอีกที ก็พูดเรื่องพระราชา เรื่องโจร
เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องรบ เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า
เรื่องที่ดิน เรื่องดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน
เรื่องนิคม เรื่องชนบท เรื่องนคร เรื่องสตรี เรื่องบุรุษ เรื่องคัมภีร์ เรื่องตรอก
เรื่องทำนน้ำ เรื่องคนที่ล่องลัดไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล
เรื่องความเจริญและความเสื่อม ด้วยประการนั้นๆ พอนิโครธปริพาชกได้เห็น
สันธานคฤหบดีมาแต่ไกล จึงห้ามบริษัทยุของตนให้สงบว่า ขอท่านทั้งหลายเบาๆ
เสียงหน่อย อย่าส่งเสียงดังนัก สันธานคฤหบดีนี้ เป็นสาวกของพระสมณโคดม
กำลังมา สาวกของพระสมณโคดมที่เป็นคฤหัสถ์นั่งผ้าขาวมีประมาณเท่าใด อาศัยอยู่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ในเมืองราชคฤห์ บรรดาสาวกเหล่านั้น สันธานคฤหบดีนี้เป็นสาวกคนหนึ่ง ท่าน
เหล่านั้นชอบเสียงเบาและกล่าวสรรเสริญคุณของเสียงเบา บางทีสันธานคฤหบดี
นี้ทราบว่ามีเสียงเบาแล้ว พึงสำคัญที่จะเข้ามาใกล้ เมื่อใดใคร่ปรินิพพาน
กล่าวอย่างนี้แล้ว พวกปรินิพพานเหล่านั้น ได้พากันนั่งอยู่ ฯ

[๒๐] ครั้นนั้นแล สันธานคฤหบดีเข้าไปหานิโครธปริพาชกถึงที่อยู่ ได้
ปราศรัยกับนิโครธปริพาชก ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว ได้แจ้ง ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กล่าวกะนิโครธปริพาชกว่า พวกปรินิพพานอัญญเดียรฉัตร
ผู้เจริญเหล่านี้ มาพบมาประชุมพร้อมกันแล้วมีเสียงดังลั่นอีกที ฆวนชวายุติรังจาน
กถาต่างเรื่องอยู่โดยประการอื่นแล คือฆวนชวายุติรังจาน เรื่องพระเจ้า ๖๗
ด้วยประการนั้นๆ ส่วนพระผู้มีพระภาคนั้น พระองค์ทรงเสพราวไพรในป่า
เสนาสนะอันสงัด มีเสียงน้อย มีเสียงกึกก้องน้อย ปราศจากลมแต่ชนผู้เดิน
เข้าออก สมควรแก่การทำการอันเร้นลับของมนุษย์ สมควรแก่การหลีกเร้นโดย
ประการอื่นแล เมื่อสันธานคฤหบดีกล่าวอย่างนี้แล้ว นิโครธปริพาชกได้กล่าวกะ
สันธานคฤหบดีว่า เอาเถิด คฤหบดี ท่านพึงรู้พระสมณโคดมจะทรงเจรจากับใคร
จะถึงการสนทนากับใคร จะถึงความเป็นผู้ฉลาดด้วยพระปัญญา กวาใคร
พระปัญญาของพระสมณโคดมจับหายเสียในเรือนอันสงัด พระสมณโคดมไม่กล้า
แสดงเที่ยวไปในบริษัท ไม่สามารถเพื่อจะทรงเจรจา พระองค์ท่านทรงเสพรที่อันสงัด
ณ ภายในอย่างเดียว อุปมาเหมือนแม่โคบอดเที่ยววนเวียน เสพที่อันสงัด ณ
ภายใน ฉะนั้น เอาเถิด คฤหบดี พระสมณโคดมพึงแสดงมาสู่บริษัทนี้ พวก
ข้าพเจ้าพึงสนทนากับพระองค์ท่านด้วยปัญหาข้อเดียวเท่านั้น เห็นจักพึงบริบูรณ์
พระองค์ท่านเหมือนบุคคลบริบูรณ์หมดเปล้า ฉะนั้น ฯ

[๒๑] พระผู้มีพระภาคได้ทรงสดับการเจรจาของสันธานคฤหบดี กับ
นิโครธปริพาชกด้วยพระทิพยโสตธาตุ อันบริสุทธิ์ ล่วงโสตของมนุษย์ ครั้นนั้น
พระผู้มีพระภาคเสด็จจากภเวณีสมาคธา แล้วเสด็จเข้าไปยังที่ให้เหยื่อแก่นกยูง
ที่ฝั่งสระโบกขรณีสมาคธา ครั้นแล้ว เสด็จจงกรมอยู่ในที่แจ้ง ณ ที่ให้เหยื่อ
แก่นกยูง ที่ฝั่งสระโบกขรณีสมาคธา พอนิโครธปริพาชกได้เห็นพระผู้มีพระภาค
เสด็จจงกรมอยู่ในที่แจ้ง ณ ที่ให้เหยื่อแก่นกยูง ที่ฝั่งสระโบกขรณีสมาคธา จึงห้าม
บริษัทของตนให้สงบว่า ขอท่านทั้งหลายเบาๆ เสียงน้อย อย่าส่งเสียงอึงนัก
พระสมณโคดมนี้ เสด็จจงกรมอยู่ในที่แจ้ง ณ ที่ให้เหยื่อแก่นกยูง ที่ฝั่ง
สระโบกขรณีสมาคธา พระองค์ท่านโปรดเสียงเบา และกล่าวสรรเสริญคุณของ
เสียงเบา บางทีพระองค์ท่านทรงทราบว่า บริษัทนี้มีเสียงเบาแล้ว พึงสำคัญที่จะ
เสด็จเข้ามาใกล้ ถ้าว่าพระสมณโคดมจะพึงเสด็จมาสู่บริษัทนี้ไซ้ เราจะพึงทูลถาม
ปัญหาแก่พระองค์ท่านว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของพระผู้มีพระภาคสำหรับทรง
แนะนำพระสาวกนั้นชื่ออะไร ธรรมชื่ออะไร สำหรับรู้แจ้งชัดอาทิพรหมจรรย์
อันเป็นที่อาศัยอยู่แห่งพระสาวกที่พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำ แล้วถึงความยินดี
เมื่อนิโครธปริพาชกกล่าวอย่างนี้แล้ว พวกปรินิพพานเหล่านั้น ได้พากันนั่งอยู่ ฯ

[๒๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปหานิโครธปริพาชก ถึงที่อยู่แล้ว
นิโครธปริพาชกจึงกราบทูลเชิญพระผู้มีพระภาคว่า ขอเชิญพระผู้มีพระภาคเสด็จ
มาเถิด พระเจ้าข้า พระองค์เสด็จมาดีแล้ว นานๆ พระองค์จึงจะมีโอกาสเสด็จ
มาที่นี่ ขอเชิญประทับนั่ง น้าอาสนะที่จัดไว้ พระผู้มีพระภาคประทับนั่งบนอาสนะ
ที่จัดไว้ ฝ่ายนิโครธปริพาชกถือเอาอาสนะตำแหน่งหนึ่ง นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
แล้ว ฯ

พระผู้มีพระภาครับสั่งถามนิโครธปริพาชกว่า ดูกรนิโครธ บัดนี้ พวก
ท่านนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ และเรื่องอะไรเล่าที่พวกท่านสนทนาค้างอยู่
เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว นิโครธปริพาชกได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จจงกรมอยู่ในที่แจ้ง ณ ที่ให้
เหยื่อแก่นกยูง ที่ฝั่งสระโบกขรณีสมาคธา จึงได้กล่าวอย่างนี้ว่า ถ้าว่าพระสมณโคดม
จะพึงเสด็จมาสู่บริษัทนี้ไซ้ พวกเราจะพึงถามปัญหานี้แก่พระองค์ท่านว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ธรรมของพระผู้มีพระภาคสำหรับทรงแนะนำพระสาวกนั้นชื่ออะไร
ธรรมชื่ออะไร สำหรับรู้แจ้งชัด อาทิพรหมจรรย์อันเป็นที่อาศัยอยู่แห่งพระสาวก
ที่พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำ แล้วถึงความยินดี ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องนี้แล
ที่พวกข้าพระองค์สนทนาค้างอยู่ พอติพระองค์เสด็จมาถึง พระผู้มีพระภาคตรัสว่า
ดูกรนิโครธ การที่ท่านมีความเห็นไปทางหนึ่ง มีความพอใจไปทางหนึ่ง มีความ
ชอบใจไปทางหนึ่ง ไม่มีความพยายาม ไม่มีลัทธิอาจารย์ ยากที่จะรู้ธรรมที่เรา
แนะนำพระสาวก ยากที่จะรู้ธรรมสำหรับรู้แจ้งชัด อาทิพรหมจรรย์อันเป็นที่อาศัย
อยู่แห่งพระสาวกที่เราแนะนำ แล้วถึงความยินดี เชิญเถิดนิโครธ ท่านจงถาม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ปัญหาในการหน่ายบาปอย่างยิ่ง ในลัทธิอาจารย์ของตนกะเราว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
การหน่ายบาปด้วยตะบะที่บริบูรณ์ มีอย่างไรหนอแล ที่ไม่บริบูรณ์ มีอย่างไร
เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พวกปริพาชกเหล่านั้น ได้เป็นผู้มีเสียงดังลั่น
อีกทีขึ้นว่า อัจฉรยนิก ท่านผู้เจริญ ไม่เคยมีมา ท่านผู้เจริญ พระสมณโคดม
มิฤทธิ์ มีอานภาพมาก พระองค์จักหยุดวาทะของพระองค์ไว้ จักปวารณาด้วยวาทะ
ของผู้อื่น ฯ

[๒๓] ครั้นนั้น นิโครธปริพาชกห้ามพวกปริพาชกเหล่านั้นให้เบาเสียงแล้ว
ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์แล กล่าวการ
หน่ายบาปด้วยตะบะ ตัดการหน่ายบาปด้วยตะบะอยู่ การหน่ายบาปด้วยตะบะที่บริบูรณ์
มีอย่างไรหนอแล ที่ไม่บริบูรณ์ มีอย่างไร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรนิโครธ บุคคลผู้มีตะบะในโลกนี้เป็นคนเปลือย
ไร้มรรยาท เลี้ยงมือ เขาเชิญให้รับภิกษาก็ไม่มา เขาเชิญให้หยุดก็ไม่หยุด ไม่รับ
ภิกษาที่เขานำมาไว้ก่อน ไม่รับภิกษาที่เขาทำเฉพาะ ไม่รับภิกษาที่เขานิมนต์ เขาไม่
รับภิกษาปากหม้อ ไม่รับภิกษาจากหม้อข้าว ไม่รับภิกษาที่บุคคลยื่นคร่อมธรณี
ประตุนำมา ไม่รับภิกษาที่บุคคลยื่นคร่อมครกนำมา ไม่รับภิกษาที่บุคคลยื่นคร่อม
สากนำมา ไม่รับภิกษาที่บุคคลยื่นคร่อมท่อนไม้ นำมา ไม่รับภิกษาของคน ๒ คน
ที่กำลังบริโภคอยู่ ไม่รับภิกษาของหญิงมีครรภ์ ไม่รับภิกษาของหญิงผู้กำลังให้ลูก
ตื้มนม ไม่รับภิกษาที่เขาัดแนะกันทำไว้ ไม่รับภิกษาในที่ซึ่งสุนัขได้รับเลี้ยงดู ไม่รับ
ในที่แมลงวันไต่ตอมเป็นกลุ่ม ไม่กินปลา ไม่กินเนื้อ ไม่ดื่มสุรา ไม่ดื่มเมรัย
ภิกษา ไม่ดื่มยาตอง เขารับภิกษาที่เรือนหลังเดียว เยียวยาอัฐภาพด้วยข้าวคำเดียวบ้าง
รับภิกษาที่เรือน ๒ หลัง เยียวยาอัฐภาพด้วยข้าว ๒ คำบ้าง รับภิกษาที่เรือน ๓ หลัง
เยียวยาอัฐภาพด้วยข้าว ๓ คำบ้าง เยียวยาอัฐภาพด้วยภิกษาในถาดน้อยใบเดียวบ้าง
๒ ใบบ้าง ๓ ใบบ้าง กินอาหารที่มีระหว่างวันวันหนึ่งบ้าง ๒ วันบ้าง ๓ วันบ้าง
เป็นผู้ประกอบด้วยความชวนชวายในการบริโภคภิกษาที่เรี่ยนา มีระหว่างวันตั้งถึง-
* เดือนเช่นนี้บ้าง เขาเป็นผู้มีผัดทองเป็นภิกษาบ้าง มีข้าวฟ่างเป็นภิกษาบ้าง มีลูก
เดือยเป็นภิกษาบ้าง มีกากข้าวเป็นภิกษาบ้าง มียางหรือสาหร่ายเป็นภิกษาบ้าง
มีรำเป็นภิกษาบ้าง มีข้าวตังเป็นภิกษาบ้าง มีกายนเป็นภิกษาบ้าง มีหญ้าเป็นภิกษา
บ้าง มีโคมัยเป็นภิกษาบ้าง มีงาและผลไม้ในป่าเป็นอาหาร บริโภคผลไม้หล่นเอง
เยียวยาอัฐภาพ เขาทรงผ้าปานบ้าง ผ้าแถมกันบ้าง ผ้าห่อศพนบ้าง ผ้าบังสุกุลบ้าง
ผ้าเปลือกไม้บ้าง หนังสือบ้างหนังสือทั้งเล่มบ้าง ผ้าคารองบ้าง ผ้าเปลือกปอกรอง
บ้าง ผ้าผลไม้กรองบ้าง ผ้ากัมพลทำด้วยผมคนบ้าง ผ้ากัมพลทำด้วยขนสัตว์บ้าง ผ้าทำ
ด้วยขนปีกนกเค้าบ้าง เป็นผู้ถอนผมและหนวด คือประกอบความชวนชวายในการ
ถอนผมและหนวดบ้าง เป็นผู้ยื่นมือห้ามอาสนะบ้าง เป็นผู้กระโหย่ง คือประกอบ
ความเพียรในการกระโหย่งบ้าง เป็นผู้นอนบนหนามคือสำเร็จการนอนบนหนามบ้าง
สำเร็จการนอนบนแผ่นกระดานบ้าง สำเร็จการนอนบนเนินดินบ้าง เป็นผู้นอน
ตะแคงข้างเดียวบ้าง เป็นผู้หมักหมมด้วยธูลิบ้าง เป็นผู้ยุกลงแจ้งบ้าง เป็นผู้นั่ง
บนอาสนะตามที่ลาดไว้บ้าง เป็นผู้บริโภคทุก คือประกอบความชวนชวายในการ
บริโภคทุกบ้าง เป็นผู้ห้ามน้ำเย็น คือชวนชวายในการห้ามน้ำเย็นบ้าง เป็นผู้อาบน้ำ
วันละ ๓ ครั้ง คือประกอบความชวนชวายในการลงน้ำบ้าง ดูกรนิโครธ ท่าน
จะสำคัญความข้อนั้นอย่างไร ถ้าเมื่อเป็นเช่นนี้ การหน่ายบาปด้วยตะบะ เป็นการ
หน่ายบริบูรณ์หรือไม่บริบูรณ์ ฯ

นิโครธปริพาชกกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนี้ การ
หน่ายบาปด้วยตะบะ เป็นการหน่ายบริบูรณ์หาไม่ ได้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรนิโครธ เรากล่าวอุปกิเลสมากอย่างในการ
หน่ายบาปด้วยตะบะ แม้ที่บริบูรณ์แล้ว อย่างนี้แล ฯ

[๒๔] นิโครธปริพาชกทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระผู้มีพระภาค
ตรัสอุปกิเลสมากอย่างในการหน่ายบาปด้วยตะบะที่บริบูรณ์แล้วอย่างนี้ อย่างไรเล่า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรนิโครธ บุคคลผู้มีตะบะในโลกนี้ย่อมถือ
มันตะบะ เขาเป็นผู้ดีใจ มีความดำริบริบูรณ์ด้วยตะบะนั้น แม้ข้อที่ผู้มีตะบะ ถือมันตะบะ
ดีใจ มีความดำริบริบูรณ์ด้วยตะบะนั้น นี่แล ย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตะบะ ฯ

ดูกรนิโครธ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมีอยู่อีก บุคคลผู้มีตะบะย่อมถือมันตะบะ
เขาย่อมยกตนข่มผู้อื่นด้วยตะบะนั้น แม้ข้อที่ผู้มีตะบะ ถือมันตะบะ ยกตนข่มผู้อื่นด้วย
ตะบะนั้น นี่แล ย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตะบะ ฯ

ดูกรนิโครธ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมีอยู่อีก บุคคลผู้มีตะบะย่อมถือมันตะบะ
เขาย่อมเมา ย่อมลืมนสติ ย่อมถึงความเมาด้วยตะบะนั้น แม้ข้อที่ผู้มีตะบะ ถือมันตะบะ
เมา ลืมนสติ ถึงความเมาด้วยตะบะนั้น นี่แล ย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตะบะ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค

ดูกรนิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมียุอีก บุคคลผู้มีตบะ ย่อมถือมั่นตบะ
เขาให้ลาสิกขาระและความสรรเสริญเกิดขึ้นด้วยตบะนั้น เขาเป็นผู้ดีใจ มีความ
ดำริบริบูรณ์ด้วยลาสิกขาระและความสรรเสริญนั้น แม้ข้อที่ผู้มีตบะ ดีใจ มีความ
ดำริบริบูรณ์ด้วยลาสิกขาระและความสรรเสริญนั้น นี่แล ย่อมเป็นอุปกิเลสแก่
บุคคลผู้มีตบะ ฯ

ดูกรนิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมียุอีก บุคคลผู้มีตบะย่อมถือมั่นตบะ
เขาให้ลาสิกขาระและความสรรเสริญเกิดขึ้นด้วยตบะนั้น เขาย่อมยกตนข่มผู้อื่น
ด้วยสิกขาระและความสรรเสริญนั้น แม้ข้อที่ผู้มีตบะ ถือมั่นตบะ ยังลาสิกขาระ
และความสรรเสริญให้เกิดขึ้นด้วยตบะนั้น ยกตนข่มผู้อื่นด้วยลาสิกขาระและความ
สรรเสริญนั้นนี่แล ย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ ฯ

ดูกรนิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมียุอีก บุคคลผู้มีตบะย่อมถือมั่นตบะ
เขาให้ลาสิกขาระและความสรรเสริญเกิดขึ้นด้วยตบะนั้น เขาย่อมเมา ย่อมลืมสติ
ย่อมถึงความเมาด้วยลาสิกขาระและความสรรเสริญนั้น แม้ข้อที่ผู้มีตบะ ถือมั่นตบะ
ยังลาสิกขาระและความสรรเสริญให้เกิดขึ้นด้วยตบะนั้น เมา ลืมสติ ถึงความเมา
ด้วยลาสิกขาระและความสรรเสริญนั้น นี่แล ย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ ฯ

ดูกรนิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมียุอีก บุคคลผู้มีตบะ ย่อมถือมั่นตบะ
ย่อมถึงส่วน ๒ ในโทษนะทั้งหลายว่า สิ่งนี้ควรแก่เรา สิ่งนี้ไม่ควรแก่เรา ก็สิ่งใดแล
ไม่ควรแก่เขา เขามุ่งละสิ่งนั้นเสีย แต่ส่วนสิ่งใดควรแก่เขา เขากำหนด ลืมสติ
ติดสิ่งนั้น ไม่แลเห็นโทษ ไม่มีปัญญาคิดสลัดออก บริโภคอยู่ แม้ข้อนี้แล ย่อม
เป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ ฯ

ดูกรนิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมียุอีก บุคคลผู้มีตบะ ย่อมถือมั่นตบะ
ด้วยคิดว่า พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชาภคินี พราหมณ์ คฤหบดี เดียรถีย
จักสักการะเรา เพราะเหตุแห่งความใคร่ลาสิกขาระและความสรรเสริญ แม้ข้อ
นี้แล ย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ ฯ

ดูกรนิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมียุอีก บุคคลผู้มีตบะ ย่อมเป็นผู้
รุกรานสมณะหรือพราหมณ์อื่นแต่ที่ไหนๆ ว่า ก็โง่ ผู้นี้เลี้ยงชีพด้วยวัตถุหลาย
อย่าง กินวัตถุต่างๆ อย่าง คือพืชเกิดแต่เงา พืชเกิดแต่ลำต้น พืชเกิดแต่ผล
พืชเกิดแต่ยอด พืชเกิดแต่เมล็ดเป็นที่ครบห้า ปลายพินของผู้นี้คมประจูดสายฟ้า
คนทั้งหลายยอมจำกัน ได้ด้วยวาตะว่าเป็นสมณะ แม้ข้อนี้แล ย่อมเป็นอุปกิเลสแก่
บุคคลผู้มีตบะ ฯ

ดูกรนิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมียุอีก บุคคลผู้มีตบะเห็นสมณะหรือ
พราหมณ์อื่น ที่เขาสักการะ เคารพ นับถือ บูชาอยู่ในสกุลทั้งหลาย เขาตำรืออย่างนี้ว่า
คนทั้งหลายยอมสักการะ เคารพ นับถือ บูชา สมณะหรือพราหมณ์เชื่อนี้แล
ผู้เลี้ยงชีพด้วยวัตถุหลายอย่าง ในสกุลทั้งหลาย แต่ไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ
ไม่บูชาเราผู้มีตบะ เลี้ยงชีพด้วยวัตถุเศร้าหมอง เขาเป็นผู้ให้ความริษยาและความตระ
หนี่เกิดขึ้นในสกุลทั้งหลาย ดังนี้ แม้ข้อนี้แล ย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ ฯ

ดูกรนิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมียุอีก บุคคลผู้มีตบะ เป็นผู้นั่งในที่
เป็นทางที่คนแลเห็น แม้ข้อนี้แล ย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ ฯ

ดูกรนิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมียุอีก บุคคลผู้มีตบะ ย่อมเที่ยวแสดง
ตนไปในสกุลทั้งหลายว่า กรรมเมื่อนี้อยู่ในตบะของเรา กรรมเมื่อนี้อยู่ในตบะของเรา
แม้ข้อนี้แล ย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ ฯ

ดูกรนิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมียุอีก บุคคลผู้มีตบะย่อมเสพโทษอัน
ปกปิดบางอย่าง เขาถูกผู้อื่นถามว่า โทษนี้ควรแก่ท่านหรือ กล่าวโทษที่ไม่ควรว่าควร
กล่าวโทษที่ควรว่าไม่ควร เขาเป็นผู้กล่าวเท็จทั้งรู้ๆ ดังนี้ แม้ข้อนี้แล ย่อมเป็น
อุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ ฯ

ดูกรนิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมียุอีก บุคคลผู้มีตบะ เมื่อพระตถาคต
หรือสาวกของพระตถาคตแสดงธรรมอยู่ ย่อมไม่พออนตามปริยายซึ่งควรจะพออนตาม
อันมียุ แม้ข้อนี้แล ย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ ฯ

ดูกรนิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมียุอีก บุคคลผู้มีตบะเป็นผู้มักโกรธ
มักผูกโกรธ แม้ข้อนี้แล ย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ ฯ

ดูกรนิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมียุอีก บุคคลผู้มีตบะเป็นผู้มีความ
ลบหลู่ ตีเสมอ ริษยา ตระหนี่ โอ้อวด มีมารยา กระด้าง ถือตัวจัด เป็นผู้มีความ
ปรารถนาลามก ไปสู่อำนาจแห่งความปรารถนาอันลามก เป็นมิจฉาจารี
ประกอบด้วยทุจริตถึงที่สุด เป็นผู้บุคลาภิธุริเอง เป็นผู้ถือมั่น สละคืนได้ยาก
แม้ข้อนี้แล ย่อมเป็นอุปกิเลสแก่บุคคลผู้มีตบะ ฯ

ดูกรนิโครธะ ท่านจะพึงสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน การหนายบาปด้วย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ตบะเหล่านี้ เป็นอุปกิเลสหรือไม่เป็นอุปกิเลส ฯ

นิโครธปริพาชกกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การหนายบาปด้วยตบะเหล่านี้ เป็นอุปกิเลสแน่แท้ ไม่เป็นอุปกิเลสหาไม่ได้ บุคคลผู้มีตบะในโลกนี้ พึงเป็นผู้ประกอบด้วยอุปกิเลสเหล่านี้มีครบทุกอย่าง ข้อนี้แล เป็นฐานะที่จะมีได้ จะป่วยกล่าวไปไปถึงอุปกิเลสเพียงบางข้อ ฯ

[๒๕] ดุรณิโครธะ บุคคลผู้มีตบะในโลกนี้ ย่อมถือมั่นตบะ เขาเป็นผู้ไม่ดีใจ ไม่มีความดำริบริบูรณ์ ด้วยตบะนั้น ข้อที่ผู้มีตบะ ถือมั่นตบะ ไม่ดีใจ ไม่มีความดำริบริบูรณ์ ด้วยตบะนั้น อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธิในฐานะนั้น ฯ

ดุรณิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมีอยู่อีก บุคคลผู้มีตบะ ย่อมถือมั่นตบะ เขาย่อมไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น ด้วยตบะนั้น . . . อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธิในฐานะนั้น ฯ

ดุรณิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมีอยู่อีก บุคคลผู้มีตบะ ย่อมถือมั่นตบะ เขาย่อมไม่เมา ไม่ลืมสติ ย่อมไม่ถึงความเมา ด้วยตบะนั้น . . . อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธิในฐานะนั้น ฯ

ดุรณิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมีอยู่อีก บุคคลผู้มีตบะ ย่อมถือมั่นตบะ เขาให้ลากลักการะและความสรรเสริญ เกิดขึ้นด้วยตบะนั้น เขาเป็นผู้ไม่ดีใจ ไม่มีความดำริบริบูรณ์ด้วยลากลักการะและความสรรเสริญนั้น . . . อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธิในฐานะนั้น ฯ

ดุรณิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมีอยู่อีก บุคคลผู้มีตบะ ย่อมถือมั่นตบะ เขาให้ลากลักการะและความสรรเสริญ เกิดขึ้นด้วยตบะนั้น เขาย่อมไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น ด้วยลากลักการะและความสรรเสริญนั้น . . . อย่างนี้ เขาเป็นผู้บริสุทธิในฐานะนั้น ฯ

ดุรณิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมีอยู่อีก บุคคลผู้มีตบะ ย่อมถือมั่นตบะ ย่อมไม่ถึงส่วน ๒ ในโทษะทั้งหลายว่า สิ่งนี้ควรแก่เรา สิ่งนี้ไม่ควรแก่เรา ก็สิ่งใดแลไม่ควรแก่เขา เขาไม่มุ่งละสิ่งนั้นเสีย ส่วนสิ่งใดควรแก่เขา เขาไม่กำหนด ไม่ลืมสติ ไม่ติดสิ่งนั้น แลเห็นโทษ มีปัญญาคิดสลัดออก บริโภค อยู่ อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธิในฐานะนั้น ฯ

ดุรณิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมีอยู่อีก บุคคลผู้มีตบะ ย่อมถือมั่นตบะ แต่เขาไม่คิดว่า พระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชา กษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดี เดียรถีย จักลักการะเรา เพราะเหตุแห่งความใคร่ลากลักการะและความสรรเสริญ อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธิในฐานะนั้น ฯ

ดุรณิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมีอยู่อีก บุคคลผู้มีตบะ ไม่เป็นผู้รุกรานสมณะหรือพราหมณ์อื่นว่า ก็โชน ผู้นี้เลี้ยงชีพด้วยวัตถุหลายอย่าง กินวัตถุทุก ๆ อย่าง คือ พืชเกิดแต่เหง้า พืชเกิดแต่ลำต้น พืชเกิดแต่ผล พืชเกิดแต่ยอด พืชเกิดแต่เมล็ดเป็นทีครบห้า ปลายฟันของผู้นี้คมประดุจสายฟ้า คนทั้งหลายยอมจำกันได้ด้วยวาตะเป็นสมณะ อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธิในฐานะนั้น ฯ

ดุรณิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมีอยู่อีก บุคคลผู้มีตบะ เห็นสมณะหรือพราหมณ์อื่นที่เขาสักการะเคารพนับถือบูชาอยู่ในสกุลทั้งหลาย เขาไม่ดำริอย่างนี้ว่า คนทั้งหลายย่อมสักการะ เคารพนับถือ บูชาสมณะหรือพราหมณ์ข้อนี้แล ผู้เลี้ยงชีพด้วยวัตถุหลายอย่างในสกุลทั้งหลาย แต่ไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชาเราผู้มีตบะ เลี้ยงชีพด้วยวัตถุเศร้าหมอง เขาไม่ให้ความริษยาและความตระหนี่เกิดขึ้นในสกุลทั้งหลาย ดังนี้ อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธิในฐานะนั้น ฯ

ดุรณิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมีอยู่อีก บุคคลผู้มีตบะ เป็นผู้ไม่นั่งในที่ที่เป็นทางที่คนแลเห็น อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธิในฐานะนั้น ฯ

ดุรณิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมีอยู่อีก บุคคลผู้มีตบะ ย่อมไม่เที่ยวแสดงตนไปในสกุลทั้งหลายว่า กรรมเมื่อนี้อยู่ในตบะของเรา กรรมเมื่อนี้อยู่ในตบะของเรา อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธิในฐานะนั้น ฯ

ดุรณิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมีอยู่อีก บุคคลผู้มีตบะ ย่อมไม่เสพโทษอันปกปิดบางอย่าง เขาถูกผู้อื่นถามว่า โทษนี้ควรแก่ท่านหรือ กล่าวโทษที่ไม่ควรว่าไม่ควร กล่าวโทษที่ควรว่าควร เขาเป็นผู้ไม่กล่าวเท็จทั้งร้อย ดังนี้ อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธิในฐานะนั้น ฯ

ดุรณิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมีอยู่อีก บุคคลผู้มีตบะ เมื่อพระตถาคตหรือสาวกของพระตถาคตแสดงธรรมอยู่ ย่อมพ้อนตามปริยายซึ่งควรพ้อนตามอันมีอยู่อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธิในฐานะนั้น ฯ

ดุรณิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมีอยู่อีก บุคคลผู้มีตบะ ไม่เป็นผู้มกโกรธ ไม่มกผูกโกรธ อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธิในฐานะนั้น ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

ดูกรนิโครธะ คำอื่นที่ควรกล่าวยังมีอยู่อีก บุคคลผู้มิตบะ ไม่เป็นผู้มีความ
ลบหลู่ ไม่ตีเสมอ ไม่ริษยา ไม่ตระหนี่ ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา ไม่กระด้าง
ไม่ถือตัวจัด ไม่เป็นผู้มีความปรารถนาลามก ไม่ไปสู่อำนาจแห่งความปรารถนา
อันลามก ไม่เป็นมิจฉาทิฐิ ไม่ประกอบด้วยทิฐิอันดังถึงที่สุด ไม่เป็นผู้คบคล้าที่รู้เอง
ไม่เป็นผู้ถือมั่น สละคืนได้ง่าย อย่างนี้ เขาย่อมเป็นผู้บริสุทธิในฐานะนั้น ฯ

ดูกรนิโครธะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น การ
หนายบาปด้วยตบะ จะบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ ฯ

นิโครธปริพาชกกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น การ
หนายบาปด้วยตบะเหล่านี้บริสุทธิ์แน่แท้ ไม่บริสุทธิ์หาได้ เป็นกิจที่ถึงยอดและ
ถึงแก่น พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรนิโครธะ การหนายบาปด้วยตบะ ด้วยเหตุ
เพียงเท่านี้ เป็นกิจที่ถึงยอดถึงแก่น หาได้ ที่แท้ เป็นกิจที่ถึงเสกิตเท่านั้น ฯ

[๒๖] นิโครธปริพาชกกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็การหนาย
บาปด้วยตบะ เป็นกิจที่ถึงยอดและถึงแก่น ด้วยเหตุเพียงเท่าไร ขอประทาน
พระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคจงให้ข้าพระองค์ถึงยอดถึงแก่นแห่งการหนายบาป
ด้วยตบะเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรนิโครธะ บุคคลผู้มิตบะในโลกนี้ เป็นผู้
สังวรแล้วด้วยสังวร ๔ ประการ ๔ ประการเป็นไฉน

ดูกรนิโครธะ บุคคลผู้มิตบะในโลกนี้

๑. ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ใช้ผู้อื่นให้ฆ่าสัตว์ เมื่อผู้อื่นฆ่าสัตว์ ไม่เป็นผู้ตีใจ ฯ
๒. ไม่ถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ไม่ใช้ให้ผู้อื่นถือเอาสิ่งของที่
เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เมื่อผู้อื่นถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ไม่เป็น
ผู้ตีใจ ฯ
๓. ไม่พูดเท็จ ไม่ใช้ผู้อื่นให้พูดเท็จ เมื่อผู้อื่นพูดเท็จ ไม่เป็นผู้ตีใจ ฯ
๔. ไม่เสพกามคุณ ไม่ใช้ให้ผู้อื่นเสพกามคุณ เมื่อผู้อื่นเสพกามคุณ
ไม่เป็นผู้ตีใจ ฯ

ดูกรนิโครธะ บุคคลผู้มิตบะเป็นผู้สังวรแล้วด้วยสังวร ๔ ประการอย่างนี้
ดูกรนิโครธะ เพราะว่าบุคคลผู้มิตบะเป็นผู้สังวรแล้วด้วยสังวร ๔ ประการ ข้อที่
จะกล่าวต่อไปนี้ จึงเป็นลักษณะของเขา เพราะเป็นผู้มิตบะ เขารักษาถึงซึ่งศีล
ไม่เวียนมาเพื่อเพศอันแล้ว เขาเสพเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา
ชอกเขา ถ้ำในภูเขา ป่าช้า ป่าชด ที่แจ้ง ลอมฟาง ในปัจฉิมภัต เขากลับ
จากบิณฑบาตแล้ว นั่งกัณฐิลังกั ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้จำเพาะหน้า เขาละความ
เพ่งเล็งในโลกเสียแล้ว มีใจปราศจากความเพ่งเล็ง ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จาก
ความเพ่งเล็งได้ ละความประทุษร้าย คือ พยาบาท ไม่พยาบาท มีความกรุณา
หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความประทุษร้าย คือ
พยาบาทได้ ละกิณมิทระแล้ว เป็นผู้ปราศจากกิณมิทระ มีความกำหนดหมายอยู่
ที่แสงสว่าง มีสติ มีสัมปชัญญะอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากกิณมิทระ ได้
ละอุทธัจจกุกกัจะ เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบ ณ ภายในอยู่ ย่อมชำระจิตให้
บริสุทธิ์จากอุทธัจจกุกกัจะ ได้ ละวิจิกิจฉา เป็นผู้ข้ามวิจิกิจฉา ไม่มีความสงสัย
ในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉา ได้ เขาละนิวรณ์ ๕
เหล่านี้ อันเป็นอุปกิเลสแห่งใจที่ทำให้ปัญญาถอยกำลัง มีใจประกอบด้วยเมตตา
แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้ง
เบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน
ด้วยใจอันประกอบด้วยเมตตา อันไพบูลย์ ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่
มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ เขามีใจประกอบด้วยกรุณา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่ง
อยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง
เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถานด้วยใจอันประกอบ
ด้วยกรุณา อันไพบูลย์ ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความ
เบียดเบียนอยู่ เขามีใจประกอบด้วยมฤตา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง
ทิศที่สาม ทิศที่สี่ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง
แผ่ไปตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยใจอันประกอบด้วยมฤตา
อันไพบูลย์ ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน
อยู่ เขามีใจประกอบด้วยอุเบกขา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม
ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอด
โลก ทัวสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถานด้วยใจอันประกอบด้วยอุเบกขานั่นไพบูลย์
ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ ฯ

ดูกรนิโครธะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น การ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
หนายบาปด้วยตบะ จะบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ ฯ

นิโครธปริพาชกกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น การ
หนายบาปด้วยความเพียร บริสุทธิ์แน่แท้ ไม่บริสุทธิ์หามิได้ เป็นกิจที่ถึงยอด
และถึงแก่น พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรนิโครธ การหนายบาปด้วยตบะ ด้วย
เหตุเพียงเท่านี้ เป็นกิจที่ถึงยอดหรือถึงแก่นหามิได้ ที่แท้ เป็นกิจที่ถึงเปลือก
เท่านั้น ฯ

[๒๓] นิโครธปริพาชกกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็การหนาย
บาปด้วยตบะ เป็นกิจที่ถึงยอดและถึงแก่น ด้วยเหตุเพียงเท่าไร ขอประทาน
พระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคจงให้ข้าพระองค์ถึงยอดถึงแก่นแห่งการหนายบาป
ด้วยตบะเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรนิโครธ บุคคลผู้มีตบะในโลกนี้ เป็นผู้
สังวรแล้วด้วยสังวร ๔ ประการ ๔ ประการเป็นไฉน ฯลฯ ดูกรนิโครธ เพราะ
ว่า บุคคลผู้มีตบะ เป็นผู้สังวรแล้วด้วยสังวร ๔ ประการ ข้อที่จะกล่าวต่อไปนี้
จึงเป็นลักษณะของเขา เพราะเป็นผู้มีตบะ เขารักษายิ่งซึ่งศีล ไม่เรียนมาเพื่อเทศ
อันแล้ว เขาเสพเสนาสนะอันสงัด ฯลฯ เขาละนิวรณ์ ๕ เหล่านี้ อันเป็นอุปกิเลส
แห่งใจ ที่ทำให้ปัญญาถอยกำลัง มีใจประกอบด้วยเมตตา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่ง
อยู่ ฯลฯ เขาย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง
สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง ฯลฯ สิบชาติบ้าง ยี่สิบ
ชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติ
บ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอัน
มากบ้าง ตลอดสังวัฏฏวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้างว่า ในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น
มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นฯ
มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพ
นั้น เราก็ได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่าง
นั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นฯ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจุติจากภพนั้น
แล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ เขาย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งอาการ
พร้อมทั้งอเหตุ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ดูกรนิโครธ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น การ
หนายบาปด้วยตบะ จะบริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ ฯ

นิโครธปริพาชกกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น การ
หนายบาปด้วยตบะ บริสุทธิ์แน่แท้ ไม่บริสุทธิ์หามิได้ เป็นกิจที่ถึงยอดและถึง
แก่น พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรนิโครธ การหนายบาปด้วยตบะ ด้วยเหตุเพียง
เท่านี้ เป็นกิจที่ถึงยอดหรือถึงแก่นหามิได้ ที่แท้ เป็นกิจที่ถึงกะพี้เท่านั้น ฯ

[๒๔] นิโครธปริพาชกกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็การหนาย
บาปด้วยตบะ เป็นกิจที่ถึงยอดและถึงแก่น ด้วยเหตุเพียงเท่าไร ขอประทาน
พระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคจงให้ข้าพระองค์ถึงยอดถึงแก่นแห่งการหนายบาป
ด้วยตบะเถิด ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรนิโครธ บุคคลผู้มีตบะในโลกนี้ เป็นผู้
สังวรแล้วด้วยสังวร ๔ ประการ ฯลฯ เขาย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือ
ระลึกได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง ฯลฯ เขาระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมาก
พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอเหตุ ด้วยประการฉะนี้ เขาเห็นหมู่มสัตว์ที่กำลังจุติ
กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วย
ทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม
ว่า สัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ตีเตียนพระอริยเจ้า
เป็นมิถิลาทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิถิลาทิฐิ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกาย
แตก เขาย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วย
กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตียนพระอริยเจ้า เป็นสัมมาทิฐิ ยึดถือ
การกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาย่อมเข้าถึง
สุคติโลกสวรรค์ ดังนี้ เขาย่อมเห็นหมู่มสัตว์กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต
มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุ
ของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่มสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ ดูกรนิโครธ
ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น การหนายบาปด้วยตบะ จะ
บริสุทธิ์หรือไม่บริสุทธิ์ ฯ

นิโครธปริพาชกกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น การ
หนายบาปด้วยตบะ บริสุทธิ์แน่แท้ ไม่บริสุทธิ์ หามิได้ เป็นกิจที่ถึงยอดและ
ถึงแก่น ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรนิโครธ การหนายบาปด้วยตะบะ เป็นกิริยา ที่ถึงยอดและถึงแก่น ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ดูกรนิโครธ ท่าน ได้กล่าวกะเราอย่างนี้ว่า ธรรมของพระผู้มีพระภาค สำหรับทรงแนะนำสาวกนั้นชื่ออะไร ธรรมชื่ออะไรสำหรับรู้แจ้งชัดอาทิพรหมจรรย์ อันเป็นที่อาศัยอยู่แห่งพระสาวกที่พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำแล้ว ถึงความยินดี ดูกรนิโครธ ฐานะที่ยิ่งกว่าและประณีตกว่า ดังนี้แล เป็นธรรมสำหรับเราแนะนำสาวก เป็นธรรมสำหรับรู้แจ้งชัดอาทิพรหมจรรย์ อันเป็นที่อาศัยอยู่แห่งพระสาวกที่เราแนะนำแล้ว ถึงความยินดี เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พวกปริพาชกเหล่านั้น ได้เป็นผู้มีเสียงดังลั่นอีกทีว่า พวกเรากับอาจารย์ยังไม่เห็นในคัมภีร์มีคัมภีร์อรรถเจลกเป็นต้นนี้ พวกเรากับอาจารย์ยังไม่เห็นในบาลีมีบาลีอรรถเจลกเป็นต้นนี้ พวกเรายังไม่รู้ชัด การบรรลุคุณวิเศษที่ยิ่งไปกว่านี้ ฯ

[๒๙] ในกาลที่สันธานคฤหบดีได้ทราบวาทะบัดนี้ พวกปริพาชกอัญญ-

* เตียรถียเหล่านั้นตั้งใจฟัง เจียโสตสตีบ ตั้งจิตเพื่ารู้ถึงภายีตของพระผู้มีพระภาคโดยแท้แล จึงได้กล่าวกะนิโครธปริพาชกว่า ดูกรท่านนิโครธ ท่านได้กล่าวกะเราอย่างนี้แล้ว เอาเถิด คฤหบดี ท่านพึงรู้ พระสมณโคดมจะทรงเจรจากับใคร จะถึงการสนทนาด้วยใคร จะถึงความเป็นผู้ฉลาดด้วยพระปัญญาว่าใคร พระปัญญาของพระสมณโคดมจับหายเสียในเรือนอันสงัด พระสมณโคดม ไม่กล้าแสดงเที่ยวไปในบริษัท ไม่สามารถเพื่อจะทรงเจรจา พระองค์ท่านทรงเสพที่อันสงัด ณ ภายในอย่างเดียว อุปมาเหมือนแม่โคบอดเที่ยววนเวียน เสพที่อันสงัด ณ ภายใน ฉะนั้น เอาเถิด คฤหบดี พระสมณโคดมพึงแสดงมาสู่บริษัทนี้ พวกข้าพเจ้า พึงสนทนากะพระองค์ท่าน ด้วยปัญหาข้อเดียวเท่านั้น เห็นจะพึงบิบัติพระองค์ท่าน เหมือนบุคคลบิบัติหม้อเปล่า ฉะนั้น ดูกรท่านนิโครธ บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นแสดงถึงแล้ว ณ ที่นี้ ก็พวกท่านจงทำพระองค์ท่าน ไม่ให้กล้าแสดงเที่ยวไปในบริษัท จงทำให้เป็นเหมือนแม่โคบอดเที่ยววนเวียน จงสนทนากะพระองค์ท่านด้วยปัญหาข้อเดียวเท่านั้น เห็นจะบิบัติพระองค์ท่าน เหมือนบุคคลบิบัติหม้อเปล่า ฉะนั้น เมื่อสันธานคฤหบดีกล่าวอย่างนี้แล้ว นิโครธปริพาชกเป็นผู้นิ่ง เกอเขิน คอตก กัมหน้า ขบเซา ไม่มีปฏิภาณ ฯ

[๓๐] ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบซึ่งนิโครธปริพาชกเป็นผู้หนึ่ง เกอเขิน คอตก กัมหน้า ขบเซา ไม่มีปฏิภาณ จึงตรัสกะนิโครธปริพาชกว่า ดูกรนิโครธ วาจาที่ท่านกล่าวจริงหรือ นิโครธปริพาชกทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วาจาที่ข้าพระองค์กล่าวจริง ด้วยความเป็นคนเขลา คนหลง ไม่ฉลาด พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรนิโครธ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ท่านเคยได้ยินปริพาชกผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นอาจารย์และปาจารย์กล่าวว่ากระไร พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย ได้มีแล้วในอดีตกาล พระผู้มีพระภาคทั้งหลายเหล่านั้น ประชุมพร้อมกันแล้ว มีเสียงดังลั่นอีกที ขวนขวายติรัจฉานกถาต่างเรื่องอยู่ คือ ขวนขวายเรื่องพระราชา เรื่องโจร ฯลฯ เรื่องความเจริญ และความเสื่อม ด้วยประการนั้นๆ เหมือนท่านกับอาจารย์ในบัดนี้ อย่างนี้หรือ หรือว่า พระผู้มีพระภาคทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมทรงเสพราวไพโรในป่า เสนาสนะอันสงัด ซึ่งมีเสียงน้อย มีเสียงกึกก้องน้อย ปราศจากลมแต่ชนผู้เดินเข้าออก สมควรแก่การทำความกรรมอันเร้นลับแห่งมนุษย์ สมควรแก่การหลีกเร้น เหมือนเราในบัดนี้ นิโครธปริพาชกกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เคยได้ยินปริพาชกผู้เฒ่าผู้แก่ เป็นอาจารย์และปาจารย์กล่าวว่า พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายได้มีแล้วในอดีตกาล พระผู้มีพระภาคทั้งหลายนั้น ประชุมพร้อมกันแล้ว มีเสียงดังลั่นอีกที ขวนขวายติรัจฉานกถาต่างเรื่องอยู่อย่างนี้ คือ ขวนขวายเรื่องพระราชา เรื่องโจร ฯลฯ เรื่องความเจริญและความเสื่อม ด้วยประการนั้นๆ เหมือนข้าพระองค์กับอาจารย์ในบัดนี้ อย่างนี้ หามิได้ พระผู้มีพระภาคทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมทรงเสพราวไพโรในป่า เสนาสนะอันสงัด มีเสียงน้อย มีเสียงกึกก้องน้อย ปราศจากลมแต่ชนผู้เดินเข้าออก สมควรแก่การทำความกรรมอันเร้นลับแห่งมนุษย์ สมควรแก่การหลีกเร้น เหมือนพระผู้มีพระภาคในบัดนี้ อย่างนี้แล พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรนิโครธ ท่านแลเป็นผู้รู้ เป็นผู้แก่ ไม่ได้ดำริว่า พระผู้มีพระภาคนั้น เป็นพระพุทธรูป ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อความตรัสรู้ พระผู้มีพระภาคนั้น เป็นผู้ฝึกแล้ว ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อความฝึก พระผู้มีพระภาคนั้น เป็นผู้สงบระงับแล้ว ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อความสงบระงับ พระผู้มีพระภาคนั้น เป็นผู้ข้ามได้แล้ว ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อความข้าม พระผู้มีพระภาคนั้น เป็นผู้ดับแล้ว ย่อมทรงแสดงธรรมเพื่อความดับ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

[๓๑] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว นิโครธปริพาชกได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไทยได้ครอบงำ ข้าพระองค์ซึ่งเป็น
คนเขลา คนหลง ไม่ฉลาด จึงได้กล่าวกะพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ ขอพระผู้มีพระภาค
จงทรงรับทราบความผิดของข้าพระองค์นั้น โดยเป็นความผิด เพื่อสำรวมต่อไป
พระผู้มีพระภาคตรัสว่า จริง จริง นิโครธ ความผิดได้ครอบงำท่าน ซึ่งเป็น
คนเขลา คนหลง ไม่ฉลาด จึงได้กล่าวกะเราอย่างนี้ เราขอรับทราบความผิดของ
ท่าน เพราะท่านได้เห็นความผิดโดยเป็นความผิดแล้วสารภาพตามเป็นจริง ก็การ
ที่บุคคลเห็นความผิดโดยเป็นความผิดจริง แล้วสารภาพตามเป็นจริง รับสั่งวรต่อ
ไปนี้ เป็นความเจริญในพระวินัยของพระอริยเจ้าแล ดูกรนิโครธ ก็เรากล่าว
อย่างนี้ว่า บุรุษผู้ ไม่อ้อวุด ไม่มีมารยา มีชาติตรง จงมาเกิด เราจะสั่งสอน
เราจะแสดงธรรม เขาปฏิบัติอยู่ตามคำสั่งสอน จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันยอดเยี่ยม
ที่กลุบุตรทั้งหลายผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ อัน
อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ตลอด
เจ็ดปี ดูกรนิโครธ เจ็ดปีจงยกไว้ บุรุษผู้ ไม่อ้อวุด ไม่มีมารยา มีชาติตรง
จงมาเกิด เราจะสั่งสอน เราจะแสดงธรรม เขาปฏิบัติอยู่ตามคำสั่งสอน จักทำ
ให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันยอดเยี่ยม ที่กลุบุตรทั้งหลายผู้ออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิตโดยชอบต้องการ อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง
ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ตลอดหกปี . . . ห้าปี . . . สี่ปี . . . สามปี . . . สองปี . . . ปีหนึ่ง
ดูกรนิโครธ ปีหนึ่ง จงยกไว้ บุรุษผู้ ไม่อ้อวุด ไม่มีมารยา มีชาติตรง
จงมาเกิด เราจะสั่งสอน เราจะแสดงธรรม เขาปฏิบัติอยู่อย่างนั้นตามคำสั่งสอน
จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันยอดเยี่ยม ที่กลุบุตรทั้งหลายผู้ออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิตโดยชอบต้องการ อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง
ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ตลอดเจ็ดเดือน ดูกรนิโครธ เจ็ดเดือนจงยกไว้ บุรุษผู้
ไม่อ้อวุด ไม่มีมารยา มีชาติตรง จงมาเกิด เราจะสั่งสอน เราจะแสดงธรรม
เขาปฏิบัติอยู่อย่างนั้นตามคำสั่งสอน จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันยอดเยี่ยม ที่
กลุบุตรทั้งหลายผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ อันเป็นที่สุด
แห่งพรหมจรรย์ ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ตลอดหกเดือน . . .
ห้าเดือน . . . สี่เดือน . . . สามเดือน . . . สองเดือน . . . เดือนหนึ่ง . . . กึ่งเดือน
ดูกรนิโครธ กึ่งเดือนจงยกไว้ บุรุษผู้ ไม่อ้อวุด ไม่มีมารยา มีชาติตรง
จงมาเกิด เราจะสั่งสอน เราจะแสดงธรรม เขาปฏิบัติอยู่ตามคำสั่งสอน
จักทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์อันยอดเยี่ยม ที่กลุบุตรทั้งหลายผู้ออกจากเรือนบวช
เป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการ อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ด้วยปัญญา
อันยิ่งด้วยตนเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ตลอดเจ็ดวัน ดูกรนิโครธ แต่บางที่
ท่านจะพึงดำริอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมตรัสอย่างนี้ เพราะใครได้อันตเวทสิก
ข้อนั้นท่านไม่พึงเห็นอย่างนี้ ผู้ใดเป็นอาจารย์ของท่านได้อย่างนี้ ผู้นั้นแหละจะเป็น
อาจารย์ของท่าน ดูกรนิโครธ แต่บางที่ท่านจะพึงดำริอย่างนี้ว่า พระสมณโคดม
ปรารถนาจะให้เราเคลื่อนจากอุเทศ [เสื่อมจากการเล้าเรียน] จึงตรัสอย่างนี้
ข้อนั้น ท่านไม่พึงเห็นอย่างนั้น อุเทศใดของท่านได้อย่างนี้ อุเทศนั้นแหละ
จะเป็นอุเทศของท่าน ดูกรนิโครธ แต่บางที่ท่านจะพึงดำริอย่างนี้ว่า พระสมณโคดม
ปรารถนาจะให้เราเคลื่อนจากอาชีวะ จึงตรัสอย่างนี้ ข้อนั้นท่านไม่พึงเห็นอย่างนั้น
ก็อาชีวะของท่านนั้นแหละ จงเป็นอาชีวะของท่าน ดูกรนิโครธ แต่บางที่ท่าน
จะพึงดำริอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมปรารถนาจะให้เรากับอาจารย์ตั้งอยู่ในอกุศลธรรม
ซึ่งเป็นส่วนอกุศล จึงตรัสอย่างนี้ ข้อนั้น ท่านไม่พึงเห็นอย่างนั้น อกุศลธรรม
เหล่านั้นแหละ จงเป็นส่วนอกุศลของท่านกับอาจารย์ ดูกรนิโครธ แต่บางที่
ท่านจะพึงดำริอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมปรารถนาจะให้เรากับอาจารย์ห่างจากกุศล
ธรรม ซึ่งเป็นส่วนกุศล จึงตรัสอย่างนี้ ข้อนั้นท่านไม่พึงเห็นอย่างนั้น กุศลธรรม
เหล่านั้นแหละ จงเป็นส่วนกุศลของท่านกับอาจารย์ ดูกรนิโครธ ด้วยประการ
ดังนี้แล เรากล่าวอย่างนี้ เพราะใครได้อันตเวทสิก หามิได้ เราปรารถนาจะให้
ท่านเคลื่อนจากอุเทศ จึงกล่าวอย่างนี้ ก็ไม่ใช่ ปรารถนาจะให้เคลื่อนจากอาชีวะ
จึงกล่าวอย่างนี้ ก็ไม่ใช่ ปรารถนาจะให้ท่านกับอาจารย์ตั้งอยู่ในอกุศลธรรม ซึ่ง
เป็นส่วนอกุศล จึงกล่าวอย่างนี้ ก็ไม่ใช่ ปรารถนาจะให้ท่านกับอาจารย์ห่างจาก
กุศลธรรม ซึ่งเป็นส่วนกุศล จึงกล่าวอย่างนี้ ก็ไม่ใช่ ดูกรนิโครธ ก็อกุศลธรรม
อันเป็นเครื่องเศร้าหมอง มีปรกติทำภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีทุกข์เป็นผล
เป็นปัจจัยแห่งชาติขรามรณะต่อไป ซึ่งท่านยังละไม่ได้ มีอยู่ ที่เราจะแสดงธรรม
เพื่อละเสีย ธรรมเป็นเครื่องเศร้าหมอง อันท่านปฏิบัติแล้วอย่างไร จักละได้
ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความผองแผ้ว จักเจริญยิ่ง ท่านจักทำให้แจ้งซึ่งความบริบูรณ์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
แห่งมรรคปัญญาและความไพบลยแห่งผลปัญญา ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง
ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว พวกปริพาชกเหล่านั้น
เป็นผู้หนึ่ง เกอเขิน คอตก ก้มหน้า ขบเซา ไม่มีปฏิภาณ เหมือนถูกมารดลใจ
ฉะนั้น ฯ

[๓๒] ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคทรงดำริว่า พวกโมฆบุรุษเหล่านี้
แม้ทั้งหมด ถูกมารดลใจแล้ว ในพวกเขาแม้สักคนหนึ่ง ไม่มีใครคิดอย่างนี้ว่า
เอาเถิด พวกเราจะพุดิพรหมจรรย์ในพระสมณโคตม เพื่อความรู้ทั่วถึงบ้าง
เจ็ดวันจักทำอะไร ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคทรงบันลือสีหนาท ในปริพาชการาม
ของพระนางอุทุมพรริกาแล้ว เหาะขึ้นสู่เวหาส์ ปรากฏอยู่บนภเวศิณภูมิ สันฐาน
คฤหบดีเข้าไปสู่พระนครราชคฤหิในขณะนั้นเอง ดังนี้แล ฯ

จบ อุทุมพรริกสูตร ที่ ๒

๓. จักกวัตติสูตร (๒๖)

[๓๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ เมืองมาตลานิแคว้นมคธ ณ ที่
นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฯ

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงตรัสตั้งนี้ว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมิตนเป็นเกาะ มิตนเป็นที่พึ่ง อย่ามี
สิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่
ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มิตนเป็นเกาะ มิตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง
มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง เป็นโฉน

๑. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่
มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลก
เสียได้ ฯ

๒. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นเวทนา
ในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัด
อภิชณาและโทมนัสในโลกเสียได้ ฯ

๓. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่
มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลก
เสียได้ ฯ

๔. ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรม
ทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชณาและ
โทมนัสในโลกเสียได้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุมิตนเป็นเกาะ มิตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง
มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ อย่างนี้แล ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเที่ยวไปในโคจรซึ่งเป็นวิสัยอันสืบมาจากบิดาของตน
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายเที่ยวไปในโคจร ซึ่งเป็นวิสัยอันสืบมาจากบิดา
ของตน มารจักไม่ได้โอกาส มารจักไม่ได้อาภรณ์ ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุญนี้
เจริญขึ้นอย่างนี้ เพราะเหตุที่อัมมธรรมทั้งหลายอันเป็นกุศล ฯ

[๓๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว มีพระราชาจักรพรรดิ
พระนามว่า ทัลลเนมิ ผู้ทรงธรรม เป็นพระราชาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดิน
มีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชำนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์
ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว
คฤหบดีแก้ว ปริณายกแก้ว เป็นที่ ๗ พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าพัน ล้วน
กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำเสนาของข้าศึกได้ พระองค์
ทรงชำนะโดยธรรม มีตองใช้อาชญา มีตองใช้ศัสตราครอบครองแผ่นดิน มีสาคร
เป็นขอบเขต ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้น โดยล่วงไปหลายปี หลายร้อยปี หลาย
พันปี ท้าวเธอตรัสเรียกบุรุษคนหนึ่งมารับสั่งว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ ท่านเห็นจักรแก้ว
อันเป็นที่พินัยเคลื่อนจากที่ในกาลใด พึงบอกแก่เราในกาลนั้นทีเดียว ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย บุรุษนั้นทูลสนองพระราชดำรัสของท้าวเธอแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย
โดยล่วงไปอีกหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี บุรุษนั้นได้เห็นจักรแก้วอันเป็น
ที่พินัยเคลื่อนจากที่ จึงเข้าไปเฝ้าท้าวเธอถึงที่ประทับ แล้วได้กราบทูลว่า ขอเดชะ
พระพุทธเจ้าข้า ขอพระองค์พึงทรงทราบ จักรแก้วอันเป็นที่พินัยของพระองค์ถอย-

*เคลื่อนจากที่แล้ว ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเธอตรัสเรียกพระกุมารองค์ใหญ่มา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
รับสั่งว่า ดุรพอกุมาร ได้ยินว่า จักรแก้วอันเป็นทิพย์ของพอกอยเคลื่อนจากที่แล้ว
ก็พอได้สดับมาดังนี้ว่า จักรแก้วอันเป็นทิพย์ของพระเจ้าจักรพรรดิองค์ใด ถอย
เคลื่อนจากที่ พระเจ้าจักรพรรดิพระองค์นั้น พึงทรงพระชนม์มายุได้ไม่นานในบัดนี้
ก็งามทั้งหลายอันเป็นของมนุษย์ พอได้บริโภคแล้ว บัดนี้เป็นสมัยที่จะแสวงหากาม
ทั้งหลายอันเป็นทิพย์ของพ่อ มาเกิดพอกุมาร พอจงปกครองแผ่นดิน อันมีสมุทร
เป็นขอบเขตนี้ ฝ่ายพอกิจปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้าเยื่อมนำผ้าด ออกจาก
เรือนบวชเป็นบรรพชิต ฯ

ดุรภิกษทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเธอทรงสั่งสอนพระกุมารองค์ใหญ่
ในราชสมบัติเรียบร้อยแล้ว ทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้าเยื่อม-

* นำผ้าด เสด็จออกจากเรือน ทรงผนวชเป็นบรรพชิตแล้ว ดุรภิกษทั้งหลาย
ก็เมื่อพระราชฤๅษี ทรงผนวชได้ ๗ วัน จักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไปแล้ว ฯ

[๓๕] ดุรภิกษทั้งหลาย ครั้งนั้น ราชบุรุษคนหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระราช
ผู้เป็นกษัตริย์ ซึ่งได้มรธาภิเษกแล้ว ถึงที่ประทับ ครั้นแล้วได้กราบทูลว่า ขอเดชะ
พระพุทธเจ้าข้า พระองค์พึงทรงทราบเถิด จักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไปแล้ว
ดุรภิกษทั้งหลาย ลำดับนั้น เมื่อจักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไปแล้ว
ท้าวเธอได้ทรงเสียพระทัยและทรงเสวยแต่ความเสียพระทัย ท้าวเธอเสด็จเข้าไป
หาพระราชฤๅษีถึงที่ประทับ แล้วได้กราบทูลว่า ขอเดชะ พระพุทธเจ้าข้า
พระองค์พึงทรงทราบว่าจักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไปแล้ว ดุรภิกษทั้งหลาย
เมื่อท้าวเธอกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระราชฤๅษีจึงตรัสกะท้าวเธอว่า ดุรพอก พอ
อย่าเสียใจ และอย่าเสวยแต่ความเสียใจ ไปเลย ในเมื่อจักรแก้วอันเป็นทิพย์
อันตรธานไปแล้ว ดุรพอก ด้วยว่าจักรแก้วอันเป็นทิพย์หาใช่สมบัติสืบมาจาก
บิดาของพอไม่ ดุรพอก เชิญพอประพฤติในจักรกวัตติวัตรอันประเสริฐเถิด ข้อนี้
เป็นฐานะที่จะมีได้แล เมื่อพอประพฤติในจักรกวัตติวัตรอันประเสริฐ จักรแก้ว
อันเป็นทิพย์ซึ่งมีก่าพันหนึ่ง มีกง มีคม บริบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง จักปรากฏมี
แก่พอผู้สระพระเศียร แล้วรักษาอุโบสถอยู่ ณ ปราสาทอันประเสริฐขึ้นบน ใน
วันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ ฯ

ร. พระพุทธเจ้าข้า จักกวัตติวัตรอันประเสริฐนั้น เป็นไฉน ฯ

ราช. ดุรพอก ถ้าเช่นนั้น พอจงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม
ทำความเคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธงชัย
มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันเป็นธรรม
ในชนภายใน ในหมู่พล ในพวกกษัตริย์ผู้เป็นอนุยนต์ ในพวกพราหมณ์และ
คฤหบดี ในชาวนิคมและชาวชนบททั้งหลาย ในพวกสมณพราหมณ์ ในเหล่าเนื้อ
และนก ดุรพอก การอธรรมอย่าให้มีได้ในแว่นแคว้นของพอเลย ดุรพอก อนึ่ง
บุคคลเหล่าใดในแว่นแคว้นของพอ ไม่มีทรัพย์ พอพึงให้ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้น
ด้วย ดุรพอก อนึ่ง สมณพราหมณ์เหล่าใด ในแว่นแคว้นของพอ จดเว้นจาก
ความเมาและความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติและโสรจจะ ผูกตนแต่ผู้เดียว สงบ
ตนแต่ผู้เดียว ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว พึงเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้น
โดยกาลอันควร แล้วไต่ถามสอบถามว่า ท่านขอรับ กุศลคืออะไร ท่านขอรับ
อกุศลคืออะไร กรรมมีโทษคืออะไร กรรมไม่มีโทษคืออะไร กรรมอะไรควรเสพ
กรรมอะไรไม่ควรเสพ กรรมอะไรอันข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อไม่เป็นประโยชน์
เพื่อทุกข์ สิ้นกาลนาน หรือว่ากรรมอะไรที่ข้าพเจ้ากระทำอยู่ พึงมีเพื่อประโยชน์
เพื่อความสุข สิ้นกาลนาน พอได้ฟังคำของสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว สิ่งใด
เป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้นเสีย สิ่งใดเป็นกุศลพึงถือมั่นสิ่งนั้นประพฤติ ดุรพอก
นี้แล คือจักรกวัตติวัตรอันประเสริฐนั้น ฯ

ดุรภิกษทั้งหลาย ท้าวเธอรับสนองพระดำรัสพระราชฤๅษีแล้ว ทรง
ประพฤติในจักรกวัตติวัตรอันประเสริฐ เมื่อท้าวเธอทรงประพฤติจักรกวัตติวัตรอัน
ประเสริฐอยู่ จักรแก้วอันเป็นทิพย์ซึ่งมีก่าพันหนึ่ง มีกง มีคม บริบูรณ์ด้วย
อาการทุกอย่าง ปรากฏมีแก่ท้าวเธอผู้สระพระเศียร ทรงรักษาอุโบสถอยู่ ณ
ปราสาทอันประเสริฐขึ้นบน ในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ ท้าวเธอทอดพระเนตรเห็นแล้ว
มีพระดำริว่า ก็เราได้สดับมาว่า จักรแก้วอันเป็นทิพย์ มีก่าพันหนึ่ง มีกง มีคม
บริบูรณ์ด้วยอาการทุกอย่าง ปรากฏมีแก่พระราชผู้เป็นกษัตริย์พระองค์ใด ผู้ได้
มรธาภิเษก สระพระเศียร ทรงรักษาอุโบสถอยู่ ณ ปราสาทอันประเสริฐขึ้นบน
ในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ พระราชาพระองค์นั้น เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ เราได้เป็น
พระเจ้าจักรพรรดิหรือหนอ ฯ

[๓๖] ดุรภิกษทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเธอเสด็จจากพระที่แล้ว
ทรงทำผ้าอุตตราสงค์เลียงพระอังสาข้างหนึ่ง จับพระเต้าด้วยพระหัตถ์ซ้าย ทรง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทิมนิกาย ปาฏิภวรรค
ประกอบจักรแก้วด้วยพระหัตถ์ขวา แล้วตรัสว่า ขอจักรแก้วอันประเสริฐ จงเป็น
ไปเกิด ขอจักรแก้วอันประเสริฐ จงชนะโลกทั้งปวงเกิด ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ขณะนั้น จักรแก้วนั้นก็ เป็นไปทางทิศบูรพา พระเจ้า
จักรพรรดิพร้อมด้วยจตุรงคินีเสนา ก็เสด็จติดตามไป ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินที่อยู่ ณ ทิศบูรพาพากันเสด็จ
เข้าไปเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเชิญเสด็จมาเกิด มหาราช-

* เจ้า พระองค์เสด็จมาดีแล้ว ราชอาณาจักรเหล่านี้ เป็นของพระองค์ทั้งสิ้น ขอ
พระองค์พระราชทานพระบรมราโชวาทเกิด มหาราชเจ้า ท้าวเธอจึงตรัสอย่างนี้ว่า

พวกท่านไม่พึงฆ่าสัตว์

ไม่พึงถือเอาของที่เจ้าของไม่ได้ให้

ไม่พึงประพฤตินิโคตในกามทั้งหลาย

ไม่พึงกล่าวคำเท็จ

ไม่พึงดื่มน้ำเมา

จงบริโภคมตามเดิมเกิด

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกพระเจ้าแผ่นดินที่อยู่ ณ ทิศบูรพาได้พากันตาม
เสด็จท้าวเธอไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น จักรแก้วนั้น ก็ลงไปสู่สมุทร
ด้านบูรพา แล้วไหลขึ้นไปลงที่สมุทรด้านทักษิณ แล้วไหลขึ้นไปสู่ทิศปัจฉิม
ท้าวเธอพร้อมด้วยจตุรงคินีเสนา ก็เสด็จติดตามไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักรแก้ว
ประดิษฐานอยู่ ณ ประเทศใด ท้าวเธอก็เสด็จเข้าไปพักอยู่ ณ ประเทศนั้น
พร้อมด้วยจตุรงคินีเสนา ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฝ่ายพระเจ้าแผ่นดินที่อยู่ ณ ทิศปัจฉิมก็พากันเสด็จ
เข้าไปเฝ้าท้าวเธอ ได้กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเชิญเสด็จมาเกิด มหาราชเจ้า
พระองค์เสด็จมาดีแล้ว มหาราชเจ้า อาณาจักรเหล่านี้เป็นของพระองค์ทั้งสิ้น
มหาราชเจ้า ขอพระองค์พระราชทานพระบรมราโชวาทเกิด ท้าวเธอจึงตรัสอย่างนี้ว่า

พวกท่านไม่พึงฆ่าสัตว์

ไม่พึงเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้

ไม่พึงประพฤตินิโคตในกามทั้งหลาย

ไม่พึงกล่าวคำเท็จ

ไม่พึงดื่มน้ำเมา

จงบริโภคมตามเดิมเกิด

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกพระเจ้าแผ่นดินที่อยู่ ณ ทิศอุดร ได้พากันตาม
เสด็จท้าวเธอไป ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น จักรแก้วนั้น ได้ชนะวิเศษยิ่งซึ่ง
แผ่นดินมีสมุทรเป็นขอบเขตได้แล้ว จึงกลับคืนสู่ราชธานีนั้น ได้หยุดอยู่ที่ประตู
พระราชวังของท้าวเธอ ปรากฏเหมือนเครื่องประดับ ณ มุขสำหรับทำเรื่องราว
สว่างไสวอยู่ทั่วภายในพระราชวังของท้าวเธอ ฯ

[๓๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ ๒ กิติ องค์ที่ ๓ กิติ
องค์ที่ ๔ กิติ องค์ที่ ๕ กิติ องค์ที่ ๖ กิติ องค์ที่ ๗ กิติ โดยกาลล่วงไป

หลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี ได้ตรัสเรียกบุรุษคนหนึ่งมารับสั่งว่า ดูกรบุรุษ
ผู้เจริญ ท่านเห็นจักรแก้วอันเป็นทิพย์ ถอยเคลื่อนจากที่ในกาลใด พ่อพึงบอก
แก่เราในกาลนั้นทีเดียว ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุรุษนั้นทูลสนองพระราชดำรัสของ
ท้าวเธอแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย โดยล่วงไปอีกหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี
บุรุษนั้นได้แลเห็นจักรแก้วอันเป็นทิพย์ถอยเคลื่อนจากที่ จึงเข้าไปเฝ้าท้าวเธอถึงที่
ประทับ แล้วได้กราบทูลว่า ขอเดชะ พระพุทธเจ้าข้า ขอพระองค์พึงทรงทราบ
จักรแก้วอันเป็นทิพย์ของพระองค์ถอยเคลื่อนจากที่แล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับ
นั้น ท้าวเธอตรัสเรียกพระกุมารองค์ใหญ่มารับสั่งว่า ดูกรพอกุมาร ได้ยินว่า
จักรแก้วอันเป็นทิพย์ของพ่อถอยเคลื่อนจากที่แล้ว ก็พ่อได้สดับมาดังนี้ว่า จักร-

* แก้วอันเป็นทิพย์ของพระเจ้าจักรพรรดิพระองค์ใด ถอยเคลื่อนออกจากที่ พระ-

* เจ้าจักรพรรดิพระองค์นั้นพึงทรงพระชนม์มายุได้ไม่นาน ในบัดนี้ ก็กามทั้งหลาย
อันเป็นของมนุษย์ พ่อได้บริโภคมแล้ว บัดนี้เป็นสมัยที่จะแสวงหากามทั้งหลาย
อันเป็นทิพย์ของพ่อ มาเกิดพอกุมาร พ่อจงปกครองแผ่นดินอันมีสมุทรเป็น
ขอบเขตนี้ ฝ่ายพ่อจะปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้าย้อมน้ำฝาด ออกจากเรือนบวช
เป็นบรรพชิต ดูกรภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเธอทรงสั่งสอนพระกุมารองค์
ใหญ่ในราชสมบัติเรียบร้อยแล้ว ทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้า
ย้อมน้ำฝาด เสด็จออกจากเรือนทรงผนวชเป็นบรรพชิตแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ก็เมื่อพระราชฤทธิ ทรงพระผนวชได้ ๗ วัน จักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธาน
ไปแล้ว ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทิมนิกาย ปาฏิกวรรค

[๓๘] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น บุรุษคนหนึ่งเข้าไปเฝ้าพระราชาผู้กษัตริย์ ซึ่งได้มูรธาภิเษกแล้วถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว ได้กราบทูลว่า ขอเดชะพระพุทธเจ้าข้า พระองค์พึงทรงทราบเถิด จักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไปแล้ว ดุริยภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเธอเมื่อจักรแก้วอันเป็นทิพย์อันตรธานไปแล้ว ได้ทรงเสียพระทัย และได้ทรงเสวยแต่ความเสียพระทัย แต่ไม่ได้เสด็จเข้าไปเฝ้าพระราชอุทยาน ทูลถามจึงจักกวัตติวัตรอันประเสริฐ นัยว่าท้าวเธอทรงปกครองประชาราษฎร์ ตามพระมติของพระองค์เอง เมื่อท้าวเธอทรงปกครองประชาราษฎร์ตามพระมติของพระองค์อยู่ ประชาราษฎร์ก็ไม่เจริญต่อไป เหมือนเก่าก่อน เหมือนเมื่อกษัตริย์พระองค์ก่อนๆ ซึ่งได้ทรงประพฤตินในจักกวัตติวัตรอันประเสริฐอยู่ ดุริยภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้น คณะอำมาตย์ข้าราชการบริพารโหราจารย์และมหาอำมาตย์นายกองช้าง นายกองม้า เป็นต้น จนคนรักษาประตู และคนเลี้ยงชีพด้วยปัญญา ได้ประชุมกันกราบทูลท้าวเธอว่า พระพุทธเจ้าข้า ได้ยินว่าเมื่อพระองค์ทรงปกครองประชาราษฎร์ตามพระมติของพระองค์เอง ประชาราษฎร์ไม่เจริญเหมือนเก่าก่อน เหมือนเมื่อกษัตริย์พระองค์ก่อนๆ ซึ่งได้ทรงประพฤตินในจักกวัตติวัตรอันประเสริฐอยู่ พระพุทธเจ้าข้า ในแว่นแคว้นของพระองค์มีอำมาตย์ข้าราชการบริพาร โหราจารย์และมหาอำมาตย์ นายกองช้าง นายกองม้า เป็นต้น จนคนรักษาประตู และคนเลี้ยงชีพด้วยปัญญา อยู่พร้อมที่เดียว ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายด้วยและประชาราษฎร์ เหล่าอื่นด้วย จำทรงจักกวัตติวัตรอันประเสริฐได้อยู่ ขอเชิญพระองค์โปรดตรัสถามถึงจักกวัตติวัตรอันประเสริฐเถิด พวกข้าพระพุทธ-

* เจ้าอันพระองค์ตรัสถามแล้ว จักกราบทูลแก่จักกวัตติวัตรอันประเสริฐถวายพระองค์ฯ

[๓๙] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเธอโปรดให้ประชุมอำมาตย์ราช-

* บริพารโหราจารย์และมหาอำมาตย์ นายกองช้าง นายกองม้า เป็นต้น จนคนรักษาประตู และคนเลี้ยงชีพด้วยปัญญา แล้วตรัสถามจักกวัตติวัตรอันประเสริฐ เขาเหล่านั้นอันท้าวเธอตรัสถามจักกวัตติวัตรอันประเสริฐแล้ว จึงกราบทูลแก่ถวายท้าวเธอ ท้าวเธอได้ฟังคำทูลแก่ของพวกเขาก็แล้ว จึงทรงจัดการรักษาป้องกันและคุ้มครอง อันชอบธรรม แต่ไม่ได้พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ เมื่อไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ ความขัดสนจึงได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย บุรุษคนหนึ่งจึงขโมยทรัพย์ของคนอื่นไป เขาช่วยกันจับบุรุษนั้นได้แล้ว แสดงแก่ท้าวเธอพร้อมด้วยกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า บุรุษคนนี้ขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป ดุริยภิกษุทั้งหลาย เมื่อเขาพากันกราบทูลอย่างนี้แล้ว ท้าวเธอจึงตรัสค้ำนี้กะบุรุษผู้นั้นว่า พ่อบุรุษ ได้ยินว่า เธอขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไปจริงหรือ ฯ

บ. จริง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

ร. เพราะเหตุไร ฯ

บ. เพราะข้าพระพุทธเจ้าไม่มีอะไรจะเลี้ยงชีพ ฯ

ดุริยภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเธอจึงพระราชทานทรัพย์ให้แก่เขา แล้วรับสั่งว่า พ่อบุรุษ เธอจงเลี้ยงชีพ จงเลี้ยงมารดาบิดา จงเลี้ยงบุตรภรรยา จงประกอบกิจการงานทั้งหลาย จงตั้งทักษิณาทินมีผลในเบื้องต้น อันเกื้อกูลแก่สวรรค์ มีสุขเป็นผล เป็นไปเพื่อสวรรค์ ในสมณพราหมณ์ทั้งหลายด้วยทรัพย์นี้เถิด ดุริยภิกษุทั้งหลาย เขาได้สนองพระราชดำริสของท้าวเธอแล้ว ฯ

ดุริยภิกษุทั้งหลาย แม้บุรุษอีกคนหนึ่งก็ได้ขโมยทรัพย์ของคนอื่นไป เขาช่วยกันจับบุรุษนั้นได้แล้วจึงแสดงแก่ท้าวเธอพร้อมด้วยกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า บุรุษนี้ขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป ดุริยภิกษุทั้งหลาย เมื่อเขาพากันกราบทูลอย่างนี้แล้ว ท้าวเธอจึงตรัสค้ำนี้กะบุรุษผู้นั้นว่า พ่อบุรุษ ได้ยินว่า เธอขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป จริงหรือ ฯ

บ. จริง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

ร. เพราะเหตุไร ฯ

บ. เพราะข้าพระพุทธเจ้าไม่มีอะไรจะเลี้ยงชีพ ฯ

ดุริยภิกษุทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเธอจึงพระราชทานทรัพย์ให้แก่เขา แล้วรับสั่งว่า พ่อบุรุษ เธอจงเลี้ยงชีพ จงเลี้ยงชีพมารดาบิดา จงเลี้ยงบุตรภรรยา จงประกอบกิจการงานทั้งหลาย จงตั้งทักษิณาทินมีผล ในเบื้องต้น อันเกื้อกูลแก่สวรรค์ มีสุขเป็นผล เป็นไปเพื่อสวรรค์ ในสมณพราหมณ์ทั้งหลายด้วยทรัพย์นี้เถิด ดุริยภิกษุทั้งหลาย เขาได้สนองพระราชดำริสของท้าวเธอแล้ว ฯ

ดุริยภิกษุทั้งหลาย มนุษย์ทั้งหลายได้ฟังมาว่า ดุริยภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า คนขโมยทรัพย์ของคนพวกอื่นไป พระเจ้าแผ่นดินยังทรงพระราชทานทรัพย์ให้อีก เขาได้ยินมา จึงพากันคิดเห็นอย่างนี้ว่า อายากะนั้นเลย แม้เรา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ทั้งหลายก็ควรขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นบ้าง ฯ

[๔๐] ดุริยทัตถทั้งหลาย ลำดับนั้น บุรุษคนหนึ่งขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป เขาช่วยกันจับบุรุษนั้นได้แล้ว จึงแสดงแก่ท้าวเธอพร้อมด้วยกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า บุรุษผู้นี้ขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป ดุริยทัตถทั้งหลาย เมื่อเขาพากันกราบทูลอย่างนี้แล้ว ท้าวเธอจึงตรัสค้ำเิกะบุรุษผู้นั้นว่า พ่อบุรุษ ได้ยินว่า เธอขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไปจริงหรือ ฯ

บ. จจริง พระพุทธเจ้าข้า ฯ

ร. เพราะเหตุไร ฯ

บ. เพราะข้าพระพุทธเจ้าไม่มีอะไรจะเลี้ยงชีพ ฯ

ดุริยทัตถทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเธอจึงทรงพระดำริอย่างนี้ว่า ถ้าเราจักให้ทรัพย์แก่คนที่ยขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นเสมอไป อทินนาทานนี้จักเจริญทวีขึ้นด้วยประการอย่างนี้ อย่างกระนั้นเลย เราจะให้คัมถั่วบุรุษผู้นี้ให้แข็งแรง จะทำการตัดต้นตอ ตัดศีรษะของบุรุษนั้นเสีย ดุริยทัตถทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวเธอตรัสสั่งบังคับราชบุรุษทั้งหลายว่า แนะ พนาย ถ้าเช่นนั้น ท่านจงเอาเชือกเหนียวๆ มัดบุรุษนี้ให้มือไพลหลังให้แน่น เอามัดโกนๆ ศีรษะให้โล้น แล้วพาตระเวนตามถนน ตามตรอก ด้วยบันฑะวะเสียงกร้าว ออกทางประตูด้านทักษิณ จมคัมถั่วให้แข็งแรง ทำการตัดต้นตอ ตัดศีรษะบุรุษนั้นเสีย นอกพระนครทิศทักษิณ ราชบุรุษทั้งหลายรับพระราชดำรัสของเธอแล้ว จึงเอาเชือกเหนียวมัดบุรุษนั้นให้มือไพลหลังให้แน่น เอามัดโกนๆ ศีรษะให้โล้น แล้วพาตระเวนตามถนน ตามตรอก ด้วยบันฑะวะเสียงกร้าว ออกทางประตูด้านทักษิณ จมคัมถั่วให้แข็งแรง ทำการตัดต้นตอ ตัดศีรษะบุรุษนั้น นอกพระนครทิศทักษิณแล้ว ฯ

[๔๑] ดุริยทัตถทั้งหลาย มนุษย์ทั้งหลายได้ฟังมาว่า ดุริยทัตถผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า พระเจ้าแผ่นดินให้คัมถั่วบุคคลผู้ขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นอย่างแข็งแรง ทำการตัดต้นตอ ตัดศีรษะพวกเขาเสีย เพราะได้ฟังมา พวกเขาจึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า อย่างกระนั้นเลย แม้พวกเราควรให้ช่างทำศัสตราอย่างคม ครั้นแล้วจะคัมถั่วบุรุษที่เราจักขโมยเอาทรัพย์ให้แข็งแรง จักทำการตัดต้นตอ ตัดศีรษะพวกมันเสีย พวกเขาจึงให้ช่างทำศัสตราอย่างคม ครั้นแล้วจึงเริ่มทำการปล้นบ้านบ้าง ปล้นนิคมบ้าง ปล้นพระนครบ้าง ปล้นตามถนนหนทางบ้าง คัมถั่วบุคคลที่พวกเขาจักขโมยเอาทรัพย์ไว้อย่างแข็งแรง ทำการตัดต้นตอ ตัดศีรษะบุคคลนั้นเสีย ฯ

[๔๒] ดุริยทัตถทั้งหลาย ด้วยประการดังพรรณนามานี้ เมื่อพระมหา-

* กษัตริย์ไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ ความขัดสนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย อทินนาทานก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่ออทินนาทานถึงความแพร่หลาย ศัสตราก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราถึงความแพร่หลาย ปาณาติบาตก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อปาณาติบาตถึงความแพร่หลาย มุสาวาทก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อมุสาวาทถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๔๐,๐๐๐ ปี ก็มีอายุถอยลง เหลือ ๔๐,๐๐๐ ปี ดุริยทัตถทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๔๐,๐๐๐ ปี บุรุษคนหนึ่งขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป เขาช่วยกันจับบุรุษนั้นได้แล้ว จึงแสดงแก่พระราชผู้กษัตริย์ ซึ่งได้มูรธาภิเษกพร้อมด้วยกราบทูลว่า พระพุทธเจ้าข้า บุรุษผู้นี้ขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป ดุริยทัตถทั้งหลาย เมื่อเขาพากันกราบทูลอย่างนี้แล้ว ท้าวเธอจึงตรัสค้ำเิกะบุรุษผู้นั้นว่า พ่อบุรุษ ได้ยินว่า เธอขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไปจริงหรือ บุรุษนั้นได้กราบทูล คำเท็จทั้งร้อยว่า ไม่จริงเลยพระพุทธเจ้าข้า ฯ

[๔๓] ดุริยทัตถทั้งหลาย ด้วยประการดังพรรณนามานี้ เมื่อพระมหา-

* กษัตริย์ไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ ความขัดสนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย อทินนาทานก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่ออทินนาทานถึงความแพร่หลาย ศัสตราก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราถึงความแพร่หลาย ปาณาติบาตก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อปาณาติบาตถึงความแพร่หลาย มุสาวาทก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อมุสาวาทถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๔๐,๐๐๐ ปี ก็มีอายุ ๒๐,๐๐๐ ปี ฯ

ดุริยทัตถทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๒๐,๐๐๐ ปี บุรุษคนหนึ่งขโมยเอาทรัพย์ของคนอื่นไป บุรุษอีกคนหนึ่งจึงกราบทูลแก่พระราชผู้กษัตริย์ซึ่งได้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
มรธาภิเษกเป็นการส่อเสียว่า พระพุทธเจ้าข้า บุรุษชื่อนี้ ขโมยเอาทรัพย์
ของคนอื่นไป ฯ

[๔๔] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการดังพรรณนามานี้ เมื่อพระมหา-
* กษัตริย์ไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ ความขัดสนก็ได้ถึงความแพร่
หลาย เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย ปิณณาจากก็ได้ถึงความแพร่หลาย
เมื่อปิณณาจากถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้
วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง
บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๒๐,๐๐๐ ปี ก็มีอายุถอยลงเหลือ ๑๐,๐๐๐ ปี ฯ

ดุริยภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐,๐๐๐ ปี สัตว์บางพวกมีวรรณะ
ดี สัตว์บางพวกมีวรรณะไม่ดี ในสัตว์ทั้งสองพวกนั้น สัตว์พวกที่มีวรรณะไม่ดี
ก็เฟื่องเลี้ยงสัตว์พวกที่มีวรรณะดี ถึงความประพัตติลงในการยาของคนอื่น ฯ

[๔๕] ดุริยภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการดังพรรณนามานี้ เมื่อพระมหา-
* กษัตริย์ไม่พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ ความขัดสนก็ได้ถึงความแพร่
หลาย เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย อทินนาทานก็ได้ถึงความแพร่หลาย
เมื่ออทินนาทานถึงความแพร่หลาย กาเมสมิฉาจารก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อ
กาเมสมิฉาจารถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้
วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง
บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๑๐,๐๐๐ ปี ก็มีอายุถอยลงเหลือ ๕,๐๐๐ ปี ฯ

ดุริยภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๕,๐๐๐ ปี ธรรม ๒ ประการคือ
ผรุสวาจาและสัมผัปปลาปะก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อธรรม ๒ ประการถึงความ
แพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวก
เขาเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ
๕,๐๐๐ ปี บางพวกมีอายุ ๒,๕๐๐ ปี บางพวกมีอายุ ๒,๐๐๐ ปี ฯ

ดุริยภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๒,๕๐๐ ปี อภิขิณาและพยาบาท
ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่ออภิขิณาและพยาบาทถึงความแพร่หลาย แม้อายุของ
สัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจากอายุ
บ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๒,๕๐๐ ปี ก็มีอายุถอยลง
เหลือ ๑,๐๐๐ ปี ฯ

ดุริยภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑,๐๐๐ ปี มิจฉาทิฐิก็ได้ถึงความ
แพร่หลาย เมื่อมิจฉาทิฐิถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย
แม้วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะ
บ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๑,๐๐๐ ปี ก็มีอายุถอยลงเหลือ ๕๐๐ ปี ฯ

ดุริยภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๕๐๐ ปี ธรรม ๓ ประการคือ
อธรรมราคะ ๑- วิสมโลภ ๒- มิจฉาธรรม ๓- ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อธรรม
๓ ประการถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้วรรณะก็
เสื่อมถอย เมื่อพวกเขาเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะบ้าง บุตร
ของมนุษย์ที่มีอายุ ๕๐๐ ปี บางพวกมีอายุ ๒๕๐ ปี บางพวกมีอายุ ๒๐๐ ปี ฯ

ดุริยภิกษุทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๒๕๐ ปี ธรรมเหล่านี้คือ ความ
ไม่ปฏิบัติชอบในมารดา ความไม่ปฏิบัติชอบในบิดา ความไม่ปฏิบัติชอบในสมณะ
ความไม่ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ความไม่อ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล ก็ได้
ถึงความแพร่หลาย ฯ

ดุริยภิกษุทั้งหลาย ด้วยประการดังพรรณนามานี้ เมื่อพระมหากษัตริย์ไม่
พระราชทานทรัพย์ให้แก่คนที่ไม่มีทรัพย์ ความขัดสนก็ได้ถึงความแพร่หลาย
เมื่อความขัดสนถึงความแพร่หลาย อทินนาทานก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อ
อทินนาทานถึงความแพร่หลาย ศัสตราก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราถึงความ
แพร่หลาย ปาณาติบาตถึงความแพร่หลาย เมื่อปาณาติบาตถึงความแพร่หลาย
มุสาวาทก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อมุสาวาทถึงความแพร่หลาย ปิณณาจากก็ได้
ถึงความแพร่หลาย เมื่อปิณณาจากถึงความแพร่หลาย กาเมสมิฉาจารก็ได้ถึงความ
แพร่หลาย เมื่อกาเมสมิฉาจารถึงความแพร่หลาย ธรรม ๒ ประการคือ ผรุสวาจา
และสัมผัปปลาปะก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อธรรม ๒ ประการถึงความแพร่หลาย
อภิขิณาและพยาบาทก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่ออภิขิณาและพยาบาทถึงความ
แพร่หลาย มิจฉาทิฐิก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อมิจฉาทิฐิถึงความแพร่หลาย
ธรรม ๓ ประการคือ อธรรมราคะ วิสมโลภ มิจฉาธรรม ก็ได้ถึงความแพร่หลาย

๑(๑) ความกำหนดในฐานะอันไม่ชอบธรรม (๒) ความโลภไม่เลือก (๓) ความ
กำหนดด้วยอำนาจความพอใจผิดธรรมดา

เมื่อธรรม ๓ ประการถึงความแพร่หลาย ธรรมเหล่านี้ คือ ความไม่ปฏิบัติชอบใน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทิมนิกาย ปาฏิการวรรค
มารดา ความไม่ปฏิบัติชอบในบิดา ความไม่ปฏิบัติชอบในสมณะ ความไม่ปฏิบัติ
ชอบในพราหมณ์ ความไม่อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล ก็ได้ถึงความแพร่หลาย
เมื่อธรรมเหล่านั้นถึงความแพร่หลาย แม้อายุของสัตว์เหล่านั้นก็เสื่อมถอย แม้
วรรณะก็เสื่อมถอย เมื่อสัตว์เหล่านั้นเสื่อมถอยจากอายุบ้าง เสื่อมถอยจากวรรณะ
บ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุ ๒๕๐ ปี ก็มีอายุถอยลงเหลือ ๑๐๐ ปี ฯ

[๔๖] ดูกุริยกษทั้งหลาย จักมีสมัยที่มนุษย์เหล่านี้มีบุตรอายุ ๑๐ ปี ใน
เมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี เด็กหญิงมีอายุ ๕ ปี จักสมควรมีสามีได้ ดูกุริยกษ
ทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี รสเหล่านี้คือเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง
น้ำอ้อย และเกลือ จักอันตรธานไปสิ้น ดูกุริยกษทั้งหลายในเมื่อมนุษย์ มีอายุ
๑๐ ปี ญากับแก่ ๑- จักเป็นอาหารอย่างดี ดูกุริยกษทั้งหลายเปรียบเหมือนข้าวสุก
ข้าวสาลีระคนกับเนื้อสัตว์ จักเป็นอาหารอย่างดี ในบัดนี้ฉันใด ดูกุริยกษทั้งหลาย
ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี ญากับแก่ก็จักเป็นอาหารอย่างดี ฉะนั้นเหมือนกัน
ดูกุริยกษทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี กุศลกรรมบถ ๑๐ จักอันตรธานไปหมด
สิ้น อกุศลกรรมบถ ๑๐ จักรุ่งเรืองเหลือเกิน ดูกุริยกษทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ
๑๐ ปี แม่แต่ชื่อว่ากุศลก็จักไม่มี และคนทำกุศลจักมีแต่ไหน ดูกุริยกษทั้งหลาย
ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี คนทั้งหลายจักไม่ปฏิบัติชอบในมารดา จักไม่ปฏิบัติ
ชอบในบิดา จักไม่ปฏิบัติชอบในสมณะ จักไม่ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ จักไม่
ประพฤติดอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล เขาเหล่านั้นก็จักได้รับการบูชา และ
ได้รับการสรรเสริญ เหมือนคนปฏิบัติชอบในมารดา ปฏิบัติชอบในบิดา ปฏิบัติ
ชอบในสมณะ ปฏิบัติชอบในพราหมณ์ ประพฤติดอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ใน
ตระกูล ในบัดนี้ ฯ

ดูกุริยกษทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี เขาจักไม่มีจิตคิดเคารพ
ยำเกรงว่า นี่แม่ นี่นา นี่พ่อ นี่อา นี่ป้า นี่ภรรยาของอาจารย์ หรือว่านี่ภรรยา
ของท่านที่เคารพทั้งหลาย สัตว์โลกจักถึงความสมสู่ปะปนกันหมด เปรียบเหมือน
แพะ ไก่ สุนัขบ้าน สุนัขจิ้งจอก ฉะนั้น ดูกุริยกษทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ
๑๐ ปี สัตว์เหล่านั้นต่างก็จักเกิดความอาฆาต ความพยาบาท ความคิดร้าย ความ
คิดจะฆ่าอย่างแรงกล้าในกันและกัน มารดากับบุตรก็ดี บุตรกับมารดาก็ดี บิดากับ
บุตรก็ดี บุตรกับบิดาก็ดี พี่ชายกับน้องหญิงก็ดี น้องหญิงกับพี่ชายก็ดี จักเกิดความ
อาฆาต ความพยาบาท ความคิดร้าย ความคิดจะฆ่ากันอย่างแรงกล้า นายพราน
เนื้อเห็นเนื้อเข้าเกิดความอาฆาต ความพยาบาท ความคิดร้าย ความคิดจะฆ่า
อย่างแรงกล้าฉันใด ฉะนั้นเหมือนกัน ฯ

[๔๗] ดูกุริยกษทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๑๐ ปี จักมีสัตว์กันตรกับ
สิ้น ๗ วัน มนุษย์เหล่านั้นจักกลับได้ความสำคัญกันเองว่าเป็นเนื้อ ศัสตราทั้ง
หลายอันคมจักปรากฏมีในมือของพวกเขา พวกเขาจะฆ่ากันเองด้วยศัสตราอันคม
นั้นโดยสำคัญว่า เนื้อนี้ ดูกุริยกษทั้งหลาย ครั้งนั้น สัตว์เหล่านั้น บางพวกมี
ความคิดอย่างนี้ว่า พวกเราอย่าฆ่าใครๆ และใครๆ ก็อย่าฆ่าเรา อย่างกระนั้น
เลย เราควรเข้าไปตามป่าหญ้าสมทุมป่าไม้ ระหว่างเกาะ หรือชอกเขา มีรากไม้
และผลไม้ในป่าเป็นอาหารเลี้ยงชีวิตอยู่ เขาพากันเข้าไปตามป่าหญ้าสมทุมป่าไม้
ระหว่างเกาะหรือชอกเขา มีรากไม้และผลไม้ ในป่าเป็นอาหารเลี้ยงชีวิตอยู่ตลอด
๗ วัน เมื่อล่วง ๗ วัน ไป เขาพากันออกจากป่าหญ้าสมทุมป่าไม้ ระหว่างเกาะ
ชอกเขา แล้วต่างสวมกอดกันและกัน จักขับร้องดีใจอย่างเหลือเกินในที่ประชุม
ว่า สัตว์ผู้เจริญ เราพบเห็นกันแล้ว ท่านยังมีชีวิตอยู่หรือๆ ฯ

ดูกุริยกษทั้งหลาย ลำดับนั้น สัตว์เหล่านั้น จักมีความคิดอย่างนี้ว่า เรา
ถึงความสิ้นญาติอย่างใหญ่เห็นปานนี้ เหตุเพราะสมათานธรรมที่เป็นอกุศล อย่างกระ
นั้นเลยเราควรทำกุศล ควรทำกุศลอะไร เราควรงดเว้นปาณาติบาต ควรสมათาน
กุศลธรรมนี้แล้วประพฤติ เขาจึงงดเว้นจากปาณาติบาต จักสมათานกุศล
ธรรมนี้แล้วประพฤติ เพราะเหตุที่สมათานกุศลธรรม เขาจักเจริญด้วยอายุบ้าง
จักเจริญด้วยวรรณะบ้าง เมื่อเขาเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง บุตร
ของมนุษย์ทั้งหลายที่มีอายุ ๑๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๒๐ ปี ฯ

ดูกุริยกษทั้งหลาย ลำดับนั้นสัตว์เหล่านั้นจักมีความคิดอย่างนี้ว่า เรา
เจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง เพราะเหตุที่สมათานกุศลธรรม อย่าง
กระนั้นเลย เราควรทำกุศลยิ่งๆ ขึ้นไป ควรทำกุศลอะไร เราควรงดเว้นจาก
อทินนาทาน ควรงดเว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร ควรงดเว้นจากปิสุณาวาจา ควรงดเว้น
จากมรสุวาจา ควรงดเว้นจากสัมผัปปลาปะ ควรละอภิชฌา ควรละพยาบาท
ควรละมิจฉาทิฐิ ควรละธรรม ๓ ประการ คืออธรรมราคะ วิสมโลภ มิจฉาธรรม
อย่างกระนั้นเลยเราควรปฏิบัติชอบในมารดา ควรปฏิบัติชอบในบิดา ควรปฏิบัติชอบ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค

ในสมณะ การปฏิบัติชอบในพรหมณ์ การประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล การสมาทานกุศลธรรมนี้แล้วประพฤติ เขาเหล่านั้นจักปฏิบัติชอบในมารดา ปฏิบัติชอบในบิดา ปฏิบัติชอบในสมณะ ปฏิบัติชอบในพรหมณ์ ประพฤติอ่อนน้อมต่อท่านผู้ใหญ่ในตระกูล จักสมาทานกุศลธรรมนี้แล้วประพฤติ เพราะเหตุที่สมาทานกุศลธรรมเหล่านั้น เขาเหล่านั้นจักเจริญด้วยอายุบ้าง จักเจริญด้วยวรรณะบ้าง เมื่อเขาเหล่านั้นเจริญด้วยอายุบ้าง เจริญด้วยวรรณะบ้าง บุตรของคนผู้มีอายุ ๒๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๔๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๔๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๘๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๘๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๑๖๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๑๖๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๓๒๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๓๒๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๖๔๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๖๔๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๑,๒๘๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๑,๒๘๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๒,๕๖๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๒,๕๖๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๕,๑๒๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๕,๑๒๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๑๐,๒๔๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๑๐,๒๔๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๒๐,๔๘๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๒๐,๔๘๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๔๐,๙๖๐ ปี บุตรของคนผู้มีอายุ ๔๐,๙๖๐ ปี จักมีอายุเจริญขึ้นถึง ๘๐,๑๙๒ ปี ฯ

[๔๘] ดูกุริยกษัตริย์ทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี เด็กหญิงมีอายุ ๕๐๐ ปี จึงจักสมความมีสามีได้ ดูกุริยกษัตริย์ทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี จักเกิดมีอาพาธ ๓ อย่าง คือ ความอยากกิน ๑ ความไม่อยากกิน ๑ ความแค้น ๑ ดูกุริยกษัตริย์ทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี ขมพฐิปปันจักมีคั่งและรุ่งเรือง มีบ้านนิคมและราชธานีพอชั่ว โศภินตก ดูกุริยกษัตริย์ทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี ขมพฐิปปันจะประหนึ่งว่าอเวจिनรก จักยึดเยียดไปด้วยผู้คนทั้งหลาย เปรียบเหมือนป่าไม้อ้อ หรือป่าสาละพฤษจะนั้น ฯ

ดูกุริยกษัตริย์ทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี เมืองพาราณสีนี้ จักเป็นราชธานีมีนามว่า เกตุมดี เป็นเมืองที่มีคั่งและรุ่งเรืองมีพลเมืองมาก มีผู้คนคับคั่ง และมีอาหารสมบูรณ์ ดูกุริยกษัตริย์ทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี ในขมพฐิปปันจักมีเมือง ๘๔,๐๐๐ เมือง มีเกตุมดีราชธานีเป็นประมุข ฯ

ดูกุริยกษัตริย์ทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี จักมีพระเจ้าจักร-

* พระศรีทรงพระนามว่า พระเจ้าสังขะ ทรงอุบัติขึ้น ณ เกตุมดีราชธานี เป็นผู้ทรงธรรม เป็นพระราชบิดาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคงสมบูรณ์ด้วยแก้ว ๓ ประการ คือจักรแก้ว ๑ ข้างแก้ว ๑ ม้าแก้ว ๑ แก้วมณี ๑ นางแก้ว ๑ คฤหบดีแก้ว ๑ ปริณายกแก้วเป็นที่ ๓ พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าพัน ล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย้ายเสนาของข้าศึกได้ พระองค์ทรงชำนะโดยธรรมมิต้องใช้อาญา มิต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินมีสาครเป็นขอบเขต ฯ

ดูกุริยกษัตริย์ทั้งหลาย ในเมื่อมนุษย์มีอายุ ๘๐,๐๐๐ ปี พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่าเมตไตรย จักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก พระองค์เป็นอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้แล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม เหมือนตถาคตอุบัติขึ้นแล้วในโลกในบัดนี้ เป็นอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ไปดีแล้ว รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม พระผู้มีพระภาคพระนามว่าเมตไตรยพระองค์นั้น จักทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งด้วยพระองค์เองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณ-

* พราหมณ์เทวดาและมนุษย์ให้รู้ตาม เหมือนตถาคตในบัดนี้ ทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งด้วยตถาคตเองแล้ว สอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและมนุษย์ให้รู้ตามอยู่ พระผู้มีพระภาคพระนามว่าเมตไตรยพระองค์นั้นจักทรงแสดงธรรม กามในเบื้องต้น กามในท่ามกลาง กามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิงเหมือนตถาคตในบัดนี้ แสดงธรรมกามในเบื้องต้น กามในท่ามกลาง กามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง พระผู้มีพระภาคพระนามว่าเมตไตรยพระองค์นั้น จักทรงบริหารกิจสงฆ์หลายพัน เหมือนตถาคตบริหารกิจสงฆ์หลายร้อย ในบัดนี้ละนั้น ฯ

ดูกุริยกษัตริย์ทั้งหลาย ครั้งนั้น พระเจ้าสังขะจักทรงให้ยกขึ้นซึ่งปราสาทที่พระเจ้ามหาปาณะทรงสร้างไว้ แล้วประทับอยู่ แล้วจักทรงสละ จักทรงบำเพ็ญทาน แก่สมณพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วณิพก และยากจกทั้งหลาย จัก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิการวรรค
ทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสาวพัสตร์ เสด็จออกจากเรือน ทรง
ผนวชเป็นบรรพชิต ในสำนักของพระผู้มีพระภาคพระนามว่า เมตไตรยอรหันต์—
* สัมมาสัมพุทธเจ้า ท้าวเธอทรงผนวชอย่างนี้แล้ว ทรงปลีกพระองค์อยู่แต่ผู้เดียว
ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปแล้ว ไม่ช้านักก็จักทรงทำให้แจ้งซึ่งประโยชน์
อันยอดเยี่ยมที่กลุบุตรทั้งหลาย พากันออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ
ต้องการ อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ด้วยพระปัญญาอันยิ่งด้วยพระองค์เอง ใน
ทิฐธรรมเทียว เข้าถึงอยู่ ฯ

[๔๙] ดูกุริกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง
อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง อย่ามีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่
ดูกุริกษุทั้งหลาย กุริกษุผู้มีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง มี
ธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ อย่างใดเล่า ฯ

ดูกุริกษุทั้งหลาย กุริกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่
มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกุศลและโสมนัสในโลกเสียได้ ฯ

ดูกุริกษุทั้งหลาย กุริกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา
ทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอกุศลและโสมนัสในโลก
เสียได้ ฯ

ดูกุริกษุทั้งหลาย กุริกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มี
ความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกุศลและโสมนัสในโลกเสียได้ ฯ

ดูกุริกษุทั้งหลาย กุริกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรม
ทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอกุศลและโสมนัสในโลก
เสียได้ ฯ

ดูกุริกษุทั้งหลาย กุริกษุผู้มีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่
พึ่ง มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่อย่างนี้แล ฯ

[๕๐] ดูกุริกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเทียวไปในโคจร ซึ่งเป็นวิสัย
อันสืบมาจากบิดาของตน ดูกุริกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายเทียวไปในโคจร
ซึ่งเป็นวิสัยอันสืบมาจากบิดาของตน จักเจริญทั้งด้วยอายุ จักเจริญทั้งด้วยวรรณะ
จักเจริญทั้งด้วยสุข จักเจริญทั้งด้วยโภคะ จักเจริญทั้งด้วยพละ ฯ

ดูกุริกษุทั้งหลาย ในเรื่องอายุของกุริกษุ มีอธิบายอย่างไร ดูกุริกษุ
ทั้งหลาย กุริกษุในพระธรรมวินัยนี้ เจริญอิทธิบาทประกอบด้วยฉันทะสมาธิปธาน
สังขาร เจริญอิทธิบาทประกอบด้วยวิริยะสมาธิปธานสังขาร เจริญอิทธิบาท
ประกอบด้วยจิตตสมาธิปธานสังขาร เจริญอิทธิบาทประกอบด้วยวิมังสาสมาธิปธาน
สังขาร เธอเห็น เพราะเจริญอิทธิบาท ๔ เหล่านี้ เพราะกระทำให้มากซึ่งอิทธิบาท
๔ เหล่านี้ เมื่อปรารภณาก็พึงตั้งอยู่ได้ถึงกับ ๑ หรือเกินกว่ากับ ๑ ดูกุริกษุ
ทั้งหลาย นี่แลเป็นอธิบายในเรื่องอายุของกุริกษุ ฯ

ดูกุริกษุทั้งหลาย ในเรื่องวรรณะของกุริกษุ มีอธิบายอย่างไร ดูกุริกษุ
ทั้งหลาย กุริกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มั่งคั่ง สวรรามะรังในพระปาติโมกข์
ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร มีปรกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทาน
ศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ดูกุริกษุทั้งหลาย นี่แลเป็นอธิบายในเรื่องวรรณะ
ของกุริกษุ ฯ

ดูกุริกษุทั้งหลาย ในเรื่องสุขของกุริกษุ มีอธิบายอย่างไร ดูกุริกษุ
ทั้งหลาย กุริกษุในพระธรรมวินัยนี้ สنجตจากกาม สنجตจากอกุศลธรรม บรรล
ปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุข เกิดแก่เฝ้าอยู่ บรรลุตติยฌาน มี
ความผ่องใสแห่งจิต ณ ภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป
ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เป็นผู้มื่อเบกขา มีสติ มี
สัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌาน ที่พระอรียะ
ทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มื่อเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข บรรล
จตตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์และดับโสมนัสโสมนัสก่อนๆ
ได้ มื่อเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธอยู่ ดูกุริกษุทั้งหลาย นี่แลเป็นอธิบายใน
เรื่องสุขของกุริกษุ ฯ

ดูกุริกษุทั้งหลาย ในเรื่องโรคของกุริกษุ มีอธิบายอย่างไร ดูกุริกษุ
ทั้งหลาย กุริกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีจิตประกอบด้วยเมตตาแผ่ไปตลอดทิศ ๑ อยู่
ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง
เบื้องขวาง ด้วยจิตประกอบด้วยเมตตาอันไพศาล ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณ
มิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปตลอดโลก ท้าวสัตว์ทุกเหล่าในที่ทุก
สถาน ด้วยมีจิตประกอบด้วยกรุณา แผ่ไปตลอดทิศ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓
ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง ด้วยจิต

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ประกอบด้วยกรณอันไพบลูย์ ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มี
ความเบียดเบียน แผ่ไปตลอดโลก ทิวสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยมีจิต
ประกอบด้วยมทิตา แผ่ไปตลอดทิศ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือน
กัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง ด้วยจิตประกอบด้วยมทิตา
อันไพบลูย์ ถึงความเป็นใหญ่หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่
ไปตลอดโลก ทิวสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยมีจิตประกอบด้วยอุเบกขา
แผ่ไปตลอดทิศ ๑ อยู่ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้ง
เบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง ด้วยจิตประกอบด้วยอุเบกขานั่นไพบลูย์ ถึงความ
เป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แผ่ไปตลอดโลก
ทิวสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี่แลเป็นอธิบายในเรื่องโคละ
ของภิกษุ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องผลของภิกษุ มีอธิบายอย่างไร ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ทำให้แจ้งซึ่งเจตริมุตติและปัญญาวิมุตติ อันหา
อาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเอง ในทิฐธรรมเทียว
เข้าถึงอยู่ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี่แลเป็นอธิบายในเรื่องผลของภิกษุ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราไม่เล็งเห็นแม้กำลังสักอย่างหนึ่งอื่น อันข่มได้
แสนยาก เหมือนกำลังของมารนี้เลย ดูกรภิกษุทั้งหลาย บุญนี้จะเจริญขึ้นได้
อย่างนี้ เพราะเหตุถือมั่นกุศลธรรมทั้งหลาย ฯ

พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสพระพุทฺธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นยินดีชื่นชม
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้วตั้งนั้นแล ฯ

จบ จักกวัตติสูตร ที่ ๓

๔. อัคคัณณสูตร

[๔๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารบุพพาราม เป็นปราสาท
ของนางวิสาขาหมิดการมารดา เขตพระนครสาวัตถี ก็โดยสมัยนั้นแล ว่าสฤงฐ-

*สามเณรกับการทวาชสามเณร เมื่อจำนงความเป็นภิกษุอยู่ อยู่อบรมในสำนักภิกษุ
ทั้งหลาย เย็นวันหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่หลีกเร้น เสด็จลงจาก
ปราสาทแล้ว ทรงจงกรมอยู่ ณ ที่แจ้งในร่มเงาปราสาท ว่าสฤงฐสามเณรได้เห็น
พระผู้มีพระภาค เสด็จออกจากที่หลีกเร้น เสด็จลงจากปราสาทกำลังเสด็จจงกรม
อยู่ในที่แจ้ง ในร่มเงาปราสาทในเวลาเย็น ครั้นแล้วจึงเรียกการทวาชสามเณรมา
พูดว่า ดูกรการทวาชผู้มีอายุ นี้พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่หลีกเร้นในเวลา
เย็น เสด็จลงจากปราสาททรงจงกรมอยู่ ณ ที่แจ้งในร่มเงาปราสาท เรามาไปกัน
เถิด พวกเราเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ บางทีเราจะได้ฟังธรรมีกถา
เฉพาะพระพักตร์ของพระองค์บ้างเป็นแม่นมั่น ส่วนการทวาชสามเณรรับคำของ
ว่าสฤงฐสามเณรแล้ว ทันใดนั้น ว่าสฤงฐสามเณรกับการทวาชสามเณร พวกเรา
เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้ว
ชวนกันเดินตามเสด็จพระองค์ผู้กำลังเสด็จจงกรมอยู่ ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาค
ตรัสเรียกว่าสฤงฐสามเณรมาแล้วตรัสว่า ดูกรว่าสฤงฐและการทวาช เธอทั้งสอง
มีชาติเป็นพราหมณ์ มีตระกูลเป็นพราหมณ์ ออกบวชจากตระกูลพราหมณ์ ดูกร
ว่าสฤงฐและการทวาช พวกพราหมณ์ไม่ดำ่ว่าเธอทั้งสองบังคดหรือ ฯ

สามเณรทั้งสองนั้นจึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์
พากันดำ่ว่าข้าพระองค์ทั้ง ๒ ด้วยคำเหยียดหยามอย่างสมใจ อย่างเต็มที่ ไม่มีลด-

*หย่อนเลย พระผู้มีพระภาคจึงตรัสถามต่อไปว่า ก็พวกพราหมณ์พากันดำ่ว่าเธอ
ทั้งสองด้วยถ้อยคำอันเหยียดหยามอย่างสมใจ อย่างเต็มที่ ไม่มีลดหย่อนอย่างไร
เล่า สามเณรทั้งสองกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพราหมณ์พากันว่า
อย่างนี้ว่า พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะที่ประเสริฐที่สุด วรรณะอื่นเลวทราม
พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะขาว พวกอื่นเป็นวรรณะดำ พราหมณ์พวกเดียว
บริสุทธิ์ พวกอื่นนอกจากพราหมณ์หาบริสุทธิ์ไม่ พวกพราหมณ์เป็นบุตรเกิดจาก
อระ เกิดจากปากของพรหม มีกำเนิดมาจากพรหม พรหมเนรมิตขึ้น เป็นทายาท
ของพรหม เจ้าทั้งสองคนมาละวรรณะที่ประเสริฐที่สุดเสียแล้ว ไปเข้าริตรวรรณะ
ที่เลวทราม คือ พวกสมณะที่มีศรัทธาไลน์ เป็นพวกกฤหบดี เป็นพวกดำ เป็น
พวกเกิดจากเท้าของพรหม เจ้าทั้งสองคนมาละพวกที่ประเสริฐที่สุดเสีย ไป
เข้าริตรวรรณะเลวทราม คือ พวกสมณะที่มีศรัทธาไลน์ เป็นพวกกฤหบดี เป็นพวกดำ
เป็นพวกเกิดจากเท้าของพรหม ข้อนั้นไม่ดี ไม่สมควรเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
พวกพราหมณ์พากันดำ่ว่าข้าพระองค์ทั้งสองด้วยถ้อยคำที่เหยียดหยาม อย่างสมใจ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

อย่างเต็มที่ ไม่มีลดหย่อนเลยอย่างนี้แล พระองค์จึงตรัสว่า ดุรวาเสฏฐะและ
การทวาชะ พวกพราหมณ์ระลึกถึงเรื่องเก่าของพวกเขาไม่ได้ จึงพากันพูดอย่างนี้
พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะที่ประเสริฐที่สุด วรรณะอื่นเลวทราม พราหมณ์
พวกเดียวเป็นวรรณะขาว พวกอื่นเป็นวรรณะดำ พราหมณ์พวกเดียวบริสุทธิ์
พวกอื่นนอกจากพราหมณ์หาบริสุทธิ์ไม่ พวกพราหมณ์เป็นบุตรเกิดจากอูระ เกิด
จากปากของพรหม มีกำเนิดมาจากพรหม พรหมเนรมิตขึ้น เป็นทายาทของพรหม
ดังนี้ ดุรวาเสฏฐะและการทวาชะ ก็ตามที่ปรากฏอยู่แล คือ นางพราหมณ์
ทั้งหลายของพวกพราหมณ์ มีระดูบ้าง มีครรภ์บ้าง คลอดอยู่บ้าง ให้ลูกกินนม
อยู่บ้าง อันที่จริง พวกพราหมณ์เหล่านั้น ก็ล้วนแต่เกิดจากช่องคลอดของนาง
พราหมณ์ทั้งนั้น พากันอวดอ้างอย่างนี้ว่า พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะที่ประเสริฐ
ที่สุด วรรณะอื่นเลวทราม พราหมณ์พวกเดียวเป็นวรรณะขาว พวกอื่นเป็น
วรรณะดำ พราหมณ์พวกเดียวบริสุทธิ์ พวกอื่นนอกจากพราหมณ์หาบริสุทธิ์ไม่
พวกพราหมณ์เป็นบุตรเกิดจากอูระ เกิดจากปากของพรหม มีกำเนิดมาจากพรหม
พรหมเนรมิตขึ้น เป็นทายาทของพรหม เขาเหล่านั้นกล่าวดูพรหม และพูดเท็จ
ก็จะประสบแต่บาปเป็นอันมาก ฯ

[๕๒] ดุรวาเสฏฐะและการทวาชะ วรรณะเหล่านี้ มีอยู่สี่คือ กษัตริย์
พราหมณ์ แพศย์ ศูทร กษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้ มีปรกติฆ่าสัตว์ มีปรกติ
ลักทรัพย์ มีปรกติประพฤติดีกในกามทั้งหลาย มีปรกติพูดเท็จ พูดส่อเสียด
พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ละโมภมาก คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นผิด ดุรวา
เสฏฐะและการทวาชะ ด้วยประการดังที่กล่าวมานี้แล ธรรมเหล่าใดเป็นอกุศล
นับว่าเป็นอกุศล เป็นธรรมมิใช่ นับว่าเป็นธรรมมิใช่ เป็นธรรมไม่ควรเสพ
นับว่าเป็นธรรมไม่ควรเสพ ไม่ควรเป็นอริยธรรม นับว่าไม่ควรเป็นอริยธรรม
เป็นธรรมดำ มีวิบากดำ วิญญูชนดีเตียน อกุศลธรรมเหล่านั้น มีปรากฏอยู่แม้
ในกษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้ ดุรวาเสฏฐะและการทวาชะ แม้พราหมณ์บางคน
ในโลกนี้ ฯลฯ แม้แพศย์บางคนในโลกนี้ ฯลฯ

ดุรวาเสฏฐะและการทวาชะ แม้ศูทรบางคนในโลกนี้ มีปรกติฆ่าสัตว์
มีปรกติลักทรัพย์ มีปรกติประพฤติดีกในกามทั้งหลาย มีปรกติพูดเท็จ พูดส่อเสียด
พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ละโมภมาก คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นผิด ดุรวา
เสฏฐะและการทวาชะ ด้วยประการดังที่กล่าวมานี้แล ธรรมเหล่าใดเป็นอกุศล
นับว่าเป็นอกุศล เป็นธรรมมิใช่ นับว่าเป็นธรรมมิใช่ เป็นธรรมไม่ควรเสพ
นับว่าเป็นธรรมไม่ควรเสพ ไม่ควรเป็นอริยธรรม นับว่าไม่ควรเป็นอริยธรรม
เป็นธรรมดำ มีวิบากดำ วิญญูชนดีเตียน ธรรมเหล่านั้นมีปรากฏอยู่แม้ในศูทร
บางคนในโลกนี้ ฯ

[๕๓] ดุรวาเสฏฐะและการทวาชะ ฝ่ายกษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้
เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เป็นผู้เว้นขาดจาก
การประพฤติดีกในกาม เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ เป็นผู้เว้นขาดจากการพูด
ส่อเสียด เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ ไม่
ละโมภมาก ไม่คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นชอบ ดุรวาเสฏฐะและการทวาชะ
ด้วยประการดังที่กล่าวมานี้แล ธรรมเหล่าใดเป็นกุศล นับว่าเป็นกุศล เป็นธรรม
ไม่มีโทษ นับว่าเป็นธรรมไม่มีโทษ เป็นธรรมที่ควรเสพ นับว่าเป็นธรรมที่
ควรเสพ ควรเป็นอริยธรรม ควรนับว่าเป็นอริยธรรม เป็นธรรมขาว มีวิบากขาว
วิญญูชนสรรเสริญ ธรรมเหล่านั้นมีปรากฏอยู่แม้ในกษัตริย์บางพระองค์ในโลกนี้
ดุรวาเสฏฐะและการทวาชะ แม้พราหมณ์บางคนในโลกนี้ ฯลฯ แม้แพศย์บางคน
ในโลกนี้ ฯลฯ แม้ศูทรบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ ไม่
ละโมภมาก ไม่คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นชอบ ด้วยประการดังที่กล่าวมานี้แล
ธรรมเหล่าใดที่เป็นกุศล นับว่าเป็นกุศล เป็นธรรมไม่มีโทษ นับว่าเป็นธรรมไม่มี
โทษ เป็นธรรมที่ควรเสพ นับว่าเป็นธรรมที่ควรเสพ ควรเป็นอริยธรรม นับว่า
ควรเป็นอริยธรรม เป็นธรรมขาว มีวิบากขาว วิญญูชนสรรเสริญ ธรรมเหล่านั้น
มีปรากฏอยู่แม้ในศูทรบางคนในโลกนี้ ดุรวาเสฏฐะและการทวาชะ ก็เมื่อวรรณะ
ทั้งสี่เหล่านี้แล รวมเป็นบุคคลสองจำพวก คือพวกที่ตั้งอยู่ในธรรมดำ วิญญูชน
ดีเตียนจำพวกหนึ่ง พวกที่ตั้งอยู่ในธรรมขาว วิญญูชนสรรเสริญจำพวกหนึ่ง
เช่นนี้ โฉนพวกพราหมณ์จึงพากันอวดอ้างอยู่อย่างนี้ว่า พราหมณ์พวกเดียวเป็น
วรรณะที่ประเสริฐที่สุด วรรณะอื่นเลวทราม พวกพราหมณ์เป็นวรรณะขาว พวก
อื่นเป็นวรรณะดำ พราหมณ์พวกเดียวบริสุทธิ์ พวกอื่นนอกจากพราหมณ์หา
บริสุทธิ์ไม่ พราหมณ์พวกเดียวเป็นบุตรเกิดจากอูระ เกิดจากปากของพรหม มี
กำเนิดมาจากพรหม พรหมเนรมิตขึ้น เป็นทายาทของพรหม ดังนี้เล่า ท่านผู้รู้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ทั้งหลายย่อมไม่รับรองถ้อยคำของพวกเขา ข้อนั้นเพราะเหตุไร ดูกรวาสฏฐะและ
การทวาชะ เพราะว่า บรรดาบรรณทั้งหลายนั้น ผู้ใดเป็นภิกษุสันนิสกิลและ
อาสวะแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว มีกิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว ได้วางภาระเสีย
แล้ว ลุถึงประโยชน์ของตนแล้ว สิ้นเครื่องเกาะเกี่ยวในภพแล้ว หลุดพ้นไปแล้ว
เพราะรู้โดยชอบ ผู้นั้นปรากฏว่าเป็นผู้เลิศกว่าคนทั้งหลายโดยชอบธรรมแท้ มิได้
ปรากฏโดยไม่ชอบธรรมเลย ด้วยว่าธรรมเป็นของประเสริฐที่สุดในหมู่นั่น ทั้งใน
เวลาที่เห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลัง ดูกรวาสฏฐะและการทวาชะ โดยบรรยาย
นี้แล เธอทั้งสองพึงทราบเถิดว่า ธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐที่สุดในหมู่นั่น
ทั้งในเวลาเห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลัง ฯ

[๕๔] ดูกรวาสฏฐะและการทวาชะ พระเจ้าปัสเสนทิโกศล ทรงทราบ
แน่ชัดว่า พระสมณโคดมผู้ยอดเยี่ยมได้ทรงผนวชจากศากยตระกูล ดังนี้ ดูกร
วาสฏฐะและการทวาชะ ก็พวกศากยตระกูลยังต้องเป็นผู้โดยเสด็จพระเจ้าปัสเสน-

* ทิโกศลอยู่ทุกๆ ขณะและพวกเจ้าศากยจะต้องทำการนอบน้อม กราบไหว้ ต้อนรับ
อัญชลีกรรม สามิจิกรรมในพระเจ้าปัสเสนทิโกศลอยู่ ดูกรวาสฏฐะและ
การทวาชะ ด้วยประการดังที่กล่าวมานี้แล พวกเจ้าศากยจะต้องกระทำการ
นอบน้อม กราบไหว้ ต้อนรับ อัญชลีกรรม สามิจิกรรมอันใดอยู่ในพระเจ้า
ปัสเสนทิโกศล แดงถึงกระนั้น กิริยานอบน้อม กราบไหว้ ต้อนรับ อัญชลี
กรรม และสามิจิกรรมอันนั้น พระเจ้าปัสเสนทิโกศลก็นั่งทรงกระทำอยู่ในตถาคต
ด้วยทรงถือว่า พระสมณโคดมเป็นผู้มีพระชาติสูง เรามีชาติต่ำกว่า พระสมณ-

* โคดมเป็นผู้มีพระกำลัง เรามีกำลังน้อยกว่า พระสมณโคดมเป็นผู้มีคุณนำเลื่อมใส
เรามีคุณนำเลื่อมใสน้อยกว่า พระสมณโคดมเป็นผู้สูงศักดิ์ เราเป็นผู้ต่ำศักดิ์กว่า
ดังนี้ แต่ที่แท้ พระเจ้าปัสเสนทิโกศลทรงสักการะ เคารพ นับถือ บูชา
นอบน้อมพระธรรมนั้นเทียว พระเจ้าปัสเสนทิโกศลทรงกระทำการนอบน้อม กราบ
ไหว้ ต้อนรับ อัญชลีกรรม สามิจิกรรม ในตถาคตด้วยอาการอย่างนี้ ดูกร
วาสฏฐะและการทวาชะ โดยปริยายนี้แล เธอทั้งสองพึงทราบเถิดว่า ธรรม
เท่านั้นเป็นของประเสริฐที่สุดในหมู่นั่น ทั้งในเวลาเห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลัง ฯ

[๕๕] พระผู้มีพระภาคได้ตรัสต่อไปว่า ดูกรวาสฏฐะและการทวาชะ
เธอทั้งสองคนมีชาติต่างกัน มีชื่อก็เพี้ยนกัน มีโคตรก็แตกต่างกัน มีตระกูลก็ผิดกัน
พากันทั้งเหย้าเรือนเสีย มาบวชเป็นบรรพชิต เมื่อจะมีผู้ถามว่า ท่านทั้งสองนี้เป็น
พวกไหน เธอทั้งสองพึงตอบเขาว่า ข้าพเจ้าทั้งสองเป็นพวกพระสมณศากยบุตร
ดังนี้เถิด ดูกรวาสฏฐะและการทวาชะ ก็ผู้ใดเล่า มีศรัทธาตั้งมั่นเกิดขึ้นแล้วแต่
รากแก้วคืออริยมรรค ประดิษฐานมั่นคง อันสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม
หรือผู้ใดผู้หนึ่งในโลก ไม่ปรากฏไปได้ ควรเรียกผู้นั้นว่า เป็นบุตรเกิดแต่พระอร
จะเกิดแต่พระโอษฐ์ของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้เกิดแต่พระธรรม เป็นผู้ทักขิณธรรม
เนรมิตขึ้น เป็นผู้รับมรดกพระธรรม ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะคำว่า ธรรมกาย
กิตติ วาพรหมกาย กิตติ วาธรรมกุต กิตติ วาพรหมกุต กิตติ เป็นชื่อของตถาคต ฯ

[๕๖] ดูกรวาสฏฐะและการทวาชะ มีสมัยบางครั้งบางคราว โดยล่วง
ระยะกาลยืดยาวช้านานที่โลกนี้จะพินาศ เมื่อโลกกำลังพินาศอยู่ โดยมากเหล่า
สัตว์ย่อมเกิดในชั้นอากาศพรหม สัตว์เหล่านั้นได้สำเร็จทางใจ มีปิตเป็นอาหาร
มีรัศมีชานออกจากกายตนเอง สัญจรไปได้ในอากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สกิต
อยู่ในภพนั้นสิ้นกาลยืดยาวช้านาน ดูกรวาสฏฐะและการทวาชะ มีสมัยบางครั้ง
บางคราว โดยระยะกาลยืดยาวช้านาน ที่โลกนี้จะกลับเจริญ เมื่อโลกกำลังเจริญ
อยู่โดยมาก เหล่าสัตว์พากันจตุตจากชั้นอากาศพรหมลงมาเป็นอย่างนี้ และสัตว์นั้น
ได้สำเร็จทางใจ มีปิตเป็นอาหาร มีรัศมีชานออกจากกายตนเอง สัญจรไปได้ใน
อากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สกิตอยู่ในภพนั้นสิ้นกาลยืดยาวช้านาน ก็แหละ
สมัยนั้นจักรวาลทั้งสี่นั้นแลเป็นน้ำทั้งนั้น มีตมณเฒ่าไม่เห็นอะไร ดวงจันทร์และ
ดวงอาทิตย์ก็ยังไม่ปรากฏ ดวงดาวนักษัตรทั้งหลายก็ยังไม่ปรากฏ กลางวันกลาง
คืนก็ยังไม่ปรากฏ เดือนหนึ่งและกึ่งเดือนก็ยังไม่ปรากฏ ฤดูและปีก็ยังไม่ปรากฏ
เพศชายและเพศหญิงก็ยังไม่ปรากฏ สัตว์ทั้งหลาย ถึงซึ่งอันนับเพียงว่าสัตว์เท่า
นั้น ดูกรวาสฏฐะและการทวาชะ ครั้นต่อมา โดยล่วงระยะกาลยืดยาวช้านาน เกิด
จวนดินลอยยุบนน้ำทั่วไป ได้ปรากฏแก่สัตว์เหล่านั้นเหมือนนมสดที่บุคคลเคี้ยว
ให้ขาด แล้วตั้งไว้ให้เย็นจับเป็นผาอยู่ข้างบน ฉะนั้นจวนดินนั้นถึงพร้อมด้วยสี
กลิ่น รส มีสีกัลยาณยสี หรือเนยข้นอย่างดี ฉะนั้น มีรสอร่อยจรรวม
เล็กอันหาโทษมิได้ ฉะนั้น ฯ

ดูกรวาสฏฐะและการทวาชะ ต่อมาสัตว์ผู้หนึ่งเป็นคนโลนพุดว่า ท่าน
ผู้เจริญทั้งหลาย นี่จักเป็นอะไร แล้วเอานิ้วจิ้มจวนดินขึ้นลงลิ้มดู เมื่อเขาเอา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิการวรรค

นิ้วข้อนิ้วง้วนดินขึ้นลงลี้มค้อยู๋ ง้วนดินได้ซาบซา้นไปแล้ว เขาจึงเกิดความอยากขึ้น ดูกรวาเสฏฐะและการทวาชะ แม่สัตว์พวกอื่นก็พากันกระทำตามอย่างสัตว์นั้น เอานิ้วข้อนิ้วง้วนดินขึ้นลงลี้มค้อยู๋ เมื่อสัตว์เหล่านั้นพากันเอานิ้วข้อนิ้วง้วนดินขึ้นลงลี้มค้อยู๋ ง้วนดินได้ซาบซา้นไปแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงเกิดความอยากขึ้น ต่อมาสัตว์เหล่านั้นพยายามเพื่อจะป็นง้วนดินให้เป็นค่าๆ ด้วยมือแล้วบริโภค ดูกรเสฏฐะและการทวาชะ ในคราวที่พวกสัตว์พยายามเพื่อจะป็นง้วนดินให้เป็นค่าๆ ด้วยมือแล้วบริโภคค้อยู่นั่น เมื่อรัชสมัยของสัตว์เหล่านั้นก็หายไปแล้ว ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ก็ปรากฏ เมื่อดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ปรากฏแล้ว ดวงดาวนักษัตรทั้งหลายก็ปรากฏ เมื่อดวงดาวนักษัตรปรากฏแล้ว กลางคืนและกลางวันก็ปรากฏ เมื่อกลางวันและกลางคืนปรากฏแล้ว เดือนหนึ่งและกึ่งเดือนก็ปรากฏ เมื่อเดือนหนึ่งและกึ่งเดือนปรากฏอยู่ ถุดและปีก็ปรากฏ ดูกรวาเสฏฐะและการทวาชะ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล โลกนี้จึงกลับเจริญขึ้นมาอีก ฯ

[๕๓] ดูกรวาเสฏฐะและการทวาชะ ครั้นต่อมาสัตว์เหล่านั้นพากันบริ-

* โภคง้วนดิน รับประทานง้วนดิน มีง้วนดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สิ้นกาลช้านาน ด้วยเหตุที่สัตว์เหล่านั้นมีผิวเพลนบริโภคง้วนดินอยู่ รับประทานง้วนดิน มีง้วนดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สิ้นกาลช้านาน สัตว์เหล่านั้นจึงมีร่างกายแข็งแกร่งกล้าขึ้นทุกที ทั้งผิวพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันไป สัตว์บางพวกมีผิวพรรณงาม สัตว์บางพวกมีผิวพรรณไม่งาม ในสัตว์ทั้งสองพวกนั้น สัตว์พวกที่มีผิวพรรณงามนั้นพากันดูหมิ่นสัตว์พวกที่มีผิวพรรณไม่งามว่า พวกเรามีผิวพรรณดีกว่าพวกท่าน พวกท่านมีผิวพรรณเลวกว่าพวกเรา ดังนี้ เมื่อสัตว์ทั้งสองพวกนั้นเกิดการไ้ตัวดูหมิ่นกันขึ้น เพราะทะนงตัวปราภผิวพรรณเป็นปัจจัย ง้วนดินก็หายไป เมื่อง้วนดินหายไป แล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงพากันจับกลุ่ม ครั้นแล้ว ต่างก็บ่นถึงกันว่า รสดีจริง รสดีจริง ดังนี้ ถึงทุกวันนี้ก็เหมือนกัน คนเป็นอันมากได้ของที่มีรสดีอย่างใดอย่างหนึ่ง มักพูดกันอย่างนี้ว่า รสอร่อยแท้ๆ รสอร่อยแท้ๆ ดังนี้ พวกพราหมณ์ระลึกได้ถึงอักษระ ๑- ที่รู้กันว่าเป็นของดี เป็นของโบราณนั้นเท่านั้น แต่ไม่รู้จักถึงเนื้อความแห่งอักษระนั้นเลย ฯ

[๕๔] ดูกรวาเสฏฐะและการทวาชะ ครั้นต่อมา เมื่อง้วนดินของสัตว์เหล่านั้นหายไปแล้ว ก็เกิดมีกระบิดินขึ้น กระบิดินนั้นปรากฏลักษณะคล้ายเห็ด

๑๑. หมายถึงเรื่องราว

กระบิดินนั้นถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส มีสีเหมือนเนยใส หรือเนยข้นอย่างดีจะนั้น ได้มีรสอร่อยจรรวมฝั่งเล็กอันหาโทษมิได้จะนั้น ดูกรวาเสฏฐะและการทวาชะ ครั้นนั้น สัตว์เหล่านั้นพยายามจะบริโภคกระบิดิน สัตว์เหล่านั้นบริโภคกระบิดินอยู่ รับประทานกระบิดิน มีกระบิดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สิ้นกาลนาน ดูกรวาเสฏฐะและการทวาชะ โดยประการที่สัตว์เหล่านั้นบริโภคกระบิดินอยู่ รับประทานกระบิดิน มีกระบิดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สิ้นกาลช้านาน สัตว์เหล่านั้นจึงมีร่างกายแข็งแกร่งกล้าขึ้นทุกที ทั้งผิวพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันไป สัตว์บางพวกมีผิวพรรณงาม สัตว์บางพวกมีผิวพรรณไม่งาม ในสัตว์ทั้งสองจำพวกนั้น สัตว์พวกที่มีผิวพรรณงามพากันดูหมิ่นสัตว์พวกที่มีผิวพรรณไม่งามว่า พวกเรามีผิวพรรณดีกว่าพวกท่าน พวกท่านมีผิวพรรณเลวกว่าพวกเรา ดังนี้ เมื่อสัตว์ทั้งสองพวกนั้น เกิดมีการไ้ตัวดูหมิ่นกันขึ้น เพราะทะนงตัวปราภผิวพรรณเป็นปัจจัย กระบิดินก็หายไป เมื่อกระบิดินหายไปแล้ว ก็เกิดมีเครือดินขึ้น เครือดินนั้นปรากฏคล้ายผลมะพร้าวทีเดียว เครือดินนั้น ถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น มีสีคล้ายเนยใส หรือเนยข้นอย่างดีจะนั้น ได้มีรสอร่อยจรรวมฝั่งเล็กอันหาโทษมิได้จะนั้น ฯ

ดูกรวาเสฏฐะและการทวาชะ ครั้นนั้น สัตว์เหล่านั้นพยายามจะบริโภคเครือดิน สัตว์เหล่านั้นบริโภคเครือดินอยู่ รับประทานเครือดิน มีเครือดินเป็นอาหาร ดำรงมาได้สิ้นกาลช้านาน โดยประการที่สัตว์เหล่านั้นบริโภคเครือดินอยู่ รับประทานเครือดิน มีเครือดินนั้นเป็นอาหาร ดำรงมาได้สิ้นกาลช้านาน สัตว์เหล่านั้นจึงมีร่างกายแข็งแกร่งกล้าขึ้นทุกที ทั้งผิวพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่างกันไป สัตว์บางพวกมีผิวพรรณงาม สัตว์บางพวกมีผิวพรรณไม่งาม ในสัตว์ทั้งสองพวกนั้น สัตว์พวกที่มีผิวพรรณงาม พากันดูหมิ่นพวกที่มีผิวพรรณไม่งามว่า พวกเรามีผิวพรรณดีกว่าพวกท่าน พวกท่านมีผิวพรรณเลวกว่าพวกเรา ดังนี้ เมื่อสัตว์ทั้งสองพวกนั้นเกิดการไ้ตัวดูหมิ่นกัน เพราะทะนงตัวปราภผิวพรรณเป็นปัจจัย เครือดินก็หายไป เมื่อเครือดินหายไปแล้ว สัตว์เหล่านั้นก็พากันจับกลุ่ม ครั้นแล้วต่างก็บ่นถึงกันว่า เครือดินได้เคยมีแก่พวกเราหนอ เดียวนี้เครือดินของพวกเราได้สูญหายเสียแล้วหนอ ดังนี้ ถึงทุกวันนี้ก็เหมือนกัน คนเป็นอันมาก พอถูกความระทมทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งมากกระทบ ก็มักบ่นกันอย่างนี้ว่า สิ่งของของเราทั้งหลาย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทิมนิกาย ปาฏิภวรรค
ได้เคยมีแล้วหนอ แต่เดี๋ยวนี้ สิ่งของของเราทั้งหลายได้มาสูญหายเสียแล้วหนอ
ดังนี้ พวกพราหมณ์ระลึกได้ถึงอักขระที่รู้จักว่าเป็นของดีเป็นของโบราณนั้นเท่านั้น
แต่ไม่รู้ชัดถึงเนื้อความแห่งอักขระนั้นเลย ฯ

[๕๙] ดูกรวาสุฏฐะและการทวาชะ ครั้นต่อมา เมื่อเครื่องดินของสัตว์
เหล่านั้นหายไปแล้ว ก็เกิดมีข้าวสาลีขึ้นเองในที่ที่ไม่ต้องไถ เป็นข้าวไม่มีราก ไม่มี
แกลบ ขาวสะอาด กลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสาร ตอนเย็นสัตว์เหล่านั้นนำเอา
ข้าวสาลีชนิดใดมาเพื่อบริโภคในเวลาเย็น ตอนเช้าข้าวสาลีชนิดนั้นที่มีเมล็ดสุกก
งอกขึ้นแทนที่ ตอนเช้าเขาพากันไปนำเอาข้าวสาลีใดมาเพื่อบริโภคในเวลาเช้า
ตอนเย็นข้าวสาลีชนิดนั้นที่มีเมล็ดสุกแล้วก็งอกขึ้นแทนที่ ไม่ปรากฏว่าบกพร่อง
ไปเลย ดูกรวาสุฏฐะและการทวาชะ ครั้นนั้น พวกสัตว์บริโภคข้าวสาลีที่เกิดขึ้น
เองในที่ที่ไม่ต้องไถ พวกมันรับประทานข้าวสาลีนั้น มีข้าวสาลีนั้นเป็นอาหาร
ดำรงมาได้สัณกาลช้านาน ก็โดยประการที่สัตว์เหล่านั้นบริโภคข้าวสาลีอันเกิดขึ้น
เองอยู่ รับประทานข้าวสาลีนั้น มีข้าวสาลีนั้นเป็นอาหาร ดำรงมาได้สัณการช้าน
นาน สัตว์เหล่านั้นจึงมีร่างกายแข็งแรงขึ้นทุกที ทั้งผิวพรรณก็ปรากฏว่าแตกต่าง
กันออกไป สตรีก็มีเพศหญิงปรากฏ และบุรุษก็มีเพศชายปรากฏ นัยว่า สตรีก็
เฟื่องฟูอยู่เสมอ และบุรุษก็เฟื่องฟูอยู่เสมอ เมื่อคนทั้งสองเพศ ต่างเฟื่องฟู
กันอยู่เสมอ ก็เกิดความกำหนัดขึ้น เกิดความเร่าร้อนขึ้นในกาย เพราะความเร่า
ร้อนเป็นปัจจัย เขาทั้งสองจึงเสพเมถุนธรรมกัน ฯ

ดูกรวาสุฏฐะและการทวาชะ ก็โดยสมัยนั้นแล สัตว์พวกใดเห็นพวก
อื่นเสพเมถุนธรรมกันอยู่ ย่อมไปรยฝนใส่บ้าง ไปรยเถาใส่บ้าง โยนมูลโคใส่
บ้าง พร้อมกับพูดว่า คนชาติชั่ว จงฉิบหาย คนชาติชั่ว จงฉิบหาย ดังนี้ แล้ว
พูดต่อไปว่า ก็ทำไมขึ้นชื่อว่าสัตว์ จึงทำแก่สัตว์เช่นนั้นเล่า ข้อที่ว่ามานั้น จึงได้
เป็นธรรมเนียมมาจนถึงทุกวันนี้ ในชนบทบางแห่ง คนทั้งหลาย ไปรยฝนใส่
บ้าง ไปรยเถาใส่บ้าง โยนมูลโคใส่บ้าง ในเมื่อเขาจะนำสัตว์ที่ประพฤติชั่วร้าย
ไปสู่ตะเลงแกง พวกพราหมณ์ระลึกถึงอักขระที่รู้จักว่าเป็นของดี อันเป็นของ
โบราณนั้นเท่านั้น แต่พวกเขาไม่รู้ชัดถึงเนื้อความแห่งอักขระนั้นเลย ฯ

[๖๐] ดูกรวาสุฏฐะและการทวาชะ ก็สมัยนั้นการไปรยฝนใส่กันเป็นต้น
นั้นแล สมมติกันว่าไม่เป็นธรรม มาบัดนี้ สมมติกันว่าเป็นธรรมขึ้น ก็สมัยนั้น
สัตว์พวกใด เสพเมถุนกัน สัตว์พวกนั้นเข้าบ้านหรือนิคมไม่ได้ สิ้นสองเดือน
บ้าง สามเดือนบ้าง ดูกรวาสุฏฐะและการทวาชะ เมื่อใดแล สัตว์ทั้งหลายพา
กันเสพอิศธรรมนั้นอยู่เสมอ เมื่อนั้น จึงพยายามสร้างเรือนกันขึ้น เพื่อเป็นที่
กำบังอิศธรรมนั้น ครั้นนั้น สัตว์ผู้หนึ่ง เกิดความเกียจคร้านขึ้น จึงได้มีความ
เห็นอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้เจริญ เราช่างลำบากเสียนี้กระไร ที่ต้องไปเก็บข้าวสาลี
มา ทั้งในเวลาเย็นสำหรับอาหารเย็น ทั้งในเวลาเช้าสำหรับอาหารเช้า อย่างระ
นั้นเลย เราควรไปเก็บเอาข้าวสาลีมาไว้เพื่อบริโภคทั้งเย็นทั้งเช้าเสียคราวเดียวเถิด
ดูกรวาสุฏฐะและการทวาชะ ต่อแต่นั้นมา สัตว์ผู้หนึ่งก็ไปเก็บเอาข้าวสาลีมาไว้
เพื่อบริโภคทั้งเย็นทั้งเช้าเสียคราวเดียวกัน ฉะนั้นแล ดูกรวาสุฏฐะและการทวาชะ
ครั้งนั้น สัตว์ผู้หนึ่งเข้าไปหาสัตว์ผู้หนึ่งแล้วชวนว่า ดูกรสัตว์ผู้เจริญ มาเถิด เรา
จักไปเก็บข้าวสาลีกัน สัตว์ผู้หนึ่งตอบว่า ดูกรสัตว์ผู้เจริญ ฉันจะไปเก็บเอาข้าวสาลี
มาไว้เพื่อบริโภคพอทั้งเย็นทั้งเช้าเสียคราวเดียวแล้ว ต่อมา สัตว์ผู้หนึ่งถือตามแบบ
อย่างของสัตว์ผู้หนึ่ง จึงไปเก็บเอาข้าวสาลีมาไว้คราวเดียวเพื่อสองวัน แล้วพูดว่า
ได้ยินว่า แม้อย่างนี้ก็ดีเหมือนกันท่านผู้เจริญ ดูกรวาสุฏฐะและการทวาชะ ต่อ
มาสัตว์อีกผู้หนึ่ง เข้าไปหาสัตว์ผู้หนึ่ง แล้วชวนว่า ดูกรสัตว์ผู้เจริญ มาเถิด เรา
จักไปเก็บข้าวสาลีกัน สัตว์ผู้หนึ่งตอบว่า ดูกรสัตว์ผู้เจริญ ฉันจะไปเก็บเอาข้าวสาลี
มาไว้เพื่อบริโภคพอทั้งเย็นทั้งเช้าเสียคราวเดียวแล้ว ฯ

ดูกรวาสุฏฐะและการทวาชะ ครั้งนั้นแล สัตว์ผู้หนึ่งถือตามแบบอย่างของ
สัตว์นั้น จึงไปเก็บเอาข้าวสาลีมาไว้คราวเดียว เพื่อสัปดาห์ แล้วพูดว่า แม้อย่างนี้
ก็ดีเหมือนกัน ท่านผู้เจริญ ดูกรวาสุฏฐะและการทวาชะ ต่อมาสัตว์อีกผู้หนึ่ง
เข้าไปหาสัตว์ผู้หนึ่ง แล้วชวนว่า ดูกรสัตว์ผู้เจริญ มาเถิด เราจักไปเก็บข้าวสาล
ีกัน สัตว์ผู้หนึ่งตอบว่า ดูกรสัตว์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้ไปเก็บเอาข้าวสาลีมาไว้คราวเดียว
เพื่อสัปดาห์แล้ว ครั้งนั้นแล สัตว์ผู้หนึ่ง ถือตามแบบอย่างของสัตว์นั้น จึงไปเก็บ
ข้าวสาลีมาไว้คราวเดียว เพื่อแปดวัน แล้วพูดว่า แม้อย่างนี้ก็ดีเหมือนกันท่านผู้
เจริญ เมื่อใด สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นพยายามเก็บข้าวสาลีสะสมไว้เพื่อบริโภคกัน
ขึ้น เมื่อนั้นแล ข้าวสาลีนั้นจึงกลายเป็นข้าวมีรากห่อเมล็ดบ้าง มีแกลบหุ้มเมล็ด
บ้าง ต้นที่ถูกเกี่ยวแล้วก็ไม่กลับงอกแทน ปรากฏว่าขาดเป็นตอนๆ (ตั้งแต่นั้น
มา) จึงได้มีข้าวสาลีเป็นกลุ่มๆ ฯ

[๖๑] ดุรราวเสฏฐะและการทวาชะ ในครั้งนั้น สัตว์เหล่านั้นพากันมาจับกลุ่ม ครั้นแล้วต่างก็มาจับทักขกันว่า ดุรทธานผู้เจริญ เดียวนี้ เกิดมีธรรมทั้งหลายอันเลวทรามปรากฏขึ้นในสัตว์ทั้งหลายแล้ว ด้วยว่า เมื่อก่อนพวกเราได้เป็นผู้สำเร็จทางใจ มีปิตุเป็นอาหาร มีรัศมีขานออกจากกายตนเอง สัตว์จรไปได้ในอากาศ อยู่ในวิมานอันงาม สถิตอยู่ในวิมานนั้นสิ้นกาลยี่ดียวช้านาน บางครั้งบางคราวโดยระยะยี่ดียวช้านาน เกิดจวนดินลอยขึ้นบนน้ำ ทั่วไปแก่เราทุกคน จวนดินนั้นถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส พวกเราทุกคนพยายามปีนจวนดินกระทำให้เป็นค่าๆ ด้วยมือทั้งสองเพื่อจะบริโภครวม เมื่อพวกเราทุกคน พยายามปีนจวนดินกระทำให้เป็นค่าๆ ด้วยมือทั้งสองเพื่อจะบริโภครวมอยู่ รัศมีกายก็หายไป เมื่อรัศมีกายหายไปแล้ว ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ก็ปรากฏขึ้น เมื่อดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ปรากฏขึ้นแล้ว ดาวนักษัตรทั้งหลายก็ปรากฏขึ้น เมื่อดวงดาวนักษัตรทั้งหลายปรากฏขึ้นแล้ว กลางคืนและกลางวันก็ปรากฏขึ้น เมื่อกลางวันและกลางคืนปรากฏขึ้นแล้ว เดือนหนึ่งและกึ่งเดือนก็ปรากฏขึ้น เมื่อเดือนหนึ่งและกึ่งเดือนปรากฏขึ้นแล้ว ฤดูและปีก็ปรากฏ พวกเราทุกคนบริโภครวมจวนดินอยู่ รับประทานจวนดิน มีจวนดินเป็นอาหารดำรงชีพอยู่ได้สิ้นกาลช้านาน เพราะมีธรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลชั่วช้าปรากฏขึ้นแก่พวกเรา จวนดินจึงหายไป เมื่อจวนดินหายไปแล้ว จึงมีกระบิดินปรากฏขึ้นระบิดินนั้นถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส พวกเราทุกคนบริโภครวมบิดิน เมื่อพวกเราทุกคนบริโภครวมบิดินนั้นอยู่ รับประทานระบิดิน มีระบิดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สิ้นกาลช้านาน เพราะมีธรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลชั่วช้าปรากฏขึ้นแก่พวกเรา ระบิดินจึงหายไป เมื่อระบิดินหายไปแล้ว จึงมีเครีอดินปรากฏขึ้น เครีอดินนั้นถึงพร้อมด้วยสี กลิ่น รส พวกเราทุกคนพยายามบริโภครวมเครีอดิน เมื่อพวกเราทุกคนบริโภครวมเครีอดินนั้นอยู่ รับประทานเครีอดิน มีเครีอดินเป็นอาหาร ดำรงอยู่ได้สิ้นกาลช้านาน เพราะมีธรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลชั่วช้าปรากฏขึ้นแก่พวกเรา เครีอดินจึงหายไป เมื่อเครีอดินหายไปแล้ว จึงมีข้าวสาลีปรากฏขึ้นเองในที่ไม่ต้องไถ เป็นข้าวที่ไม่ม่มีรำ ไม่มีเมล็ด ขาวสะอาด กลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสาร ตอนเย็นพวกเราทุกคนไปนำเอาข้าวสาลีชนิดใดมาเพื่อบริโภครวมในเวลาเย็น ตอนเช้าข้าวสาลีชนิดนั้นที่มีเมล็ดสกปรกก็ออกขึ้นแทนที่ ตอนเช้าพวกเราทุกคนไปนำเอาข้าวสาลีชนิดใดมาเพื่อบริโภครวมในเวลาเช้า ตอนเย็น ข้าวสาลีชนิดนั้นที่มีเมล็ดสกปรกก็ออกขึ้นแทนที่ ไม่ปรากฏว่าบกพร่องไปเลย เมื่อพวกเราทุกคนบริโภครวมข้าวสาลีซึ่งเกิดขึ้นเองในที่ไม่ต้องไถอยู่ รับประทานข้าวสาลีนั้น มีข้าวสาลีนั้นเป็นอาหารดำรงอยู่ได้สิ้นกาลช้านาน เพราะมีธรรมทั้งหลายที่เป็นอกุศลชั่วช้าปรากฏขึ้นแก่พวกเรา ข้าวสาลีนั้นจึงกลายเป็นข้าวมีรำหุ้มเมล็ดบ้าง มีเมล็ดห่อเมล็ดไว้บ้าง เม็ดต้นที่เกี่ยวแล้วก็ไม่ออกขึ้นแทนที่ ปรากฏว่าขาดเป็นตอนๆ จึงได้มีข้าวสาลีเป็นกลุ่มๆ อย่างกระนั้นเลย พวกเราควมมาแบ่งข้าวสาลีและปิกปิ่นเขตแดนกัน เสียเกิด ดุรราวเสฏฐะและการทวาชะ ครั้นแล้ว สัตว์ทั้งหลายจึงแบ่งข้าวสาลีปิกปิ่นเขตแดนกัน ฯ

[๖๒] ดุรราวเสฏฐะและการทวาชะ ครั้งนั้นแล สัตว์ผู้หนึ่งเป็นคนโลก สงวนส่วนของตนไว้ ไปเก็บเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภครวม สัตว์ทั้งหลายจึงช่วยกันจับสัตว์ผู้หนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ตักเตือนอย่างนี้ว่า แน่ะสัตว์ผู้เจริญ ก็ท่านกระทำการชั่วช้านัก ที่สงวนส่วนของตนไว้ ไปเก็บเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภครวม ท่านอย่าได้กระทำการชั่วช้าเห็นปานนี้อีกเลย ดุรราวเสฏฐะและการทวาชะ สัตว์ผู้หนึ่งแล รับคำของสัตว์เหล่านั้นแล้ว แม้ครั้งที่ ๒ . . . แม้ครั้งที่ ๓ สัตว์นั้นสงวนส่วนของตนไว้ ไปเก็บเอาส่วนอื่นที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภครวม สัตว์เหล่านั้นจึงช่วยกันจับสัตว์ผู้หนึ่ง ครั้นแล้ว ได้ตักเตือนว่า แน่ะ สัตว์ผู้เจริญ ท่านทำการอันชั่วช้านัก ที่สงวนส่วนของตนไว้ ไปเอาส่วนที่เขาไม่ได้ให้มาบริโภครวม ท่านอย่าได้กระทำการอันชั่วช้าเห็นปานนี้อีกเลย สัตว์พวกหนึ่งประหารด้วยฝ่ามือ พวกหนึ่งประหารด้วยก้อนดินบ้าง พวกหนึ่งประหารด้วยท่อนไม้ ดุรราวเสฏฐะและการทวาชะ ก็นัยเพราะมีเหตุเช่นนั้นเป็นต้นมา การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จึงปรากฏ การตีเตียนจึงปรากฏ การกล่าวเท็จจึงปรากฏ การถือท่อนไม้จึงปรากฏ ครั้งนั้นแล พวกสัตว์ที่เป็นผู้ใหญ่จึงประชุมกัน ครั้นแล้ว ต่างก็จับทักขกันว่า พ่อเอ๋ย ก็การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏ การตีเตียนจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือท่อนไม้จักปรากฏ ในเพราะบาปธรรมเหล่านี้ บาปธรรมเหล่านั้นเกิดปรากฏแล้วในสัตว์ทั้งหลาย อย่างกระนั้นเลย พวกเราจักสมมติสัตว์ผู้หนึ่งให้เป็นผู้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวได้โดยชอบ ให้เป็นผู้ตีเตียนผู้ที่ควรตีเตียนได้โดยชอบ ให้เป็นผู้จับไล่ผู้ที่ควรจับไล่ได้โดยชอบ ส่วนพวกเราจักแบ่งส่วนข้าวสาลีให้แก่ผู้นั้น ดังนี้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้น พากันเข้าไปหาสัตว์ที่
สวยงามกว่า นาคูณามกว่า น้าเลื่อมใสกว่า และน้าเกรงขามมากกว่าสัตว์ทุกคน
แล้ว จึงแจ้งเรื่องนั้นว่า ข้าแต่สัตว์ผู้เจริญ มาเถิดพ่อ ขอพ้อจงว่ากล่าวผู้ที่ดูรวา
ว่ากล่าวได้โดยชอบ จงติเตียนผู้ที่ควรติเตียนได้โดยชอบ จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ได้
โดยชอบเถิด ส่วนพวกข้าพเจ้าจักแบ่งส่วนข้าวสาละให้แก่พ่อ ดูรวาเสฏฐะและ
การทวาชะ สัตว์ผู้หนึ่งแลรับคำของสัตว์เหล่านั้นแล้ว จึงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าวได้
โดยชอบ ติเตียนผู้ที่ควรติเตียนได้โดยชอบ ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ได้โดยชอบ
ส่วนสัตว์เหล่านั้นก็แบ่งส่วนข้าวสาละให้แก่สัตว์ที่เป็นหัวหน้านั้น ฯ

[๖๓] ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้าอัน
มหาชนสมมติ ดังนี้แล อีกพระว่า มหาชนสมมติ จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับแรก
เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้า เป็นใหญ่ยิ่งแห่งเขตทั้งหลาย ดังนี้แล อีกพระว่า
กษัตริย์ กษัตริย์ จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับที่สอง เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้ายิ่งชน
เหล่าอื่นให้สุขใจได้โดยธรรม ดังนี้แล อีกพระว่า ราชา ราชา จึงอุบัติขึ้นเป็น
อันดับที่สาม ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ ด้วยประการดังนี้แล การบังเกิดขึ้น
แห่งพวกกษัตริย์นั้น มีขึ้นได้ เพราะอีกพระที่รู้กันว่าเป็นของดี เป็นของโบราณ
อย่างนี้แล เรื่องของสัตว์เหล่านั้น จะต่างกันหรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือ
ไม่เหมือนกัน ก็ด้วยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่นอกไปจากธรรม ดูรวาเสฏฐะและ
การทวาชะ ความจริง ธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุดในประชุมชนทั้งในเวลา
ที่เห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลัง ฯ

[๖๔] ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ ครั้นนั้นแล สัตว์บางจำพวกได้มี
ความคิดขึ้นอย่างนี้ว่า พ่อเอ๋ย การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้จักปรากฏ การ
ติเตียนจักปรากฏ การกล่าวเท็จจักปรากฏ การถือทอน ไม้จักปรากฏ การขับไล่
จักปรากฏ ในเพราะบาปธรรมเหล่านี้ บาปธรรมเหล่านั้นเกิดปรากฏแล้วในสัตว์
ทั้งหลาย อย่างกระนั้นเลย พวกเราควรไปลอยอกุศลธรรมที่ชั่วช้ากันเถิด สัตว์
เหล่านั้นพากันลอยอกุศลธรรมที่ชั่วช้าแล้ว ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ เพราะ
เหตุที่สัตว์เหล่านั้นพากันลอยอกุศลธรรมที่ชั่วช้าอยู่ ดังนี้แล อีกพระว่า พวก
พราหมณ์ฯ จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับแรก พราหมณ์เหล่านั้นพากันสร้างกระท่อมซึ่ง
มุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่า พงอยู่กระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ พวกเขา
ไม่มีการหุงต้ม และไม่มีการดำข้าว เวลาเย็น เวลาเช้า ก็พากันเที่ยวแสวงหา
อาหารตามคามนิคมและราชธานี เพื่อบริโภคในเวลาเย็นเวลาเช้า เขาเหล่านั้น
ครั้นได้อาหารแล้ว จึงพากันกลับไปพงอยู่ในกระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ใน
ราวป่าอีก คนทั้งหลายเห็นพฤติกรรมของพวกพราหมณ์นั้นแล้วพากันพูดอย่างนี้ว่า
พ่อเอ๋ย สัตว์พวกนี้แลพากันมาสร้างกระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่า
แล้วพงอยู่ในกระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ ไม่มีการหุงต้ม ไม่มีการดำข้าว
เวลาเย็นเวลาเช้า ก็พากันเที่ยวแสวงหาอาหารตามคามนิคมและราชธานี เพื่อ
บริโภคในเวลาเย็นเวลาเช้า เขาเหล่านั้นครั้นได้อาหารแล้วจึงพากันกลับไปพงอยู่
ในกระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่าอีก ฯ

ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ เพราะเหตุนี้แล อีกพระว่า พวกเจริญ
ฉาน พวกเจริญฉาน ดังนี้ จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับที่สอง บรรดาสัตว์เหล่านั้นแล
สัตว์บางพวกเมื่อไม่อาจสำเร็จฉานได้ ที่กระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่า
จึงเที่ยวไปยังคามและนิคมที่ใกล้เคียงแล้วก็จัดทำพระคัมภีร์มาอยู่ คนทั้งหลายเห็น
พฤติกรรมของพวกพราหมณ์นั้นแล้ว จึงพูดอย่างนี้ว่า พ่อเอ๋ย ก็สัตว์เหล่านี้
ไม่อาจสำเร็จฉานได้ที่กระท่อมซึ่งมุงและบังด้วยใบไม้ในราวป่า เที่ยวไปยังบ้าน
และนิคมที่ใกล้เคียง จัดทำพระคัมภีร์ไปอยู่ ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ บัดนี้
พวกชนเหล่านี้ไม่พงอยู่ บัดนี้ พวกชนเหล่านี้ไม่พงอยู่ ดังนี้แล อีกพระว่า
อชฌายิกา ๑- อชฌายิกา จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับที่สาม ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ
ก็สมัยนั้น การทรงจำ การสอน การบอกมนต์ ถูกสมมติว่าแล้ว มาในบัดนี้
สมมติว่าประเสริฐ ด้วยประการดังกล่าวมานี้แล การอุบัติขึ้นแห่งพวกพราหมณ์
นั้นมีขึ้นได้ เพราะอีกพระที่รู้กันว่าเป็นของดีเป็นของโบราณอย่างนี้แล เรื่องของ
สัตว์เหล่านั้นจะต่างกันหรือเหมือนกันจะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน ก็ด้วยธรรม
เท่านั้น ไม่ใช่นอกไปจากธรรม ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ ความจริง ธรรม
เท่านั้นเป็นของประเสริฐสุดในประชุมชน ทั้งในเวลาที่จะเห็นอยู่ ทั้งในเวลา
ภายหลัง ฯ

[๖๕] ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ บรรดาสัตว์เหล่านั้นแล สัตว์บาง
จำพวกยึดมั่นเมถุนธรรม แล้วประกอบภาระงานเป็นแผนกๆ เพราะเหตุที่สัตว์
เหล่านั้นยึดมั่นเมถุนธรรม แล้วประกอบภาระงานเป็นแผนกๆ นั้นแล อีกพระว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค

เวสสา เวสสา ดังนี้ จึงอุบัติขึ้น ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ ด้วยประการ
ดังที่กล่าวมานี้ การอุบัติขึ้นแห่งพวกแพศย์นั้นมิชัณ ได้ เพราะอัคระที่รู้กันว่าเป็น
ของดี เป็นของโบราณ อย่างนี้แล เรื่องของสัตว์เหล่านั้นจะต่างกันหรือเหมือนกัน
จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน ก็ด้วยธรรมเท่านั้น มิใช่ นอกไปจากธรรม ฯลฯ
ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ ด้วยประการดังที่กล่าวมานี้แล การอุบัติขึ้นแห่งพวก
ศุทรนั้นมิชัณ ได้ เพราะอัคระที่รู้กันว่าเป็นของดี เป็นของโบราณ อย่างนี้แล
เรื่องของสัตว์เหล่านั้นจะต่างกันหรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน
ก็ด้วยธรรมเท่านั้น มิใช่ นอกไปจากธรรม ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ ความ
จริง ธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุดในประชุมชนทั้งในเวลาเห็นอยู่ ทั้งใน
เวลาภายหลังหน้า ฯ

[๖๖] ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ มีสมัยอยู่ ที่กษัตริย์บ้าง พราหมณ์
บ้าง แพศย์บ้าง ศุทรบ้าง ตำนานธรรมของตน จึงได้ออกจากเรือนบวชเป็น
บรรพชิต ด้วยประสงค์ว่า เราจักเป็นสมณะ ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ พวก
สมณะจะเกิดมิชัณ ได้ จักวรรณะทั้งสี่ นี้แล เรื่องของสัตว์เหล่านั้นจะต่างกัน
หรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน ก็ด้วยธรรมเท่านั้น มิใช่ นอก
ไปจากธรรม ความจริงธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุดในประชุมชน ทั้งใน
เวลาเห็นอยู่ ทั้งในเวลาภายหลังหน้า ฯ

[๖๗] ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ กษัตริย์กิติ . . . พราหมณ์กิติ . . . แพศย์
กิติ . . . ศุทรกิติ . . . สมณะกิติ . . . ประพตีกายทุจริต วิจตุจริต มโนทุจริต เป็นมิจฉาทิฐิ
ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฐิ เพราะยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฐิ
เป็นเหตุเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกติ วินิบาต นรก
ทั้งสิ้น ฯ

[๖๘] ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ กษัตริย์กิติ . . . พราหมณ์กิติ . . . แพศย์
กิติ . . . ศุทรกิติ . . . สมณะกิติ . . . ประพตีกายสุจริต วิจสุจริต มโนสุจริต เป็นสัมมาทิฐิ
ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เพราะยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ
เป็นเหตุ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ฯ

[๖๙] ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ กษัตริย์กิติ . . . พราหมณ์กิติ . . . แพศย์
กิติ . . . ศุทรกิติ . . . สมณะกิติ . . . มีปรกตีกะทำกรรมทั้งสอง [คือสุจริตและทุจริต] ด้วย
กาย มีปรกตีกะทำกรรมทั้งสองด้วยวาจา มีปรกตีกะทำกรรมทั้งสองด้วยใจ มี
ความเห็นปนกัน ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจความเห็นปนกัน เพราะยึดถือการ
กระทำด้วยอำนาจความเห็นปนกันเป็นเหตุ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อม
เสวยสุขบ้าง ทุกข์บ้าง ฯ

[๗๐] ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ กษัตริย์กิติ . . . พราหมณ์กิติ . . . แพศย์
กิติ . . . ศุทรกิติ . . . สारวมกาย สारวมวาจา สारวมใจ อาศัยการเจริญโพธิปักขิยธรรม
ทั้ง ๓ แล้ว ย่อมปรินิพพานในปัจจุบันนี้ทีเดียว ฯ

[๗๑] ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ กิบรรดาวรรณะทั้งสี่นี้ วรณะใด
เป็นภิกษุ สิ้นอาสวะแล้ว มีพรหมจรรย์อยู่จบแล้ว มีกิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว
วางภาระเสียได้แล้ว ลถึงประโยชน์ของตนแล้ว หมดเครื่องเกาะเกี่ยวในภพแล้ว
หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้โดยชอบ วรณะนั้นปรากฏว่า เป็นผู้เลิศกว่าคนทั้งหลาย
โดยธรรมแท้จริง มิใช่ นอกไปจากธรรมเลย ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ ความ
จริงธรรมเท่านั้นเป็นของประเสริฐสุดในประชุมชน ทั้งในเวลาเห็นอยู่ ทั้งใน
เวลาภายหลังหน้า ฯ

[๗๒] ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ แม้สัจฉกumarพรหมก็ได้ภาษิต
คาถาไว้ว่า

กษัตริย์เป็นประเสริฐที่สุด ในหมู่ชนผู้รังเกียจ
ด้วยโคตร ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
เป็นประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์ ฯ

ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ ก็คาถานี้สัจฉกumarพรหมขับถูกไม่ผิด ภาษิต
ไว้ถูก ไม่ผิด ประกอบด้วยประโยชน์ มิใช่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ เราเห็น
ด้วย ดูรวาเสฏฐะและการทวาชะ ถึงเราก็ก้าวอย่างนี้ว่า

กษัตริย์เป็นประเสริฐที่สุดในหมู่ชนผู้รังเกียจ
ด้วยโคตร ท่านผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
เป็นประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทพจน์แล้ว วาเสฏฐะและการทวาชะยินดี
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้วแล ฯ

จบ อัคคัณณสูตร ที่ ๔

๕. สัมปสาทนียสูตร (๒๘)

[๓๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สวนมะม่วงของปาวาริกเศรษฐี เขตเมืองนาลันทา ครั้นนั้น ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นนั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาค อย่างนี้ว่า ทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบัน ไม่มีสมณะหรือพราหมณ์อื่นที่จะมีความรู้ยิ่งไปกว่าพระผู้มีพระภาคในทางพระสัมโพธิญาณ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกุสลาธิบดี เธอกล่าวอภิวาทจาณะประเสริฐแท้ เธอบันลือสืหนาทซึ่งเธอถือเอาโดยเฉพาะว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า ทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบัน ไม่มีสมณะ หรือพราหมณ์อื่นที่จะมีความรู้ยิ่งไปกว่าพระผู้มีพระภาคในทางพระสัมโพธิญาณ ฯ

[๓๔] ดูกุสลาธิบดี เธอกำหนดใจด้วยใจ แล้วรู้ซึ่งพระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหมด ซึ่งได้มีแล้วในอดีต ว่าพระผู้มีพระภาคเหล่านั้น ได้มีศีลอย่างนี้ มีธรรมอย่างนี้ มีพระปัญญาอย่างนี้ มีวิหารธรรมอย่างนี้ มีมุตติ อย่างนี้ ได้ละหรือ ฯ

สา. ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

ดูกุสลาธิบดี ก็เธอกำหนดใจด้วยใจ แล้วรู้ซึ่งพระผู้มีพระภาคอรหันต-

* สัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหมด ซึ่งจักมีในอนาคตว่า พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จักมีศีล อย่างนี้ มีธรรมอย่างนี้ มีพระปัญญาอย่างนี้ มีวิหารธรรมอย่างนี้ มีมุตติอย่างนี้ ได้ละหรือ ฯ

ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

ดูกุสลาธิบดี ก็เธอกำหนดใจด้วยใจ แล้วรู้เราผู้เป็นพระอรหันตสัมมา-

* สัมพุทธเจ้าอยู่ ณ บัดนี้ว่า พระผู้มีพระภาคมีศีลอย่างนี้ มีธรรมอย่างนี้ มีพระปัญญา อย่างนี้ มีวิหารธรรมอย่างนี้ มีมุตติอย่างนี้ ได้ละหรือ ฯ

ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

ดูกุสลาธิบดี ก็เธอไม่มีเจโตปริยญาณในพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าที่มี ในอดีต อนาคต และปัจจุบันเหล่านั้น เหตุไฉน เธอจึงหาญกล่าวอภิวาทจาณะ ประเสริฐนี้ บันลือสืหนาทซึ่งเธอถือเอาโดยเฉพาะว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า ทั้งอดีต อนาคต และปัจจุบัน ไม่มี สมณะหรือพราหมณ์อื่น ที่จะมีความรู้ยิ่งไปกว่าพระผู้มีพระภาคในทางพระสัม-

* โพธิญาณ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถึงว่าข้าพระองค์จะไม่มีเจโตปริยญาณในพระอรหันต-

* สัมมาสัมพุทธเจ้าที่มีในอดีต อนาคต และปัจจุบันก็จริง แต่ข้าพระองค์ก็ทราบ อาการที่เป็นแนวของธรรมได้ เปรียบเหมือนเมืองชายแดนของพระราชามีป้อม แน่นหนา มีกำแพงและเชิงเทินมั่นคง มีประตูๆ เดียว คนยามเฝ้าประตูที่เมือง นั้นเป็นบัณฑิต เจียบแหลม มีปัญญา คอยห้ามคนที่ตนไม่รู้จัก ยอมให้แต่คนที่ รู้จักเข้าไป เขาเที่ยวตรวจดูทางแนวกำแพงรอบๆ เมืองนั้น ไม่เห็นที่ต่อหรือช่อง กำแพง โดยที่สุดแม้พอแมวลอดออกมาได้ จึงคิดว่า สัตว์ที่มีร่างใหญ่จะเข้ามาสู่ เมืองนี้หรือจะออกไป สัตว์ทั้งหมดสิ้น จะต้องเข้าออกทางประตูนี้เท่านั้น ฉะนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ก็ทราบอาการที่เป็นแนวของธรรมได้ ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้มีแล้วในอดีตทั้งสิ้น ล้วนทรงละนิวรณ์ ๕ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองใจ ทอนกำลังปัญญา ล้วนมีพระมนัสตั้งมั่นแล้วใน สติปัฏฐาน ๔ เจริญสัมโพชฌงค์ ๗ ตามเป็นจริง จึงได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัม-

* โพธิญาณ แม้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งจักมีในอนาคตทั้งสิ้น ก็จักต้องทรงละนิวรณ์ ๕ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองใจ ทอนกำลังปัญญา จักมี พระมนัสตั้งมั่นแล้วในสติปัฏฐาน ๔ ทรงเจริญสัมโพชฌงค์ ๗ ตามเป็นจริง จึงได้ ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ถึงแม้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ บัดนี้ ก็ทรงละนิวรณ์ ๕ อันเป็นเครื่องเศร้าหมองใจ ทอนกำลังปัญญา มี พระมนัสตั้งมั่นแล้วในสติปัฏฐาน ๔ ทรงเจริญสัมโพชฌงค์ ๗ ตามเป็นจริง จึงได้ ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ข้าพระองค์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ เพื่อฟังธรรม พระองค์ทรงแสดงธรรมอย่างยอดเยี่ยม ประณีตยิ่งนัก ทั้งฝ่ายคำ ฝ่ายขาว พร้อมด้วยอุปมาแก่ข้าพระองค์ พระองค์ทรงแสดงธรรมอย่างยอดเยี่ยม ประณีตยิ่งนัก ทั้งฝ่ายคำฝ่ายขาว พร้อมด้วยอุปมาด้วยประการใดๆ ข้าพระองค์ก็รู้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ยิ่งในธรรมนั้นด้วยประการนั้นๆ ได้ถึงความสำเร็จธรรมบางส่วนในธรรมทั้งหลาย
แล้ว จึงเลื่อมใสในพระองค์ว่า พระผู้มีพระภาคเป็นผู้ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ
พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติชอบแล้ว ฯ

[๓๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นข้อธรรมที่เยี่ยม
คือพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในฝ่ายกุตลธรรมทั้งหลาย ซึ่งได้แก่กุตลธรรม
เหล่านี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕
โพชฌงค์ ๗ อริยมรรค ประกอบด้วยองค์ ๘ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ทำให้แจ้งซึ่ง
เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญา
อันยิ่งเองในปัจจุบัน นี้ก็เป็นข้อธรรมที่เยี่ยมในกุตลธรรมทั้งหลาย พระผู้มีพระภาค
ย่อมทรงรู้ยิ่งธรรมข้อนั้นได้หมดสิ้น เมื่อทรงรู้ยิ่งธรรมข้อนั้นได้หมดสิ้น ก็ไม่มีธรรม
ข้ออื่นที่จะทรงรู้ยิ่งขึ้น ไป ซึ่งสมณะหรือพราหมณ์อื่นรู้ยิ่งแล้วจะมีความรู้ยิ่งไปกว่า
พระองค์ ในฝ่ายกุตลธรรมทั้งหลาย ฯ

[๓๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นข้อธรรมที่เยี่ยม
คือพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในฝ่ายบัญญัติายตนะ อันได้แก่อายตนะภายใน
และอายตนะภายนอก อย่างละ ๖ เหล่านี้ คือ จักษุกับรูป โสตกับเสียง ฆานะ
กับกลิ่น ชิวหาคับรส กายกับโผฏฐัพพะ มนะกับธรรมารมณ์ นี้ก็เป็นข้อธรรมที่เยี่ยม
ในฝ่ายบัญญัติายตนะ พระผู้มีพระภาคย่อมทรงรู้ยิ่งธรรมข้อนั้นได้หมดสิ้น เมื่อ
ทรงรู้ยิ่งธรรมข้อนั้นได้หมดสิ้น ก็ไม่มีธรรมข้ออื่นที่จะทรงรู้ยิ่งขึ้น ไป ซึ่งสมณะ
หรือพราหมณ์อื่นรู้ยิ่งแล้วจะมีความรู้ยิ่งไปกว่าพระองค์ ในฝ่ายบัญญัติายตนะ ฯ

[๓๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง เป็นข้อธรรมที่เยี่ยม คือ
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในการก้าวลงสู่ครุฑ การก้าวลงสู่ครุฑ ๔ เหล่านี้
คือ-

สัตว์บางชนิดในโลกนี้ ไม่รู้สึกตัวก้าวลงสู่ครุฑมารดา ไม่รู้สึกตัวอยู่ใน
ครุฑมารดา ไม่รู้สึกตัวหลุดจากครุฑมารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครุฑข้อที่ ๑ ฯ

ยังอีกข้อหนึ่ง สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวก้าวลงสู่ครุฑมารดาอย่าง-

*เดียว แต่ไม่รู้สึกตัวอยู่ในครุฑมารดา ไม่รู้สึกตัวหลุดจากครุฑมารดา นี่เป็นการ
ก้าวลงสู่ครุฑข้อที่ ๒ ฯ

ยังอีกข้อหนึ่ง สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวก้าวลงสู่ครุฑมารดา รู้สึก
ตัวอยู่ในครุฑมารดา แต่ไม่รู้สึกตัวหลุดจากครุฑมารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครุฑ
ข้อที่ ๓ ฯ

ยังอีกข้อหนึ่ง สัตว์บางชนิดในโลกนี้ รู้สึกตัวก้าวลงสู่ครุฑมารดา
รู้สึกตัวอยู่ในครุฑมารดา รู้สึกตัวหลุดจากครุฑมารดา นี่เป็นการก้าวลงสู่ครุฑ
ข้อที่ ๔ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี้ก็เป็นข้อธรรมที่เยี่ยม ในการก้าวลงสู่ครุฑ ฯ

[๓๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นธรรมที่เยี่ยม คือ
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในวิธีแห่งการตัดใจคน วิธีแห่งการตัดใจคน ๔
อย่างเหล่านี้ คือ-

คนบางคนในโลกนี้ ตัดใจได้ด้วยนิมิตว่า ใจของท่านอย่างนี้ ใจของท่าน
เป็นอย่างนี้ จิตของท่านเป็นดังนี้ เขาตัดใจได้มากอย่างที่เดียวว่า เรื่องนั้นต้องเป็น
เหมือนอย่างนั้นแน่นอน เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ นี้อริแห่งการตัดใจคนข้อที่ ๑ ฯ

ยังอีกข้อหนึ่ง บางคนในโลกนี้ มิได้ตัดใจได้ด้วยนิมิต ต่อได้ฟังเสียง
ของมนุษย์ หรืออมมนุษย์ หรือเทวดาทั้งหลายแล้ว จึงตัดใจได้ว่า ใจของท่าน
อย่างนี้ ใจของท่านเป็นอย่างนี้ จิตของท่านเป็นดังนี้ เขาตัดใจได้มากอย่างที่เดียว
ว่า เรื่องนั้นต้องเป็นเหมือนอย่างนั้นแน่นอน เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ นี้อริแห่งการ
ตัดใจคนข้อที่ ๒ ฯ

ยังอีกข้อหนึ่ง คนบางคนในโลกนี้ มิได้ตัดใจได้ด้วยนิมิต ทั้งมิได้ฟังเสียง
ของมนุษย์หรืออมมนุษย์หรือเทวดาทั้งหลายตัดใจได้เลย ต่อได้ฟังเสียงละเมอของผู้วิต
วิจารณ์ จึงตัดใจได้ว่า ใจของท่านอย่างนี้ ใจของท่านเป็นอย่างนี้ จิตของท่านเป็น
ดังนี้ เขาตัดใจได้มากอย่างที่เดียวว่า เรื่องนั้นต้องเป็นเหมือนอย่างนั้นแน่นอน
เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ นี้อริแห่งการตัดใจคนข้อที่ ๓ ฯ

ยังอีกข้อหนึ่ง คนบางคนในโลกนี้ มิได้ตัดใจได้ด้วยนิมิต มิได้ฟังเสียง
ของมนุษย์หรืออมมนุษย์หรือเทวดาทั้งหลาย ตัดใจได้เลย ทั้งมิได้ฟังเสียงละเมอของ
ผู้วิจารณ์ตัดใจได้เลย แต่ยอมกำหนดรู้ใจของผู้ใดสมาธิซึ่งยังมีวิตกวิจารณ์ด้วยใจ
ได้ว่า มโนสังขารของท่านผู้ที่ตั้งอยู่ด้วยประการใด เขาจะต้องตรึงถึงวิตกข้อนี้
ในลำดับจิตขณะนี้ ด้วยประการนั้น เขาตัดใจได้มากอย่างที่เดียวว่า เรื่องนั้นต้อง
เป็นเหมือนอย่างนั้นแน่นอน เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ นี้อริแห่งการตัดใจคนข้อที่ ๔ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่ก็เป็นข้อธรรมที่เยี่ยม ในวิธีแห่งการดักใจคน ฯ

[๓๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นข้อธรรมที่เยี่ยม คือ

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในทศนสมาบัติ ทศนสมาบัติ ๔ อย่างเหล่านี้ คือ-

สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส อาศัยความเพียรที่ตั้งมั่น อาศัยความประกอบเนื่องๆ อาศัยความไม่ประมาท อาศัยมนสิการโดยชอบแล้ว ได้บรรลุเจโตสมาธิที่เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อมพิจารณา กายนี้แหละ แต่พื้นเท้าขึ้นไป แต่ปลายผมลงมา มีหนังห่อหุ้มโดยรอบ เต็มไปด้วย ของไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่ามีอยู่ในกายนี้ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า น้ำดี เสมอ น้ำเหลือง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มัน-

*เหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร นี่ทศนสมาบัติ ข้อที่ ๑ ฯ

ยังอีกข้อหนึ่ง สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยความเพียร เครื่องเผากิเลส อาศัยความเพียรที่ตั้งมั่น อาศัยความประกอบเนื่องๆ อาศัยความ ไม่ประมาท อาศัยมนสิการโดยชอบแล้ว ได้บรรลุเจโตสมาธิที่เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อมพิจารณา กายนี้แหละ แต่พื้นเท้าขึ้นไป แต่ปลายผมลงมา มีหนังห่อหุ้มโดยรอบ เต็มไปด้วยของไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่า มีอยู่ในกายนี้ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า น้ำดี เสมอ น้ำเหลือง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร เธอพิจารณาเห็น กระดูก ก้าวล่วงผิวหนังเนื้อและเลือดของบุรุษเสีย นี่ทศนสมาบัติข้อที่ ๒ ฯ

ยังอีกข้อหนึ่ง สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยความเพียร เครื่องเผากิเลส อาศัยความเพียรที่ตั้งมั่น อาศัยความประกอบเนื่องๆ อาศัยความ ไม่ประมาท อาศัยมนสิการโดยชอบแล้ว ได้บรรลุเจโตสมาธิ ที่เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อมพิจารณา กายนี้แหละ แต่พื้นเท้าขึ้นไป แต่ปลายผมลงมา มีหนังห่อหุ้มโดยรอบ เต็มไปด้วยของไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่า มีอยู่ในกายนี้ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า น้ำดี เสมอ น้ำเหลือง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร เธอพิจารณาเห็นกระดูก ก้าวล่วง ผิวหนังเนื้อและเลือดของบุรุษเสีย และย่อมรู้กระแสวิญญาณของบุรุษซึ่งขาดแล้ว โดยส่วนสอง คือทั้งที่ตั้งอยู่ในโลกนี้ ทั้งที่ตั้งอยู่ในปรโลกได้ นี่ทศนสมาบัติ ข้อที่ ๓ ฯ

ยังอีกข้อหนึ่ง สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยความเพียร เครื่องเผากิเลส อาศัยความเพียรที่ตั้งมั่น อาศัยความประกอบเนื่องๆ อาศัยความ ไม่ประมาท อาศัยมนสิการโดยชอบ แล้วได้บรรลุเจโตสมาธิที่เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อมพิจารณาเห็น กายนี้แหละ แต่พื้นเท้าขึ้นไป แต่ปลายผมลงมา มีหนังห่อหุ้มโดยรอบ เต็มไปด้วยของไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่า มีอยู่ในกายนี้ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า น้ำดี เสมอ น้ำเหลือง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร เธอพิจารณา เห็นกระดูก ก้าวล่วง ผิวหนังเนื้อและเลือดของบุรุษเสีย และย่อมรู้กระแสวิญญาณ ของบุรุษ ซึ่งขาดแล้วโดยส่วนสอง คือทั้งที่ไม่ตั้งอยู่ในโลกนี้ ทั้งที่ไม่ตั้งอยู่ใน ปรโลก นี่ทศนสมาบัติข้อที่ ๔ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่เป็นธรรมที่เยี่ยมในทศนสมาบัติ ฯ

[๔๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นธรรมที่เยี่ยม คือ

พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในฝ่ายบุคคลบัญญัติ บุคคล ๓ พวกเหล่านี้ คือ อุภโตภาควิมุตติ ๑ ญาณวามุตติ ๑ กายสักขี ๑ ทิฏฐิปัตตะ ๑ สัทธาวิมุตติ ๑ ธรรมานุสारी ๑ สัทธานุสारी ๑ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่เป็นธรรมที่เยี่ยม ในฝ่าย บุคคลบัญญัติ ฯ

[๔๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นข้อธรรมที่เยี่ยม คือพระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในฝ่ายธรรม เป็นที่ตั้งมั่น โพชฌงค์ ๓ เหล่านี้ คือ สติสัมโพชฌงค์ ๑ ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ ๑ วิจยสัมโพชฌงค์ ๑ ปิตี สัมโพชฌงค์ ๑ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ๑ สมาริสัมโพชฌงค์ ๑ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ๑ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่เป็นธรรมที่เยี่ยมในฝ่ายธรรมที่ตั้งมั่น ฯ

[๔๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นธรรมที่เยี่ยม คือ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในฝ่ายปฏิบัติ ปฏิปทา ๔ เหล่านี้ คือ-

๑. ทุกขาปฏิบัติ ทนธากิญา ปฏิปทาที่ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทิมนิกาย ปาฏิกวรรค

๒. ทุกขาปฏิบัติ ขิปปาภิญญา ปฏิบัติที่ปฏิบัติลำบาก แต่รู้ได้เร็ว ฯ

๓. สุขขาปฏิบัติ ทนธากิญญา ปฏิบัติที่ปฏิบัติได้สะดวก แต่รู้ได้ช้า ฯ

๔. สุขขาปฏิบัติ ขิปปาภิญญา ปฏิบัติที่ปฏิบัติได้สะดวก ทั้งรู้ได้เร็ว ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในปฏิบัติ ๔ นั้น ปฏิบัติที่ปฏิบัติลำบากทั้งรู้ได้ช้า นี้ นับว่าเป็นปฏิบัติที่ทรม เพราะประการทั้งสอง คือ เพราะปฏิบัติลำบากและเพราะรู้ได้ช้า อย่าง ปฏิบัติที่ปฏิบัติลำบากแต่รู้ได้เร็วนี้ นับว่าเป็นปฏิบัติที่ทรม เพราะปฏิบัติลำบาก ปฏิบัติที่ปฏิบัติได้สะดวกแต่รู้ได้ช้านี้ นับว่าเป็นปฏิบัติที่ทรม เพราะรู้ได้ช้า ส่วนปฏิบัติที่ปฏิบัติสะดวกทั้งรู้ได้เร็วนี้ นับว่าเป็นปฏิบัติที่ประณีต เพราะประการทั้งสอง คือ เพราะปฏิบัติสะดวกและเพราะรู้ได้เร็ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่เป็นธรรมที่เยี่ยมในฝ่ายปฏิบัติ ฯ

[๘๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นธรรมที่เยี่ยม คือ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในฝ่ายภัสสสมาจาร (มรรยาทเกี่ยวกับคำพูด) คนบางคนในโลกนี้ ไม่กล่าววาจาเกี่ยวกับมุสาวาท ไม่กล่าววาจาส่อเสียด อันทำความแตกร้างกัน ไม่กล่าววาจาอันเกิดแต่ความแข่งดีกัน ไม่มุ่งความชนะ กล่าวแต่วาจา ซึ่งไตรตรองด้วยปัญญา อันควรฟังไว้ในใจ ตามกาลอันควร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่เป็นข้อธรรมที่เยี่ยมในฝ่ายภัสสสมาจาร ฯ

[๘๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นข้อธรรมที่เยี่ยม คือ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในฝ่ายศีลสมาจารของบุรุษ คนบางคนในโลกนี้เป็นคนมีสัจจะ มีศรัทธา ไม่เป็นคนพูดหลอกลวง ไม่พูดเลียบเคียง ไม่พูดหวานล่อม ไม่พูดและเล็ม ไม่แสวงหาผลด้วยลาภ เป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรียทั้งหลาย รู้จักประมาณในโภชนะ ทำความสม่ำเสมอ ประกอบชาคริยานุโยค ไม่เกียจคร้าน ปราศจากความเพียร เฟื่องฟู มีสติ พุทธิ และมีปฏิภาณ มีคติ มีปัญญาทรงจำ มีความรู้ ไม่ติดอยู่ในกาม มีสติ มีปัญญารักษาตน เทียบไป ข้าแต่-
* พระองค์ผู้เจริญ นี่เป็นธรรมที่เยี่ยมในฝ่ายศีลสมาจารของบุรุษ ฯ

[๘๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นธรรมที่เยี่ยม คือ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในฝ่ายอนุสาสนวิธี อนุสาสนวิธี ๔ อย่างเหล่านี้ คือ

๑. พระผู้มีพระภาคยอมทรงทราบบุคคลอื่น ด้วยมนสิการโดยชอบเฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้ เมื่อปฏิบัติตามที่สั่งสอน จักเป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้ในเบื้องหน้า เพราะสังโยชน ๓ สิ้นไป ฯ

๒. พระผู้มีพระภาคยอมทรงทราบบุคคลอื่นด้วยมนสิการโดยชอบเฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้ เมื่อปฏิบัติตามที่สั่งสอน จักเป็นพระสกทาคามี จักมาสู่โลกนี้อีกคราวเดียวเท่านั้น แล้วจักทำที่สุดแห่งทุกข์ เพราะสังโยชน ๓ สิ้นไป และเพราะราคะโทสะและโมหะเบาบาง ฯ

๓. พระผู้มีพระภาคยอมทรงทราบบุคคลอื่น ด้วยมนสิการโดยชอบเฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้ เมื่อปฏิบัติตามที่สั่งสอน จักเป็นพระอนาคามีผู้เป็นอุปปาติกะปรินิพพานในภพที่เกิดนั้น ไม่ต้องกลับมาจากโลกนั้น เพราะสังโยชนเบื้องต่ำ ๔ สิ้นไป ฯ

๔. พระผู้มีพระภาคยอมทรงทราบบุคคลอื่น ด้วยมนสิการโดยชอบเฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้ เมื่อปฏิบัติตามที่สั่งสอน จักได้บรรลุเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป จักทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่เป็นธรรมที่เยี่ยมในฝ่ายอนุสาสนวิธี ฯ

[๘๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นธรรมที่เยี่ยม คือ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในฝ่ายวิมุตติญาณของบุคคลอื่น คือ

๑. พระผู้มีพระภาคยอมทรงทราบบุคคลอื่น ด้วยมนสิการโดยชอบเฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้จักเป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้ในเบื้องหน้า เพราะสังโยชน ๓ สิ้นไป ฯ

๒. พระผู้มีพระภาคยอมทรงทราบบุคคลอื่น ด้วยมนสิการโดยชอบเฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้จักเป็นพระสกทาคามี จักมาสู่โลกนี้อีกคราวเดียวเท่านั้น แล้วจักทำที่สุดแห่งทุกข์ เพราะสังโยชน ๓ สิ้นไป และเพราะราคะโทสะและโมหะเบาบาง ฯ

๓. พระผู้มีพระภาคยอมทรงทราบบุคคลอื่น ด้วยมนสิการโดยชอบเฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้จักเป็นพระอนาคามีผู้อุปปาติกะปรินิพพานในภพที่เกิดนั้น ไม่ต้องกลับมาจากโลกนั้น เพราะสังโยชนเบื้องต่ำ ๔ สิ้นไป ฯ

๔. พระผู้มีพระภาคยอมทรงทราบบุคคลอื่น ด้วยมนสิการโดยชอบ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
เฉพาะพระองค์ว่า บุคคลนี้จักได้บรรลุเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้
เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป จักทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่เป็นธรรมที่เยี่ยม ในฝ่ายวิมุตติญาณของบุคคลอื่น ฯ

[๘๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นธรรมที่เยี่ยม คือ
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในฝ่ายสัสสวาทะ สัสสวาทะ ๓ เหล่านี้ คือ

สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส
อาศัยความเพียรที่ตั้งมั่น อาศัยความประกอบเนื่องๆ อาศัยความไม่ประมาท อาศัย
มนสิการโดยชอบ แล้วบรรลุเจโตสมาธิ ที่เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อมตามระลึกถึง
ขั้นที่ที่เคยอาศัยอยู่ในกาลก่อนได้หลายประการ คือตามระลึกชาติได้ หนึ่งชาติบ้าง
สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง
สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง
แสนชาติบ้าง หลายร้อยชาติบ้าง หลายพันชาติบ้าง หลายแสนชาติบ้างว่าในภพ
โน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น
เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้ว
ได้ไปเกิดในภพโน้น แม้นในภพนั้นเราก็กได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิว-
* พรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุ
เพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้ว ได้มาบังเกิดในภพนี้ ย่อมตามระลึกถึงขั้น
ที่เคยอาศัยอยู่ในกาลก่อนได้หลายประการ พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วย
ประการฉะนี้ เขากล่าวอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้ารู้กาลที่เป็นอดีตได้ว่า โลกพินาศแล้ว
หรือเจริญขึ้นแล้ว อนึ่ง ข้าพเจ้ารู้กาลที่เป็นอนาคตได้ว่า โลกจักพินาศ หรือจัก
เจริญขึ้น อุตตาและโลกเที่ยงคงที่ ตั้งอยู่มั่นคงยอดยศเขา ตั้งอยู่มั่นคงเสาระเนียด
ส่วนเหล่าสัตว์นั้นย่อมเล่นไป ย่อมท่องเที่ยวไป ย่อมจติ ย่อมเกิด แต่สิ่งที่
เที่ยงเสมอ คงมีอยู่แท้ นี่เป็นสัสสวาทะข้อที่ ๑ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลก
นี้ อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส อาศัยความเพียรที่ตั้งมั่น อาศัยความประกอบ
เนื่องๆ อาศัยความไม่ประมาท อาศัยมนสิการโดยชอบ แล้วบรรลุเจโตสมาธิที่
เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อมตามระลึกขั้นที่ที่เคยอาศัยอยู่ในกาลก่อนได้หลายประการ
คือตามระลึกถึงขั้นที่ที่เคยอาศัยอยู่ในกาลก่อนได้สังวัฏฏ์ปวัฏฏ์กับหนึ่งบ้าง สองบ้าง
สามบ้าง สี่บ้าง ห้าบ้าง สิบบ้างว่าในภพโน้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น
มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนด
อายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้ว ได้มาบังเกิดในภพนี้ ย่อมตามระลึกถึง
ขั้นที่ที่เคยอาศัยอยู่ในกาลก่อนได้หลายประการ พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ
ด้วยประการฉะนี้ เขากล่าวอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้ารู้กาลที่เป็นอดีตได้ว่า โลกพินาศแล้ว
หรือเจริญขึ้นแล้ว อนึ่ง ข้าพเจ้ารู้กาลที่เป็นอนาคตได้ว่า โลกจักพินาศ หรือจัก
เจริญขึ้น อุตตาและโลกเที่ยง คงที่ ตั้งอยู่มั่นคงยอดยศเขา ตั้งอยู่มั่นคงเสาระเนียด ส่วน
เหล่าสัตว์นั้นย่อมเล่นไป ย่อมท่องเที่ยวไป ย่อมจติ ย่อมเกิด แต่สิ่งที่เที่ยงเสมอ
คงมีอยู่แท้ นี่เป็นสัสสวาทะข้อที่ ๒ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้
อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส อาศัยความเพียรที่ตั้งมั่น อาศัยความประกอบ
เนื่องๆ อาศัยความไม่ประมาท อาศัยมนสิการโดยชอบ แล้วบรรลุเจโตสมาธิที่เมื่อจิตตั้ง
มั่นแล้วย่อมตามระลึกถึงขั้นที่ที่เคยอาศัยอยู่ในกาลก่อนหลายประการ คือตามระลึก
ถึงขั้นที่ที่เคยอาศัยอยู่ในกาลก่อนได้สิบสังวัฏฏ์ปวัฏฏ์กับบ้าง ยี่สิบบ้าง สามสิบบ้าง
สี่สิบบ้างว่า ในภพโน้นเราได้มีชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น
มีอาหารอย่างนั้นเสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติ
จากภพนั้นแล้ว ได้มาบังเกิดในภพนี้ ย่อมตามระลึกถึงขั้นที่ที่เคยอาศัยอยู่ในกาล
ก่อนได้หลายประการ พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ เขา
กล่าวอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้ารู้กาลที่เป็นอดีตได้ว่า โลกพินาศแล้ว หรือเจริญขึ้นแล้ว
อนึ่ง ข้าพเจ้ารู้กาลที่เป็นอนาคตได้ว่า โลกจักพินาศ หรือจักเจริญขึ้น อุตตาและ
โลกเที่ยง คงที่ ตั้งอยู่มั่นคงยอดยศเขา ตั้งอยู่มั่นคงเสาระเนียด ส่วนเหล่าสัตว์
นั้น ย่อมเล่นไป ย่อมเที่ยวไป ย่อมจติ ย่อมเกิด แต่สิ่งที่เที่ยงเสมอ คงมี
อยู่แท้ นี่เป็นสัสสวาทะข้อที่ ๓ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่เป็นธรรมที่เยี่ยม ในฝ่ายสัสสวาทะ ฯ

[๘๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นธรรมที่เยี่ยม คือ
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในฝ่ายบพเพนิวาสานุสติญาณ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส อาศัยความ
เพียรที่ตั้งมั่น อาศัยความประกอบเนื่องๆ อาศัยความไม่ประมาท อาศัยมนสิการ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
โดยชอบ แล้วบรรลุเจโตสมาธิที่เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อมตามระลึกถึงขั้นที่เคยอาศัย
อยู่ในกาลก่อนได้หลายประการ คือตามระลึกได้หนึ่งชาติบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติ
บ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติ
บ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง หลายสังวิฏกัปป
บ้าง หลายวิวิฏกัปปบ้าง หลายสังวิฏวิวิฏกัปปบ้างว่า ในภพนั้น เราได้มีชื่ออย่าง
นั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์
อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพ
โน้น แม้ในภพนั้น เราก็มียุขอย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มี
อาหารอย่างนั้น เสวยสุขเสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้น
จติจากภพนั้นแล้ว ได้มาบังเกิดในภพนี้ ย่อมตามระลึกถึงขั้นที่เคยอาศัยอยู่ใน
กาลก่อนได้หลายประการ พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สัตว์ทั้งหลายที่มีชาติอื่นไม่อาจนับได้ด้วยวิธีคำนวณ
หรือวิธีนับ ก็ยังมีอยู่ แม้ภพซึ่งเป็นที่ๆ เขาเคยอาศัยอยู่ คือรูปภพ อรูปภพ
สัญญาภพ อสัญญาภพ เนาสัญญาสัญญาภพ [ที่ไม่อาจนับได้] ก็ยังมี ย่อมตามระลึก
ถึงขั้นที่เคยอาศัยอยู่ในกาลก่อนได้หลายประการ พร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ
ด้วยประการฉะนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่เป็นธรรมที่เยี่ยม ในฝ่ายบุพเพ-

*นิवासานสติญาณ ฯ

[๘๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นธรรมที่เยี่ยม คือ
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในฝ่ายรู้จิตและอุปบัติของสัตว์ทั้งหลาย ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ อาศัยความเพียรเครื่องเผา
กิเลส อาศัยความเพียรที่ตั้งมั่น อาศัยความประกอบเนื่องๆ อาศัยความไม่ประมาท
อาศัยมนสิการโดยชอบ แล้วบรรลุเจโตสมาธิ ที่เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว เขาย่อมเห็นหมู่
สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี
ตกยาก ด้วยทิพยจักขอันบริสุทธิ์ ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ ผู้เป็น
ไปตามกรรมว่า สัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายทุจริต วิจจริต มโนทุจริต ตีเตยน
พระอริยเจ้า เป็นมีจลาทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมีจลาทิฐิ เบื้องหน้าแต่ตาย
เพราะกายแตก เขาย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้
ประกอบด้วยกายสุจริต วิสสุจริต มโนสุจริต ไม่ตีเตยนพระอริยเจ้า เป็นสัมมา-

*ทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาย่อม
เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดังนี้ เขาย่อมเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว
ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกตาย ด้วยทิพยจักขอันบริสุทธิ์
ล่วงจักษุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ ข้า
แต่พระองค์ผู้เจริญ นี่เป็นธรรมที่เยี่ยมในฝ่ายรู้จิตและอุปบัติของสัตว์ทั้งหลาย ฯ

[๙๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยังมีอีกข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นธรรมที่เยี่ยม คือ
พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมในฝ่ายอิทธิวิธี อิทธิวิธี ๒ อย่างเหล่านี้ คือ

๑. ฤทธิ์ที่ประกอบด้วยอาสวะ ประกอบด้วยอุปธิ ไม่เรียกว่าเป็นของ
พระอริยะะ มีอยู่ ฯ

๒. ฤทธิ์ที่ปราศจากอาสวะ ปราศจากอุปธิ เรียกว่าเป็นของพระอริยะะ
มีอยู่ ฯ

๑. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ฤทธิ์ที่ประกอบด้วยอาสวะ ประกอบด้วยอุปธิ
ที่ไม่เรียกว่าเป็นของพระอริยะะนั้น เป็นโฉน คือสมณะหรือพราหมณ์บางคนใน
โลกนี้ อาศัยความเพียรเครื่องเผากิเลส อาศัยความเพียรที่ตั้งมั่น อาศัยความ
ประกอบเนื่องๆ อาศัยความไม่ประมาท อาศัยมนสิการโดยชอบ แล้วบรรลุเจโต-

*สมาธิที่เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว เขาได้บรรลุอิทธิวิธีหลายประการ คือคนเดียวเป็นหลาย
คนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา
กำแพง ภูเขาไปได้ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นดั่งลงแม่น้ำแผ่นดิน
เหมือนในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำไม่ตกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปในอากาศ
เหมือนนกก็ไป ลูบคลำพระจันทร์พระอาทิตย์ซึ่งมีฤทธิ์ มีอานุภาพมากด้วยฝ่ามือก็
ได้ ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่ฤทธิ์ที่ประกอบ
ด้วยอาสวะ ประกอบด้วยอุปธิ ไม่เรียกว่าเป็นของพระอริยะะ ฯ

๒. ส่วนฤทธิ์ที่ปราศจากอาสวะ ปราศจากอุปธิ ที่เรียกว่าเป็นของพระอริยะะ
นั้นเป็นโฉน คือ ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ถ้าหวังอยู่ว่าเราพึงมีสัญญาในสิ่งปฏิกุศล
ว่าไม่ปฏิกุศลอยู่ ก็ยอมเป็นผู้มีสัญญาในสิ่งปฏิกุศลนั้นว่าไม่ปฏิกุศลอยู่ ถ้าหวังอยู่ว่า
เราพึงมีสัญญาในสิ่งไม่ปฏิกุศลว่าเป็นสิ่งปฏิกุศลอยู่ ก็ยอมเป็นผู้มีสัญญาในสิ่งไม่
ปฏิกุศลนั้นว่าเป็นสิ่งปฏิกุศลอยู่ ถ้าหวังอยู่ว่า เราพึงมีสัญญาในสิ่งทั้งที่ปฏิกุศลและไม่
ปฏิกุศล ว่าไม่ปฏิกุศลอยู่ ก็ยอมเป็นผู้มีสัญญาในสิ่งทั้งที่ปฏิกุศลและไม่ปฏิกุศลนั้น ว่าไม่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิการวรรค
ปฏิกลอยู่ ถ้าหวังอย่า เราพึงมีสัญญาในสิ่งทั้งปฏิกลและไม่ปฏิกลว่าเป็นสิ่งปฏิกล
อยู่ ก็ยอมเป็นผู้มีสัญญาในสิ่งทั้งปฏิกลและไม่ปฏิกลนั้นว่าเป็นสิ่งปฏิกลอยู่ ถ้า
หวังอย่า เราพึงจะวางสิ่งที่ปฏิกลและไม่ปฏิกลทั้ง ๒ นั้นเสีย แล้ววาง
เจยมิสติสัมปชัญญะ ก็ยอมเป็นผู้วางเจยในสิ่งทั้งปฏิกลและไม่ปฏิกล
นั้นเสีย มิสติสัมปชัญญะอยู่ นิฤทธีที่ปราศจากอาสวะ ปราศจากอุปธิ ที่เรียกว่า
เป็นของพระอรหัตต์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นี่เป็นข้อธรรมที่เยี่ยมในฝ่ายอิทธิวิธี
พระผู้มีพระภาคย่อมทรงรู้ข้อธรรมนั้นได้ทั้งสิ้น เมื่อทรงรู้ข้อธรรมนั้นได้ทั้งสิ้น ก็
ไม่มีข้อธรรมอื่นที่จะต้องทรงรู้ยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ซึ่งไม่มีสมณะหรือพราหมณ์อื่นที่รู้ยิ่ง
แล้ว จะมีความรู้ยิ่งขึ้นไปกว่าพระองค์ในฝ่ายอิทธิวิธี ฯ

[๙๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สิ่งใดอันกลบตรผู้มีศรัทธาปรารถนาความเพียร
มีความเพียรมั่น จะพึงถึงด้วยเรี่ยวแรงของบุรุษ ด้วยความเพียรของบุรุษ ด้วยความ
บากบั่นของบุรุษ ด้วยความเอาธุระของบุรุษ สิ่งนั้นอันพระผู้มีพระภาคได้บรรลุ
เต็มที่แล้ว อนึ่ง พระผู้มีพระภาคไม่ทรงประกอบความพัวพันด้วยความสุขในกาม
ซึ่งเป็นของเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอรหัตต์ ไม่ประกอบ
ด้วยประโยชน์ และไม่ทรงประกอบการทำตนให้ลำบากเป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระ-

*อรหัตต์ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ อนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงได้มาน ๔ อันลวง
กามาวจรจิตเสีย ให้อยู่สบายในปัจจุบัน ได้ตามประสงค์ ได้ไม่ยาก ไม่ลำบาก
ถ้าเขากล่าวว่าพระองค์อย่างนี้ว่า ดูกรท่านสาริบุตร สมณะหรือพราหมณ์เหล่าอื่นที่
ได้มีในอดีต ท่านที่มีความรู้ยิ่งยิ่งกว่าพระผู้มีพระภาคในสัมโพธิญาณมิใหม่ เมื่อ
เขากล่าวอย่างนี้ ข้าพระองค์ก็ฟังตอบว่า ไม่มี ถ้าเขากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่า
อื่นที่จักมีในอนาคต ท่านที่มีความรู้ยิ่งยิ่งกว่าพระผู้มีพระภาคในสัมโพธิญาณจัก
มิใหม่ เมื่อเขากล่าวอย่างนี้ ข้าพระองค์ก็ฟังตอบว่า ไม่มี ถ้าเขากล่าวว่า สมณะ
หรือพราหมณ์เหล่าอื่นที่มีอยู่ในปัจจุบัน ท่านที่มีความรู้เสมอเท่ากับพระผู้มีพระภาค
ในสัมโพธิญาณมิใหม่ เมื่อเขากล่าวอย่างนี้ ข้าพระองค์ก็ฟังตอบว่า ไม่มี ถ้าเขา
ถามว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่าอื่นที่ได้มีในอดีต ท่านที่มีความรู้เสมอเท่ากับ
พระผู้มีพระภาคในสัมโพธิญาณมิใหม่ เมื่อเขากล่าวอย่างนี้ ข้าพระองค์ก็ฟังตอบว่า
มีอยู่ ถ้าเขากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่าอื่นที่จักมีในอนาคต ท่านที่มีความรู้
เสมอเท่ากับพระผู้มีพระภาค ในสัมโพธิญาณจักมิใหม่ เมื่อเขากล่าวอย่างนี้ ข้า
พระองค์ก็ฟังตอบว่า มีอยู่ ถ้าเขากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่าอื่นที่มีอยู่ใน
ปัจจุบัน ท่านที่มีความรู้เสมอเท่ากับพระผู้มีพระภาคในสัมโพธิญาณมิใหม่ เมื่อเขา
ถามอย่างนี้ ข้าพระองค์ก็ฟังตอบว่า ไม่มี ก็ถ้าเขากล่าวว่า ข้าพระองค์ว่า เหตุไรท่านจึงตอบ
รับเป็นบางอย่าง ปฏิเสธเป็นบางอย่าง เมื่อเขากล่าวอย่างนี้ ข้าพระองค์ก็ฟังตอบเขาว่า
นั่นแน่ท่าน ข้อนี้ ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะพระพักตร์ ได้รับเรียนมาเฉพาะพระพักตร์
พระผู้มีพระภาคว่า พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีต เป็นผู้มีความรู้
เสมอเท่ากับเราในสัมโพธิญาณ ข้อนี้ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะพระพักตร์ ได้รับ
เรียนมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย
ในอนาคต จักเป็นผู้มีความรู้เสมอเท่ากับเราในสัมโพธิญาณ ข้อนี้ข้าพเจ้าได้สดับมา
เฉพาะพระพักตร์ ได้รับเรียนมาเฉพาะพระพักตร์ พระผู้มีพระภาคว่า ข้อที่พระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒ พระองค์ จะเกิดพร้อมกันในโลกธาตุเดียวกันนั้น
ไม่ใช่ฐานะ ไม่ใช่โอกาส นั้นเป็นฐานะที่จะมีไม่ได้ ฯ

[๙๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์ถูกเขากล่าวอย่างนี้ ตอบ
อย่างนี้ จะนับว่าเป็นผู้กล่าวตามพระพุทธพจน์ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้วแล ไม่
ชื่อว่ากล่าวต่อพระผู้มีพระภาคด้วยคำไม่จริงแลหรือ ชื่อว่าแก้ไปตามธรรมสมควรแก่
ธรรมแลหรือ ทั้งการโต้ตอบอันมีเหตุอย่างไรๆ มิได้มาถึงสถานะอันควรติเตียน
แลหรือ ฯ

ถูกแล้วสาริบุตร เมื่อเธอถูกเขากล่าวอย่างนี้ แก้อย่างนี้นับว่าเป็นผู้กล่าว
ตามพระพุทธพจน์ที่เรากล่าวแล้วที่เดียว ไม่ชื่อว่ากล่าวต่อเราด้วยคำไม่จริง ชื่อว่าแก้
ไปตามธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งการโต้ตอบอันมีเหตุอย่างไรๆ มิได้มาถึงสถานะ
อันควรติเตียน ฯ

[๙๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอุททายได้กราบทูลว่า
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้าอัครารักษ์ ไม่เคยมีมา ความมักน้อย ความสันโดษ
ความขัดเกลา มีอยู่แก่พระตถาคตผู้ทรงมีฤทธิ์มีอานุภาพมากอย่างนี้ แต่ไม่ทรง
แสดงพระองค์ให้ปรากฏ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพวกอัญญเดียรฉัตรปรีพาชก ได้เห็น
ธรรมแม้สักข้อหนึ่งจากธรรมของพระองค์นี้ในตนแล้ว พวกเขาจะต้องยกธงเที่ยว
ประกาศ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้าอัครารักษ์ ไม่เคยมี
มา ความมักน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา มีอยู่แก่พระตถาคตผู้ทรงมีฤทธิ์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
มีอานภาพมากอย่างนี้ แต่ไม่ทรงแสดงพระองค์ให้ปรากฏ ฯ

ดูกรอุทายี เธอจงดูความมกน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลารอง
ตถาคต ผู้มีฤทธิ์มีอานภาพมากอย่างนี้ แต่ไม่แสดงตนให้ปรากฏ เพราะเหตุนั้น
ถ้าพวกอัญญเดียรถีย์ปรีชาพาก ได้เห็นธรรมแม้สักข้อหนึ่งจากธรรมของเรานี้ในตน
แล้ว พวกเขาจะต้องยกธงเที่ยวประกาศ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น ดูกรอุทายี เธอ
จงดูความมกน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลารองตถาคต ผู้มีฤทธิ์มีอานภาพ
มากอย่างนี้ แต่ไม่แสดงตนให้ปรากฏ ฯ

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาค ตรัสกะท่านพระสารีบุตรว่า เพราะเหตุนี้แล
สารีบุตร เธอพึงกล่าวธรรมปริยายนี้เองๆ แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้ง
หลายในธรรมวินัยนี้ ดูกรสารีบุตรความสงสัยหรือความเคลือบแคลงในตถาคตซึ่งจัก
ยังมีอยู่บ้างแก่โง่เขลาทั้งหลาย พวกเขจักละเอียดได้ เพราะได้ฟังธรรมปริยายนี้ ฯ

ท่านพระสารีบุตร ได้ประกาศความเลื่อมใสของตนนี้ เฉพาะพระพักตร์
พระผู้มีพระภาค ด้วยประการฉะนี้ เพราะฉะนั้น คำไวยากรณ์นี้ จึงมีชื่อว่า
"สัมปสาทนียะ" ดังนี้แล ฯ

จบ สัมปสาทนียสูตร ที่ ๕

๖. ปาสาทิกสูตร (๒๙)

[๙๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ปราสาทในสวนอัมพวันของพวก
ตาคยะ มีนามว่า เวธัญญา ในสักกชนบท กิสมิยนันเด นิครนฐ์นาฏบุตร
ทำกาละแล้วที่เมืองปาวาไม่นานนัก เพราะกาลกิริยาของนิครนฐ์นาฏบุตรนั้น พวก
นิครนฐ์แตกกัน เกิดแยกกันเป็นสองพวก เกิดบาดหมางกัน เกิดทะเลาะวิวาทกัน
ขึ้น เสียดแทงกันและกันด้วยหอกคือปากบอกว่า ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ ข้าพเจ้า
รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ ท่านจักรู้ทั่วธรรมวินัยนี้ได้อย่างไร ท่านปฏิบัติผิด ข้าพเจ้า
ปฏิบัติถูก ถ้อยคำขอข้าพเจ้าเป็นประโยชน์ ของท่านไม่เป็นประโยชน์ คำที่ควร
จะกล่าวก่อน ท่านกลับกล่าวภายหลัง คำที่ควรจะกล่าวภายหลัง ท่านกลับกล่าวก่อน
ข้อที่ท่านเคยข้าของมาผืนแปรไปแล้ว ข้าพเจ้าจับผิดวาตะของท่านได้แล้ว ข้าพเจ้า
ชมท่านได้แล้ว ท่านจงถอนวาตะเสีย มิฉะนั้นจงแก้ไขเสีย ถ้าสามารถ คงมีแต่
ความตายเท่านั้น จะเป็นไปในพวกสาวกของนิครนฐ์นาฏบุตร พวกสาวกของ
นิครนฐ์นาฏบุตรแม่เหลาใด ที่เป็นคฤหัสถ์ผู้หนุ่มสาวหนุ่มสาว พวกสาวกแม่เหลานั้น
มีอาการเบื้อหนาย คลายความรัก รู้สึกท้อถอย ในพวกสาวกของนิครนฐ์นาฏบุตร
โดยเหตุที่ธรรมวินัยอันนิครนฐ์นาฏบุตรกล่าวไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นธรรมวินัยที่
จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกจากทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ มีไชธรรมที่ท่าน
ผู้เป็นสัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ เป็นธรรมวินัยมีที่พำนักอันทำลายเสียแล้ว เป็น
ธรรมวินัยไม่มีที่พึ่งพาอาศัย ฯ

[๙๕] ครั้นนั้น สามเณรจนทะอยู่จำพรรษาในเมืองปาวา ได้เข้าไปหา
ท่านพระอานนท์ซึ่งอยู่ในสามคาม ครั้นกราบไหว้ท่านพระอานนท์แล้ว ได้นั่ง ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
นิครนฐ์นาฏบุตร ทำกาละแล้วที่เมืองปาวาไม่นานนัก เพราะกาลกิริยาของนิครนฐ์-
*นาฏบุตรนั้น พวกนิครนฐ์แตกกันแล้ว เกิดแยกกันเป็นสองพวก ฯลฯ โดยเหตุ
ที่ธรรมวินัยอันนิครนฐ์นาฏบุตรกล่าวไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นธรรมวินัยที่
จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกจากทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ มีไชธรรมวินัยที่
ท่านผู้เป็นสัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ เป็นธรรมวินัยมีที่พำนักอันทำลายเสียแล้ว
เป็นธรรมวินัยไม่มีที่พึ่งพาอาศัย ฯ

เมื่อสามเณรจนทะกล่าวแล้วอย่างนี้ ท่านพระอานนท์ได้กล่าวกะสามเณร
จนทะว่า อาวุโส จนทะ มิมูลเหตุแห่งถ้อยคำนี้ เพื่อเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าละ
อาวุโส จนทะ มาเถิด เราจักเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ ที่ประทับ ครั้นแล้ว
พึงทูลบอกเรื่องนี้ แต่พระผู้มีพระภาค สามเณรจนทะรับคำของท่านพระอานนท์
แล้ว

ลำดับนั้นแล ท่านพระอานนท์และสามเณรจนทะ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มี-

*พระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ สามเณรจนทะนี้ ได้บอกอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ นิครนฐ์นาฏ-

*บุตรทำกาละแล้วที่เมืองปาวาไม่นานนัก เพราะกาลกิริยาของนิครนฐ์นาฏบุตรนั้น
พวกนิครนฐ์นาฏบุตรแตกกัน เกิดแยกกันเป็นสองพวก ฯลฯ โดยเหตุที่ธรรมวินัย
อันนิครนฐ์นาฏบุตรกล่าวไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นธรรมวินัยที่จะนำผู้ปฏิบัติ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ให้ออกไปจากทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ มิใช่ธรรมวินัยที่ท่านผู้เป็น
สัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ เป็นธรรมวินัยมีที่พำนักอันทำลายเสียแล้ว เป็นธรรม
วินัยไม่มีที่พึ่งพาอาศัย ดังนี้ ฯ

[๙๖] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรจุนทะ ข้อนี้น้อมมีได้อย่างนั้น ใน
ธรรมวินัยที่ศาสดากล่าวไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นธรรมวินัยที่จะนำผู้
ปฏิบัติให้ออกไปจากทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ มิใช่ธรรมวินัย
ที่ท่านผู้เป็นสัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ อย่างนี้แล ดูกรจุนทะ ศาสดาในโลกนี้
ไม่เป็นสัมมาสัมพุทธะ และธรรมก็เป็นธรรมอันศาสดานั่นกล่าวไว้ไม่ดี ประกาศ
ไว้ไม่ดี ไม่เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกไปจากทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อ
ความสงบระงับ มิใช่ธรรมที่ท่านผู้เป็นสัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ แต่สาวกไม่
เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่เป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่ง ไม่เป็นผู้ประพฤติตาม
ธรรม และย่อมประพฤติดลילהจกธรรมนั้น สาวกนั้นเป็นผู้อื่นใครๆ ฟังกล่าว
อย่างนี้ว่า ดูกรอาวุโส เป็นลาภของท่านนั้นละ ท่านนั้นได้ดีแล้ว ศาสดาของท่าน
ไม่เป็นสัมมาสัมพุทธะ และธรรมเล่าก็เป็นธรรมที่ศาสดานั่นกล่าวไว้ไม่ดี ประกาศ
ไว้ไม่ดี ไม่เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกไปจากทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความ
สงบระงับ มิใช่ธรรมที่ท่านผู้เป็นสัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ แต่ท่าน ไม่เป็นผู้
ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่เป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่ง ไม่เป็นผู้ประพฤติตามธรรมและ
ย่อมประพฤติดลילהจกธรรมนั้น ด้วยเหตุดังนี้แล จุนทะ แม้ศาสดาก็เป็นผู้ควร
ติเตียนในธรรมนั้น แม้ธรรมก็ควรติเตียนในธรรมนั้น ส่วนสาวกควรสรรเสริญใน
ธรรมนั้นอย่างนี้ ดูกรจุนทะ ผู้ใดแลฟังกล่าวกะสาวกเห็นปานนั้นอย่างนี้ว่า ท่าน
จงมาปฏิบัติตามธรรมที่ศาสดาของท่านแสดงแล้ว บัญญัติไว้แล้วเกิด ผู้ที่ชักชวน
ผู้ที่ถูกชักชวนแล้วย่อมปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น คนทั้งหมดนั้นจะประสบสิ่งที่
ไม่ใช่นิพพานเป็นอันมาก ข้อนั้นเพราะเหตุไร ดูกรจุนทะ เพราะว่า ข้อนี้น้อมมีใน
ธรรมวินัยที่ศาสดากล่าวไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นธรรมวินัยที่จะนำผู้ปฏิบัติ
ให้ออกไปจากทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ มิใช่ธรรมวินัยที่ท่านผู้เป็น
สัมมาสัมพุทธะ ประกาศไว้ อย่างนี้แล ฯ

[๙๗] ดูกรจุนทะ อนึ่ง ศาสดาในโลกนี้ไม่เป็นสัมมาสัมพุทธะ และ
ธรรมเล่าก็เป็นธรรมอันศาสดานั่นกล่าวไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นธรรมที่จะ
นำผู้ปฏิบัติให้ออกไปจากทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ มิใช่ธรรมที่ท่าน
ผู้เป็นสัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ และสาวกก็เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแก่ธรรม เป็นผู้
ปฏิบัติชอบยิ่ง เป็นผู้ประพฤติตามธรรม ย่อมสมาทานธรรมนั้นประพฤติ สาวก
นั้นเป็นผู้อื่นใครๆ ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกรอาวุโส ไม่เป็นลาภของท่านนั้น ท่าน
นั้นได้ไม่ดีแล้ว ด้วยว่า ศาสดาของท่านไม่เป็นสัมมาสัมพุทธะ และธรรมเล่าก็
เป็นธรรมที่ศาสดานั่นกล่าวไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติ
ให้ออกไปจากทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ มิใช่ธรรมที่ท่านผู้เป็นสัมมา-
*สัมพุทธะประกาศไว้ ทั้งตัวท่านก็เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เป็นผู้ปฏิบัติ
ชอบยิ่ง เป็นผู้ประพฤติตามธรรม ย่อมสมาทานธรรมนั้นประพฤติ ด้วยเหตุดังนี้แล
จุนทะ แม้ศาสดาก็เป็นผู้ควรติเตียนในธรรมนั้น แม้ธรรมก็ควรติเตียนในธรรมนั้น
แม้สาวกก็เป็นผู้ควรติเตียนในธรรมนั้น อย่างนี้ ดูกรจุนทะ ผู้ใดแลฟังกล่าวกะ
สาวกเห็นปานนั้นอย่างนี้ว่า ท่านเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อธรรมอันควรรู้ อักขังธรรมอันควรร
รู้ให้สำเร็จได้โดยแท้ ผู้ที่สรรเสริญ ผู้ที่ได้รับสรรเสริญ ผู้ที่ได้รับสรรเสริญแล้ว
ปรารถนาความเพียรโดยประมาณยิ่ง คนทั้งหมดนั้น จะประสบสิ่งที่ไม่ใช่นิพพานเป็นอัน
มาก ข้อนั้นเพราะเหตุไร ดูกรจุนทะ เพราะว่าข้อนี้น้อมมีในธรรมวินัยที่ศาสดา
กล่าวไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นธรรมวินัยที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกไปจากทุกข์
ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ มิใช่ธรรมวินัยที่ท่านผู้เป็นสัมมาสัมพุทธะ
ประกาศไว้ อย่างนี้แล ฯ

[๙๘] ดูกรจุนทะ อนึ่ง ศาสดาในโลกนี้เป็นสัมมาสัมพุทธะ และธรรม
เล่าก็เป็นธรรมอันศาสดานั่นกล่าวไว้ดีแล้ว ประกาศไว้ดีแล้ว เป็นธรรมที่จะนำผู้
ปฏิบัติให้ออกไปจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมที่ท่านผู้เป็น
สัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ แต่สาวกไม่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่เป็นผู้
ปฏิบัติชอบยิ่ง ไม่เป็นผู้ประพฤติตามธรรม ย่อมประพฤติดลילהจกธรรมนั้น
สาวกนั้นเป็นผู้อื่นใครๆ ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกรอาวุโส ไม่เป็นลาภของท่านนั้น
ท่านนั้นได้ไม่ดีแล้ว ด้วยว่าศาสดาของท่านเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ และธรรม
เล่าก็เป็นธรรมอันพระศาสดานั่นกล่าวไว้ดีแล้ว ประกาศไว้ดีแล้ว เป็นธรรมที่จะ
นำผู้ปฏิบัติให้ออกไปจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมที่ท่านผู้
เป็นพระสัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ แต่ว่าตัวท่านไม่เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทิมนิกาย ปาฏิการวรรค
ธรรม ไม่เป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่ง ไม่เป็นผู้ประพฤติดุจตามธรรม และย่อมประพฤติดุจ
เลียงจากธรรมนั้น ด้วยเหตุดังนี้แล จุนทะ แม่ศาสดาก็ควรสรรเสริญในธรรมนั้น
แม้ธรรมก็ควรสรรเสริญในธรรมนั้น แต่ว่าสาวกควรติเตียนในธรรมนั้นอย่างนี้
ดูกรจุนทะ ผู้ใดแลฟังกล่าวกะสาวกเห็นปานนั้นอย่างนี้ว่า ท่านจงมาปฏิบัติตาม
ธรรมที่พระศาสดาของท่านแสดงแล้ว บัญญัติแล้วเกิด ผู้ที่ชักชวน ผู้ที่ถูกชักชวน
ผู้ที่ถูกชักชวนแล้วย่อมปฏิบัติเพื่อความเป็นอย่างนั้น คนทั้งหมดนั้น จะประสบ
บุญเป็นอันมาก ชื่อนั้นเพราะเหตุไร ดูกรจุนทะ เพราะว่าชื่อนี้ย่อมมีในธรรมวินัย
ที่ศาสดากล่าวไว้ดีแล้ว ประกาศไว้ดีแล้ว เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกไป
จากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมที่ท่านผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธะ
ประกาศไว้อย่างนี้แล ฯ

[๙๙] ดูกรจุนทะ อนึ่ง ศาสดาในโลกนี้เป็นสัมมาสัมพุทธะ และธรรม
เล่าก็เป็นธรรมอันศาสดานั่นกล่าวไว้ดีแล้ว ประกาศไว้ดีแล้ว เป็นธรรมที่จะนำผู้
ปฏิบัติให้ออกไปจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมอันท่านผู้เป็น
สัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ ทั้งสาวกก็เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เป็นผู้
ปฏิบัติชอบยิ่ง เป็นผู้ประพฤติดุจตามธรรม ย่อมสมทานธรรมนั้นประพฤติ สาวก
นั้นเป็นผู้อื่นใครๆ ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกรอาวโส เป็นลาภอย่างยิ่งของท่านนั้น
ท่านนั้นได้ดีแล้ว ด้วยว่าพระศาสดาของท่านก็เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระธรรมเล่าก็เป็นธรรมอันพระศาสดานั่นกล่าวไว้ดีแล้ว ประกาศไว้ดีแล้ว เป็น
ธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกไปจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรม
ที่ท่านผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ ทั้งตัวท่านก็เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควร
แก่ธรรม เป็นผู้ปฏิบัติชอบยิ่ง เป็นผู้ประพฤติดุจตามธรรม ย่อมสมทานธรรมนั้น
ประพฤติ ด้วยเหตุดังนี้แล จุนทะ แม่ศาสดาก็ควรได้รับสรรเสริญในธรรมนั้น
แม้ธรรมก็ควรได้รับสรรเสริญในธรรมนั้น แม้สาวกเล่าก็ควรได้รับสรรเสริญใน
ธรรมนั้นอย่างนี้ ดูกรจุนทะ ผู้ใดแลฟังกล่าวกะสาวกเห็นปานนั้นอย่างนี้ว่า ท่าน
เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อธรรมอันการรู้ จักยังธรรมอันการรู้ให้สำเร็จได้โดยแท้ ผู้ที่สรร
เสริญ ผู้ที่ได้รับสรรเสริญ ผู้ที่ได้รับสรรเสริญแล้วย่อมปรารภความเพียรโดย
ประมาณยิ่ง คนทั้งหมดนั้นจะประสบบุญเป็นอันมาก ชื่อนั้นเพราะเหตุไร ดูกรจุนทะ
 เพราะว่าชื่อนี้ย่อมมีในธรรมวินัยที่ศาสดากล่าวไว้ดีแล้ว ประกาศไว้ดีแล้ว เป็น
ธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกไปจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรม
ที่ท่านผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ อย่างนี้แล ฯ

[๑๐๐] ดูกรจุนทะ ศาสดาผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธะเกิดขึ้นแล้ว
ในโลกนี้ และธรรมอันพระศาสดานั่นกล่าวไว้ดีแล้ว ประกาศไว้ดีแล้ว เป็นธรรมที่
นำผู้ปฏิบัติให้ออกไปจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมที่ท่านผู้
เป็นพระสัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ แต่ว่าสาวกทั้งหลายของศาสดานั้น เป็นผู้ไม่รู้แจ้ง
อรรถในพระสัทธรรมและพรหมจรรย์อันบริบูรณ์สิ้นเชิง เป็นปาพจน์อันศาสดาของ
สาวกเหล่านั้นทำให้แจ้งแล้ว ทำให้ตื่นแล้ว ทำให้มีบทอันรวบรวมไว้พร้อมแล้ว
ทำให้มีปาฏิหาริย์พอที่เทพตามนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ด้วยดี แก่สาวกเหล่านั้น ครั้น
ต่อมา ความอันตรธานย่อมมีแก่ศาสดาของสาวกเหล่านั้น ดูกรจุนทะ ศาสดาเห็น
ปานนี้แล เป็นผู้ทำกาลแล้ว ย่อมเป็นเหตุเดือดร้อนในภายหลังแก่สาวกทั้งหลาย
ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าศาสดาผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธะได้เกิดแล้ว
ในโลก และธรรมเล่าก็เป็นธรรมอันศาสดานั่นกล่าวไว้ดีแล้ว ประกาศไว้ดีแล้ว
เป็นธรรมที่นำผู้ปฏิบัติให้ออกไปจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรม
ที่ท่านผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ แต่ว่าเราทั้งหลายไม่ได้เป็นผู้รู้แจ้งอรรถใน
พระสัทธรรม และพรหมจรรย์อันบริบูรณ์สิ้นเชิง ไม่ได้เป็นปาพจน์อันเราทั้งหลาย
ทำให้แจ้งแล้ว ทำให้ตื่นแล้ว ทำให้มีบทอันรวบรวมไว้พร้อมแล้ว ทำให้มีปาฏิหาริย์
พอที่เทพตามนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ด้วยดี ครั้นต่อมา ความอันตรธานย่อมมีแก่
ศาสดาของเราทั้งหลาย ดูกรจุนทะ ศาสดาเห็นปานนี้แล ทำกาลแล้วย่อมเป็นเหตุ
เดือดร้อนในภายหลังแก่สาวกทั้งหลาย ฯ

[๑๐๑] ดูกรจุนทะ อนึ่ง พระศาสดาผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธะ
เกิดขึ้นแล้วในโลกนี้ และธรรมเล่าก็เป็นธรรมอันพระศาสดานั่นกล่าวไว้ดีแล้ว
เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกไปจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็น
ธรรมที่ท่านผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ และสาวกทั้งหลายของศาสดานั้น
เป็นผู้รู้แจ้งอรรถในสัทธรรม และพรหมจรรย์อันบริบูรณ์สิ้นเชิง เป็นปาพจน์อัน
ศาสดานั้นทำให้แจ้งแล้ว ทำให้ตื่นแล้ว ทำให้มีบทอันรวบรวมไว้พร้อมแล้ว ทำ
ให้มีปาฏิหาริย์ พอที่เทพตามนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ด้วยดี แก่สาวกเหล่านั้น
ครั้นต่อมา ความอันตรธานย่อมมีแก่ศาสดาของสาวกเหล่านั้น ดูกรจุนทะ ศาสดา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
เห็นปานนี้แล ทำกาลแล้ว ย่อมไม่เป็นเหตุเดือดร้อนในภายหลังแก่สาวกทั้งหลาย
ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าแม่ศาสดาผู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธะก็เกิดขึ้น
แล้วในโลก และธรรมเล่าก็เป็นธรรมอันพระศาสดานั้นกล่าวไว้ดีแล้ว ประกาศไว้
ดีแล้ว เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกไปจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ
เป็นธรรมอันท่านผู้เป็นสัมมาสัมพุทธะประกาศไว้ และเราทั้งหลายก็ได้เป็นผู้แจ้ง
อรรถในสัทธรรม ทั้งพรหมจรรย์อันบริบูรณ์สิ้นเชิง ก็เป็นปาพจน์อันเราทั้งหลาย
ทำให้แจ้งแล้ว ทำให้ตื่นแล้ว ทำให้มีบทอันรวบรวมไว้พร้อมแล้ว ทำให้มี
ปาฏิหาริย์ พอที่เทพตามนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ด้วยดี ครั้นต่อมา ความอันตราย
ย่อมมีแก่ศาสดา ดุจรถนะ ศาสดาเห็นปานนี้แล ทำกาลแล้ว ย่อมไม่เป็น
เหตุเดือดร้อนในภายหลังแก่สาวกทั้งหลาย ฯ

[๑๐๒] ดุจรถนะ แม่ถ้าพรหมจรรย์ ประกอบด้วยองค์เหล่านี้ คือ
ศาสดาไม่ได้เป็นเถระ ไม่เป็นผู้รู้ราตรินาน ไม่เป็นผู้บวชนาน ไม่เป็นผู้ล่วงกาล
ผ่านวัยมาโดยลำดับแล้วอย่างนี้ พรหมจรรย์นั้นย่อมไม่บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น ดุจ
รถนะ เมื่อใดแล แม่ถ้าพรหมจรรย์ประกอบด้วยองค์เหล่านี้ คือศาสดาเป็นเถระ
เป็นผู้รู้ราตรินาน เป็นผู้บวชนาน เป็นผู้ล่วงกาล ผ่านวัยมาโดยลำดับ อย่างนี้
พรหมจรรย์นั้น บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น เมื่อนั้น ฯ

[๑๐๓] ดุจรถนะ แม่ถ้าพรหมจรรย์ ประกอบด้วยองค์เหล่านี้ คือศาสดา
เป็นเถระ เป็นผู้รู้ราตรินาน เป็นผู้บวชนาน เป็นผู้ล่วงกาล ผ่านวัยมาโดยลำดับ
แต่ว่าภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสาวกของศาสดานั้น ไม่เป็นเถระ ไม่เป็นผู้เชี่ยวชาญ ไม่
เป็นผู้ได้รับแนะนำ ไม่เป็นผู้แก้หลัก และ ไม่บรรลุลหรรณเป็นแดนเกษมจากโยคะ
ไม่สามารถเพื่อจะกล่าวพระสัทธรรมได้โดยชอบ ไม่สามารถเพื่อแสดงธรรมให้มี
ปาฏิหาริย์ขมขี้ปริบปาวาที่เกิดขึ้นแล้วได้ด้วยดี โดยชอบธรรม พรหมจรรย์นั้น
ย่อมไม่บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น อย่างนี้ ดุจรถนะ ในกาลใดแล แม่ถ้าพรหมจรรย์
ประกอบด้วยองค์เหล่านี้ คือศาสดาเป็นเถระ เป็นผู้รู้ราตรินาน เป็นผู้บวชนาน
เป็นผู้ล่วงกาล ผ่านวัยมาโดยลำดับแล้ว และภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสาวกของศาสดา
นั้น ก็เป็นเถระ เป็นผู้เชี่ยวชาญ เป็นผู้ได้รับแนะนำแล้ว เป็นผู้แก้หลัก และ
เป็นผู้บรรลุลหรรณเป็นแดนเกษมจากโยคะแล้ว สามารถเพื่อจะกล่าวพระสัทธรรมได้
โดยชอบ สามารถเพื่อแสดงธรรมให้มีปาฏิหาริย์ขมขี้ปริบปาวาที่เกิดขึ้นแล้วด้วยดี
โดยชอบธรรม อย่างนี้ พรหมจรรย์นั้นย่อมบริบูรณ์ด้วยองค์นั้น ฯ

[๑๐๔] ดุจรถนะ แม่ถ้าพรหมจรรย์ประกอบด้วยองค์เหล่านี้คือ ศาสดา
เป็นเถระ เป็นผู้รู้ราตรินาน เป็นผู้บวชนาน เป็นผู้ล่วงกาล ผ่านวัยมาโดยลำดับ
และภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสาวกของศาสดานั้นก็เป็นเถระ เป็นผู้เชี่ยวชาญ เป็นผู้ได้
รับแนะนำแล้ว เป็นผู้แก้หลัก เป็นผู้บรรลุลหรรณเป็นแดนเกษมจากโยคะแล้ว
สามารถเพื่อจะกล่าวพระสัทธรรมได้โดยชอบ สามารถเพื่อแสดงธรรมให้มี-

* ปาฏิหาริย์ขมขี้ปริบปาวาอันบังเกิดขึ้นแล้วด้วยดี โดยชอบธรรม แต่ภิกษุทั้งหลาย
ที่เป็นสาวกของศาสดานั้นที่เป็นผู้ปานกลาง ไม่มี หรือภิกษุทั้งหลายที่เป็นสาวกผู้
ปานกลางมีอยู่ แต่ภิกษุทั้งหลายที่เป็นสาวกของศาสดานั้นเป็นผู้ใหม่ไม่มี ภิกษุ
ทั้งหลายผู้เป็นสาวกของศาสดานั้นเป็นผู้ใหม่มีอยู่ แต่ภิกษุทั้งหลายที่เป็นสาวก
ของศาสดานั้นที่เป็นเถระไม่มี หรือภิกษุทั้งหลายที่เป็นสาวกของศาสดานั้นที่เป็น
เถระมีอยู่ แต่ภิกษุทั้งหลายที่เป็นสาวกของศาสดานั้นที่เป็นผู้ปานกลาง ไม่มี หรือ
ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสาวกของศาสดานั้นที่เป็นผู้ปานกลางมีอยู่ แต่ภิกษุทั้งหลาย
ผู้เป็นสาวกของศาสดานั้นเป็นผู้ใหม่ไม่มี หรือภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสาวกของ
ศาสดานั้นที่เป็นผู้ใหม่มีอยู่ แต่อุบาสกทั้งหลายผู้เป็นสาวกของศาสดานั้น ที่เป็น
คฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาวประพฤติพรหมจรรย์ไม่มี หรืออุบาสกทั้งหลายผู้เป็นสาวก
ของศาสดานั้น ที่เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาวประพฤติพรหมจรรย์มีอยู่ แต่อุบาสก
ทั้งหลายผู้เป็นสาวกของศาสดานั้น ที่เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาวบริโลกคามไม่มี
หรืออุบาสกทั้งหลายผู้เป็นสาวกของศาสดานั้น ที่เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาวบริโลก
คามมีอยู่ แต่อุบาสกทั้งหลายผู้เป็นสาวกของศาสดานั้น ที่เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาว
ห่มขาวประพฤติพรหมจรรย์ไม่มี หรืออุบาสกทั้งหลายที่เป็นสาวกของศาสดานั้น
ที่เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาวประพฤติพรหมจรรย์มีอยู่ แต่อุบาสกทั้งหลายผู้เป็น
สาวกของศาสดานั้น ที่เป็นคฤหัสถ์นุ่งขาวห่มขาวบริโลกคามมีอยู่ แต่พรหมจรรย์
ของศาสดานั้น มิได้เป็นพรหมจรรย์สำเร็จผลแพร่หลายกว้างขวาง ชนเป็นอันมาก
รู้ได้ เป็นปิกแผ่นพอที่เทพตามนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ด้วยดี หรือพรหมจรรย์
ของศาสดานั้น เป็นพรหมจรรย์สำเร็จผลแพร่หลายกว้างขวาง ชนเป็นอันมากรู้ได้
เป็นปิกแผ่นพอที่เทพตามนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ด้วยดี แต่พรหมจรรย์นั้นไม่เป็น
พรหมจรรย์ถึงความเลิศด้วยลาภ เลิศด้วยยศอย่างนี้ พรหมจรรย์นั้นย่อมไม่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น ดุรจนะ เมื่อใดแล พรหมจรรย์ประกอบด้วยองค์เหล่านี้
คือศาสตาเป็นเถระ เป็นผู้รู้ราตรีนาน เป็นผู้ยาวนาน เป็นผู้ล่วงกาล ผ่านวัยมา
โดยลำดับ ภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นสาวกของศาสตานี้ก็เป็นเถระเชี่ยวชาญ ได้รับ
แนะนำแล้ว แก่ลูกหลาน บรรลธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะแล้ว สามารถเพื่อจะ
กล่าวพระสัทธรรม ได้โดยชอบ สามารถเพื่อแสดงธรรมให้มีปาฏิหาริย์ขมขีปรีป-

* ปาวาที่เกิดขึ้นแล้วเสียได้ด้วยดี โดยชอบธรรม ภิกษุทั้งหลายที่เป็นสาวกของ
ศาสตานี้ เป็นผู้ปานกลางก็มีอยู่ ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสาวกของศาสตานี้ ที่
เป็นผู้ใหม่ก็มีอยู่ ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสาวกของศาสตานี้ที่เป็นเถระก็มีอยู่ ภิกษุ
ทั้งหลายผู้เป็นสาวกที่เป็นผู้ปานกลางก็มีอยู่ ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นสาวกของศาสตา
นิตนี้เป็นผู้ใหม่ก็มีอยู่ อุบาสกทั้งหลายที่เป็นสาวกของศาสตานี้ ที่เป็นคฤหัสถ์
นักรบหนุ่มชาวประพตฺติพรหมจรรย์ก็มีอยู่ อุบาสกทั้งหลายผู้เป็นสาวกของศาสตานี้
ที่เป็นคฤหัสถ์นักรบหนุ่มชาวบริโศกคามก็มีอยู่ อุบาสกทั้งหลายที่เป็นสาวกของ
ศาสตานี้ที่เป็นคฤหัสถ์นักรบหนุ่มชาวประพตฺติพรหมจรรย์ก็มีอยู่ อุบาสกทั้งหลาย
ผู้เป็นสาวกของศาสตานี้ที่เป็นคฤหัสถ์นักรบหนุ่มชาวบริโศกคามก็มีอยู่ และ
พรหมจรรย์ของศาสตานี้ก็เป็นปาพจนสำเร็จแพร่หลายกว้างขวาง ชนเป็นอันมาก
รู้ได้ เป็นปิกแผ่นพ้อที่เทพตามนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ด้วยดี และถึงความ
เลิศด้วยลาภ เลิศด้วยยศแล้วอย่างนี้ พรหมจรรย์นั้นย่อมบริบูรณ์ด้วยองค์นั้น
เมื่อนั้น ฯ

[๑๐๕] ดุรจนะ ก็บัดนี้ เราแลเป็นศาสตาผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธะ
เกิดขึ้นแล้วในโลก ธรรมเล่าก็เป็นธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว ประกาศดีแล้ว เป็น
ธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรม
อันเราผู้เป็นสัมมาสัมพุทธะ ประกาศไว้แล้ว สาวกทั้งหลายของเราเล่า ก็เป็นผู้
รู้แจ้งอรรถในสัทธรรม และพรหมจรรย์อันบริบูรณ์สิ้นเชิงเล่า ก็เป็นพรหมจรรย์
อันเราทำให้แจ้งแล้ว ทำให้สิ้นแล้ว ทำให้บริบูรณ์พร้อมไว้พร้อมแล้ว ทำให้มี
ปาฏิหาริย์พ้อที่เทพตามนุษย์ทั้งหลายประกาศได้ด้วยดีแก่เหล่าสาวกแล้ว ดุรจนะ
ก็บัดนี้ เราแลเป็นศาสตาผู้เถระ ผู้รู้ราตรีนาน ผู้ยาวนาน ผู้ล่วงกาลผ่านวัยมา
โดยลำดับ ฯ

[๑๐๖] ดุรจนะ ก็บัดนี้ ภิกษุสาวกของเราเป็นเถระ เป็นผู้เชี่ยวชาญ
ได้รับแนะนำแล้ว เป็นผู้แก่ลูกหลาน บรรลธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะแล้ว
สามารถเพื่อจะกล่าวพระสัทธรรม ได้โดยชอบ สามารถเพื่อจะแสดงธรรมให้มี
ปาฏิหาริย์ขมขีปรีปาวาที่เกิดขึ้นแล้วเสียได้ด้วยดี โดยชอบธรรมมีอยู่ ดุรจนะ
บัดนี้ ภิกษุสาวกทั้งหลายของเราผู้เป็นเถระก็มีอยู่ ผู้ปานกลางก็มีอยู่ ผู้ใหม่ก็มีอยู่
ดุรจนะ บัดนี้ ภิกษุทั้งหลายของเราผู้เป็นเถระก็มีอยู่ ผู้ปานกลางก็มีอยู่
ผู้ใหม่ก็มีอยู่ ดุรจนะ อุบาสกสาวกทั้งหลายของเราผู้เป็นคฤหัสถ์นักรบหนุ่มชาว
ประพตฺติพรหมจรรย์ก็มีอยู่ บริโศกคามก็มีอยู่ ดุรจนะ บัดนี้ อุบาสก
สาวกทั้งหลายของเราผู้เป็นคฤหัสถ์นักรบหนุ่มชาวประพตฺติพรหมจรรย์ก็มีอยู่ บริ-
* โศกคามก็มีอยู่ ดุรจนะ อนึ่ง ในบัดนี้ พรหมจรรย์ของเราก็สำเร็จผลแพร่หลาย
กว้างขวาง ชนเป็นอันมากรู้ได้ เป็นปิกแผ่นพ้อที่เทพตามนุษย์ทั้งหลายประกาศไว้
ด้วยดีแล้ว ฯ

[๑๐๗] ดุรจนะ เทาที่ศาสตาทั้งหลายเกิดขึ้นแล้วในโลก ในบัดนี้
เราไม่พิจารณาเห็นศาสตาอื่นสักผู้หนึ่งผู้ถึงความเลิศด้วยลาภ เลิศด้วยยศเหมือน
เรา ดุรจนะ อนึ่ง เทาที่สงฆ์หรือคณะเกิดขึ้นแล้วในโลกในบัดนี้ เราไม่
พิจารณาเห็นสงฆ์หรือคณะสักหมู่หนึ่งหรือคณะหนึ่ง ซึ่งถึงความเลิศด้วยลาภ เลิศ
ด้วยยศเหมือนภิกษุสงฆ์เลย ดุรจนะ บุคคลเมื่อกล่าวโดยชอบพึงกล่าว
พรหมจรรย์นั้นได้ว่า เป็นพรหมจรรย์สมบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง บริบูรณ์ด้วยอาการ
ทั้งปวง ไม่หย่อน ไม่ยิ่ง อันศาสตากล่าวไว้ดีแล้ว บริบูรณ์สิ้นเชิง ประกาศไว้
ดีแล้ว ดังนี้ บุคคลเมื่อกล่าวโดยชอบ พึงกล่าวพรหมจรรย์นั้นนี้แหละว่า เป็น
พรหมจรรย์สมบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง ไม่หย่อน ไม่ยิ่ง
อันศาสตากล่าวไว้ดีแล้ว บริบูรณ์สิ้นเชิง ประกาศไว้ดีแล้ว ดังนี้ ฯ

ดุรจนะ ได้ยินว่า อุทกดาบสรามบุตรกล่าววาทาอย่างนี้ว่า บุคคลเห็น
อยู่ ชื่อว่าย่อมไม่เห็น บุคคลเห็นอยู่ซึ่งอะไร จึงชื่อย่อมไม่เห็น บุคคลเห็นพื้น
แห่งมิดโคนอันลบลัดแล้ว แต่จะไม่เห็นคมแห่งมิดโคนนั้น ดุรจนะ ข้อนี้อัน
อุทกดาบสรามบุตรกล่าววาทาว่า บุคคลเห็นอยู่ ชื่อว่าย่อมไม่เห็น ดุรจนะ ก็คำนี้
นั้นแล อันอุทกดาบสรามบุตรกล่าวแล้ว เป็นคำเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของ
ปฤชน ไม่ไช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ เพราะหมายเอามิดโคน
เท่านั้น ดุรจนะ บุคคลเมื่อกล่าวโดยชอบพึงกล่าวคำนั้นใดแล้ว บุคคลเห็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
อยู่ ชื่อว่ายอมไม่เห็นดังนี้ บุคคลเมื่อกล่าวโดยชอบฟังกล่าวคำนั้นนี้เรียกว่า
บุคคลเห็นอยู่ ชื่อว่ายอมไม่เห็นดังนี้ บุคคลเห็นอยู่ซึ่งอะไร จึงชื่อว่ายอมไม่เห็น
บุคคลเห็นอยู่อย่างนี้ว่า พรหมจรรย์อันสมบุรณด้วยอาการทั้งปวง บริบูรณ์ด้วย
อาการทั้งปวง ไม่หย่อน ไม่ยิ่ง อันตาสดากล่าวไว้ดีแล้ว บริบูรณ์สิ้นเชิง เป็น
พรหมจรรย์อันท่านผู้เป็นตาสดาประกาศไว้ดีแล้ว ดังนี้ ด้วยเหตุดังนี้แล ในคำนั้น
บุคคลฟังนำคำนี้ว่า บุคคลยอมไม่เห็นนั้น ออกเสีย บุคคลเห็นอยู่ซึ่งพรหมจรรย์
นั้นอย่างนี้ว่า พรหมจรรย์ที่บริสุทธิ์กว่า ฟังมี ดังนี้ ด้วยเหตุดังนี้แล บุคคลฟัง
นำคำนี้ว่า บุคคลยอมไม่เห็นนั้น เข้าไว้ในคำนั้น บุคคลเห็นอยู่ซึ่งพรหมจรรย์นั้น
อย่างนี้ว่า พรหมจรรย์ที่บริสุทธิ์กว่าฟังมี ดังนี้ ด้วยเหตุดังนี้แล บุคคลชื่อว่า
ยอมไม่เห็นพรหมจรรย์นั้น นี้แหละเรียกว่า บุคคลเห็นอยู่ ชื่อว่ายอมไม่เห็น
ดูกรจุนทะ บุคคลเมื่อกล่าวโดยชอบ ฟังกล่าวพรหมจรรย์อันสมบุรณด้วยอาการ
ทั้งปวง บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง ไม่หย่อน ไม่ยิ่ง อันตาสดากล่าวไว้ดีแล้ว
บริบูรณ์สิ้นเชิง เป็นพรหมจรรย์อันตาสดาประกาศดีแล้วดังนี้ บุคคลเมื่อกล่าวโดย
ชอบฟังกล่าวพรหมจรรย์นั้นนี้ว่า พรหมจรรย์อันสมบุรณด้วยอาการทั้งปวง บริบูรณ์
ด้วยอาการทั้งปวง ไม่หย่อน ไม่ยิ่ง อันตาสดากล่าวไว้ดีแล้ว บริบูรณ์สิ้นเชิง
เป็นพรหมจรรย์อันตาสดาประกาศดีแล้ว ดังนี้ ฯ

[๑๐๘] เพราะเหตุดังนี้แหละ จุนทะ ธรรมทั้งหลายเหล่านั้นใด อัน
เราแสดงแล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง บริษัททั้งหมดเที่ยว ฟังพร้อมเพรียงกันประชุม
รวบรวมตรวจตราอรรถด้วยอรรถ พญฺญชนะด้วยพญฺญชนะ ในธรรมเหล่านั้น
โดยวิธีที่พรหมจรรย์นี้จะฟังเป็น ไปตลอดกาลยิตยาว ตังมั่นอยู่สิ้นกาลนาน
พรหมจรรย์นั้นจะฟังเป็น ไปเพื่อเกื้อกูลเกษนเป็นอันมาก เพื่อความสุขเกษนเป็น
อันมาก เพื่อความอนเคะระห์แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความ
สุขแก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย ดูกรจุนทะ ก็ธรรมทั้งหลายเหล่านั้น อันเรา
แสดงแล้วด้วยความรู้ยิ่ง ซึ่งเป็นธรรมที่บริษัททั้งหมดเที่ยว ฟังพร้อมเพรียงกันประชุม
รวบรวมตรวจตราอรรถด้วยอรรถ พญฺญชนะด้วยพญฺญชนะ โดยวิธีที่พรหมจรรย์
นี้จะฟังตั้งอยู่ตลอดกาลยิตยาว ตังมั่นอยู่สิ้นกาลนาน พรหมจรรย์นั้นจะฟังเป็น ไป
เพื่อเกื้อกูลเกษนเป็นอันมาก เพื่อความสุขเกษนเป็นอันมาก เพื่ออนเคะระห์
แก่ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย
คืออะไรบ้าง คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕
โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ ดูกรจุนทะ ธรรมทั้งหลายเหล่านั้นแล อันเราแสดง
แล้วด้วยความรู้ยิ่ง ซึ่งเป็นธรรมที่บริษัททั้งหมดเที่ยว ฟังพร้อมเพรียงกันประชุม
รวบรวมตรวจตราอรรถด้วยอรรถ พญฺญชนะด้วยพญฺญชนะ โดยวิธีที่พรหมจรรย์
นี้จะฟังตั้งอยู่ตลอดกาลยิตยาว ตังมั่นอยู่สิ้นกาลนาน พรหมจรรย์นั้นจะฟังเป็น ไป
เพื่อเกื้อกูลเกษนเป็นอันมาก เพื่อความสุขเกษนเป็นอันมาก เพื่ออนเคะระห์แก่
ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

[๑๐๙] ดูกรจุนทะ ก็บริษัทเหล่านั้นแล ฟังพร้อมเพรียงกัน ชินบานกัน
ไม่วิวาทกัน ศึกษาเถิด สพรหมจารีสงฆ์ผู้ใดผู้หนึ่งฟังกล่าวธรรม หากว่าในภาษิต
ของสพรหมจารีนั้น คำอย่างนี้ฟังมีแก่เธอทั้งหลายว่า อาวุโส ท่านผู้มีอายุนี้แล
ถือเอาอรรถนั้นแหละผิด และยกขึ้นซึ่งพญฺญชนะทั้งหลายผิด ดังนี้ เธอทั้งหลาย
ไม่ฟังยินดี ไม่ฟังคัดค้านต่อสพรหมจารีนั้น ครั้นแล้วสพรหมจารีนั้นอันพวกเธอ
ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส พญฺญชนะเหล่านี้หรือพญฺญชนะเหล่านั้นของอรรถนี้
เหล่านี้ไหนจะสมควรกว่ากัน อรรถนี้หรืออรรถนั้นของพญฺญชนะเหล่านี้ อย่างไหน
จะสมควรกว่ากัน หากว่าสพรหมจารีนั้นฟังกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส พญฺญชนะ
เหล่านี้แหละของอรรถนี้สมควรกว่า และอรรถนี้แหละของพญฺญชนะเหล่านี้สมควร
กว่า สพรหมจารีนั้นอันพวกเธอไม่ฟังยินดี ไม่ฟังรุกราน ครั้นแล้วสพรหมจารี
นั้นแหละ อันพวกเธอพึงให้รู้ด้วยดี เพื่อไตรตรองอรรถนั้นและพญฺญชนะเหล่านี้นั้น ฯ

[๑๑๐] ดูกรจุนทะ ถ้าสพรหมจารีสงฆ์แม่อื่นอีก ฟังกล่าวธรรม หาก
ว่าในภาษิตของสพรหมจารีนั้น คำอย่างนี้ฟังมีแก่เธอทั้งหลายว่า ท่านผู้มีอายุนี้แล
ถือเอาอรรถเท่านั้นผิด ยกขึ้นซึ่งพญฺญชนะทั้งหลายชอบ ดังนี้ เธอทั้งหลายไม่ฟัง
ยินดี ไม่ฟังคัดค้านต่อสพรหมจารีนั้น ครั้นแล้วสพรหมจารีนั้นอันพวกเธอฟังกล่าว
อย่างนี้ว่า อาวุโส อรรถนี้หรืออรรถนั้นของพญฺญชนะเหล่านี้ อย่างไหนจะสมควร
กว่ากัน หากว่าสพรหมจารีนั้นฟังกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส อรรถนี้แหละของ
พญฺญชนะเหล่านี้สมควรกว่า สพรหมจารีนั้น อันพวกเธอไม่ฟังยกย่อง ไม่ฟัง
รุกราน ครั้นแล้วสพรหมจารีนั้นแหละ อันพวกเธอพึงให้รู้ด้วยดี เพื่อไตรตรอง
อรรถนั้น ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

[๑๑๑] ดูกรจุนทะ ถ้าสพรหมจารีสงฆ์คนอื่นอีก ฟังกล่าวธรรม หากว่าในภษิตของสพรหมจารีนั้น คำอย่างนี้ฟังมีแก่เธอทั้งหลายว่า ท่านผู้มีอายุนี้แลถือเอาอรธเท่านั้นชอบ ยกขึ้นซึ่งปัญฺชนะทั้งหลายผิด ดังนี้ พวกเธอทั้งหลายไม่ฟังยินดี ไม่ฟังคัดค้านต่อสพรหมจารีนั้น สพรหมจารีนั้นอันพวกเธอฟังกล่าวอย่างนี้ว่า อวโส ปัญฺชนะเหล่านี้เทียม หรือว่าปัญฺชนะเหล่านั้นของอรธนี้เหล่าไหนจะสมควรกว่ากัน หากว่าสพรหมจารีนั้นฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ปัญฺชนะเหล่านี้แหละ ของอรธนี้แล สมควรกว่า สพรหมจารีนั้นอันพวกเธอไม่ฟังยกย่อง ไม่ฟังกรรณ ครั้นแล้วสพรหมจารีนั้นแหละ อันพวกเธอฟังให้รู้ด้วยดีเพื่อไตรตรองปัญฺชนะเหล่านั้นนั้นนัยเดียว ฯ

[๑๒] ดูกุรจนทะ ถ้าสพรหมจารีสงฆ์แม่อื่นอีก ฟังกล่าวธรรม หากว่าในภายิตของสพรหมจารีนั้น คำอย่างนี้ฟังมีแก่เธอทั้งหลายว่า ท่านผู้มีอายุนี้เลถือเอาอรถนั้นแหละชอบ ยกขึ้นซึ่งพยัญชนะทั้งหลายก็ชอบ ดังนี้ เธอทั้งหลายฟังชื่นชม ฟังอนโมทนาภายิตของสพรหมจารีนั้นว่า ดีแล้ว สพรหมจารีนั้นอันพวกเธอฟังกล่าวอย่างนี้ว่า อวโส เป็นลาภของเราทั้งหลาย อวโส พวกเราได้ดีแล้วที่จักระลึกถึงท่านผู้มีอายุ ผู้เป็นสพรหมจารีเช่นท่าน ผู้เข้าถึงอรรถ ผู้เข้าถึงพยัญชนะอย่างนี้ ดังนี้ ฯ

[๑๑๓] ดุรจนทะ เราไม่แสดงธรรมเพื่อเป็นเครื่องปิดกั้นอาสวะทั้งหลายที่เป็นไปในปัจจุบันแก่พวกเธออย่างเดียวนั่น ดุรจนทะ อนึ่ง เราไม่ได้แสดงธรรมเพื่อเป็นเครื่องกำจัดอาสวะทั้งหลาย ที่เป็นไปในสัมปรายกพอย่างเดียวนั่น ดุรจนทะ แต่เราแสดงธรรมเพื่อเป็นเครื่องปิดกั้นอาสวะทั้งหลายที่เป็นไปในปัจจุบันด้วย เพื่อเป็นเครื่องกำจัดอาสวะทั้งหลายที่เป็นไปในสัมปรายกพด้วย ดุรจนทะ เพราะฉะนั้นแล จีวรไดอันเราอนุญาตแล้วแก่พวกเธอ จีวรนั้นควรแก่พวกเธอ เพียงเพื่อเป็นเครื่องบำบัดหนาว บำบัดร้อน บำบัดสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน เพียงเพื่อเป็นเครื่องปกปิดอวัยวะอันยังความละอายให้กำเริบ บิณฑบาตไดอันเราอนุญาตแล้วแก่พวกเธอ บิณฑบาตนั้นควรแก่พวกเธอ เพียงเพื่อความตั้งอยู่ได้แห่งกายนี้ เพื่อยังกายนี้ให้เป็นไปได้ เพื่อจะให้ความลำบากสงบ เพื่อจะอนุเคราะห์พรหมจรรย์ ด้วยคิดว่า เราจักบรรเทาเวทนาแก่ จักไม่ยังเวทนาใหม่ให้เกิดขึ้น ด้วยประการดังนี้ และความเป็นไปแห่งชีวิต ความเป็นผู้ไม่มีโทษและความอยู่สำราญ จักมีแก่เรา เสนาสนะไดอันเราอนุญาตแล้วแก่พวกเธอ เสนาสนะนั้นควรแก่พวกเธอ เพียงเพื่อเป็นเครื่องบำบัดหนาว บำบัดร้อน บำบัดสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน เพียงเพื่อเป็นเครื่องบรรเทาอันตรายอันเกิดแต่ฤดู เพื่อความยินดีในการหลีกออกเร้นอยู่ คิลานปัจจัยเภสัชบริขารไดอันเราอนุญาตแล้วแก่พวกเธอ คิลานปัจจัยเภสัชบริขารนั้น ควรแก่พวกเธอ เพียงเพื่อเป็นเครื่องกำจัดเวทนาทั้งหลายอันเกิดแต่อาหารต่างๆ ซึ่งเกิดขึ้นแล้ว เพื่อความเป็นผู้ไม่มีความลำบากเป็นอย่างยิ่ง ดังนี้ ฯ

[๑๑๔] ดุจรถจนทะ ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล คือการที่พวกปรีชาพาก
อัญญเดียรถีย์ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า พวกสมณะศากยบุตรเป็นผู้ชวนชวยในการประกอบ
ตนให้ติดเนื่องในความสุขอยู่ ดังนี้ ดุจรถจนทะ พวกปรีชาพากอัญญเดียรถีย์ผู้กล่าว
อยู่อย่างนี้ อันพวกเธอฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ดุจรถอาโล การประกอบตนให้ติดเนื่อง
ในความสุขนั้นเป็นโจน เพราะว่า แม้การประกอบตนให้ติดเนื่องในความสุขมี
มากมายอย่างต่างๆ ประการกัน ดุจรถจนทะ การประกอบตนให้ติดเนื่องในความ
สุข ๔ อย่างเหล่านี้ เป็นของเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤชน มีไชของ
พระอรียะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อความคลาย
กำหนด เพื่อความดับ เพื่อความสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้เพื่อ
พระนิพพาน ๔ อย่างเป็นโจน ดุจรถจนทะ คนพาลบางคนในโลกนี้ มาสัตว์แล้ว
ยังตนให้ถึงความสุข ให้เอิบอิมอยู่ ข้อนี้ เป็นการประกอบตนให้ติดเนื่องใน
ความสุขข้อที่ ๑ ดุจรถจนทะ ข้ออื่นยังมีอีก คนพาลบางคนในโลกนี้ถือเอาสิ่งของ
ที่เจ้าของไม่ได้ให้แล้ว ยังตนให้ถึงความสุข ให้เอิบอิมอยู่ ข้อนี้ เป็นการประกอบ
ตนให้ติดเนื่องในความสุขข้อที่ ๒ ดุจรถจนทะ ข้ออื่นยังมีอีก คนพาลบางคนในโลก
นี้ กล่าวเท็จแล้ว ยังตนให้ถึงความสุขให้เอิบอิมอยู่ ข้อนี้เป็นการประกอบตนให้
ติดเนื่องในความสุขข้อที่ ๓ ดุจรถจนทะ ข้ออื่นยังมีอีก คนพาลบางคนในโลกนี้
เป็นผู้เปรียบพร้อมพรั่งพร้อมบำเรออยู่ด้วยกามคุณทั้ง ๕ ข้อนี้ เป็นการประกอบตน
ให้ติดเนื่องในความสุขข้อที่ ๔ ดุจรถจนทะ การประกอบตนให้ติดเนื่องในความสุข ๔
ประการเหล่านี้ เป็นของเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของปฤชน มีไชของพระอรียะ
ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อความคลายกำหนด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทิมนิกาย ปาฏิการวรรค
เพื่อความดับ เพื่อความสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระ-
*นิพพาน ฯ

[๑๑๕] ดุจรถนทะ ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล คือการที่พวกปริพาชกอัญญ-
*เดียรถียพึงกล่าวอย่างนี้ว่า พวกสมณศากยบุตรเป็นผู้ชวนชวายในการประกอบตน
ให้ติดเนื่องในความสุข ๔ อย่างเหล่านี้ อยู่ ดังนี้ พวกปริพาชกอัญญเดียรถียเหล่านั้น
อันพวกเธอพึงกล่าววาทะว่า พวกท่านอย่ากล่าวอย่างนี้เลย พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย
เหล่านั้น เมื่อจะกล่าวโดยชอบพึงกล่าววาทะพวกเธอหาไม่ได้ พวกปริพาชกอัญญ-

*เดียรถียเหล่านั้นพึงกล่าวตู่พวกเธอด้วยสิ่งที่ไม่เป็นจริงก็หาไม่ได้ ดุจรถนทะ
การประกอบตนให้ติดเนื่องในความสุข ๔ ประการเหล่านี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความ
หน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง
เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพานโดยส่วนเดียว ๔ ประการเป็นไฉน ดุจรถนทะ
ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สังตจากกาม สังตจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มิวิตก
มิวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกอยู่ ข้อนี้ เป็นการประกอบตนให้ติดเนื่อง
ในความสุขข้อที่ ๑ ดุจรถนทะ ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใส
แห่งจิตในภายในเป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตกจิราสงบ ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร
มีปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่ ข้อนี้ เป็นการประกอบตนให้ติดเนื่องในความ
สุขข้อที่ ๒ ดุจรถนทะ ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุมือเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุข
ด้วยกายเพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌานที่พระอริยะเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้
ฌานนี้เป็นผู้มีมือเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุขอยู่ ข้อนี้ เป็นการประกอบตนให้ติดเนื่อง
ในความสุข ข้อที่ ๓ ดุจรถนทะ ก็ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุบรรลุจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์
ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มือเบกขา
เป็นเหตุให้สติบริสุทธิอยู่ ข้อนี้ เป็นการประกอบตนให้ติดเนื่องในความสุขข้อที่ ๔
ดุจรถนทะ การประกอบตนให้ติดเนื่องในความสุข ๔ ประการเหล่านี้แล ย่อมเป็น
ไปเพื่อความหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความสงบระงับ
เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพานโดยส่วนเดียว ดุจรถนทะ ก็ฐานะ
นี้แลย่อมมีได้ คือการที่พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย พึงกล่าวอย่างนี้ว่า พวกสมณ
ศากยบุตรเป็นผู้ชวนชวาย ในการประกอบตนให้ติดเนื่องในความสุข ๔ ประการ
เหล่านี้แล ดังนี้ พวกปริพาชกอัญญเดียรถียเหล่านั้น อันพวกเธอพึงกล่าวอย่างนี้
พวกปริพาชกอัญญเดียรถียเหล่านั้น เมื่อจะกล่าววาทะพวกเธอ พึงกล่าวได้โดยชอบ
พวกปริพาชกอัญญเดียรถียเหล่านั้น พึงกล่าวตู่พวกเธอด้วยสิ่งไม่มีจริงไม่เป็นจริง
หาไม่ได้ ฯ

[๑๑๖] ดุจรถนทะ ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล คือการที่พวกปริพาชก
อัญญเดียรถียพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ดุจรถนทะ ก็เมื่อพวกท่านประกอบตนให้ติดเนื่อง
ในความสุข ๔ ประการเหล่านี้ อยู่ ผลก็ประการ อานิสสก็ประการ อันท่าน
ทั้งหลายพึงหวังได้ ดุจรถนทะ พวกปริพาชกอัญญเดียรถียผู้มิวาทะอย่างนี้ อันพวก
เธอพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ดุจรถนทะ เมื่อพวกเราประกอบตนให้ติดเนื่องในความ
สุข ๔ ประการเหล่านี้แลอยู่ ผล ๔ ประการ อานิสส ๔ ประการ อันพวกเราพึง
หวังได้ ๔ ประการเป็นไฉน ดุจรถนทะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้จะพึงเป็นพระโสดาบัน
มีอันไม่ต้องตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงมีอันจะตรัสรู้ในภายหน้าเพราะสังโยชน์
สามสิ้นไป ข้อนี้เป็นผลประการที่ ๑ เป็นอานิสสประการที่ ๑ ดุจรถนทะ ข้ออื่น
ยังมีอีก ภิกษุจะเป็นพระสกทาคามี มาสู่โลกนี้คราวเดียวเท่านั้น แล้วจะทำที่สุด
แห่งทุกข์ เพราะสังโยชน์สามสิ้นไป และเพราะความที่ รากะ โทสะ โมหะ
เบาบางข้อนี้เป็นผลประการที่ ๒ เป็นอานิสสประการที่ ๒ ดุจรถนทะ ข้ออื่น
ยังมีอีก ภิกษุจะเป็นอุปปาติกะ [เป็นพระอนาคามี] ผู้จะปรินิพพานในภพนั้น
เป็นผู้ไม่ต้องกลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ทั้ง ๕ สิ้นไป
ข้อนี้เป็นผลประการที่ ๓ เป็นอานิสสประการที่ ๓ ดุจรถนทะ ข้ออื่นยังมีอีก
ภิกษุทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลาย
สิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ข้อนี้เป็นผลประการที่ ๔
เป็นอานิสสประการที่ ๔ ดุจรถนทะ เมื่อพวกเราเป็นผู้ประกอบตนให้ติดเนื่องใน
ความสุข ๔ ประการเหล่านี้แลอยู่ ผล ๔ ประการ อานิสส ๔ ประการเหล่านี้
อันพวกเราพึงหวังได้ ดังนี้ ฯ

[๑๑๗] ดุจรถนทะ ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล คือการที่พวกปริพาชก
อัญญเดียรถียพึงกล่าวอย่างนี้ว่า พวกสมณศากยบุตรเป็นผู้มีธรรมไม่ตั้งมั่นแล้วอยู่
ดังนี้ ดุจรถนทะ พวกปริพาชกอัญญเดียรถียผู้มิวาทะอย่างนี้ อันพวกเธอพึงกล่าว
อย่างนี้ว่า มีอยู่แลอาสวโส ธรรมทั้งหลายอันพระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น ผู้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงแล้ว ทรงบัญญัติแล้ว แก่สาวกทั้งหลาย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทิมนิกาย ปาฏิการวรรค

เป็นธรรมอันพวงสาวกไม่ควรก้าวล่วงตลอดชีวิต ดุรอาวโส เสาเชื่อนหรือ
เสาเหล็กมีรากอันลึก อันบุคคลปิกไว้ดีแล้วเป็นของ ไม่หวั่นไหว ไม่สะเทือน
แม้ฉันใด ดุรอาวโส ธรรมทั้งหลายอันพระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น ผู้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงแล้ว ทรงบัญญัติแล้วแก่สาวกทั้งหลาย
เป็นธรรมอันพวงสาวกไม่ควรก้าวล่วงตลอดชีวิต ฉะนั้นเหมือนกันแล ดุรอาวโส
ภิกษุฉันใด เป็นพระอรหันตชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว มีกิจที่ควรทำ
ทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว มีประโยชน์ของตนอันถึงที่แล้วโดยลำดับ มีสังโยชน์
ในภพหมดสิ้นแล้ว เป็นผู้พ้นพิเศษแล้วเพราะรู้ชอบ ภิกษุฉันใดเป็นผู้
ไม่ควรเพื่อประพฤติกาลฐานะ ๙ ประการ ดุรอาวโส ภิกษุผู้เป็นชินาสพเป็นผู้
ไม่ควรเพื่อจงใจปลงสัตว์จากชีวิต เป็นผู้ไม่ควรเพื่อถือเอาสิ่งของที่เขาของมิได้ให้
ซึ่งนับว่าเป็นส่วนขโมย เป็นผู้ไม่ควรเพื่ออันเสพเมถุนธรรม เป็นผู้ไม่ควรเพื่ออัน
กล่าวคำเท็จทั้งรู้ เป็นผู้ไม่ควรเพื่ออันบริโภคมกามที่ทำความสังสม เหมือนอย่างที่ดิน
เป็นผู้ครองเรือนในกาลก่อน เป็นผู้ไม่ควรเพื่ออันถึงฉันทาคติ เป็นผู้ไม่ควรเพื่อ
อันถึงโทสาคติ เป็นผู้ไม่ควรเพื่ออันถึงโมหาคติ เป็นผู้ไม่ควรเพื่ออันถึงภยาคติ
ดุรอาวโส ภิกษุฉันใด เป็นพระอรหันตชินาสพ อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว มีกิจ
ที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว มีประโยชน์ของตนอันถึงที่แล้วโดยลำดับ
มีสังโยชน์ในภพหมดสิ้นแล้ว เป็นผู้พ้นพิเศษแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุฉันใดเป็นผู้
อันไม่ควรแท้เพื่อประพฤติกาลฐานะ ๙ ประการเหล่านี้ ฯ

[๑๑๘] ดุรจนทะ ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล คือการที่พวกปริพาชกอัญญ-

* เตียรถียพึงกล่าวอย่างนี้ว่า พระสมณโคตมปรารภกาลนานที่เป็นอดีต บัญญัติญาณ-

* ทัสนะอัน ไม่มีฝั่ง แต่หาได้ปรารภกาลนานที่เป็นอนาคต บัญญัติญาณทัสนะที่ไม่
มีฝั่งไม่ การที่ทรงบัญญัติเช่นนั้น เป็นเพราะเหตุไร การที่ทรงบัญญัติเช่นนั้น
เป็นอย่างไรเล่า พวกปริพาชกอัญญเตียรถียเหล่านั้นย่อมสำคัญสิ่งที่พึงบัญญัติอันไม่
ใช่ญาณทัสนะ ซึ่งเป็นอย่างอื่น ด้วยญาณทัสนะซึ่งเป็นอย่างอื่น เหมือนคนพาล
ทั้งหลายผู้ไม่เชี่ยวชาญจะนั้น ดุรจนทะ สदानุสสาญาณปรารภกาลนานที่เป็น
อดีตแล ย่อมมีแก่ตถาคต ตถาคตนั้นย่อมระลึกได้ตลอดกาลมีประมาณเท่าที่ตน
จำนงและญาณอันเกิดแต่ความตรัสรู้ ย่อมเกิดขึ้นแก่ตถาคต เพราะปรารภกาลนาน
ที่เป็นอนาคตว่า ชาตินี้เป็นชาติมีในที่สุด บัดนี้ภพใหม่ย่อมไม่มี ดังนี้ ฯ

[๑๑๙] ดุรจนทะ แม้หากว่าสิ่งที่ในอดีต ไม่เป็นจริง ไม่แท้ ไม่ประกอบ
ด้วยประโยชน์ ตถาคตก็ไม่พยากรณ์สิ่งนั้น ดุรจนทะ แม้หากว่าสิ่งที่ในอดีต
เป็นของจริง เป็นของแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ตถาคตก็ไม่พยากรณ์
แม้สิ่งนั้น ดุรจนทะ แม้หากว่าสิ่งที่ในอดีต เป็นของจริง เป็นของแท้
ประกอบด้วยประโยชน์ ตถาคตย่อมเป็นผู้รู้กาลในสิ่งนั้น เพื่อพยากรณ์ปัญหานั้น
ดุรจนทะ แม้หากว่าสิ่งที่ในอนาคตไม่เป็นจริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์
ตถาคตก็ไม่พยากรณ์สิ่งนั้น ดุรจนทะ แม้หากว่าสิ่งที่ในอนาคต เป็นของจริง
เป็นของแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ตถาคตก็ไม่พยากรณ์แม้สิ่งนั้น ดุรจนทะ
แม้หากว่าสิ่งที่ในอนาคต เป็นของจริง เป็นของแท้ ประกอบด้วยประโยชน์
ตถาคตย่อมเป็นผู้รู้กาลในสิ่งนั้น เพื่อพยากรณ์ปัญหานั้น ดุรจนทะ แม้หากว่า
สิ่งที่ในปัจจุบัน ไม่เป็นจริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ตถาคตย่อมไม่
พยากรณ์สิ่งนั้น ดุรจนทะ แม้หากว่าสิ่งที่ในปัจจุบัน เป็นของจริง เป็นของแท้
แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ตถาคตก็ไม่พยากรณ์แม้สิ่งนั้น ดุรจนทะ แม้หากว่า
สิ่งที่ในปัจจุบัน เป็นของจริง เป็นของแท้ ประกอบด้วยประโยชน์ ตถาคตย่อม
เป็นผู้รู้กาลในสิ่งนั้น เพื่อพยากรณ์ปัญหานั้น ด้วยเหตุดังนี้แล จนทะ ตถาคต
เป็นกาลวาที เป็นสัจวาที เป็นภูตวาที เป็นอิตถวาที เป็นธรรมวาที เป็นวินัยวาที
ในธรรมทั้งหลายทั้งที่เป็นอดีต อนาคตและปัจจุบัน เพราะฉะนั้น ชาวโลก
จึงเรียกว่าตถาคต ด้วยประการดังนี้แล ฯ

[๑๒๐] ดุรจนทะ ก็สิ่งใดแล อันโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก
พรหมโลก อันหมู่สัตว์พร้อมสมณพราหมณ์ เทพตามนุษย์ เห็นแล้ว ฟังแล้ว
ทราบแล้ว รู้แจ้งแล้ว บรรลุแล้ว แสวงหาแล้ว ตรองตามแล้วด้วยใจ สิ่งนั้น
ตถาคตได้ตรัสรู้ยิ่งแล้วโดยชอบ เพราะฉะนั้น ชาวโลกจึงเรียกว่า ตถาคต ดุรจนทะ
ตถาคตย่อมตรัสรู้อนตรสัมโพธิญาณ ในราตรีใดก็ดี ย่อมปรินิพพานด้วยอนปาติเสส
นิพพานธาตุในราตรีใดก็ดี ตถาคตย่อมกล่าว ย่อมร้องเรียก ย่อมแสดงซึ่งสิ่งใด
ในระหว่างนี้ สิ่งนั้นทั้งหมดย่อมเป็นอย่างนั้นทีเดียว ย่อมไม่เป็นโดยประการอื่น
เพราะฉะนั้น ชาวโลกจึงเรียกว่า ตถาคต ดุรจนทะ ตถาคตเป็นผู้กล่าว
อย่างใดทำอย่างนั้น เป็นผู้ทำอย่างใดกล่าวอย่างนั้น ด้วยเหตุดังนี้ ตถาคตชื่อว่า
เป็นผู้กล่าวอย่างใดทำอย่างนั้น หรือเป็นผู้ทำอย่างใดกล่าวอย่างนั้น เพราะฉะนั้น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทิมนิกาย ปาฏิภวรรค
ชาวโลกจึงเรียกว่า ตถาคต ตถาคตเป็นผู้เป็นใหญ่ยิ่ง ไม่มีผู้เป็นใหญ่ยิ่งกว่า
เป็นผู้เห็นทองแท้ เป็นผู้คุมอำนาจในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก
ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา มนุษย์ เพราะเหตุนี้ ชาวโลกจึงเรียก
ว่าตถาคต ดังนี้ ฯ

[๑๒๑] ดุรจนทะ ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล คือการที่พวกปริพาชกอัญญ-
เดียรถียพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ดุรอาวโส เบื้องหน้าแต่มรณะ สัตว์ย่อมมี สิ่งนี้แหละ
จริง สิ่งอื่นเปล่า หรือหนอแล ดังนี้ ดุรจนทะ พวกปริพาชกอัญญเดียรถียผู้มิ
วาทะอย่างนี้แล อันพวกเธอพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ดุรอาวโส พระผู้มีพระภาคมิได้
ทรงพยากรณ์ไว้ว่า เบื้องหน้าแต่มรณะ สัตว์ย่อมมี สิ่งนี้แหละจริง สิ่งอื่นเปล่า
ดุรจนทะ ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล คือการที่พวกปริพาชกอัญญเดียรถียพึงกล่าว
อย่างนี้ว่า ดุรอาวโส ก็เบื้องหน้าแต่มรณะ สัตว์ย่อมไม่มี สิ่งนี้แหละจริง
สิ่งอื่นเปล่าหรือ ดังนี้ ดุรจนทะ พวกปริพาชกอัญญเดียรถียผู้มิวาทะอย่างนี้
อันพวกเธอพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ดุรอาวโส แม้ข้อนี้ พระผู้มีพระภาคมิได้ทรง
พยากรณ์ไว้ว่า เบื้องหน้าแต่มรณะ สัตว์ย่อมไม่มี สิ่งนี้แหละจริง สิ่งอื่นเปล่า
ดุรจนทะ ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล คือการที่พวกปริพาชกอัญญเดียรถียพึงกล่าว
อย่างนี้ว่า ดุรอาวโส ก็เบื้องหน้าแต่มรณะ สัตว์ย่อมมีด้วย ย่อมไม่มีด้วย
สิ่งนี้แหละจริง สิ่งอื่นเปล่าหรือ ดังนี้ ดุรจนทะ พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย
ผู้มิวาทะอย่างนี้ อันพวกเธอพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ดุรอาวโส แม้ข้อนี้พระผู้มีพระภาค
มิได้ทรงพยากรณ์ไว้ว่า เบื้องหน้าแต่มรณะ สัตว์ย่อมมีด้วย ย่อมไม่มีด้วย สิ่งนี้
แหละจริง สิ่งอื่นเปล่า ดุรจนทะ ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล คือการที่พวกปริพาชก
อัญญเดียรถียพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ดุรอาวโส ก็เบื้องหน้าแต่มรณะ สัตว์ย่อม
มีหามิได้ ย่อมไม่มีก็หาไม่ สิ่งนี้แหละจริง สิ่งอื่นเปล่าหรือ ดังนี้ ดุรจนทะ
พวกปริพาชกอัญญเดียรถียผู้มิวาทะอย่างนี้ อันพวกเธอพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ดุรอาวโส
แม้ข้อนี้พระผู้มีพระภาคมิได้ทรงพยากรณ์ไว้ว่า เบื้องหน้าแต่มรณะ สัตว์ย่อม
มีก็หามิได้ ย่อมไม่มีก็หาไม่ สิ่งนี้แหละจริง สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้ ฯ

[๑๒๒] ดุรจนทะ ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล คือการที่พวกปริพาชก
อัญญเดียรถียพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ดุรอาวโส ก็เพราะเหตุไร ข้อนี้พระสมณโคดม
จึงไม่ได้ทรงพยากรณ์ไว้แล้ว ดุรจนทะ พวกปริพาชกอัญญเดียรถียผู้มิวาทะอย่างนี้
อันพวกเธอพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ดุรอาวโส เพราะว่าข้อนี้ไม่ประกอบด้วยอรรถ
ไม่ประกอบด้วยธรรม ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย
เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความ
ตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน ฉะนั้น ข้อนี้พระผู้มีพระภาคจึงมิได้ทรงพยากรณ์ไว้
ดุรจนทะ ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล คือการที่พวกปริพาชกอัญญเดียรถียพึงกล่าว
พระสมณโคดมทรงพยากรณ์ไว้อย่างไรแล้ว ดุรจนทะ พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย
อย่างนี้ว่า ดุรอาวโสผู้มิวาทะอย่างนี้ อันพวกเธอพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ดุรอาวโส
พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ไว้ว่า นี้ทุกข์ ดุรอาวโส พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์
ไว้ว่า นี้ทุกขสมุทัย ดุรอาวโส พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ไว้ว่า นี้ทุกขนิโรธ
ดุรอาวโส พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ไว้ว่า นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ดังนี้แล ฯ

ดุรจนทะ ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล คือการที่พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย
พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ดุรอาวโส ก็เพราะเหตุไร ข้อนี้พระสมณโคดมจึงได้ทรง
พยากรณ์ไว้แล้ว ดุรจนทะ พวกปริพาชกอัญญเดียรถียผู้มิวาทะอย่างนี้ อันพวกเธอ
พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ดุรอาวโส เพราะว่าข้อนี้เป็นสิ่งที่ประกอบด้วยอรรถ ประกอบ
ด้วยธรรม ข้อนี้เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ย่อมเป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อ
ความคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความ
ตรัสรู้ เพื่อพระนิพพานโดยส่วนเดียว ฉะนั้นข้อนี้ พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรง
พยากรณ์ไว้ดังนี้ ฯ

[๑๒๓] ดุรจนทะ ทิฐินิสัยแม่เหล้าได อันประกอบด้วยส่วนเบื้องต้น
ทิฐินิสัยแม่เหล้านั้นแล เราได้พยากรณ์ไว้แล้ว ทิฐินิสัยเหล้านั้น เราพึงพยากรณ์
ด้วยประการใด และเราไม่พึงพยากรณ์ด้วยประการใด โฉนเราจักพยากรณ์ทิฐิ
นิสัยเหล้านั้นกะพวกอัญญเดียรถียเหล้าในข้อนั้นแล้ว ดุรจนทะ ทิฐินิสัยแม่
เหล้าได อันประกอบด้วยส่วนเบื้องต้นปลาย ทิฐินิสัยแม่เหล้านั้น เราได้พยากรณ์
แล้วกะพวกเธอ ทิฐินิสัยเหล้านั้น เราพึงพยากรณ์ด้วยประการใด และเราไม่พึง
พยากรณ์ด้วยประการใด โฉนเราจักไม่พยากรณ์ทิฐินิสัยเหล้านั้นกะพวกเธอ ใน
ข้อนั้นแล้ว ดุรจนทะ ทิฐินิสัยทั้งหลายอันประกอบด้วยส่วนเบื้องต้น ที่เราได้
พยากรณ์กะพวกเธอ โดยประการที่เราพึงพยากรณ์ และโดยประการที่เราไม่พึง
พยากรณ์เป็นโฉน ดุรจนทะ มีสมณพราหมณ์บางพวก ผู้มิวาทะอย่างนี้ ผู้มี

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค

หรืออย่างนี้ว่า อตฺตาและโลกเที่ยง สิ่งนี้แหละจริง สิ่งอื่นเปล่า ดูกรจุนทะ อนึ่ง
สมณพราหมณ์บางพวก ผู้มีวิาทะอย่างนี้ ผู้มีทิฐิอย่างนี้ว่า อตฺตาและโลกไม่เที่ยง
สิ่งนี้แหละจริง สิ่งอื่นเปล่า . . . อตฺตาและโลกเที่ยงด้วย ไม่เที่ยงด้วย อตฺตา
และโลก สัตว์ทำได้เอง อตฺตาและโลกผู้อื่นทำให้ อตฺตาและโลก สัตว์
ทำได้เองด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย อตฺตาและโลก สัตว์มิได้ทำเอง และผู้อื่นมิ
ได้ทำ เกิดขึ้นลอยๆ สุขและทุกข์เที่ยง สุขและทุกข์ไม่เที่ยง สุข
และทุกข์เที่ยงด้วย ไม่เที่ยงด้วย สุขและทุกข์เที่ยงก็หามิได้ ไม่เที่ยงก็หามิได้ . . .
. สุขและทุกข์ สัตว์ทำได้เอง สุขและทุกข์ ผู้อื่นทำให้ สุขและทุกข์
สัตว์ทำได้เองด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย สุขและทุกข์สัตว์มิได้ทำเองด้วย ผู้อื่นมิได้ทำ
ให้ด้วย เกิดขึ้นลอยๆ สิ่งนี้แหละจริง สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้ ฯ

[๑๒๔] ดูกรจุนทะ ในสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใด
ผู้มีวิาทะอย่างนี้ ผู้มีทิฐิอย่างนี้ว่า อตฺตาและโลกเที่ยง สิ่งนี้แหละจริง สิ่ง
อื่นเปล่า ดังนี้ เราเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว กล่าวอย่างนี้ว่า ดูกร
อาวโส มียูหรือหนอแล คำนี้อันท่านทั้งหลายกล่าวว่า อตฺตาและโลกเที่ยง
ดังนี้ และสมณพราหมณ์เหล่านั้น ได้กล่าวคำใดอย่างนี้ว่า สิ่งนี้แหละจริง สิ่ง
อื่นเปล่า ดังนี้ เราย่อมไม่คล้อยตามคำนั้นของสมณพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อนั้นเพราะ
เหตุไร ดูกรจุนทะ เพราะว่า ในสมณพราหมณ์เหล่านั้น สัตว์จำพวกหนึ่งแม้
เป็นผู้มีสัญญาเป็นอย่างอื่นมียู ดูกรจุนทะ ด้วยบัญญัติแม่นั้นแล เราไม่พิจารณา
เห็นผู้สมาสมอตนเลย ผู้ยิ่งกว่าจักมีแต่ที่ไหน เราผู้เดียวเป็นผู้ยิ่งในบัญญัติที่เป็น
อริบัญญัตินี้โดยแท้แล ฯ

[๑๒๕] ดูกรจุนทะ ในสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใด
เป็นผู้มีวิาทะอย่างนี้ เป็นผู้ที่มีทิฐิอย่างนี้ว่า อตฺตาและโลกไม่เที่ยง สิ่งนี้แหละจริง
สิ่งอื่นเปล่า อตฺตาและโลกเที่ยงด้วย ไม่เที่ยงด้วย อตฺตาและโลกเที่ยงก็
หามิได้ ไม่เที่ยงก็หามิได้ อตฺตาและโลก อันสัตว์ทำได้เอง อตฺตาและโลก
ผู้อื่นทำให้ อตฺตาและโลก สัตว์ทำได้เองด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย อตฺตาและโลก
สัตว์มิได้ทำเอง และผู้อื่นมิได้ทำให้เกิดขึ้นลอยๆ สุขและทุกข์เที่ยง สุข
และทุกข์ไม่เที่ยง สุขและทุกข์เที่ยงด้วย ไม่เที่ยงด้วย สุขและทุกข์เที่ยงก็
หามิได้ ไม่เที่ยงก็หามิได้ สุขและทุกข์ สัตว์ทำได้เอง สุขและทุกข์ผู้อื่น
ทำให้ สุขและทุกข์ สัตว์ทำได้เองด้วย ให้ผู้อื่นทำให้ด้วย สุขและทุกข์
สัตว์มิได้ทำเองด้วย ผู้อื่นมิได้ทำให้ด้วย เกิดขึ้นลอยๆ สิ่งนี้แหละจริง สิ่ง
อื่นเปล่า เราเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว กล่าวอย่างนี้ว่า มียูหรือหนอแล
คำนี้อันท่านทั้งหลายกล่าวว่า สุขและทุกข์ สัตว์มิได้ทำเองด้วย ผู้อื่นมิได้ทำให้
ด้วย เกิดขึ้นลอยๆ และสมณพราหมณ์เหล่านั้น ได้กล่าวคำใดเลยอย่างนี้ว่า สิ่ง
นี้แหละจริง สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้ เราย่อมไม่คล้อยตามคำนั้น ของสมณพราหมณ์
เหล่านั้น ชื่อนั้นเพราะเหตุไร ดูกรจุนทะ เพราะว่าในสมณพราหมณ์เหล่านั้น
สัตว์จำพวกหนึ่ง แม้เป็นผู้มีสัญญาเป็นอย่างอื่นมียู ดูกรจุนทะ ด้วยบัญญัติ
แม่นั้นแล เราไม่พิจารณาเห็นผู้สมาสมอตนเลย ผู้ยิ่งกว่าจักมีแต่ที่ไหน เราผู้เดียว
เป็นผู้ยิ่งในบัญญัติที่เป็นอริบัญญัติโดยแท้แล ฯ

ดูกรจุนทะ ทิฐินิสัยอันประกอบด้วยส่วนเบื้องต้นเหล่านี้แล ที่เราได้
พยากรณ์กะพวกเธอ โดยประการที่เราพึงพยากรณ์ และโดยประการที่เราไม่พึง
พยากรณ์ โฉนเรจักพยากรณ์ทิฐินิสัยเหล่านั้นกะพวกเธอ ในข้อนั้นแล้ว ฯ

[๑๒๖] ดูกรจุนทะ ทิฐินิสัยทั้งหลายอันประกอบด้วยส่วนเบื้องปลาย
ที่เราได้พยากรณ์กะพวกเธอ โดยประการที่เราพยากรณ์แล้ว และโดยประการที่
เราไม่พึงพยากรณ์ เป็นโฉน ดูกรจุนทะ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวิาทะ
อย่างนี้ ผู้มีทิฐิอย่างนี้ว่า เบื้องหน้าแต่ภพ อตฺตามีรูป หาโรคมิได้ สิ่ง
นี้แหละจริง สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้ ดูกรจุนทะ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ผู้มีวิาทะ
อย่างนี้ ผู้มีทิฐิอย่างนี้ว่า เบื้องหน้าแต่ภพ อตฺตาไม่มีรูป อตฺตามีรูปด้วย
ไม่มีรูปด้วย อตฺตามีรูปก็หามิได้ ไม่มีรูปก็หามิได้ อตฺตามีสัญญา . . .
. อตฺตาไม่มีสัญญา อตฺตามีสัญญาด้วย ไม่มีสัญญาด้วย อตฺตามีสัญญาก็หา
มิได้ ไม่มีสัญญาก็หามิได้ อตฺตาย่อมขาดสูญ ย่อมพินาศ ย่อมไม่มี สิ่ง
นี้แหละจริง สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้ ดูกรจุนทะ ในสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณ-

*พราหมณ์เหล่าใด เป็นผู้มีวิาทะอย่างนี้ เป็นผู้ที่มีทิฐิอย่างนี้ว่า เบื้องหน้าแต่ภพ
อตฺตามีรูป หาโรคมิได้ สิ่งนี้แหละจริง สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้ เราเข้าไปหา
สมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว กล่าวอย่างนี้ว่า ดูกรอาวโส มียูหรือหนอแล
คำนี้อันท่านทั้งหลายกล่าวว่า เบื้องหน้าแต่ภพ อตฺตามีรูป หาโรคมิได้ และ
สมณพราหมณ์เหล่านั้นกล่าวคำใดเลย อย่างนี้ว่า สิ่งนี้แหละจริง สิ่งอื่นเปล่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ดังนี้ เราย่อมไม่คล้อยตามคำนั้น ของสมณพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อนั้นเพราะ
เหตุไร ดูกรจุนทะ เพราะว่า ในสมณพราหมณ์เหล่านั้น สัตว์พวกหนึ่งแม้เป็น
ผู้มีสัญญาเป็นอย่างอื่นมียอยู่ ดูกรจุนทะ ด้วยบัญญัติแม่นี้แล เราไม่พิจารณาเห็น
ผู้สมาสมอตนเลย ผู้ยิ่งกว่าจักมีแต่ที่ไหน เราผู้เดียวเป็นผู้ยิ่งในบัญญัติที่เป็น
อริบัญญัตินี้โดยแท้แล ฯ

[๑๒๓] ดูกรจุนทะ ในสมณพราหมณ์เหล่านั้น สมณพราหมณ์เหล่าใด
เป็นผู้มีวาทยะอย่างนี้ เป็นผู้มิทิวาญญานี้ว่า เบื้องหน้าแต่ภรรษา อตตานิไม่มีรูป . . .
อตตานิมีรูปด้วย ไม่มีรูปด้วย . . . อตตานิมีรูปก็หาไม่ได้ ไม่มีรูปก็หาไม่ได้ . . . อตตานิ
สัญญา . . . อตตานิสัญญาด้วย ไม่มีสัญญาด้วย . . . อตตานิสัญญาก็หาไม่ได้ ไม่มี
สัญญาก็หาไม่ได้ . . . เบื้องหน้าแต่ภรรษา อตตานิยอมขาดสูญ ย่อมพินาศ ย่อมไม่มี
สิ่งนี้แหละจริง สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้ เราเข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้นแล้วกล่าว
อย่างนี้ว่า ดูกรอาวุโส มียอยู่หรือหนอแล คำนี้อันท่านทั้งหลายกล่าวว่า
เบื้องหน้าแต่ภรรษา ตนยอมขาดสูญ ย่อมพินาศ ย่อมไม่มี และสมณพราหมณ์
เหล่านั้นกล่าวคำใดแลอย่างนี้ว่า สิ่งนี้แหละจริง สิ่งอื่นเปล่า ดังนี้ เราไม่คล้อย
ตามคำนั้นของสมณพราหมณ์เหล่านั้น ชื่อนั้นเป็นเพราะเหตุไร ดูกรจุนทะ
เพราะว่า ในสมณพราหมณ์เหล่านั้น สัตว์พวกหนึ่งแม้เป็นผู้มีสัญญาเป็นอย่างอื่น
มียอยู่ ดูกรจุนทะ ด้วยบัญญัติแม่นี้แล เราไม่พิจารณาเห็นผู้สมาสมอตนเลย
ผู้ยิ่งกว่าจักมีแต่ที่ไหน เราผู้เดียวเป็นผู้ยิ่งในบัญญัติที่เป็นอริบัญญัตินี้ โดยแท้แล
ดูกรจุนทะ ที่ฐินิสัยอันประกอบด้วยส่วนเบื่องปลายเหล่านั้นแล ที่เราได้พยากรณ์
กะพวกเธอ โดยประการที่เราพึงพยากรณ์ และโดยประการที่เราไม่พึงพยากรณ์
เพราะฉะนั้น โฉนเรจักพยากรณ์ที่ฐินิสัยเหล่านั้นกะพวกเธอในชื่อนั้นเล่า ฯ

[๑๒๔] ดูกรจุนทะ สติปิฎกฐาน ๔ ประการ อันเราแสดงแล้ว บัญญัติ
แล้วอย่างนี้ เพื่อละ เพื่อกล่าวซึ่งที่ฐินิสัย อันประกอบด้วยส่วนเบื่องต้น
เหล่านั้นด้วย ซึ่งที่ฐินิสัยอันประกอบด้วยส่วนเบื่องปลาย เหล่านี้ด้วย ๔ ประการ
เป็นโฉน ดูกรจุนทะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายเนื่องๆ
อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย
ได้ ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายเนื่องๆ อยู่ มีความเพียร มี
สัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ย่อมพิจารณา
เห็นจิตในจิตเนื่องๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌา
และโทมนัสในโลกเสียได้ ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายเนื่องๆ อยู่
มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้
ดูกรจุนทะ สติปิฎกฐาน ๔ ประการเหล่านี้ อันเราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วอย่างนี้
เพื่อละ เพื่อกล่าวซึ่งที่ฐินิสัยอันประกอบด้วยส่วนเบื่องต้นเหล่านั้นด้วย ซึ่ง
ที่ฐินิสัยอันประกอบด้วยส่วนเบื่องปลายเหล่านั้นด้วย ดังนี้แล ฯ

[๑๒๕] ก็โดยสมัยนั้นแล พระอุปทานะผู้มีอายุ ยืนถายอยู่จนพัด
พระผู้มีพระภาค ณ เบื้องพระปฐมฐานงค์ ครั้นนั้นแล พระอุปทานะผู้มีอายุ ได้
กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า นาอัศจรรย์พระเจ้าข้า ไม่เคยมีแล้ว พระเจ้าข้า
ธรรมปริยายนี้ นำเลื่อมใสในก พระเจ้าข้า ธรรมปริยายนี้ นำเลื่อมใสตัก
พระเจ้าข้า ธรรมปริยายนี้มีนามว่ากระไร พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า
ดูกรอุปทานะ เพราะฉะนั้นแล เธอจงทรงจำธรรมปริยายนี้ไว้เถิดว่า "ปาสาทิกะ"
ดังนี้เถียว ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว พระอุปทานะผู้มีอายุ ยินดี
ชื่นชมพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ดังนี้แล ฯ

จบ ปาสาทิกสูตร ที่ ๖

๓. ลักขณสูตร (๓๐)

[๑๓๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของ
ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัส
เรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระมหากษัตริย์
สมบูรณด้วยมหาปรีศลลักษณะ ๓๒ ประการเหล่านี้ ย่อมมีคติเป็นสองเท่านั้น
ไม่เป็นอย่างอื่น คือ ถ้าครองเรือน จะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็น
พระราชาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะ
แล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ จักรแก้ว ช้าง
แก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว กฤหบดีแก้ว ปริณายกแก้วเป็นที่ ๗

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าพัน ล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์
สามารถย้ายเสนาของข้าศึกได้ พระองค์ทรงชำนะโดยธรรม โดยเสมอ มิต้องใช้
ศาสตรา มิต้องใช้อาวุธ มิได้มีเสนียด ครอบครองแผ่นดิน มีสาครเป็น
ขอบเขต มิได้มีเสาเขื่อน มิได้มีนินมิต ไม่มีเสี้ยนหนาม สำเร็จ แพร่หลาย
มีความเกษม สำราญ ถ้าเสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันต์-

* สัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคา คือ กิเลสอันเปิดแล้วในโลก ดุรภิกษุทั้งหลาย
มหาปรีสลักษณะ ๓๒ ประการนั้น เป็นโฉน ซึ่งพระมหาบุรุษประกอบแล้วย่อม
มีคติเป็นสองเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ ถ้าครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้า-

* จักรพรรดิ ฯลฯ หนึ่ง ถ้าพระมหาบุรุษนั้น เสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิต จะ
ได้เป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก ดุร
ภิกษุทั้งหลาย พระมหาบุรุษในโลกนี้

๑. มีพระบาทประดิษฐานเป็นอันดี ภิกษุทั้งหลาย การที่พระมหาบุรุษ
มีพระบาทประดิษฐานเป็นอันดี นี้เป็นมหาปรีสลักษณะของมหาบุรุษ ฯ

๒. ณ พื้นภายใต้ฝ่าพระบาท ๒ ของพระมหาบุรุษ มีจักรเกิดขึ้น มีซี่ก้า
ข้างละพัน มีกง มีดุม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง ภิกษุทั้งหลาย แม้การที่พื้น
ภายใต้ฝ่าพระบาททั้ง ๒ ของพระมหาบุรุษ มีจักรเกิดขึ้น มีซี่ก้าข้างละพัน มีกง
มีดุม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง นี้ก็มหาปรีสลักษณะของพระมหาบุรุษ ฯ

๓. มีสันพระบาทยาว ฯ

๔. มีพระองค์ลึยาว ฯ

๕. มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม ฯ

๖. มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายดุจดาว ฯ

๗. มีพระบาทเหมือนสังข์คว่ำ ฯ

๘. มีพระขงฆ์รียาวดุจแข้งเนื้อทราย ฯ

๙. เสด็จสถิตยืนอยู่มิได้น้อมลง เอาฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองลูบคลำได้ถึง
พระขานทั้งสอง ฯ

๑๐. มีพระคุษะเร้นอยู่ในฝัก ฯ

๑๑. มีพระฉวีวรรณจวรณะแห่งทองคำ คือ มีพระตะจะ ประดุจหุ้ม
ด้วยทอง ฯ

๑๒. มีพระฉวีละเอียด เพราะพระฉวีละเอียด ฐลิละเองจึงมีติดอยู่ใน
พระกายได้ ฯ

๑๓. มีพระโลมชาติเส้นหนึ่งๆ เกิดในขมละเส้นๆ ฯ

๑๔. มีพระโลมชาติมีปลายขึ้นช้อยขึ้นข้างบน มีสีเขียว มีสีเหมือนดอก
อัญชัญ ขดเป็นกนกเกลือกษณาวุธ ฯ

๑๕. มีพระกายตรงเหมือนกายพรหม ฯ

๑๖. มีพระมังสะเต็มในที่ ๓ สถาน ฯ

๑๗. มีกึ่งพระกายท่อนบนเหมือนกึ่งกายท่อนหน้าของสีหะ ฯ

๑๘. มีระหว่างพระอังสะเต็ม ฯ

๑๙. มีปริมณฑลดุจไม้ไผ่โครธ วาของพระองค์เท่ากับพระกายของพระองค์
พระกายของพระองค์ก็เท่ากับวาของพระองค์ ฯ

๒๐. มีลำพระศอกกลมเท่ากัน ฯ

๒๑. มีปลายเส้นประสาทสำหรับนารสอาหารอันดี ฯ

๒๒. มีพระหนุดคางราชสีห์ ฯ

๒๓. มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ ฯ

๒๔. มีพระทนต์เรียบเสมอกัน ฯ

๒๕. มีพระทนต์ไม่ห่าง ฯ

๒๖. มีพระทาสะขาวงาม ฯ

๒๗. มีพระชีวหาใหญ่ ฯ

๒๘. มีพระสรเสียงดุจเสียงแห่งพรหม ตรัสมีสำเนียงดังนกกรวิก ฯ

๒๙. มีพระเนตรดำสนิท [ดำคม] ฯ

๓๐. มีดวงพระเนตรดุจดาวแห่งโค ฯ

๓๑. มีพระอุณาโลมบังเกิด ณ ระหว่างพระขนง มีสีขาวอ่อน คว
เปรียบด้วยนุ่น ฯ

๓๒. มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบพระพักตร์ ฯ

ดุรภิกษุทั้งหลาย แม้การที่พระมหาบุรุษ มีพระเศียรดุจประดับด้วยกรอบ
พระพักตร์นี้ ก็เป็นมหาปรีสลักษณะของพระมหาบุรุษนั้น ฯ

ดุรภิกษุทั้งหลาย มหาปรีสลักษณะ ๓๒ ประการเหล่านี้แล ทีมหาบุรุษ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทิมนิกาย ปาฏิกวรรค
ประกอบแล้ว ย่อมเป็นเหตุให้มคฺติเป็นสองเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ ถ้าครอง
เรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ อนึ่งถ้าพระมหาบุรุษนั้นออกจากเรือนทรง
ผนวชเป็นบรรพชิต จะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอัน
เปิดแล้วในโลก ภิกษุทั้งหลาย พวกฤาษีแม้เป็นภายนอก ย่อมทรงจําหาปริส-

*ลักษณะของพระมหาบุรุษ ๓๒ เหล่านี้ได้ แต่ฤาษีทั้งหลายนั้น ย่อมไม่ทราบว่
เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก สัตว์ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนี้
อันตนทำสั่งสมพอกพูนไปบุลย สัตว์ที่บำเพ็ญกุศลกรรมนั้น ย่อมครอบงำเทวดา
ทั้งหลายอื่นในโลกสวรรค์ โดยสถาน ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ ความสุข
ทิพย์ ยศทิพย์ ความเป็นอริบดินทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์
และโณภูมิติพย์ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อม
ได้เฉพาะ ซึ่งมหาปริสลักษณะนี้ ฯ

[๑๓๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน เป็นผู้สมทานมโนในกุศลธรรม มีสมทานไม่ถอยหลังในกายสุจริต
ในวจีสจฺริต ในมโนสจฺริต ในการบำเพ็ญทาน ในการสมทานศีล ในการรักษา
อุโบสถ ในการปฏิบัติในมารดา ในการปฏิบัติในบิดา ในการปฏิบัติในสมณะ
ในการปฏิบัติในพรหม ในความเป็นผู้เคารพต่อผู้ใหญ่ในสกุลและในธรรมเป็น
อริกุลอื่น ๆ ตถาคตย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก
เพราะกรรมนั้น อันตนทำสั่งสม พอกพูนไปบุลย ตถาคตย่อมครอบงำเทวดา
ทั้งหลายอื่นในโลกสวรรค์ โดยสถาน ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ ความสุข
ทิพย์ ยศทิพย์ ความเป็นอริบดินทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์
และโณภูมิติพย์ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้ว มาถึงความเป็นอย่างนี้ ย่อม
ได้เฉพาะซึ่งมหาปริสลักษณะนี้ ฯ

[๑๓๒] พระมหาบุรุษนั้น มีพระบาทตั้งอยู่เฉพาะเป็นอันดี คือทรง
เหยียบพระบาทเสมอกันบนพื้น ทรงยกพระบาทขึ้นก็เสมอกัน ทรงจดภาคพื้นด้วย
ฝ่าพระบาททุกส่วนเสมอกัน พระมหาบุรุษสมบุรณด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ครอง
เรือนจะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิดำรงอยู่ในธรรม เป็นพระราชาโดยธรรม เป็นอิสระ
ในแผ่นดินมีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชานะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง
สมบุรณด้วยรัตน ๗ ประการ คือ จักรรัตน์ หัสติรัตน์ อัสวรัตน์ มณีรัตน์
อิตถีรัตน์ ฤๅษีรัตน์ ปริณายกรัตน์เป็นที่ ๗ และมีพระราชโอรสมากกว่าพัน
ล้วนเป็นผู้เฉลียวฉลาด มีพระรูปสมเป็นวิรัชตรีย์ สามารถย้ายเสนาแห่งปรปักษ์
เสียได้ และพระมหาบุรุษนั้นทรงชนะโดยธรรมมิต้องใช้อาวุธยา มิต้องใช้ศาสตรา
ปกครองแผ่นดินมีสาครเป็นขอบเขต มิได้มีเสนาเขื่อน มิได้มีนินิต ไม่มีเสี้ยน
หนาม มังคังแพร่หลาย มีความเกษมสำราญ มิได้มีเสนียด เมื่อเป็นพระราชจะ
ได้อะไร เมื่อเป็นพระราชจะได้ผลข้อนี้ คือ ไม่มีใครๆ ที่เป็นมนุษย์ ซึ่งเป็น
ข้าศึกศัตรูจะพึงข่มได้ อนึ่ง ถ้าพระมหาบุรุษนั้นออกจากเรือนทรงผนวชเป็นบรรพ-

*ชิต จะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก
เมื่อเป็นพระพฺรหฺมเจาจะได้อะไร เมื่อเป็นพระพฺรหฺมเจาจะได้อะไร ข้อนี้ คือ ไม่มี
เหล่าข้าศึกศัตรูภายในหรือภายนอก คือ ราคะ โทสะ โมหะ หรือสมณพราหมณ์
เทวดา มาร พรหม ใครๆ ในโลกจะพึงข่มได้ พระผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความ
นี้ไว้ พระโบริภคณเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ในพระลักษณะนั้นว่า ฯ

[๑๓๓] พระมหาบุรุษยินดีในวจีสจฺริต ในธรรม [กุศลกรรมบถ] ความ

ฝึกตน ความสำรวม ความเป็นผู้สะอาด ศีลที่เป็นอาลัย
อุโบสถกรรม ความไม่เบียดเบียนเหล่าสัตว์ และกรรมอันไม่
สาหัส สมทานแล้วมั่นคง ทรงประพฤติมาแล้วอย่างรอบคอบ
เพราะกรรมนั้น พระมหาบุรุษจึงหลีกไปสู่ไตรทิพย์ เสวย
ความสุขและสมบัติเป็นที่ผลิตเพลียนินดี จุติจากไตรทิพย์แล้ว
เวียนมาในโลกนี้ เหยียบปรฐพีด้วยฝ่าพระบาทอันเรียบ พาก
พราหมณ์ผู้ทำนายพระลักษณะมาประชุมกันแล้วทำนายว่า พระ-

*ราชกุมารนี้มีฝ่าพระบาทประดิษฐานเรียบ เป็นคฤหัสถ์หรือ
บรรพชิต ก็ไม่มีใครข่มได้ พระลักษณะนั้นย่อมเป็นนิมิตสอง
เนื้อความนั้น พระราชกุมารนี้ เมื่ออยู่ครองฆราวาส ไม่มีใคร
สามารถข่มได้ มีแต่ครอบงำพวกปรปักษ์เหล่าศัตรูมีอาจย่ำยีได้
ใครๆ ที่เป็นมนุษย์ในโลกนี้หาข่มได้ไม่ เพราะผลแห่งกุศล
กรรมนั้น ถ้าพระราชกุมารเช่นนั้น เข้าถึงบรรพชา ทรงยินดี
ยิ่งด้วยความพอใจในเนกขัมมะ จะมีพระปรีชาเห็นแจ่มแจ้ง
เป็นอัครบุคคฺล ไม่ถึงความเป็นผู้อื่นใครๆ ข่มได้ ย่อมเป็นผู้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
สูงสุดกว่านรชน อันนี้แลเป็นธรรมชาติของพระกุมารนั้น ฯ

[๑๓๔] ดูกิริยาทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน ได้เป็นผู้นำความสุขมาให้แก่ชนเป็นอันมาก บรรเทาภัยคือความ
หวาดกลัวและความหวาดเสียว จัดการรักษาปกครองป้องกันโดยธรรม และ
บำเพ็ญทานพร้อมด้วยวัตถุอื่นเป็นบริวาร เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อม
เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้นอันตนทำสั่งสม พอกพูน ไพบูลย์ ฯ

ตถาคตย่อมครอบงำเทวดาทั้งหลายอื่นในโลกสวรรค์โดยสถาน ๑๐ คือ
อายุทิพย์ วรรณทิพย์ ความสุขทิพย์ ยศทิพย์ ความเป็นอธิปัตติทิพย์ รูปทิพย์
เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ และโภกฐัพพทิพย์ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้น
แล้ว มาถึงความเป็นอย่างนี้ย่อมได้เฉพาะซึ่งมหาปรีสลักษณะนี้ คือ ในฝ่าพระ
บาททั้ง ๒ มีจักรเกิดเป็นอันมาก มีซี่ก้าฟันหนึ่ง มีกง มีดุม บริบูรณ์ด้วยอาการ
ทั้งปวง มีระหว่างอันกุศลกรรมแบ่งเป็นอันดี พระมหาบุรุษสมบุรณ์ด้วยลักษณะนั้น
ถ้าอยู่ครองเรือน จะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้อะไร
เมื่อเป็นพระราชาจะได้ผลข้อนี้ คือ มีบริวารมาก คือ มีบริวารเป็นพรหมณ์ เป็น
คฤหบดี เป็นชาวนิกม เป็นชาวชนบท เป็นโหราจารย์ เป็นมหาอำมาตย์ เป็น
กองทหาร เป็นนายประตุ เป็นอำมาตย์ เป็นบริษัท เป็นเจ้า เป็นเศรษฐี เป็น
ราชกุมาร ถ้าพระมหาบุรุษนั้นออกจากเรือนทรงผนวชเป็นบรรพชิต จะเป็นพระ
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก เมื่อเป็นพระ
พุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้ผลข้อนี้ คือ มีบริวารมาก คือ มี
บริวารเป็นภิกษุ เป็นภิกษุณี เป็นอุบาสก เป็นอุบาสิกา เป็นเทวดา เป็นมนุษย์
เป็นอสูร เป็นนาค เป็นคนธรรพ์ พระผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความนี้ไว้ พระ
โบราณกเถระทั้งหลาย จึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ในพระลักษณะนั้นว่า

[๑๓๕] พระมหาบุรุษเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อนๆ ผู้นำความสุขมา
ให้แก่ชนมาก บรรเทาภัยคือ ความหวาดกลัวและความ
หวาดเสียว ขวนขวายในความคุ้มครองรักษาป้องกัน เพราะ
กรรมนั้น พระมหาบุรุษจึงหลีกไปสู่ไตรทิพย์ เสวยความสุข
และสมบัติเป็นที่ผลิตเพิลินยินดี ครั้นจุติจากไตรทิพย์แล้ว
เวียนมาในโลกนี้ ย่อมได้ลาจักรทั้งหลาย มีซี่ก้าฟันหนึ่ง มี
กง มีดุม โดยรอบ ในฝ่าพระบาททั้ง ๒ พวงพรหมณ์ผู้
ทำนวยลัษณะมาประชุมกันแล้วเห็นพระราชกุมารมีลักษณะอัน
เกิดด้วยบุญเป็นร้อยๆ แล้วทำนวยว่า พระราชกุมารนี้จักมี
บริวาร ย้ายเสียซึ่งศัตรู เพราะจักรทั้งหลายมีกงโดยรอบอย่าง
นั้น ถ้าพระราชกุมารเช่นนั้น ไม่เข้าถึงบรรพชา จะยังจักรให้
เป็นไป และปกครองแผ่นดิน มีภษัตรีย์ที่มียศมากเป็นอนันต์
ติดตามห้อมล้อมพระองค์ ถ้าและพระราชกุมารเช่นนั้นเข้าถึง
บรรพชา เป็นผู้ยินดีด้วยความพอใจในเนกขัมมะ จะมีพระ
ปรีชาเห็นแจ่มแจ้ง พวงเทวดา มนุษย์ อสูร ท้าวสักกะ
ยักษ์ คนธรรพ์ นาค วิหค และสัตว์ ๔ เท้า ที่มียศมากจะ
ห้อมล้อมพระองค์ผู้ไม่มีไครยิ่งกว่า อันเทวดาและมนุษย์บูชา
แล้ว ฯ

[๑๓๖] ดูกิริยาทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน ละปาณาติบาตแล้ว เว้นขาดจากปาณาติบาตแล้ว วางกัณเฑาะว์ วาง
ศาสตราแล้ว มีความละอาย มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่
ตถาคตย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรมนั้น
อันตนทำสั่งสมพอกพูน ไพบูลย์ ตถาคตย่อมครอบงำเทวดาทั้งหลายอื่นในโลก
สวรรค์ โดยสถาน ๑๐ คือ อายุทิพย์ วรรณทิพย์ ความสุขทิพย์ ยศทิพย์
ความเป็นอธิปัตติทิพย์ รูปทิพย์ เสียงทิพย์ กลิ่นทิพย์ รสทิพย์ และโภกฐัพพ-

*ทิพย์ ครั้นจุติจากโลกสวรรค์นั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้เฉพาะซึ่ง
มหาปรีสลักษณะ ๓ ประการ คือ สันพระบาทยาว ๑ มีนิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาท
ยาว ๑ มีพระกายตรงดั่งว่ากายแห่งพรหม ๑ พระมหาบุรุษนั้นสมบุรณ์ด้วยลักษณะ
ทั้งหลายนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชา
จะได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาได้ผลข้อนี้ คือ มีพระชนมายุยืนดำรงอยู่นาน ทรง
อภิบาลพระชนมายุยืนยาว ไม่มีใครๆ ที่เป็นมนุษย์ซึ่งเป็นข้าศึกศัตรูสามารถปลง
พระชนม์ชีพในระหว่างได้ ถ้าพระมหาบุรุษนั้นออกจากเรือนทรงผนวชเป็นบรรพชิต
จะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก เมื่อ
เป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้ผลข้อนี้ คือ มีพระชนมายุ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ยีนตำรายุณาน ทรงอภิบาลพระชนมายุยืนยาว ไม่มีข้าศึกศัตรูจะเป็นสมณะ
พราหมณ์ เทวดา พรหม มาร ใครๆ ในโลก สามารถปลงพระชนม์ชีพใน
ระหว่างได้ พระผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความนี้ไว้ พระโบราณกเถระทั้งหลาย จึง
กล่าวคาถาประพันธ์นี้ในพระลักษณะเหล่านั้นว่า

[๑๓๓] พระมหาบุรุษทรงทราบว่าการฆ่าอันเป็นเหตุให้สัตว์ตายว่าเป็น
ภัยแก่ตน ได้เป็นผู้เว้นขาดแล้ว เบื้องหน้าแต่ภพนี้ ได้ไป
แล้วสู่สวรรค์ เพราะกรรมที่ทรงประพฤติดีแล้วนั้น เสวยวิบาก
อันเป็นผลแห่งกรรมที่ทรงทำดีแล้วจตุ [จากสวรรค์] แล้วเวียน
มาในโลกนี้ ย่อมได้เฉพาะซึ่งลักษณะ ๓ ในโลกนี้ คือ มี
สันพระบาทยาวงาม ๑ พระกายเกิดดีตรงสวยาม ประหนึ่งว่า
กายพรหม มีพระพาหุขาม มีความเป็นหนุ่ม ทรวดทรงสวย
เป็นสุขตา ๑ มีนิ้วพระหัตถ์และนิ้วพระบาทยาวออดองปุยผ้าย ๑
พระชนกเป็นต้นทรงบำรุงพระราชกุมาร เพื่อให้มีพระชนมายุ
เป็นไปนาน เพราะพระองค์ทรงสมบุรณ์ด้วยปฐิลักษณะ ๓
ประการ ถ้าพระราชกุมารเป็นคฤหัสถ์ ก็จะทำให้พระชนม์ชีพ
เป็นไปนาน ถ้าทรงผนวชก็จะให้พระชนม์ชีพเป็นไปนานกว่านั้น
เพื่อให้วิสิและอิทธิเจริญไป พระลักษณะนั้นเป็นนิมิต เพื่อ
ความเป็นผู้มีชนมายุยืนด้วยประการดังนี้ ฯ

[๑๓๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน เป็นผู้ให้ของที่ควรเคี้ยวและของที่ควรบริโภคอันประณีตและมีรสอร่อย
และให้น้ำที่ควรชดควรดื่ม ตถาคตย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตาย
เพราะกายแตก เพราะกรรมนั้น อันตนทำ สังสม พอกพูน ไพบูลย์ ฯลฯ
ครั้นจตุจากโลกสวรรค์นั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้เฉพาะซึ่งมหาปฐิ
ลักษณะนี้ คือมีมัสสะอุมในที่ ๓ สถาน คือที่หลังพระหัตถ์ทั้ง ๒ ก็มีมัสสะอุม
ที่หลังพระบาททั้ง ๒ ก็มีมัสสะอุม ที่บนพระอังสาทั้ง ๒ ก็มีมัสสะอุม ที่ลำพระคอ
ก็มีมัสสะอุม พระมหาบุรุษสมบุรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ครองเรือน จะเป็น
พระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะได้รับ
ผลข้อนี้ คือ ย่อมเป็นผู้ได้ของที่ควรเคี้ยวและของที่ควรบริโภคอันประณีตและมี
รสอร่อย และได้ น้ำที่ควรชดควรดื่ม ถ้าพระมหาบุรุษนั้น ออกจากเรือนทรงผนวช
เป็นบรรพชิต จะเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้ว
ในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลข้อนี้
คือ ทรงได้ของที่ควรเคี้ยว และของที่ควรบริโภคอันประณีต และมีรสอร่อย
และทรงได้ น้ำที่ควรชดควรดื่ม พระผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความนี้ไว้ พระโบราณก
เถระทั้งหลาย จึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ในพระลักษณะนั้นว่า

[๑๓๕] พระมหาบุรุษอุดม เป็นผู้ให้ของที่ควรเคี้ยว และของที่ควร
บริโภค และน้ำที่ควรชดควรดื่ม มีรสอันเลิศ เพราะกรรมที่
ทรงประพฤติดีแล้วนั้น พระมหาบุรุษนั้น จึงบันเทิงใจอยู่ยาวนาน
ในสวนนั้นทวัน มาในโลกนี้ ย่อมได้มัสสะอุมเจ็ดแห่ง และ
ได้พื้นพระหัตถ์และพระบาทอ่อนนุ่ม บัณชิตผู้ฉลาดในนิมิต
แห่งลักษณะ กล่าวไว้เพื่อความเป็นผู้ได้ของควรเคี้ยวและ
โภชนะอันมีรส ลักษณะนั้น ไขว่จะสองอรรถ แม้แก่
พระมหาบุรุษผู้เป็นคฤหัสถ์เท่านั้น ถึงพระมหาบุรุษทรงผนวช ก็
ได้ชัชชโภชนะที่วิตถุณันเหมือนกัน พระองค์เป็นผู้ได้ของควร
เคี้ยวและโภชนะมีรสอันอุดม บัณชิตทั้งหลายกล่าวแล้วว่า
พระองค์เป็นผู้ตักกิเลสเป็นเครื่องผูกของคฤหัสถ์ทั้งปวงเสีย ฯ

[๑๔๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน เป็นผู้สงเคราะห์ประชาชนด้วยสังคหวัตถุ ๔ คือ การให้ การกล่าว
คำเป็นที่รัก การประพฤติให้เป็นประโยชน์ และความเป็นผู้มีตนเสมอ ตถาคต
ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรมนั้น อัน
ตนทำ สังสม พอกพูน ไพบูลย์ ฯลฯ ครั้นจตุจากโลกสวรรค์นั้นแล้วมาสู่ความเป็น
อย่างนี้ ย่อมได้เฉพาะซึ่งมหาปฐิลักษณะ ทั้ง ๒ นี้ คือ พระหัตถ์และ
พระบาทมีพื้นอ่อนนุ่ม ๑ และมีพระหัตถ์และพระบาทมีลายดังว่าร่างขาย ๑ พระ
มหาบุรุษสมบุรณ์ด้วยลักษณะทั้ง ๒ นั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักร-
*พรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาจะได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาจะได้รับผลข้อนี้ คือ
มีบริวารชนอันพระองค์ทรงสงเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี บริวารชนที่พระองค์ทรง
สงเคราะห์เป็นอย่างดีนั้น เป็นพราหมณ์ เป็นคฤหบดี เป็นชาวนิคม เป็นชาว

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ชนบท เป็นโหราจารย์ เป็นมหาอำมาตย์ เป็นกองทหาร เป็นนายประตู เป็น
อำมาตย์ เป็นบริษัท เป็นเจ้า เป็นเศรษฐี เป็นราชกุมาร ถ้าพระมหากษัตริย์
ออกจากเรือนทรงผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มี
หลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็นพระ
พุทธเจ้าจะได้รับผลข้อนี้ คือ มีบริวารชนอันพระองค์ทรงสงเคราะห์แล้วเป็นอย่างดี
ดี บริวารชนที่พระองค์ทรงสงเคราะห์เป็นอย่างดีนั้น เป็นภิกษุ เป็นภิกษุณี เป็น
อุบาสก เป็นอุบาสิกา เป็นเทวดา เป็นมนุษย์ เป็นอสุร เป็นนาค เป็นคน
ธรรพ์ พระผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความนี้ไว้ พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถา
ประพันธ์นี้ในพระลักษณะเหล่านั้นว่า

[๑๔๑] พระมหากษัตริย์ ทำแล้ว ประพฤติแล้ว ซึ่งการให้ ๑ ซึ่ง
ความเป็นผู้ประพฤติให้เป็นประโยชน์ ๑ ซึ่งความเป็นผู้กล่าว
คำเป็นที่รัก ๑ ซึ่งความเป็นผู้มีพระจิตเสมอกัน ๑ ให้
เป็นความสงเคราะห์อย่างดีแก่ชนเป็นอันมาก ย่อมไปสู่สวรรค์
ด้วยคุณอันตนมิได้ดูหมิ่น จุตี [จากสวรรค์] แล้วเวียนมาใน
โลกนี้ เป็นพระกษัตริย์ยังหนุ่มแน่นงดงาม ย่อมได้เฉพาะซึ่ง
ความเป็นผู้มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่มด้วย ซึ่งความ
เป็นผู้มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายเป็นร่างขายงามยิ่ง และ
มีส่วนสวณำชมด้วย พระองค์มาสู่แผ่นดินนี้ มีบริวารชนอัน
พระองค์พึงตรวจตราและสงเคราะห์ดี ตรัสถ้อยคำเป็นที่น่ารัก
แสวงหาผลประโยชน์เกื้อกูลและความสุขให้ ทรงประพฤติ
ความดีมากมายที่พระองค์โปรดยิ่ง ถ้าพระองค์ทรงละความ
บริโศกการมารณทั้งปวงเป็นพระชินะตรัสธรรมกถาแก่ประชุม
ชน ประชุมชนก็จะสนองคำของพระองค์ เลื่อมใสยิ่งนัก ครั้น
พึงธรรมแล้ว ย่อมจะพากันประพฤติธรรมสมควรแก่ธรรม ฯ

[๑๔๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน เป็นผู้กล่าววาจาประกอบด้วยอรรถ ประกอบด้วยธรรม แนะนำประ
ชาชนเป็นอันมาก เป็นผู้แนะนำประโยชน์และความสุขมาให้แก่สัตว์ทั้งหลาย เป็น
ผู้บูชาธรรมเป็นปกติ ตถาคตย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะ
กายแตก เพราะกรรมนั้น อันตนทำ สังสม พอกพูน ไพบูลย์ ฯลฯ จุตีจาก
โลกสวรรค์นั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้เฉพาะซึ่งมหาปรีชาลักษณะ
๒ ประการนี้ คือมีพระบาทดุจสังข์ว่า ๑ มีพระโลมาชาติล้วนมีปลายซ้อนขึ้น
ข้างบนทุกๆ เส้น ๑ พระมหากษัตริย์สมบุรณด้วยลักษณะทั้ง ๒ นั้น ถ้าอยู่
ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาก็ได้อะไร เมื่อเป็น
พระราชาก็จะได้รับผลข้อนี้ คือ เป็นผู้เลิศประเสริฐ เป็นประธานสูงสุด ดีกว่า
หมูชนที่บริโศกการ ถ้าพระมหากษัตริย์ออกจากเรือนผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก เมื่อเป็น
พระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลข้อนี้ คือ เป็นผู้เลิศ
ประเสริฐ เป็นประธานสูงสุด ดีกว่าสรรพสัตว์ พระผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความนี้
ไว้ พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ในพระลักษณะเหล่านั้นว่า

[๑๔๓] พระมหากษัตริย์ พิจารณา ก่อน จึงกล่าวคำอันประกอบด้วยอรรถ
และธรรม แสดงแล้วจะประชาชนเป็นอันมาก เป็นผู้
แนะนำประโยชน์และความสุขมาให้แก่สัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้ไม่ตระหนี่
ได้เสียสละบูชาธรรมแล้ว พระองค์ย่อมไปสู่สุคติ บันเทิงอยู่
ในสุคตินั้น เพราะกรรมอันพระองค์ประพฤติดีแล้ว มาในโลก
นี้ ย่อมได้ลักษณะ ๒ ประการ เพื่อความเป็นผู้มีสุขอัน
อุดม พระมหากษัตริย์นั้น มีพระโลมาชาติมีปลายซ้อนขึ้นข้างบน
และมีพระบาทดำรงอยู่แล้วเป็นอันดี อันพระมังสะและโลหิต
ปิดบัง อันหนังหุ้มห่อแล้ว และมีพระเพลาเบื่องบนงาม พระ-

*มหากษัตริย์เช่นนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะถึงความเป็นผู้เลิศกว่าพวก
ที่บริโศกการ ไม่มีใครๆ ยิ่งกว่าพระองค์ทรงครอบงำชมพูทวีป
เสียสิ้น อนึ่ง หากพระองค์ทรงผนวช ก็จะทรงพระวิริยะอย่าง
ประเสริฐ ถึงความเป็นผู้เลิศกว่าสรรพสัตว์ ไม่มีใครๆ ยิ่งกว่า
พระองค์ได้ ทรงครอบงำโลกทั้งปวงอยู่ ฯ

[๑๔๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน เป็นผู้ตั้งใจสอนศีลปะ วิชชา จรณะ [ข้อที่ควรประพฤติ] หรือ
กรรม [ปัญญาเป็นเครื่องรู้ว่ามีกรรมเป็นของตน] ด้วยมนสิการว่า ทำไฉน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทิมนิกาย ปาฏิกวรรค
ชนทั้งหลายนี้พึงรู้เร็ว พึงสำเร็จเร็ว ไม่พึงล่าช้ามากนัก ตถาคตย่อมเข้าถึงสุดดี
โลกสววรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรมนั้น อันตนทำ สังสม
พอกพูน ไพบูลย์ ฯลฯ ครั้นจุติจากโลกสววรรคนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้
ย่อมได้เฉพาะซึ่งมหาปรีติลักษณะนี้ คือ มีพระขงษ์รียาวดังแข่งแห่งเนื้อทราย พระ-

* มหาบุรุษสมบุรณด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ
เมื่อเป็นพระราชาก็ได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาก็ได้รับผลข้อนี้ คือ จะทรงได้
เฉพาะซึ่งหัตถาภิวัตนะ อันคู่การแก่พระราช ซึ่งเป็นองค์แห่งเสนาของพระราช
และเครื่องราชูปโภคอันสมควรแก่พระราชโดยพลัน ฯลฯ ถ้าพระมหาบุรุษนั้น
ออกจากเรือนผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มี
หลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็น
พระพุทธเจ้าจะได้รับผลข้อนี้ คือจะทรงได้เฉพาะซึ่งจิวัตติปัจจัยอันสมควรแก่
สมณะ และจตุปริษทอนเป็นนองค์ของสมณะ และทรงได้บริขารเป็นสมณูปโภค
อันสมควรแก่สมณะโดยพลัน พระผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความนี้ไว้ พระโบราณก-

* เถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ในพระลักษณะนั้นว่า

[๑๔๕] พระมหาบุรุษปรารถนาอายุว่า ทำไฉน พวกศึกษาเหล่านี้จะรู้
แจ่มแจ้งเร็วในศีลปะ ในวิชา ในจรณะ และในกรรม และ
ควนบอกศีลปะที่ไม่เป็นไปเพื่อจะเบียดเบียนแก่ใครๆ ด้วย
ความตั้งใจว่า ผู้ศึกษาจะไม่ล่าช้ามากนัก ครั้นทำกัลการมมี
ความสุขเป็นผลนั้นแล้ว ย่อมได้พระขงษ์ทั้งคู่เป็นที่ชอบใจ มี
ทรวดทรงดี กลมกล่อม เป็นสุชาติ เรียวไปโดยลำดับ มี
โลมชาติมีปลายช้อยขึ้นข้างบน มีหนึ่งอันละเอียดหุ้มห่อแล้ว
บั้นทิตทั้งหลายชมพระมหาบุรุษนั้นว่า พระองค์มีพระขงษ์ดังว่า
แข่งแห่งเนื้อทราย และชมพระลักษณะ คือโลมชาติเส้นหนึ่งๆ
อันประกอบด้วยสมบัติที่ใครๆ ปรารถนา รวมเข้าไว้ในที่นี้
พระมหาบุรุษเมื่อยังไม่ทรงผนวช ก็ได้ลักษณะนั้น ในที่นี้
เร็วพลัน ถ้าพระมหาบุรุษเช่นนั้นเข้าถึงบรรพชา ทรงยินดียัง
แล้วด้วยความพอพระทัยในเนกขัมมะ มีพระปริชาเห็นแจ่มแจ้ง
ทรงพระวิริยะอดเยี่ยม จะทรงได้พระลักษณะเป็นอนุลอมแก่
พระลักษณะที่สมควรเร็วพลัน ฯ

[๑๔๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน เป็นผู้เข้าหาสมณะหรือพราหมณ์แล้วซักถามว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ
กรรมส่วนกุตลเป็นอย่างไร กรรมส่วนอกุตลเป็นอย่างไร กรรมส่วนที่มีโทษเป็น
อย่างไร กรรมส่วนที่ไม่มีโทษเป็นอย่างไร กรรมที่ควรเสพเป็นอย่างไร กรรมที่
ไม่ควรเสพเป็นอย่างไร กรรมอะไรข้าพเจ้าทำอยู่พึงเป็นไปเพื่อไม่เป็นประโยชน์
เพื่อทุกขตลอดกาลนาน อนึ่ง กรรมอะไรข้าพเจ้าทำอยู่พึงเป็นไปเพื่อเป็นประโยชน์
เพื่อสุขตลอดกาลนาน ตถาคตย่อมเข้าถึงสุดดีโลกสววรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะ
กายแตก เพราะกรรมนั้น อันตนทำ สังสม พอกพูน ไพบูลย์ ฯลฯ ครั้นจุติ
จากสววรรคนั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้เฉพาะซึ่งมหาปรีติลักษณะนี้
คือ มีพระฉวีสุขมละเอียด เพราะพระฉวีสุขมและละเอียด ฐลิละองมิตต
พระกายได้ พระมหาบุรุษสมบุรณด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็น
พระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาก็ได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาก็ได้รับ
ผลข้อนี้ คือ มีปัญญามาก ไม่มีบรรดาการโกศลชนผู้ใดผู้หนึ่งมีปัญหาเสมอ หรือ
มีปัญหาประเสริฐกว่าพระองค์ ถ้าพระมหาบุรุษนั้นออกจากเรือนผนวชเป็นบรรพชิต
จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก เมื่อ
เป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลข้อนี้ คือ มีพระปริชา
มาก มีพระปริชากว้างขวาง มีพระปริชาเร่ง มีพระปริชาอ่อนไหว มีพระปริชา
เฉียบแหลม มีพระปริชาทำลายกิเลส ไม่มีบรรดาสรรพสัตว์ผู้ใดผู้หนึ่งมีปัญหา
เสมอ หรือมีปัญหาประเสริฐกว่าพระองค์ พระผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความนี้ไว้
พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ในพระลักษณะนั้นว่า

[๑๔๗] พระมหาบุรุษ เคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อนๆ ประสงค์จะรู้ทั่วถึง
เข้าหาบรรพชิต สอนถามตั้งใจฟังด้วยดี มุ่งความเจริญอยู่ภายใน
ไตรตรองกลาอันประกอบด้วยอรรถ มาอุบัติเป็นมนุษย์ มี
พระฉวีละเอียด เพราะกรรมอันดำเนินไปเพื่อความได้เฉพาะซึ่ง
ปัญญา บัณฑิตผู้ฉลาดในลักษณะและนิมิตท่านายว่า พระ-

* ราชกุมารเช่นนี้จะทรงหยั่งทราบอรรถอันสุขุมแล้วเห็นอยู่ ถ้าไม่
เข้าถึงบรรพชาก็จะยังจักรให้เป็นไป ปกครองแผ่นดิน ใน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
การสั่งสอนสิ่งที่เป็นประโยชน์และในการกำหนด ไม่มีใคร
ประเสริฐหรือเสมอเท่าพระองค์ ถ้าพระราชกุมารเช่นนั้น เข้าถึง
บรรพชาอันดีด้วยความพอพระทัยในเนกขัมมะ จะมีพระ-
*ปริชาเห็นแจ่มแจ้ง ทรงได้พระปริชาอันพิเศษ อันยอดเยี่ยม
บรรลพพระโพธิญาณ ทรงพระปริชาอันประเสริฐกว้างขวางดัง
แผ่นดิน ฯ

[๑๔๘] ดูกิริยาทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน เป็นผู้ไม่มีความโกรธ ไม่มีความแค้นใจ แม้ถูกคนหมิ่นมากกว่าเขาก็
ไม่ขัดใจ ไม่โกรธ ไม่ปองร้าย ไม่จองพาล ไม่ทำความโกรธความเคืองและ
ความเสียใจให้ปรากฏ และเป็นผู้ให้เครื่องลาดมีเนื้อละเอียดอ่อน และให้ผ้า
สำหรับนุ่งห่ม คือ ผ้าไหมพัสตร์มีเนื้อละเอียด ผ้าฝ้ายมีเนื้อละเอียด ผ้าไหมมี
เนื้อละเอียด ผ้ากัมพลมีเนื้อละเอียด ตถาคตย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้า
แต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรมนั้น อันตนทำ สังสม พอกพูน ไพบูลย์ ฯลฯ
ครั้นจุติจากสวรรค์นั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้เฉพาะซึ่งมหาปรีส-

*ลักษณะนี้ คือ มีวรรณะดังทองคำ มีผิวหนึ่งคล้ายทองคำ พระมหาบุรุษสมบูรณ์
ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็น
พระราชาก็ได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาก็ได้รับผลข้อนี้ คือ จะได้เครื่องลาดมี
เนื้อละเอียดอ่อน ทั้งได้ผ้าสำหรับนุ่งห่ม คือ ผ้าไหมพัสตร์มีเนื้อละเอียด ผ้าฝ้าย
มีเนื้อละเอียด ผ้าไหมมีเนื้อละเอียด ผ้ากัมพลมีเนื้อละเอียด ถ้าพระมหาบุรุษนั้น
ออกจากเรือนผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มี
หลังคาถือก็เลสอันเปิดแล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็น
พระพุทธเจ้าจะได้รับผลข้อนี้ คือ ทรงได้เครื่องลาดมีเนื้อละเอียดอ่อน ทรงได้ผ้า
สำหรับนุ่งห่ม คือ ผ้าไหมพัสตร์มีเนื้อละเอียด ผ้าฝ้ายมีเนื้อละเอียด ผ้าไหมมี
เนื้อละเอียด ผ้ากัมพลมีเนื้อละเอียด พระผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความนี้ไว้ พระ-

*โบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ในพระลักษณะนั้นว่า

[๑๔๙] พระมหาบุรุษอธิฐานความเป็นผู้ไม่โกรธไว้ และได้ให้ทานคือ
ผ้าเป็นอันมาก ล้วนแต่มีเนื้อละเอียดและมีสีดี เป็นผู้ดำรงอยู่
ในภพก่อนๆ ทรงเสียสละเหมือนฝนตกทั่วแผ่นดิน ครั้นทรง
ทำกุศลกรรมนั้นแล้ว จุตจากมนุษย์โลกเข้าถึงเทวโลก เสวย
วิบาก อันเป็นผลกรรมที่ทำได้ มีพระจริยเปรียบด้วยทอง ดุจ
พระอินทร์ผู้ประเสริฐกว่าสุรเทวดา ย่อมลบล้นอยู่ในเทวโลก
ถ้าเสด็จครองเรือนยังไม่ประสงค์ที่จะทรงผนวช ก็จะทรง
ปกครองแผ่นดินใหญ่ ทรงได้เฉพาะซึ่งสัตตตนะ และความ
เป็นผู้มีพระจริยสะอาดละเอียดงามลบล้นประจักษ์ในโลกลี้ ถ้า
เข้าถึงบรรพชา ก็จะทรงได้ซึ่งผ้าสำหรับทรงครอง เป็นผ้าเครื่อง
นุ่งห่มอย่างดี และเสวยผลกรรมที่เป็นประโยชน์ดีที่ทรงทำได้
ในภพก่อน ความหมดสิ้นแห่งผลกรรมที่พระองค์ทำแล้ว หา
มีไม่ ฯ

[๑๕๐] ดูกิริยาทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน เป็นผู้นำพวงมณีมีตรสหายผู้มีใจดีที่สูญหายพลัดพรากไปนานให้กลับ
มาพบกัน นำมารดาที่บุตรให้พบกัน นำบุตรที่มารดาให้พบกัน นำบิดาที่บุตร
ให้พบกัน นำบุตรที่บิดาให้พบกัน นำบิดาที่พี่น้องให้พบกัน นำพี่ชายกับ
น้องสาวให้พบกัน นำน้องสาวกับพี่ชายให้พบกัน ครั้นทำเขาให้พร้อมเพรียงกัน
แล้ว ก็ชื่นชม ตถาคตย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก
เพราะกรรมนั้น อันตนทำ สังสม พอกพูน ไพบูลย์ ฯลฯ ครั้นจุติจากสวรรค์
แล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้เฉพาะซึ่งมหาปรีสลักษณะนี้ คือมีพระคยหะ
เร้นอยู่ในฝัก พระมหาบุรุษสมบูรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็น
พระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาก็ได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาก็ได้รับ
ผลข้อนี้ คือ มีพระโอรสมาก พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าพัน ล้วนกล้าหาญ
มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีเสนาของข้าศึกได้ ถ้าพระมหาบุรุษนั้นออก
จากเรือนผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคา
ถือก็เลสอันเปิดแล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้า
จะได้รับผลข้อนี้ คือ มีพระโอรสมาก พระโอรสของพระองค์มีจำนวนหลายพัน
ล้วนเป็นผู้กล้ากล้า มีความเพียรเป็นองค์สมบัติ กำจัดปรเสนาเสียได้ พระผู้มี-

*พระภาคตรัสเนื้อความนี้ไว้ พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ใน
พระลักษณะนั้นว่า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค

[๑๕๑] พระมหาบุรุษเป็นมนุษย์ในชาติก่อนๆ ได้ทรงนำพวกญาติมิตร
สหายที่สูญหายพลัดพรากไปนานให้กลับมาพบกัน ครั้นทำให้
เขาพร้อมเพรียงกันแล้ว ก็ชื่นชม เพราะกุศลกรรมนั้น พระองค์
จึงหลีกไปสู่ไตรทิพย์ เสวยความสุขและสมบัติเป็นที่ผลิต-

*เพลินยินดี จุตจากเทวโลกแล้วเวียนมาเกิดในโลกนี้ ย่อมได้
องคาพยพที่ปิดบังด้วยผ้าตั้งอยู่ในฝัก พระมหาบุรุษเช่นนั้น มี
พระโอสมาก พระโอสของพระองค์มากกว่าพัน เป็นผู้
กล้าหาญ เป็นวีรบุรุษ สามารถให้ศัตรูพ่ายไป ให้ปิตุเกิดและ
ทูลปียพจน์แก่พระมหาบุรุษที่ยังทรงเป็นฤทธิสทธิ์ เมื่อพระ-

*มหาบุรุษทรงผนวชบำเพ็ญพรต มีพระโอสมากกว่านั้น ล้วนแต่
ดำเนินตามพระพุทธรูป พระลักษณะนั้น ย่อมเป็นนิมิตสอง
ความนั้นสำหรับพระมหาบุรุษที่เป็นฤทธิสทธิ์หรือบรรพชิต ฯ

[๑๕๒] ดูการภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน เมื่อตรวจดูมหาชนที่ควรสงเคราะห์ ย่อมรู้จักชนที่เสมอกัน รู้จักเอง
รู้จักบุรุษ รู้จักบุรุษพิเศษ หยั่งทราบวาทะบุคคลนี้ควรแก้สัการะนี้ บุคคลนี้ควรแก้
สัการะนี้ ดังนี้ แล้วทำกิจเป็นประโยชน์อันพิเศษในบุคคลนั้นๆ ในกาลก่อนๆ
ตถาคตย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรม
นั้น อันตนทำ สังสม พอกพูน ไพบูลย์ ฯลฯ ครั้นจุตจากสวรรค์นั้นแล้ว
มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้เฉพาะซึ่งมหาปรีสลักษณะ ๒ ประการนี้ คือ มี
พระกายเป็นปริมณฑลตั้งว่านิโครธพฤษ ๑ เมื่อทรงยืนอยู่ไม่ต้องทรงโน้มพระกาย
ลง ย่อมลูบลำพระชาณทั้ง ๒ ด้วยฝ่าพระหัตถ์ทั้ง ๒ ได้ ๑ พระมหาบุรุษ
สมบุรณ์ด้วยลักษณะทั้ง ๒ นั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ
เมื่อเป็นพระราชาก็ได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาก็ได้รับผลข้อนี้ คือ เป็นผู้มั่งคั่ง
มีทรัพย์มาก มีโคะมาก มีทองและเงินมาก มีเครื่องอุปกรณานาปลื้มใจมาก
มีทรัพย์และข้าวนาปลื้มใจมาก มีคลังเต็มบริบูรณ์ ถ้าพระมหาบุรุษนั้นออกจากเรือน
ผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลส
อันเปิดแล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้
รับผลข้อนี้ คือ เป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโคะมาก ทรัพย์ของพระองค์นั้น
คือ ศรีทธา ศีล หิริ โอตตัปปะ สตะ จาคะ ปัญญา เป็นทรัพย์อย่างหนึ่งๆ
พระผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความนี้ไว้ พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์
นี้ ในพระลักษณะเหล่านั้นว่า

[๑๕๓] พระมหาบุรุษ เมื่อตรวจดูมหาชนที่ควรสงเคราะห์ พิจารณา
แล้ว สอดส่องแล้ว คิดแล้วยังทราบวาทะบุคคลนี้ควรแก้
สัการะนี้ ดังนี้แล้ว ทำกิจพิเศษของบุรุษในบุคคลนั้นๆ ใน
กาลก่อน ก็แหละพระมหาบุรุษทรงยืนตรงไม่ต้องโน้มพระกาย
ลง ก็ถูกต้องพระชาณทั้ง ๒ ด้วยพระกรทั้ง ๒ ได้ และมี
พระกายเป็นปริมณฑลตั้งว่า ตันนิโครธที่องกามบนแผ่นดิน
ด้วยผลกรรมที่ประพฤติมาดีแล้ว ยังเป็นส่วนเหลือ มนุษย์
ทั้งหลาย ที่มีปัญญอันละเอียด รู้จักลักษณะเป็นนิมิตมากอย่าง
ทำนวยว่า พระราชโอรสนี้เป็นพระครุฑกุมาร ยังทรงพระเยาว์
ย่อมได้เฉพาะซึ่งลักษณะอันคู่ควรแก่ฤทธิสทธิ์มากอย่าง กาม
โกะอันสมควรแก่ฤทธิสทธิ์เป็นอันมาก ย่อมมีแก่พระราชกุมาร
ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ในมหาสาวิสัยนี้ ถ้าพระราชกุมารนี้
ทรงละกามโกะทั้งปวง จะทรงได้อนุตตรธรรมอันเป็นทรัพย์อย่าง
ประเสริฐสูงสุด ฯ

[๑๕๔] ดูการภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน เป็นผู้หวังประโยชน์ หวังความเกื้อกูล หวังความผาสุก หวังความ
เกษมจากโยคะ แก่ชนเป็นอันมาก ด้วยมนสิการว่า ทำไฉน ชนเหล่านี้พึงเจริญ
ด้วยศรัทธา เจริญด้วยศีล เจริญด้วยสตะ เจริญด้วยพุทธิ เจริญด้วยจาคะ
เจริญด้วยธรรม เจริญด้วยปัญญา เจริญด้วยทรัพย์และข้าวนาปลื้มใจ เจริญด้วยนา
และสวน เจริญด้วยสัตว์สองเท้าและสัตว์สี่เท้า เจริญด้วยบุตรและภรรยา เจริญ
ด้วยทาสและกรรมกร เจริญด้วยญาติ เจริญด้วยมิตร เจริญด้วยพวกพ้อง ดังนี้
ตถาคตย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรม
นั้น อันตนทำ สังสม พอกพูน ไพบูลย์ ฯลฯ ครั้นจุตจากสวรรค์นั้นแล้ว มาสู่
ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้เฉพาะซึ่งมหาปรีสลักษณะ ๓ ประการนี้ คือ มีส่วนพระกาย
ข้างหน้าตั้งว่าถึงกายข้างหน้าแห่งราชสีห์ ๑ มีระหว่างพระปฤษฎางค์เต็มดี ๑ มี

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ถ้าพระศอกกลมเสมอกัน ๑ พระมหาบุรุษสมบุรณด้วยลักษณะ ๓ ประการนั้น ถ้า
อยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาก็ได้อะไร เมื่อ
เป็นพระราชาก็ได้รับผลข้อนี้ คือ มีความไม่เสื่อมเป็นธรรมดา คือ ไม่เสื่อมจาก
ทรัพย์และข้าวเปลือก ไม่เสื่อมจากนาและสวน ไม่เสื่อมจากสัตว์สองเท้าและ
สัตว์สี่เท้า ไม่เสื่อมจากบุตรและภรรยา ไม่เสื่อมจากทาสและกรรมกร ไม่เสื่อม
จากญาติ ไม่เสื่อมจากมิตร ไม่เสื่อมจากพวกพ้อง ไม่เสื่อมจากสรรพสมบัติ ถ้า
พระมหาบุรุษนั้นนอกจากเรือนผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมา-
* สัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร
เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลข้อนี้ คือ มีความไม่เสื่อมเป็นธรรมดา คือ ไม่
เสื่อมจากศรัทธา ไม่เสื่อมจากศีล ไม่เสื่อมจากสุตะ ไม่เสื่อมจากจาคะ ไม่
เสื่อมจากปัญญา ไม่เสื่อมจากสมบัติทั้งปวง พระผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความนี้ไว้
พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ในพระลักษณะเหล่านั้นว่า

[๑๕๕] พระมหาบุรุษย่อมปรารถนาความเจริญกับด้วยประชาชนเหล่านี้
ว่า ทำโนน พหุชนพึง ไม่เสื่อมจากศรัทธา ศีล สุตะ พุทธิ
จาคะ ธรรม คุณอันให้ประโยชน์สำเร็จมาก ทรัพย์ ข้าวเปลือก
นา สวน บุตร ภรรยา สัตว์สองเท้าและสัตว์สี่เท้า ญาติ
มิตร พวกพ้อง และพละ วรรณะ สุข ทั้ง ๒ ประการ ดังนี้
ทั้งหวั่นความมั่งมีและความสำเร็จ พระมหาบุรุษนั้นมีส่วนพระ
กายข้างหน้าดำรงอยู่เป็นอันดี ดังว่าถึงกายข้างหน้าแห่งราชสีห์
และมีพระศอกกลมเสมอกัน ทั้งมีระหว่างพระปฤษฎางค์เต็มดี
ลักษณะทั้ง ๓ นี้เป็นบุพพนิมิต ไม่เสื่อมปรากฏอยู่ เพราะ
กรรมที่พระมหาบุรุษประพฤติดีแล้ว ทำแล้วในกาลก่อน พระ
มหาบุรุษเมื่อดำรงอยู่ในคิหิวิสัย ย่อมทรงเจริญด้วยข้าวเปลือก
ทรัพย์ บุตร ภรรยา สัตว์สองเท้าและสัตว์สี่เท้า ถ้าทรงตัด
กังวลเสีย ทรงผนวช ย่อมทรงบรรลุพระสัมโพธิญาณอันประ
เสริฐ มีความไม่เสื่อมเป็นธรรมดา ฯ

[๑๕๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือ ก้อนดิน ท่อนไม้ หรือ
ศัสตรา ตถาคตย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะ
กรรมนั้น อันตนทำ สังคม พอกพูน ไพบูลย์ ฯลฯ ครั้นจุติจากสวรรค์นั้นแล้ว
มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้เฉพาะซึ่งมหาปรีสลักษณะนี้ คือ มีเส้นประสาท
สำหรับนารสอาหารอันเลิศ กล่าวคือ พระมหาบุรุษนั้นมีเส้นประสาท มีปลายใน
เบื้องบนประชุมอยู่ที่ลำพระศอก สำหรับนารสอาหารแผ่ขานไปสม่ำเสมอทั่วพระ
กาย พระองค์สมบุรณด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ
 ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาก็ได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาก็ได้รับผลข้อนี้ คือ มีพระ
โรคาพารน้อย มีความลำบากน้อย สมบุรณด้วยพระเตโชธาตุอันยังอาหารให้ย่อยดี
ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก ถ้าออกจากเรือนผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันต
สัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะ
ได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลข้อนี้ คือ มีพระโรคาพารน้อย มีความ
ลำบากน้อย สมบุรณด้วยพระเตโชธาตุอันยังอาหารให้ย่อยดี ไม่เย็นนัก ไม่ร้อน
นัก อันควรแก่พระปรานเป็นปานกลาง พระผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความนี้ไว้ พระ
โบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ในพระลักษณะเหล่านั้นว่า

[๑๕๗] พระมหาบุรุษไม่เบียดเบียน ไม่ย่ำยีสัตว์ด้วยฝ่ามือ ด้วยท่อนไม้
ด้วยก้อนดิน ด้วยศัสตรา ด้วยอันให้ตายเองและอันบังคับให้มา
ด้วยอันจำอง หรือด้วยอันให้หาวดกลัว เพราะกรรมนั้น นั้น
แหละ พระมหาบุรุษไปจากมนุษย์โลกจึงบันเทิงใจในสุคติทั้ง
หลาย และเพราะทำกรรมมีผลเป็นสุขจึงได้สุขมาก และมีเส้น
ประสาทสำหรับนารสอาหาร เพราะฉะนั้น พวกพรหมณ์ผู้ฉลาด
มีปัญญารู้เห็นแจ่มแจ้งจึงทำนายว่า พระราชกุมารนี้จักมีความสุข
มาก ลักษณะนั้นย่อมสองอรกนั้น สำหรับพระราชกุมารผู้
ยังดำรงอยู่ในคิหิวิสัยหรือผู้ทรงผนวช ฯ

[๑๕๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน ไม่ถลึงตาดู ไม่ถ้อนตาดู ไม่ชำเลื่องตาดู [พหุชน ด้วยอำนาจความ
โกรธ] เป็นผู้ตรง มีใจตรงเป็นปรกติเล็ดดูตรงๆ และเล็ดดูพหุชนด้วยปิยจักขุ
ตถาคตย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรม
นั้น อันตนทำ สังคม พอกพูน ไพบูลย์ ฯลฯ ครั้นจุติจากสวรรค์นั้นแล้ว มาสู่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้เฉพาะซึ่งมหาปรีสลักษณะ ๒ ประการเหล่านี้ คือ มี
พระเนตรสีดาสนิท ๑ มีดวงพระเนตรดั่งวาทาแห่งโค ๑ พระมหาบุรุษสมบุรณ
ด้วยลักษณะ ๒ ประการนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ
เมื่อเป็นพระราชาก็ได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาก็ได้รับผลข้อนี้ คือ เป็นผู้อื่นชน
เป็นอันมากเห็นแล้วรัก เป็นที่รักใคร่พอใจแห่งพราหมณ์และคฤหบดี แห่งชาว
นิคม และชาวชนบท แห่งโหราจารย์และมหาอำมาตย์ แห่งกองทหาร แขนงนาย
ประตุ แห่งอำมาตย์ แห่งบริษัท แห่งพวกเจ้า แห่งเศรษฐี แห่งพระราชกุมาร
ถ้าพระมหาบุรุษนั้นนอกจากเรือนผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมา
สัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร
เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลข้อนี้ คือ เป็นผู้ที่ชนเป็นอันมากเห็นแล้วรัก เป็นที่
รักใคร่พอใจแห่งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เทวดา มนุษย์ อสุร นาค
และคนธรรพ์ พระผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความนี้ไว้ พระโบราณกเถระทั้งหลายจึง
กล่าวคาถาประพันธ์นี้ในพระลักษณะเหล่านั้นว่า

[๑๕๙] พระมหาบุรุษ ไม่ถลึงตาตุ ไม่ค่อนตาตุ ไม่ชำเลื่องดู [พหุชน
ด้วยอำนาจความโกรธ] เป็นผู้ตรง มีใจตรงเป็นปกติ แลดู
พหุชนด้วยปิยจักขุ พระองค์เสวยวิบากอันเป็นผล บันเทิงอยู่
ในสุดดีทั้งหลาย มาในโลกนี้ มีดวงพระเนตรดั่งวาทาแห่งโค
และมีพระนัยนาคือพระเนตรมีสีดาสนิท มีการเห็นแจ่มใส พวก
มนุษย์ผู้ประกอบในลักษณะศาสตร์ มีความละเอียด ผู้ฉลาดใน
ลักษณะเป็นนิมิตมีบทบาทมาก ฉลาดในการตรวเห็นนัยนิตามีสีด่า
สนิทและดวงตาเป็นดั่งตาแห่งโค จะชมเชยพระราชกุมารนั้น
ว่า พระองค์เป็นที่เห็นน่ารัก พระมหาบุรุษดำรงอยู่ในคิหิริสย
เป็นที่เห็น ที่น่ารัก เป็นที่รักของชนมาก ก็ถ้าพระองค์ทรงละ
คิหิริสยเป็นพระสมณะ ย่อมเป็นที่รักของพหุชน และยังชน
เป็นอันมากให้สร้างโคก ฯ

[๑๖๐] ดูกุริยทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน เป็นหัวหน้าของพหุชนในธรรมทั้งหลายฝ่ายกุศล เป็นประธานของ
พหุชนด้วยกายสุจริต ด้วยวจีสุจริต ด้วยมโนสุจริต ในการบำเพ็ญทาน ในการ
สมาทานศีล ในการรักษาอุโบสถ ในความปฏิบัติดีในมารดา ในความปฏิบัติดีใน
บิดา ในความปฏิบัติดีในสมณะ ในความปฏิบัติดีในพราหมณ์ ในความเคารพ
ต่อเขฏฐชนในสกุล และในธรรมเป็นอริกุศลอื่นๆ ตถาคตยอมเข้าถึงสุดดีโลก
สวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรมนั้น อันตนทำ สังสม พอก
พูน ไพบูลย์ ฯลฯ ครั้นจุติจากสวรรค์นั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้
เฉพาะซึ่งมหาปรีสลักษณะนี้ คือมีพระเศียรได้ประมณฑลจดจั่งว่าประดับด้วยอุณหิส
พระมหาบุรุษสมบุรณด้วยลักษณะนั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ
 ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาก็ได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาก็ได้รับผลข้อนี้ คือ เป็นที่
คล้อยตามของมหาชน ที่เป็นพราหมณ์ เป็นคฤหบดี เป็นชาวนิคม เป็นชาว
ชนบท เป็นโหราจารย์ เป็นมหาอำมาตย์ เป็นกองทหาร เป็นนายประตุ เป็น
อำมาตย์ เป็นบริษัท เป็นเจ้า เป็นเศรษฐี เป็นราชกุมาร ถ้าพระมหาบุรุษนั้น
ออกจากเรือนผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลัง
คาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธ
เจ้าจะได้รับผลข้อนี้ คือ เป็นที่คล้อยตามแห่งมหาชน ที่เป็นภิกษุ เป็นภิกษุณี
เป็นอุบาสก เป็นอุบาสิกา เป็นเทวดา เป็นมนุษย์ เป็นอสุร เป็นนาค เป็น
คนธรรพ์ พระผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความนี้ไว้ พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าว
คาถาประพันธ์นี้ในพระลักษณะนั้นว่า

[๑๖๑] พระมหาบุรุษ เป็นหัวหน้าในธรรมทั้งหลายที่เป็นสุจริต ยินดี
ยิ่งแล้วในธรรมจริยา เป็นที่คล้อยตามของพหุชน เสวยผลแห่ง
บุญในสวรรค์ทั้งหลาย ครั้นเสวยผลแห่งสุจริตแล้ว มาในโลก
นี้ ได้ถึงความเป็นผู้มีพระเศียรจดจั่งว่าประดับด้วยอุณหิส พวก
ผู้รู้ที่ทรงจำลักษณะเป็นนิมิตอันปรากฏอยู่ทำนายนว่า พระราช
กุมารนี้ จักเป็นหัวหน้าแห่งพหุชน หมู่ชนที่ช่วยเหลือของพระ
องค์ในหมู่มนุษย์ในโลกนี้ จักมีมาก แม้นในเบื้องต้น [คราวที่
พระองค์ทรงพระเยาว์] ครั้นนั้น พวกพราหมณ์ก็พยากรณ์แก่
พระองค์ว่า พระราชกุมารนี้ ถ้าเป็นกษัตริย์จะเป็นใหญ่ใน
แผ่นดิน จะได้รับความช่วยเหลือในชนมากโดยแท้ ถ้าพระองค์
จะทรงผนวช จะปราชญ์เปรี๊ยะ มีความชำนาญพิเศษในธรรม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิการวรรค
ทั้งหลาย และชนเป็นอันมาก จะเป็นผู้นิยมยิ่งในคุณคือความ
สั่งสอนของพระองค์ และจะคล้อยตาม ฯ

[๑๖๒] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน ละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง ดำรงคำสัตย์
มีถ้อยคำเป็นหลักฐาน ควรเชื่อได้ ไม่พูดลวงโลก ตถาคตยอมเข้าถึงสุคติโลก
สวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรมนั้น อันตนทำ สังคม พอก
พูน ไพบูลย์ ฯลฯ ครั้นจุติจากสวรรค์นั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้
เฉพาะซึ่งมหาปรีติลักษณะ ๒ ประการเหล่านี้ คือ มีโลมาชาติขุมละเส้นๆ ๑ และ
มีอุณาโลมในระหว่างนิ้วมือสีขาวอ่อนเหมือนปุยฝ้าย ๑ พระมหาบุรุษสมบุรณด้วย
ลักษณะ ๒ ประการนั้น ถ้ายูครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อ
เป็นพระราชาก็ได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาก็ได้รับผลข้อนี้ คือ เป็นที่ประพฤติ
ตามขอมมหาชนที่เป็นพรหมณ์ เป็นคฤหบดี เป็นขวานิคม เป็นชาวชนบท เป็น
โหราจารย์ เป็นมหาอำมาตย์ เป็นกองทหาร เป็นนายประตู เป็นอำมาตย์ เป็น
บริษัท เป็นเจ้า เป็นเศรษฐี เป็นราชกุมาร ถ้าพระมหาบุรุษนั้นนอกจากเรือน
ผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอัน
เปิดแล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับ
ผลข้อนี้ คือ เป็นที่ประพฤติตามขอมมหาชนที่เป็นภิกษุ เป็นภิกษุณี เป็นอุบาสก
เป็นอุบาสิกา เป็นเทวดา เป็นมนุษย์ เป็นอสุร เป็นนาค เป็นคนธรรพ์ พระ
ผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความนี้ไว้ พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้
ในพระลักษณะเหล่านั้นว่า

[๑๖๓] ในชาติก่อนๆ พระมหาบุรุษมีปฏิญาเป็นสัจจะ มีพระวาจาไม่
เป็นสอง เว้นคำเหลวไหล ไม่พูดให้เคลื่อนคลาดต่อใครๆ
ตรัสโดยคำจริง คำแท้ คำคงที่ มีพระอุณาโลมสีขาวสะอาด
อ่อนดีดังปุยฝ้าย เกิดดีในระหว่างพระโขนงและในขมพระโลมา
ทั่วไป ไม่มีโลมาชาติเกิดเป็นสองเส้น มีพระสร้อยอันโลมาชาติ
เส้นหนึ่งๆ ขึ้นสะพรั่ง พวกผู้รู้ลักษณะ จลาคในลักษณะเป็น
นิมิตที่ปรากฏ เป็นจำนวนมากมาประชุมกัน แล้วทำนาย
พระมหาบุรุษว่า พระอุณาโลมตั้งอยู่ดี โดยนิมิตบ่งว่าพหุชน
ย่อมประพฤติตาม พระมหาบุรุษเมื่อดำรงอยู่ในคิหิวิสัย มหาชน
ก็ประพฤติตาม เพราะกรรมที่ทรงทำดีมากในชาติก่อน หมู่ชน
ย่อมประพฤติตามพระมหาบุรุษผู้ตัดกังวลทรงผนวชเป็นพระพุทธ
เจ้าผู้ประเสริฐ ฯ

[๑๖๔] ดูกุรภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน
กำเนิดก่อน ละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด ฟังจากข้างโน้นแล้วไม่ไปบอก
ข้างโน้น เพื่อให้คนหมู่นี้แตกร้างกัน หรือฟังจากข้างโน้นแล้วไม่มาบอกข้างนี้
เพื่อให้คนหมู่นี้แตกร้างกัน สมานคนที่แตกร้างกันแล้วบ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อม
เพรียงกันแล้วบ้าง ชอบคนผู้พร้อมเพรียงกัน ยินดีในคนผู้พร้อมเพรียงกัน
ผลิตผลิตในคนผู้พร้อมเพรียงกัน กล่าวแต่คำที่ทำให้คนพร้อมเพรียงกัน ตถาคต
ยอมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรมนั้นอัน
ตนทำ สังคม พอกพูน ไพบูลย์ ฯลฯ ครั้นจุติจากสวรรค์นั้นแล้ว มาสู่ความเป็น
อย่างนี้ ย่อมได้เฉพาะซึ่งมหาปรีติลักษณะ ๒ ประการเหล่านี้ คือ มีพระทนต์
๔๐ ซี่ ๑ มีพระทนต์ไม่ห่าง ๑ พระมหาบุรุษสมบุรณด้วยลักษณะ ๒ ประการนั้น
ถ้ายูครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาก็ได้อะไร
เมื่อเป็นพระราชาก็ได้รับผลข้อนี้ คือ มีบริษัทไม่แตกกัน บริษัทของพระองค์
ที่ไม่แตกกัน เป็นพรหมณ์ เป็นคฤหบดี เป็นขวานิคม เป็นชาวชนบท
เป็นโหราจารย์ เป็นมหาอำมาตย์ เป็นกองทหาร เป็นนายประตู เป็นอำมาตย์
เป็นบริษัท เป็นเจ้า เป็นเศรษฐี เป็นราชกุมาร ถ้าออกจากเรือนผนวช เป็น
บรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิด
แล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลข้อ
นี้ คือ มีบริษัทไม่แตก บริษัทของพระองค์ที่ไม่แตกกัน เป็นภิกษุ เป็นภิกษุณี
เป็นอุบาสก เป็นอุบาสิกา เป็นเทวดา เป็นมนุษย์ เป็นอสุร เป็นนาค เป็น
คนธรรพ์ พระผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความนี้ไว้ พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าว
คาถาประพันธ์นี้ในพระลักษณะเหล่านั้นว่า

[๑๖๕] พระมหาบุรุษ ไม่ได้กล่าวแล้วซึ่งวาจาอันส่อเสียด อันทำความ
แตกแก่พวกที่ดีกัน อันทำความวิวาทเป็นเหตุให้ความแตกกัน
มากไป อันทำกิจอันไม่ควรเป็นเหตุให้ความทะเลาะกันมากไป

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
อันยังความแตกกันให้เกิดแก่พวกที่ดีกัน ได้กล่าวแล้วซึ่งวาจาดี
อันทำความไม่วิวาทกันให้เจริญไป อันยังความติดต่อกันให้เกิด
แก่พวกที่แตกกัน บรรเทาความทะเลาะของชน มีความสามัคคี
กับหมู่ชน ยินดีเบิกบานอยู่กับประมุขชนทั้งหลาย ย่อมสว
วิปากอันเป็นผลเบิกบานอยู่ในสุดดีทั้งหลาย มาในโลกนี้ ย่อม
มีพระหนต์ไม่ห่างเรียวดี และมีพระหนต์ ๔๐ ซึ่งเกิดอยู่ใน
พระโอษฐ์ตั้งอยู่เป็นอย่างดี ถ้าพระองค์เป็นกษัตริย์เป็นใหญ่ใน
แผ่นดิน จะมีบริษัไม่แตกกัน หากพระองค์เป็นสมณะ จะ
ปราศจากกิเลส ปราศจากมลทิน บริษัของพระองค์จะดำเนิน
ตาม ไม่มีความหวั่นไหว ฯ

[๑๖๖] ดูกิริยาทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิด
ก่อน ละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษ เพราะเหตุ ชวน
ให้รัก จับใจ เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ ตถาคตย่อมเข้าถึง
สุดดีโลกสววรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรมนั้นอันตนทำ สังสม
พอกพูน ไพบูลย์ ฯลฯ ครั้นจุติจากสววรรค์นั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้
เฉพาะซึ่งมหาปรีติลักษณะ ๒ ประการเหล่านี้ คือ มีพระชีวหาใหญ่ ๑ มีพระ
สุรเสียงดังว่าเสียงพรม เมื่อตรัสมีกระแสนเหมือนเสียงนกการเวก ๑ พระมหา
บุรุษสมบุรณ์ด้วยลักษณะ ๒ ประการนั้น ถ้ายูครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ
 ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาก็ได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาก็ได้รับผลข้อนี้ คือ มีพระ
วาจาอันพหุชนพึงเชื่อถือ พหุชนที่เชื่อถือคำของพระองค์ เป็นพราหมณ์ เป็นคฤหบดี
เป็นชาวนิคมน เป็นชาวชนบท เป็นโหราจารย์ เป็นมหาอำมาตย์ เป็นกองทหาร
เป็นนายประตู เป็นอำมาตย์ เป็นเจ้า เป็นเศรษฐี เป็นราชกุมาร ถ้าพระมหาบุร
ษนั้นออกจากเรือนผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มี
หลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็น
พระพุทธเจ้าจะได้รับผลข้อนี้ คือ มีพระวาจาอันพหุชนเชื่อถือ พหุชนที่เชื่อถือพระ
วาจาของพระองค์ เป็นภิกษุ เป็นภิกษุณี เป็นอุบาสก เป็นอุบาสิกา เป็นเทวดา
เป็นมนุษย์ เป็นอสูร เป็นนาค เป็นคนธรรพ์ พระผู้มีพระภาคตรัสเนื้อความนี้ไว้
พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ในพระลักษณะเหล่านั้นว่า

[๑๖๗] พระมหาบุรุษ ไม่ได้กล่าวแล้วซึ่งวาจาหยาบอันทำความต่ำ ความ
บาดหมาง ความลำบากใจ ทำความเจ็บใจ เป็นเครื่องย่ำเหยียบ
แก่พหุชน เป็นคำชั่วร้าย ได้กล่าวแล้วซึ่งวาจาอ่อนหวาน
ไพเราะ อันมีประโยชน์ดี กล่าววาจาเป็นที่รักแห่งใจ อันไปสู่
หทัย อันสะดวกแก่โสต เสวยผลแห่งวาจาที่ประพฤติดีและ
เสวยผลอยู่ในสววรรค์ทั้งหลาย ครั้นเสวยผลแห่งกรรมที่ประพฤ
ติดีแล้ว มาในโลกนี้ ได้ถึงแล้วซึ่งความเป็นผู้มีเสียงดังว่าเสียง
แห่งพรม และมีพระชีวหาไพบลุยกว้างมีคำที่ตรัสอันพหุชน
เชื่อถือ ผลนี้ย่อมสำเร็จแก่พระองค์ แม้เป็นคฤหัสถ์ตรัสอยู่
ฉันใด ถ้าพระองค์ทรงผนวช เมื่อตรัสคำที่ตรัสดีมากแก่พหุชน
คำนั้นพหุชนก็เชื่อถือ ฉันนั้นโดยแท้ ฯ

[๑๖๘] ดูกิริยาทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิด
ก่อน ละคำเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ พุดถูกกาล พุดแต่คำที่เป็นจริง พุด
อิงอรถ พุดอิงธรรม พุดอิงวินัย พุดแต่คำมีหลักฐาน มีที่อ้าง มีที่กำหนด ประกอบ
ประโยชน์โดยกาลอันควร ตถาคตย่อมเข้าถึงสุดดีโลกสววรรค์ เบื้องหน้าแต่ตาย
เพราะกายแตก เพราะกรรมนั้น อันตนทำ สังสม พอกพูน ไพบูลย์ ฯลฯ ครั้นจุติจาก
สววรรค์นั้นแล้ว มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ย่อมได้เฉพาะซึ่งมหาปรีติลักษณะนี้ คือ มี
พระหนต์ดังว่าคางราชสีห์ พระมหาบุรุษสมบุรณ์ด้วยลักษณะนั้น ถ้ายูครองเรือนจะ
ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาก็ได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาก็ได้รับ
ผลข้อนี้ คือ ไม่มีใครๆ ที่เป็นมนุษย์เป็นข้าศึกศัตรูกำจัดได้ ถ้าออกจากเรือนผนวช
เป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ามีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้ว
ในโลก เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลข้อนี้
คือไม่มีข้าศึกศัตรูภายในภายนอก คือ ราคะ โทสะ โมหะ หรือสมณะ พราหมณ์
เทวดา มาร พรหม ใครๆ ในโลกกำจัดได้ พระผู้มีพระภาคตรัสคำนี้ไว้
พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้ในพระลักษณะนั้นว่า

[๑๖๙] พระมหาบุรุษ ไม่กล่าวคำเพ้อเจ้อ ไม่กล่าวคำปราศจากหลักฐาน
มีคลองพระวาจาไม่เหลวไหล ทรงบรรเทาเสียซึ่งคำที่ไม่เป็น
ประโยชน์ ตรัสแต่คำที่เป็นประโยชน์และคำที่เป็นสุขแก่พหุชน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ครั้นทำกรรมนั้นแล้วจติแล้วจากมนุษย์โลก เข้าถึงแล้วซึ่งเทวโลก
เสวยวิบากอันเป็นผลแห่งกรรมที่ทำได้แล้ว จติแล้วเวียนมาใน
โลกนี้ ได้แล้วซึ่งความเป็นผู้มีพระหนัดว่าดวงราชสีห์ที่
ประเสริฐกว่าสัตว์สี่เท้า เป็นพระราชชาติเป็นใหญ่กว่ามนุษย์
แสนยากที่ใครจะกำจัดพระองค์ได้ พระองค์เป็นผู้ใหญ่ยิ่งของ
มวลมนุษย์ มีอานุภาพมากเป็นผู้เสมอด้วยเทวดาผู้ประเสริฐ
ในชั้นไตรทิพย์และเป็นเหมือนพระอินทร์ผู้ประเสริฐกว่าเทวดา
เป็นผู้มั่นคง อันคนธรรพ์ อสูร ท้าวสักกะและยักษ์ผู้กล้าไม่
กำจัดได้โดยง่ายเลย พระมหาบุรุษเช่นนั้น ย่อมเป็นใหญ่ทุก
ทิศในโลกนี้โดยแท้ ฯ

[๑๓๐] ดูกิริยาทั้งหลาย ตถาคตเคยเป็นมนุษย์ในชาติก่อน ภพก่อน กำเนิด
ก่อน ละมิจฉาอาชีวะแล้ว สำเร็จความเป็นอยู่ด้วยสัมมาอาชีวะ เว้นขาดจากการ
โกงด้วยตาชั่ง การโกงด้วยของปลอมและการโกงด้วยเครื่องตวงวัด และการโกง
ด้วยการรับสินบน การหลอกลวงและตลบตะแลง เว้นขาดจากการตัด การฆ่า
การจองจำ การตีขัง การปล้นและการโขก ตถาคตย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์
เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เพราะกรรมนั้นอันตนทำ สังสม พอกพูน
ไพบูลย์ ฯลฯ ครั้นจติจากสวรรค์นั้นแล้วมาสู่ความเป็นอยู่อย่างนี้ ย่อมได้เฉพาะซึ่ง
มหาปรีติลักษณะ ๒ เหล่านี้ คือ มีพระหนัดเสมอกัน ๑ และมีพระทาสะสีชา
งาม ๑ พระมหาบุรุษนั้นสมบุรณด้วยลักษณะทั้ง ๒ นั้น ถ้าอยู่ครองเรือนจะได้
เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ฯลฯ เมื่อเป็นพระราชาก็ได้อะไร เมื่อเป็นพระราชาก็ได้
รับผลข้อนี้ คือ มีบริวารสะอาด บริวารของพระองค์ที่สะอาดนั้นเป็นพราหมณ์
และกฤหบดี เป็นชวานิคม และชาวชนบท เป็นโหราจารย์และมหาอำมาตย์
เป็นกองทหาร เป็นนายประตู เป็นอำมาตย์ เป็นบริษัท เป็นเจ้า เป็นเศรษฐี
เป็นราชกุมาร ก็ถ้าพระมหาบุรุษนั้นนอกจากเรือนผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็น
พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก เมื่อเป็น
พระพุทธเจ้าจะได้อะไร เมื่อเป็นพระพุทธเจ้าจะได้รับผลข้อนี้ คือ มีบริวารสะอาด
บริวารของพระองค์ที่สะอาดนั้น เป็นภิกษุ เป็นภิกษุณี เป็นอุบาสก เป็น
อุบาสิกา เป็นเทวดา เป็นมนุษย์ เป็นอสูร เป็นนาค เป็นคนธรรพ์ พระผู้มี
พระภาคตรัสเนื้อความนี้ไว้ พระโบราณกเถระทั้งหลายจึงกล่าวคาถาประพันธ์นี้
ในพระลักษณะเหล่านั้นว่า

[๑๓๑] พระมหาบุรุษนั้น ละมิจฉาอาชีวะเสีย ยังความประพฤติให้เกิด
แล้วด้วยสัมมาอาชีวะอันสะอาด อันเป็นไปโดยธรรม ละกรรม
อันไม่เป็นประโยชน์ ประพฤติแต่กรรมที่เป็นประโยชน์และ
เป็นสุขแก่พหุชน ทำกรรมมีผลดีที่หมุ่สัตว์มนุษย์มีปัญญาอัน
ละเอียด ผู้ฉลาดสรรเสริญแล้ว เสวยสุขอยู่ในสวรรค์เป็นผู้
พรั่งพร้อมด้วยสมบัติ เป็นที่ยินดีเพลิดเพลินภิรมย์อยู่ เสมอ
ด้วยท้าวสักกะผู้ประเสริฐในชั้น ไตรทิพย์ จติจากสวรรค์แล้ว
ได้ภพเป็นที่ยิ่งใหญ่แห่งมนุษย์ ยังเข้าได้เฉพาะซึ่งพระหนัดที่เกิดใน
พระโอษฐ์สำหรับตรัสเรียบเสมอ และพระทาสะสีชาดีหมดจด
สะอาด เพราะวิบากอันเป็นผลแห่งกรรมที่ทำได้ พวกมนุษย์ผู้
ทำนาลักษณะที่มีปัญญาอันละเอียดที่มหาชนยกย่องเป็นจำนวน
มากมาประชุมกันแล้ว พยากรณ์ว่า พระราชกุมารนี้จะมีหมู่นกที่
สะอาดเป็นบริวาร มีพระหนัดที่เกิดสองหนเสมอ และมีพระ
ทาสะสีชาสะอาดงาม ชนเป็นอันมากที่สะอาดเป็นบริวารของ
พระมหาบุรุษผู้เป็นพระราชปกครองแผ่นดินใหญ่นี้ ไม่กตขี
เบียดเบียนชาวชนบท ชนทั้งหลายต่างประพฤติกิจเป็นประโยชน์
และเป็นสุขแก่ชนมาก ถ้าพระองค์ทรงผนวชจะเป็นสมณะ
ปราศจากบาปธรรม มีกิเลสเป็นดังขุสิระจับไป มีหลังคาคือ
กิเลสอันเปิดแล้ว ปราศจากความกระวนกระวาย และความ
ลำบาก จะทรงเห็นโลกนี้และโลกอื่น และบรมธรรม
โดยแท้ ฤทธิสภเป็นจำนวนมาก และพวกบรรพชิตที่ยังไม่
สะอาด จะทำตามพระโอวาทของพระองค์ ผู้กำจัดบาปธรรมที่
บังเกิดติดเจียนเสียแล้ว พระองค์จะเป็นผู้อันบริวารที่สะอาด
ผู้กำจัดกิเลสเป็นมลทินเป็นดังว่าตออันให้โทษ ห้อมล้อมแล้ว ฯ
พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทฺธพจน์นี้แล้ว ภิกษุทั้งหลายนั้นชื่นชมยินดี
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล ฯ

๘. สิงคาลกสูตร (๑๓)

[๑๗๒] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน อันเป็นที่
พระราชทานเหยื่อแก่กระแต เขตพระนครราชคฤห์ สมัยนั้น สิงคาลกคฤหบดีบุตร
ลุกขึ้นแต่เช้า ออกจากกรุงราชคฤห์ มีผ้าข่ม มีผมเปียก ประคองอัญชลี นอบ
น้อมทิตทั้งหลาย คือ ทิตเบื้องหน้า ทิตเบื้องขวา ทิตเบื้องหลัง ทิตเบื้องซ้าย
ทิตเบื้องล่าง ทิตเบื้องบน ฯ

[๑๗๓] ครั้นนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสกแล้ว
ทรงถือบาตรและจีวรเสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังกรุงราชคฤห์ ได้ทอดพระเนตรเห็น
สิงคาลกคฤหบดีบุตร ซึ่งลุกขึ้นแต่เช้า ออกจากกรุงราชคฤห์ มีผ้าข่ม มีผมเปียก
ประคองอัญชลี นอบน้อมทิตทั้งหลาย คือ ทิตเบื้องหน้า ทิตเบื้องขวา ทิต
เบื้องหลัง ทิตเบื้องซ้าย ทิตเบื้องล่าง ทิตเบื้องบนอยู่ แล้วได้ตรัสถามว่า
คฤหบดีบุตร ท่านลุกขึ้นแต่เช้า ออกจากกรุงราชคฤห์ มีผ้าข่ม มีผมเปียก
ประคองอัญชลี นอบน้อมทิตทั้งหลาย คือ ทิตเบื้องหน้า ทิตเบื้องขวา ทิตเบื้อง
หลัง ทิตเบื้องซ้าย ทิตเบื้องล่าง ทิตเบื้องบนอยู่ เพราะเหตุอะไรหนอ ฯ

สิงคาลกคฤหบดีบุตรทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คุณพ่อของข้าพระ-

* พุทธเจ้าเมื่อใกล้จะตายได้สั่งไว้ว่าดังนี้ว่า คุณพ่อ เจ้าพึงนอบน้อมทิตทั้งหลาย
ข้าพระพุทธเจ้าสักการะ เคารพ นับถือ บูชาคำของคุณพ่อ จึงลุกขึ้นแต่เช้า
ออกจากกรุงราชคฤห์ มีผ้าข่ม มีผมเปียก ประคองอัญชลี นอบน้อมทิต
ทั้งหลาย คือ ทิตเบื้องหน้า ทิตเบื้องขวา ทิตเบื้องหลัง ทิตเบื้องซ้าย ทิต
เบื้องล่าง ทิตเบื้องบนอยู่ ฯ

ภ. คฤหบดีบุตร ในวินัยของพระอริยเจ้า เขาไม่นอบน้อมทิต ๖ กัน
อย่างนี้ ฯ

สิ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในวินัยของพระอริยเจ้านานอบน้อมทิต ๖
กันอย่างไร ขอประทานโอกาส ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์
ตามที่วินัยของพระอริยเจ้านานอบน้อมทิต ๖ กันนั้นเกิด ฯ

[๑๗๔] คฤหบดีบุตร ถ้ายาเช่นนั้น ท่านจงฟัง จงตั้งใจให้ดี เรา
จักกล่าว ฯ

สิงคาลกคฤหบดีบุตร ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มี
พระภาคได้ตรัสว่า คฤหบดีบุตร อริยสาวกละกรรมกิเลสทั้ง ๔ ได้แล้ว ไม่
ทำบาปกรรมโดยฐานะ ๔ และ ไม่เสพทางเสื่อมแห่งโกละ ๖ อริยสาวกนั้นเป็นผู้
ปราศจากกรรมอันลามก ๑๔ อย่างนี้แล้ว ย่อมเป็นผู้ปกปิดทิต ๖ ย่อมปฏิบัติเพื่อ
ขำระโลกทั้งสอง และเป็นอันอริยสาวกนั้นปรารภแล้ว ทั้งโลกนี้และโลกหน้า
เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก อริยสาวกนั้นย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ฯ

กรรมกิเลส ๔ เป็นไฉน ที่อริยสาวกจะได้แล้ว คฤหบดีบุตร กรรม
กิเลส คือ ปาณาติบาต ๑ อทินนาทาน ๑ กาเมสุมิฉฉาจาร ๑ มุสาวาท ๑ กรรม
กิเลส ๔ เหล่านี้ ที่อริยสาวกนั้นจะได้แล้ว ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัส
คาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๑๗๕] ปาณาติบาต อทินนาทาน มุสาวาท และการคบหาภรรยาผู้อื่น
เรากล่าวว่าเป็นกรรมกิเลส บัณฑิตไม่สรรเสริญ ฯ

[๑๗๖] อริยสาวกไม่กระทำบาปกรรมโดยฐานะ ๔ เป็นไฉน ปุถุชนถึง
ฉันทาคติ ย่อมทำกรรมอันลามก ถึงโทสาคติ ย่อมทำกรรมอันลามก ถึงโมหา-

* คติ ย่อมทำกรรมอันลามก ถึงภยาคติ ย่อมทำกรรมอันลามก ฯ

คฤหบดีบุตร ส่วนอริยสาวกย่อมไม่ถึงฉันทาคติ ย่อมไม่ถึงโทสาคติ
ย่อมไม่ถึงโมหาคติ ย่อมไม่ถึงภยาคติ ท่านย่อมไม่ทำกรรมอันลามกโดยฐานะ ๔
เหล่านี้ พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัส
คาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๑๗๗] ผู้ใดประพฤติกว้างธรรม เพราะความรัก ความชัง ความกลัว
ความหลง ยศของผู้นั้นย่อมเสื่อม ดังดวงจันทร์ในข้างแรม
ผู้ใดไม่ประพฤติกว้างธรรมเพราะความรัก ความชัง ความกลัว
ความหลง ยศย่อมเจริญแก่ผู้นั้น ดุจดวงจันทร์ในข้างขึ้น ฯ

[๑๗๘] อริยสาวกย่อมไม่เสพทางเสื่อมแห่งโกละ ๖ เป็นไฉน คฤ
หบดีบุตร การประกอบเนื้อๆ ซึ่งการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่ง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ความประมาท เป็นทางเสื่อมแห่งโศกะประการ ๑ การประกอบเงื้องๆ ซึ่งการ
เที่ยวไปในตรอกต่างๆ ในกลางคืน เป็นทางเสื่อมแห่งโศกะประการ ๑ การเที่ยว
ดมหรสพเป็นทางเสื่อมแห่งโศกะประการ ๑ การประกอบเงื้องๆ ซึ่งการพนันอัน
เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เป็นทางเสื่อมแห่งโศกะประการ ๑ การประกอบ
เงื้องๆ ซึ่งการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นทางเสื่อมแห่งโศกะประการ ๑ การประกอบ
เงื้องๆ ซึ่งความเกียจคร้าน เป็นทางเสื่อมแห่งโศกะประการ ๑ ฯ

[๑๓๙] ดุรคฤหบดีบุตร โทษในการประกอบเงื้องๆ ซึ่งการดื่มน้ำเมา
คือ สุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ๖ ประการนี้ คือ ความเสื่อมทรัพย์
อันผู้ดื่มพึงเห็นเอง ๑ ก่อการทะเลาะวิวาท ๑ เป็นบ่อเกิดแห่งโรค ๑ เป็นเหตุ
เสียชื่อเสียง ๑ เป็นเหตุไม่รู้จักละอาย ๑ มีบทที่ ๖ คือ เป็นเหตุทอนกำลัง
ปัญญา ๑ ดุรคฤหบดีบุตร โทษ ๖ ประการในการประกอบเงื้องๆ ซึ่งการดื่มน้ำเมา
คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเหล่านี้แล ฯ

[๑๔๐] ดุรคฤหบดีบุตร โทษในการประกอบเงื้องๆ ซึ่งการเที่ยวไปใน
ตรอกต่างๆ ในกลางคืน ๖ ประการเหล่านี้ คือ ผู้นั้นชื่อว่าไม่คุ้มครอง ไม่รักษา
ตัว ๑ ไม่คุ้มครอง ไม่รักษาบุตรภรรยา ๑ ไม่คุ้มครอง ไม่รักษาทรัพย์สมบัติ ๑
เป็นที่ระแวงของคนอื่น ๑ คำพูดอันไม่เป็นจริงในที่นั้นๆ ย่อมปรากฏในผู้นั้น ๑
อันเหตุแห่งทุกข์เป็นอันมากแหวดล่อม ๑ ดุรคฤหบดีบุตร โทษ ๖ ประการในการ
ประกอบเงื้องๆ ซึ่งการเที่ยวไปในตรอกต่างๆ ในเวลากลางคืนเหล่านี้แล ฯ

[๑๔๑] ดุรคฤหบดีบุตร โทษในการเที่ยวดมหรสพ ๖ ประการเหล่านี้คือ
รำที่โหนไปทีนั้น ๑ ขั้รื่องที่โหนไปทีนั้น ๑ ประโคมที่โหนไปทีนั้น ๑ เสภาที่โหน
ไปทีนั้น ๑ เพลงที่โหนไปทีนั้น ๑ เกิดเหิงที่โหนไปทีนั้น ๑ ดุรคฤหบดีบุตร
โทษ ๖ ประการในการเที่ยวดมหรสพเหล่านี้แล ฯ

[๑๔๒] ดุรคฤหบดีบุตร โทษในการประกอบเงื้องๆ ซึ่งการพนันอัน
เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ๖ ประการเหล่านี้ คือ ผู้ชนะย่อมก่อเวร ๑ ผู้แพ้ย่อม
เสียด้วยทรัพย์ที่เสียไป ๑ ความเสื่อมทรัพย์ในปัจจุบัน ๑ ถ้อยคำของคนเล่นการ
พนัน ซึ่งไปพูดในที่ประชุมฟังไม่ขึ้น ๑ ถูกมิตรรอมต่ายหมิ่นประมาท ๑ ไม่มีใคร
ประสงค์จะแต่งงานด้วย เพราะเห็นว่า ชายนักเลงเล่นการพนัน ไม่สามารถจะเลี้ยง
ภรรยา ๑ ดุรคฤหบดีบุตร โทษ ๖ ประการในการประกอบเงื้องๆ ซึ่งการพนันอัน
เป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเหล่านี้แล ฯ

[๑๔๓] ดุรคฤหบดีบุตร โทษในการประกอบเงื้องๆ ซึ่งการคบคนชั่ว
เป็นมิตร ๖ ประการเหล่านี้ คือ นำให้เป็นนักเลงการพนัน ๑ นำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้
๑ นำให้เป็นนักเลงเหล้า ๑ นำให้เป็นคนหลวงผู้อื่นด้วยของปลอม ๑ นำให้เป็นคน
โกงเขาซึ่งหน้า ๑ นำให้เป็นคนหัวไม้ ๑ ดุรคฤหบดีบุตร โทษ ๖ ประการในการ
ประกอบเงื้องๆ ซึ่งการคบคนชั่วเป็นมิตรเหล่านี้แล ฯ

[๑๔๔] ดุรคฤหบดีบุตร โทษในการประกอบเงื้องๆ ซึ่งความเกียจคร้าน
๖ ประการเหล่านี้ คือ มักให้อ้างว่าหนาวนัก แล้วไม่ทำงาน ๑ มักให้อ้างว่าร้อน
นัก แล้วไม่ทำงาน ๑ มักให้อ้างว่าเวลาเย็นแล้ว แล้วไม่ทำงาน ๑ มักให้
อ้างว่ายังเข้าอยู่ แล้วไม่ทำงาน ๑ มักให้อ้างว่าหิวนัก แล้วไม่ทำงาน ๑
มักให้อ้างว่าระหายนัก แล้วไม่ทำงาน ๑ เมื่อเขามากไปด้วยการอ้างเลศ ผลัด
เพี้ยนการทำงานอยู่อย่างนี้ โศกะที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็ถึงความสิ้น
ไป ดุรคฤหบดีบุตร โทษ ๖ ประการในการประกอบเงื้องๆ ซึ่งความเกียจคร้าน
เหล่านี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุตตศาสดา ครันตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัส
คาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๑๔๕] เพื่อนในโรงสุราก็มี เพื่อนกล่าวแต่ปากว่าเพื่อนๆ ก็มี
ส่วนผู้ใดเป็นสหายในเมื่อความต้องการเกิดขึ้นแล้ว ผู้นั้นจัดว่า
เป็นเพื่อนแท้ เหตุ ๖ ประการ คือ การนอนสลาย ๑ การเสพ
ภรรยาผู้อื่น ๑ ความประสงค์ผูกเวร ๑ ความเป็นผู้ทำแต่สิ่งหา
ประโยชน์มิได้ ๑ มิตรชั่ว ๑ ความเป็นผู้ตระหนี่เหนียวแน่นนัก
๑ เหล่านี้ ย่อมก่การจัดบรุษเสียจากประโยชน์สุขที่จะพึงได้พึงถึง
คนมีมิตรชั่ว มีเพื่อนชั่ว มีมรรยาทและการเที่ยวชั่ว ย่อม
เสื่อมจากโลกทั้งสอง คือ จากโลกนี้และจากโลกหน้า เหตุ ๖
ประการ คือ การพนันและหญิง ๑ สุรา ๑ ฟ้อนรำขับร้อง ๑
นอนหลับในกลางวันบำเรอตนในสมัยมิใช่การ ๑ มิตรชั่ว ๑
ความตระหนี่เหนียวแน่นนัก ๑ เหล่านี้ ย่อมก่การจัดบรุษเสียจาก
ประโยชน์สุข ที่จะพึงได้พึงถึง ชนเหล่าใดเล่นการพนัน ตี

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค

สุรา เสพหญิงภรรยาที่รักเสมอด้วยชีวิตของผู้อื่น คบแต่คน
ต่ำช้า และ ไม่คบหาคนที่มีความเจริญ ย่อมเสื่อมเพียงดัง
ดวงจันทร์ในข้างแรม ผู้ใดดื่มสุรา ไม่มีทรัพย์ หากการทำงานทำ
เลียงชีวิตมิได้ เป็นคนขึ้นเมา ปราศจากสิ่งเป็นประโยชน์ เขา
จกจมลงสู่หน้เหมือนก้อนหินจมน้ำ ฉะนั้น จักทำความอาภูล
แก่ตนทันที คนมักมีการนอนหลับในกลางวัน เกลียดซึ่งการ
ลุกขึ้นในกลางคืน เป็นนักเลงขึ้นมาเป็นนิจ ไม่อาจครอบครอง
เหย้าเรือนให้ดีได้ ประโยชน์ทั้งหลายย่อมล่วงเลยชายหนุ่มที่
ละทิ้งการทำงาน ด้วยอ้างเลศว่า หนาวนัก ร้อนนัก เวลานี้เย็น
เสียแล้ว ดังนั้นเป็นต้น ส่วนผู้ใดไม่สำคัญความหนาวและความ
ร้อนยิ่งไปกว่าหญ้า ทำกิจของบุรุษอยู่ ผู้นั้นย่อมไม่เสื่อมจาก
ความสุขเลย ฯ

[๑๘๖] ดุรคฤหบดีบุตร คน ๔ จำพวกเหล่านี้ คือ คนนำสิ่งของๆ
เพื่อนไปถ่ายเดียว [คนปอกลูก] ๑ คนตีแต่พูด ๑ คนหัวประจบ ๑ คนชักชวนใน
ทางฉิบหาย ๑ ท่านพึงทราบว่ามีชไมมิตร เป็นแต่คนเทียมมิตร ฯ

[๑๘๗] ดุรคฤหบดีบุตร คนปอกลูก ท่านพึงทราบว่ามีชไมมิตร เป็น
แต่คนเทียมมิตรโดยสถาน ๔ คือ เป็นคนคิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว ๑ เสียให้น้อยคิด
เอาให้ได้มาก ๑ ไม่รับทำกิจของเพื่อนในคราวมีภัย ๑ คบเพื่อนเพราะเห็นแก่
ประโยชน์ของตัว ๑ ดุรคฤหบดีบุตร คนปอกลูก ท่านพึงทราบว่ามีชไมมิตร
เป็นแต่คนเทียมมิตร โดยสถาน ๔ เหล่านี้แล ฯ

[๑๘๘] ดุรคฤหบดีบุตร คนตีแต่พูด ท่านพึงทราบว่ามีชไมมิตร เป็น
แต่คนเทียมมิตรโดยสถาน ๔ คือ เก็บเอาของล่วงแล้วมาปราศรัย ๑ อ้างเอาของที่ยัง
ไม่มาถึงมาปราศรัย ๑ สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้ ๑ เมื่อกิจเกิดขึ้นแสดง
ความขัดข้อง [ออกปากฟังมิได้] ๑ ดุรคฤหบดีบุตร คนตีแต่พูด ท่านพึงทราบว่ามีชไมมิตร
เป็นแต่คนเทียมมิตรโดยสถาน ๔ เหล่านี้แล ฯ

[๑๘๙] ดุรคฤหบดีบุตร คนหัวประจบ ท่านพึงทราบว่ามีชไมมิตร เป็น
แต่คนเทียมมิตรโดยสถาน ๔ คือ ตามใจเพื่อนให้ทำความชั่ว [จะทำชั่วก็คล้อย
ตาม] ๑ ตามใจเพื่อนให้ทำความดี [จะทำดีก็คล้อยตาม] ๑ ต่อหน้าสรรเสริญ ๑
ลับหลังนินทา ๑ ดุรคฤหบดีบุตร คนหัวประจบ ท่านพึงทราบว่ามีชไมมิตร เป็นแต่
คนเทียมมิตรโดยสถาน ๔ เหล่านี้แล ฯ

[๑๙๐] ดุรคฤหบดีบุตร คนชักชวนในทางฉิบหาย ท่านพึงทราบว่ามีชไมมิตร
เป็นแต่คนเทียมมิตรโดยสถาน ๔ คือ ชักชวนให้ดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย
อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ๑ ชักชวนให้เที่ยวตามตรอกต่างๆ ในเวลากลางคืน
๑ ชักชวนให้เที่ยวดูการมหรสพ ๑ ชักชวนให้เล่นการพนันอันเป็นที่ตั้งแห่งความ
ประมาท ๑ ดุรคฤหบดีบุตร คนชักชวนในทางฉิบหาย ท่านพึงทราบว่ามีชไมมิตร
เป็นแต่คนเทียมมิตรโดยสถาน ๔ เหล่านี้แล ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุตตคาสดา ครันตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัส
คาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๑๙๑] บัณฑิตรู้แจ้งมิตร ๔ จำพวกเหล่านี้ คือ มิตรปอกลูก ๑
มิตรตีแต่พูด ๑ มิตรหัวประจบ ๑ มิตรชักชวนในทางฉิบหาย ๑
ว่ามีชไมมิตรแท้ ดังนี้แล้ว พึงเว้นเสียให้ห่างไกล เหมือนคน
เดินทางเว้นทางที่มีภัย ฉะนั้น ฯ

[๑๙๒] ดุรคฤหบดีบุตร มิตร ๔ จำพวกเหล่านี้ คือ มิตรมือปลการะ ๑
มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ ๑ มิตรแนะประโยชน์ ๑ มิตรมีความรักใคร่ ๑ ท่านพึงทราบว่ามี
เป็นมิตรมีใจดี [เป็นมิตรแท้] ฯ

[๑๙๓] ดุรคฤหบดีบุตร มิตรมือปลการะ ท่านพึงทราบว่ามีมิตรแท้
โดยสถาน ๔ คือ รักษาเพื่อนผู้ประมาทแล้ว ๑ รักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อนผู้
ประมาทแล้ว ๑ เมื่อมีภัยเป็นที่พึ่งพำนักได้ ๑ เมื่อกิจที่ต้องทำให้เกิดขึ้นเพิ่มทรัพย์ให้
สองเท่า [เมื่อมีฐานะช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก] ๑ ดุรคฤหบดีบุตร มิตร
มือปลการะ ท่านพึงทราบว่ามีมิตรแท้โดยสถาน ๔ เหล่านี้แล ฯ

[๑๙๔] ดุรคฤหบดีบุตร มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ ท่านพึงทราบว่ามีมิตร
แท้โดยสถาน ๔ คือ บอกความลับ [ของตน] แก่เพื่อน ๑ ปิดความลับของเพื่อน ๑
ไม่ละทิ้งในเหตุอันตราย ๑ แม้ชีวิตก็อาจสละเพื่อประโยชน์แก่เพื่อนได้ ๑ ดุร
คฤหบดีบุตร มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ ท่านพึงทราบว่ามีมิตรแท้โดยสถาน ๔
เหล่านี้แล ฯ

[๑๙๕] ดุรคฤหบดีบุตร มิตรแนะประโยชน์ ท่านพึงทราบว่ามีมิตร

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
แท้โดยสถาน ๔ คือ ห้ามจากความชั่ว ๑ ให้ตั้งอยู่ในความดี ๑ ให้ได้ฟังสิ่งที่ยัง
ไม่เคยฟัง ๑ บอกทางสวรรค์ให้ ๑ ดุรคฤหบดีบุตร มิตรณะประโยชน์ ท่านพึง
ทราบว่าเป็นมิตรแท้ โดยสถาน ๔ เหล่านี้แล ฯ

[๑๙๖] ดุรคฤหบดีบุตร มิตรมีความรักใคร่ ท่านพึงทราบว่าเป็นมิตรแท้
โดยสถาน ๔ คือ ไม่ยินดีด้วยความเสื่อมของเพื่อน ๑ ยินดีด้วยความเจริญของ
เพื่อน ๑ ห้ามคนที่กล่าวโทษเพื่อน ๑ สรรเสริญคนที่สรรเสริญเพื่อน ๑ ดุรคฤหบดี
บุตร มิตรมีความรักใคร่ ท่านพึงทราบว่าเป็นมิตรแท้โดยสถาน ๔ เหล่านี้แล ฯ
พระผู้มีพระภาคผู้สุตตะศาสดา ครั้นตรัสไวยการณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัส
คาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๑๙๗] บัณฑิตรู้แจ้งมิตร ๔ จำพวกเหล่านี้ คือ มิตรมีอุปการะ ๑
มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ ๑ มิตรณะประโยชน์ ๑ มิตรมีความรัก
ใคร่ ๑ ว่าเป็นมิตรแท้ ฉะนั้นแล้ว พึงเข้าไปนั่งใกล้โดยเคารพ
เหมือนมารดากับบุตร ฉะนั้น บัณฑิตผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อม
รุ่งเรืองสง่างามเพียงดังไฟ เมื่อบุคคลล้อมโอบสมบัติน้อย
เหมือนแฉ่งหนึ่งผนวกวัง โอบสมบัติน้อยถึงความสั่งสมดวง
จอมปลวกอันตัวปลวกก่อขึ้น ฉะนั้น คฤหัสถ์ในตระกูลผู้
สามารถ ครั้นสะสมโอบสมบัตินี้ได้อย่างนี้แล้ว พึงแบ่งโอบ
สมบัตินั้นออกเป็นสี่ส่วน เขาย่อมสมานมิตรไว้ได้ พึงใช้สอย
โอบสมบัตินั้นด้วยส่วนหนึ่ง พึงประกอบการงานด้วยสองส่วน
พึงเก็บส่วนที่สี่ไว้ด้วย หมายถึงจักมีไว้ในยามอันตราย ดังนี้ ฯ

[๑๙๘] ดุรคฤหบดีบุตร กौरยสาวกเป็นผู้ปกปิดทิศทั้ง ๖ อย่างไร ท่าน
พึงทราบทิศ ๖ เหล่านี้ คือ พึงทราบมารดาบิดาว่าเป็นทิศเบื้องหน้า อาจารย์เป็น
ทิศเบื้องขวา บุตรและภรรยาเป็นทิศเบื้องหลัง มิตรและอำมาตย์เป็นทิศเบื้องซ้าย
ทาสและกรรมกรเป็นทิศเบื้องต่ำ สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน ฯ

[๑๙๙] ดุรคฤหบดีบุตร มารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้า อันบุตรพึงบำรุง
ด้วยสถาน ๕ คือ ด้วยตั้งใจไว้ว่าท่านเลี้ยงเรามา เราจักเลี้ยงท่านตอบ ๑ จักรับทำ
กิจของท่าน ๑ จักดำรงวงศ์สกุล ๑ จักปฏิบัติตนให้เป็นผู้สมควรรับทรัพย์มรดก ๑
ก็หรือเมื่อท่านจะไปแล้ว ทำกาลกิริยาแล้ว จักตามเพิ่มให้ซึ่งทักษิณา ๑ ฯ
ดุรคฤหบดีบุตร มารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้าอันบุตรบำรุงด้วยสถาน ๕
เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยสถาน ๕ คือ ห้ามจากความชั่ว ๑ ให้ตั้งอยู่
ในความดี ๑ ให้ศึกษาศิลปวิทยา ๑ หาภรรยาที่สมควรให้ ๑ มอบทรัพย์ให้
ในสมัย ๑ ฯ

ดุรคฤหบดีบุตร มารดาบิดาผู้เป็นทิศเบื้องหน้าอันบุตรบำรุงด้วยสถาน ๕
เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์บุตรด้วยสถาน ๕ เหล่านี้ ทิศเบื้องหน้านั้น ชื่อว่า
อันบุตรปกปิดให้เกษมสำราญ ให้ไม่มีภัยด้วยประการฉะนี้ ฯ

[๒๐๐] ดุรคฤหบดีบุตร อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวาอันศิษย์พึงบำรุงด้วย
สถาน ๕ คือ ด้วยลูกขึ้นยืนรับ ๑ ด้วยเข้าไปยืนคอยรับใช้ ๑ ด้วยการเชื่อฟัง ๑
ด้วยการปรนนิบัติ ๑ ด้วยการเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ ๑ ฯ

ดุรคฤหบดีบุตร อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวา อันศิษย์บำรุงด้วยสถาน ๕
เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยสถาน ๕ คือ แนะนำดี ๑ ให้เรียนดี ๑ บอก
ศิษย์ด้วยดีในศิลปวิทยาทั้งหมด ๑ ยกย่องให้ปรากฏในเพื่อนฝูง ๑ ทำความป้องกัน
ในทิศทั้งหลาย ๑ ฯ

ดุรคฤหบดีบุตร อาจารย์ผู้เป็นทิศเบื้องขวาอันศิษย์บำรุงด้วยสถาน ๕ เหล่า
นี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ด้วยสถาน ๕ เหล่านี้ ทิศเบื้องขวานั้น ชื่อว่าอันศิษย์
ปกปิดให้เกษมสำราญ ให้ไม่มีภัยด้วยประการฉะนี้ ฯ

[๒๐๑] ดุรคฤหบดีบุตร ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลังอันสามีพึงบำรุงด้วย
สถาน ๕ คือ ด้วยยกย่องว่าเป็นภรรยา ๑ ด้วยไม่ดูหมิ่น ๑ ด้วยไม่ประพฤตินอกใจ
๑ ด้วยมอบความเป็นใหญ่ให้ ๑ ด้วยให้เครื่องแต่งตัว ๑ ฯ

ดุรคฤหบดีบุตร ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลังอันสามีบำรุงด้วยสถาน ๕
เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน ๕ คือ จัดการงานดี ๑ สงเคราะห์คน
ข้างเคียงของผัวดี ๑ ไม่ประพฤตินอกใจผัว ๑ รักษาทรัพย์ที่ผัวหามาได้ ๑ ขยัน
ไม่เกียจคร้านในกิจการทั้งปวง ๑ ฯ

ดุรคฤหบดีบุตร ภรรยาผู้เป็นทิศเบื้องหลังอันสามีบำรุงด้วยสถาน ๕
เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์สามีด้วยสถาน ๕ เหล่านี้ ทิศเบื้องหลังนั้น ชื่อว่า
อันสามีปกปิดให้เกษมสำราญ ให้ไม่มีภัยด้วยประการฉะนี้ ฯ

[๒๐๒] ดุรคฤหบดีบุตร มิตรผู้เป็นทิศเบื้องซ้ายอันกุลบุตรพึงบำรุงด้วย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
สถาน ๕ คือ ด้วยการให้ปัน ๑ ด้วยเจราจถ้อยคำเป็นที่รัก ๑ ด้วยประพฤติ
ประโยชน์ ๑ ด้วยความเป็นผู้มีตนเสมอ ๑ ด้วยไม่แก่งกลางให้คลาดจากความ
จริง ๑ ฯ

ดูกรอุทเทตติบุตร มิตรผู้เป็นทิศเบื้องซ้ายอันอุทเทตติบุตรบำรุงด้วยสถาน ๕
เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์อุทเทตติบุตรด้วยสถาน ๕ คือ รักษามิตรผู้ประมาทแล้ว ๑
รักษาทรัพย์ของมิตรผู้ประมาทแล้ว ๑ เมื่อมิตรมีภัยเอาเป็นที่พึ่งพำนักได้ ๑ ไม่ละทิ้ง
ในยามวิบัติ ๑ นับถือตลอดถึงวงศ์ของมิตร ๑ ฯ

ดูกรอุทเทตติบุตร มิตรผู้เป็นทิศเบื้องซ้ายอันอุทเทตติบุตรบำรุงด้วยสถาน ๕
เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์อุทเทตติบุตรด้วยสถาน ๕ เหล่านี้ ทิศเบื้องซ้ายนั้น ชื่อว่า
อันอุทเทตติบุตรปกปิดให้เกษมสำราญ ให้ไม่มีภัยด้วยประการฉะนี้ ฯ

[๒๐๓] ดูกรอุทเทตติบุตร ทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องต่ำอันนายพึงบำรุง
ด้วยสถาน ๕ คือ ด้วยจัดการงานให้ทำตามสมควรแก่กำลัง ๑ ด้วยให้อาหารและ
รางวัล ๑ ด้วยรักษาในคราวเจ็บไข้ ๑ ด้วยแจกของมีรสแปลกประหลาดให้กิน ๑
ด้วยปล่อยในสมัย ๑ ฯ

ดูกรอุทเทตติบุตร ทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องต่ำอันนายบำรุงด้วยสถาน ๕
เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์นายด้วยสถาน ๕ คือ ลูกขึ้นทำการงานก่อนนาย ๑
เลิกการงานทีหลังนาย ๑ ถือเอาแต่ของทีนายให้ ๑ ทำการงานให้ดีขึ้น ๑
นำคุณของนายไปสรรเสริญ ๑ ฯ

ดูกรอุทเทตติบุตร ทาสกรรมกรผู้เป็นทิศเบื้องต่ำอันนายบำรุงด้วยสถาน ๕
เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์นายด้วยสถาน ๕ เหล่านี้ ทิศเบื้องต่ำนั้น ชื่อว่า
อันนายปกปิดให้เกษมสำราญ ให้ไม่มีภัย ด้วยประการฉะนี้ ฯ

[๒๐๔] ดูกรอุทเทตติบุตร สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน อันอุทเทตติบุตร
พึงบำรุงด้วยสถาน ๕ คือ ด้วยกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ๑ ด้วยวจีกรรมประกอบด้วย
เมตตา ๑ ด้วยมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา ๑ ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู ๑
ด้วยให้อามิสทานเนื่องๆ ๑ ฯ

ดูกรอุทเทตติบุตร สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน อันอุทเทตติบุตรบำรุงด้วย
สถาน ๕ เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์อุทเทตติบุตรด้วยสถาน ๖ คือ ห้ามไม่ให้ทำ
ความชั่ว ๑ ให้ตั้งอยู่ในความดี ๑ อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม ๑ ให้ได้ฟังสิ่งที่
ยังไม่เคยฟัง ๑ ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง ๑ บอกทางสวรรค์ให้ ๑ ฯ

ดูกรอุทเทตติบุตร สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน อันอุทเทตติบุตรบำรุงด้วย
สถาน ๕ เหล่านี้แล้ว ย่อมอนุเคราะห์อุทเทตติบุตรด้วยสถาน ๖ เหล่านี้ ทิศเบื้องบน
นั้น ชื่อว่าอันอุทเทตติบุตรปกปิดให้เกษมสำราญ ให้ไม่มีภัย ด้วยประการฉะนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุตตะศาสดา ครันตริสวैयाกรณภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัส
คาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๒๐๕] มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า อาจารย์เป็นทิศเบื้องขวา บุตรภรรยา

เป็นทิศเบื้องหลัง มิตรอำมาตย์เป็นทิศเบื้องซ้าย ทาสกรรมกร
เป็นทิศเบื้องต่ำ สมณพราหมณ์เป็นทิศเบื้องบน อุทเทตติในสกุล
ผู้สามารถควรนอบน้อมทิศเหล่านี้ บัณฑิตผู้ถึงพร้อมด้วยศีล
เป็นคนละเอียดและมีไหวพริบ มีความประพฤติเจียมตน
ไม่ถือกระด้าง ผู้เช่นนั้นย่อมได้ยศ คนหมั่นไม่เกียจคร้าน
ย่อมไม่หวั่นไหว ในอันตรายทั้งหลาย คนมีความประพฤติ
ไม่ขาดสาย มีปัญญา ผู้เช่นนั้นย่อมได้ยศ คนผู้สงเคราะห์
แสวงหามิตรที่ดี รู้เท่าถ้อยคำที่เขากล่าว ปราศจากตระหนี่
เป็นผู้แนะนำแสดงเหตุผลต่างๆ เนื่องๆ ผู้เช่นนั้น ย่อม
ได้ยศ การให้ ๑ เจราจไพบระ ๑ การประพฤติให้เป็น
ประโยชน์ ๑ ความเป็นผู้มีตนเสมอในธรรมทั้งหลาย ในคนนั้นๆ
ตามควร ๑ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจในโลกเหล่านี้แล เป็น
เหมือนสลักรถอันแล่นไปอยู่ ถ้าธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวเหล่านี้
ไม่พึงมีไซ้ มารดาและบิดา ไม่พึงได้ความนับถือหรือความบูชา
เพราะเหตุแห่งบุตร เพราะบัณฑิตทั้งหลายพิจารณาเห็นธรรม
เครื่องยึดเหนี่ยวเหล่านี้โดยชอบ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านั้นจึงถึง
ความเป็นใหญ่ และเป็นผู้อันหมู่ชนสรรเสริญทั่วหน้า ดังนี้ ฯ

[๒๐๖] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสฉะนี้แล้ว สิงคาลกอุทเทตติบุตรได้กราบทูล
พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ภาษิต
ของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนนายของทีคว่า เปิดของที่ปิด บอกทาง
แก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยคิดว่า ผู้มีจักขุจักเห็นรูป ฉันท

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
พระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรมโดยอเนกปริยาย ฉะนั้นเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์
ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็น
สรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระพุทธเจ้าว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงพระรัตนตรัย
เป็นสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่นั้นนี้เป็นต้นไป ฉะนี้แล ฯ
จบ สิงคาลกสูตร ที่ ๘

๙. อาฏานาฏิยสูตร (๓๒)

[๒๐๓] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาชิลมกุฏ เขตพระนคร
ราชคฤห์ ครั้นนั้น ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ตั้งการรักษาไว้ทั้ง ๔ ทิศ ตั้งพลชั้นรไวทั้ง ๔
ทิศ ตั้งผู้ตรวจตราไว้ทั้ง ๔ ทิศ ด้วยเสนายักษ์กองใหญ่ ด้วยเสนาคณธรรพิกองใหญ่
ด้วยเสนากุมภกันทกกองใหญ่ และด้วยเสนานาคกองใหญ่ เมื่อราตรีล่วงปฐมยาม
ไปแล้ว เปล่งรัศมีงามยิ่ง ยิ่งภูเขาชิลมกุฏทั้งสี่ให้สว่างไสว แล้วเข้าไปเฝ้า
พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วน
ข้างหนึ่ง ฯ

ฝ่ายยักษ์เหล่านั้น บางพวกถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควร
ส่วนข้างหนึ่ง บางพวกได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้
ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวกประนมอัญชลีไปทางที่
พระผู้มีพระภาคประทับ แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวกประกาศชื่อและ
โคตร แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวกได้นั่งนิ่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

[๒๐๔] ท้าวเวสริณมหาราช ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้ว
ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยักษ์ชั้นสูงบางพวกมิได้เลื่อม
ใสต่อพระผู้มีพระภาคก็มี ยักษ์ชั้นสูงบางพวกที่เลื่อมใสต่อพระผู้มีพระภาคก็มี
ยักษ์ชั้นกลางบางพวกมิได้เลื่อมใสต่อพระผู้มีพระภาคก็มี ยักษ์ชั้นกลางบางพวก
ที่เลื่อมใสต่อพระผู้มีพระภาคก็มี ยักษ์ชั้นต่ำบางพวกมิได้เลื่อมใสต่อพระผู้มีพระภาค
ก็มี ยักษ์ชั้นต่ำบางพวกที่เลื่อมใสต่อพระผู้มีพระภาคก็มี ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
โดยมากยักษ์มิได้เลื่อมใสต่อพระผู้มีพระภาคเลย ชื่อนั้นเหตุไร เพราะพระผู้มี
พระภาคทรงแสดงธรรมเพื่อจดเว้นจากปาณาติบาต ทรงแสดงธรรมเพื่อจดเว้นจาก
อทินนาทาน ทรงแสดงธรรมเพื่อจดเว้นจากกาเมสุมิฉจจาร ทรงแสดงธรรมเพื่อ
จดเว้นจากมสวาท ทรงแสดงธรรมเพื่อจดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัย
อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท แต่โดยมากพวกยักษ์มิได้จดเว้นจากปาณาติบาต
มิได้จดเว้นจากอทินนาทาน มิได้จดเว้นจากกาเมสุมิฉจจาร มิได้จดเว้นจากมสวาท
มิได้จดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท
ข้อที่พระองค์ให้จดเว้นนั้น จึงไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของยักษ์เหล่านั้น ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ก็พระสาวกของพระผู้มีพระภาค บางพวกยอมเสพราวไพรในป่า
เสนาสนะอันสงัด มีเสียงน้อย มีเสียงกึกก้องน้อย ปราศจากลมแต่ชนผู้เดิน
เข้าออก ควกรกการทำการอันเร้นลับของมนุษย์ ควกรกการหลีกเร้น ยักษ์ชั้นสูง
บางพวกมักอยู่ในป่านั้น พวกใดมิได้เลื่อมใสในปาพจน์ของพระผู้มีพระภาคนี้
ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงเรียนการรักษากันชื่อว่าอาฏานาฏิยะเพื่อให้ยักษ์พวกนั้น
เลื่อมใส คัมภีรอน เพื่อรักษา เพื่อ ไม่เบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญของอุบาสก
อุบาสิกา ภิกษุ ภิกษุณีทั้งหลายเถิด พระพุทธเจ้าข้า ฯ

พระผู้มีพระภาคทรงรับโดยคหณภาพ ลำดับนั้น ท้าวเวสริณมหาราช
ทรงทราบการทรงรับของพระผู้มีพระภาค แล้วได้ทรงภาษิตอาฏานาฏิยรักขานี
ในเวลานั้นว่า

[๒๐๕] ขอนอบน้อมแด่พระวิปัสสิพุทธเจ้า ผู้มีพระจักขุ มีพระสิริ

ขอนอบน้อมแด่พระสิขิพุทธเจ้า ผู้ทรงอนุเคราะห์แก่สัตว์

ท้าวหน้า ขอนอบน้อมแด่พระเวสสพุทธเจ้า ผู้ทรงชำระกิเลส

มีความเพียร ขอนอบน้อมแด่พระกุกสันธพุทธเจ้า ผู้ทรงย้าย

มารและเสนามาร ขอนอบน้อมแด่พระโกนาคมนพุทธเจ้า ผู้มี

บาปอันล่อยแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์ ขอนอบน้อมแด่พระกัสสป

พุทธเจ้า ผู้พ้นพิเศษแล้วในธรรมทั้งปวง ขอนอบน้อมแด่พระ

อังคิรสพุทธเจ้า ผู้ศากยบุตร ผู้มีพระสิริ พระพุทธเจ้าพระองค์

ใดได้ทรงแสดงธรรมนี้ อันเป็นเครื่องบรรเทาทุกข์ทั้งปวง อนึ่ง

พระพุทธเจ้าเหล่าใด ผู้ดับแล้วในโลก ทรงเห็นแจ้งแล้ว

ตามเป็นจริง พระพุทธเจ้าเหล่านั้น เป็นผู้ไม่ส่อเสียด เป็นผู้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ยิ่งใหญ่ ปราศจากความครั่นคร้าม เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
นอบน้อมพระพุทธเจ้าพระองค์ใด ผู้โคทมโคตร ทรงเกือกกุล
แกทวยเทพและมนุษย์ ทรงถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เป็นผู้
ยิ่งใหญ่ ปราศจากความครั่นคร้าม พระสุริยาทิพย์ มีมณฑลใหญ่
อุทัยขึ้นแต่ทิศใดแล เมื่อพระอาทิตย์อุทัยขึ้น ราตรีก็หายไป
ครั้นพระอาทิตย์อุทัยขึ้น ย่อมเรียกกันว่ากลางวัน แม้น่านน้ำในที่
พระอาทิตย์อุทัยนั้นเป็นสมุทรรีก มีน้ำแผ่เต็มไป ชนทั้งหลาย
ย่อมรู้จักน่านน้ำนั้นในที่นั้นอย่างนี้ว่า สมุทรมีน้ำแผ่เต็มไป ฯ

[๒๑๐] แต่ที่นี้ไป ทิศที่ชนเรียกกันว่า ปริมทิศ ที่ท้าวมหาราชผู้ทรงยศ
เป็นเจ้าเป็นใหญ่ของพวกคนธรรพ์ ทรงนามว่าท้าวธรรณัฐ อัน
พวกคนธรรพ์แวดล้อมแล้ว ทรงโปรดปรานด้วยการพ้อนรำ
ขับร้อง ทรงอภิบาลอยู่ ข้าพเจ้าได้สดับมาว่า ไอรสของท้าวเธอ
มีมากองค์ มีพระนามเดียวกัน ทั้งเกาสีบเอ็ดองค์ มีพระนามว่า
อินทะ ทรงพระกำลังมาก ทั้งท้าวธรรณัฐและไอรสเหล่านั้นเห็น
พระพุทธเจ้าผู้เบิกบานแล้ว ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์
พากันถวายบังคมพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ปราศจาก
ความครั่นคร้าม แต่ที่ไกลว่า ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมแด่
พระองค์ พระอุดมบุรุษ ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมแด่พระองค์
ขอพระองค์ทรงตรวจดูมหาชนด้วยพระญาณอันฉลาด แม่พวก
อมนุษย์ก็ถวายบังคมพระองค์ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้สดับมา
อย่างนั้นเนื่องๆ ฉะนั้น จึงกล่าวเช่นนั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ถามเขาว่า พวกท่านถวายบังคมพระชินโคดมหรือ เขาพากัน
ตอบว่า ถวายบังคมพระชินโคดม ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ขอถวายบังคมพระพุทธเจ้า ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ
ชนทั้งหลายผู้กล่าวสอเสียด ผู้กิดเนื้อข้างหลัง ทำปาณาติบาต
ลามก เป็นโจร เป็นคนตลบตะแลง ตายแล้ว ชนทั้งหลาย
พากันกล่าวว่า จงนำออกไปโดยทิศใด ฯ

[๒๑๑] แต่ที่นี้ไป ทิศที่ชนเรียกกันว่า ทักขินทิศที่ท้าวมหาราชผู้ทรงยศ
เป็นเจ้าเป็นใหญ่ของพวกกุมภกัณฑ์ ทรงนามว่า ท้าววิรูปหะ
อันพวกกุมภกัณฑ์แวดล้อมแล้ว ทรงโปรดปรานด้วยการพ้อนรำ
ขับร้อง ทรงอภิบาลอยู่ ข้าพเจ้าได้สดับมาว่า ไอรสของท้าว
เธอมีมากองค์ มีพระนามเดียวกัน ทั้งเกาสีบเอ็ดองค์
มีพระนามว่า อินทะ ทรงพระกำลังมาก ทั้งท้าววิรูปหะและ
ไอรสเหล่านั้นได้เห็นพระพุทธเจ้าผู้เบิกบานแล้ว ผู้เป็นเผ่าพันธุ์
แห่งพระอาทิตย์ พากันถวายบังคมพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผู้ยิ่งใหญ่
ปราศจากความครั่นคร้ามแต่ที่ไกลว่า พระบุรุษอาชาไนย ข้าพระ
พุทธเจ้าขอนอบน้อมแด่พระองค์ พระบุรุษอุดม ข้าพระพุทธเจ้า
ขอนอบน้อมแด่พระองค์ ขอพระองค์ทรงตรวจดูมหาชนด้วย
พระญาณอันฉลาด แม่พวกอมนุษย์ก็ถวายบังคมพระองค์ ข้าพระ
พุทธเจ้าทั้งหลาย ได้สดับมาอย่างนั้นเนื่องๆ ฉะนั้น จึงกล่าว
เช่นนั้น ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายถามเขาว่า พวกท่านถวายบังคม
พระชินโคดมหรือ เขาพากันตอบว่า ถวายบังคมพระชินโคดม
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ขอถวายบังคมพระพุทธโคดม ผู้ถึง
พร้อมด้วยวิชาและจรณะ พระสุริยาทิพย์มีมณฑลใหญ่ อัสตง
คตในทิศใด และเมื่อพระอาทิตย์อัสตงคต กลางวันก็ดับไป
ครั้นพระอาทิตย์อัสตงคตแล้ว ย่อมเรียกกันว่ากลางคืน แม้น่าน
น้ำในที่พระอาทิตย์อัสตงคตแล้ว เป็นสมุทรรีก มีน้ำแผ่เต็มไป
ชนทั้งหลายย่อมรู้จักน่านน้ำนั้น ในที่นั้นอย่างนี้ว่าสมุทรมีน้ำ
แผ่เต็มไป ฯ

[๒๑๒] แต่ที่นี้ไป ทิศที่มหาชนเรียกกันว่า ปิจฉิมทิศที่ท้าวมหาราชผู้
ทรงยศ เป็นเจ้าเป็นใหญ่ของพวกนาค ทรงนามว่าท้าววิรูปักษ์
อันพวกนาคแวดล้อมแล้ว ทรงโปรดปรานด้วยการพ้อนรำ
ขับร้อง ทรงอภิบาลอยู่ ข้าพเจ้าได้สดับมาว่า ไอรสของท้าวเธอมี
มากองค์ มีพระนามเดียวกัน ทั้งเกาสีบเอ็ดองค์ มีพระนามว่าอินทะ
ทรงพระกำลังมาก ทั้งท้าววิรูปักษ์และไอรสเหล่านั้น ได้เห็น
พระพุทธเจ้า ผู้เบิกบานแล้ว ผู้เป็นเผ่าพันธุ์ แห่งพระอาทิตย์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

พากันถวายบังคมพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ปราศจากความ
ครั่นคร้าม แต่ที่ไกลเหียวว่า พระบุรุษอาชาไนย ข้าพระพุทธเจ้า
ขอนอบน้อมแด่พระองค์ พระอุดมบุรุษ ข้าพระพุทธเจ้าขอ
นอบน้อมแด่พระองค์ ขอพระองค์ทรงตรวจดูมหาชน ด้วยพระ
ญาณอันฉลาด แม่พวกกอมนุษย์ก็ถวายบังคมพระองค์ ข้าพระ
พุทธเจ้าทั้งหลาย ได้สดับมาอย่างนั้นเนื่องๆ ฉะนั้น จึงกล่าว
เช่นนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายถามเขาว่า พวกท่านถวายบังคม
พระชินโคดมหรือ เขาพากันตอบว่า ถวายบังคมพระชินโคดม
ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ขอถวายบังคมพระพุทธโคดม ผู้ถึง
พร้อมด้วยวิชาและจรณะ อุตตรกฐทวีปเป็นรมณีสถาน มี
ภูเขาหลวงชื่อสิเนรุแลดงดงาม ตั้งอยู่ที่ทิศใด พวกมนุษย์ซึ่งเกิด
ในอุตตรกฐทวีปนั้น ไม่ยึดถือสิ่งใดว่าเป็นของตน ไม่หวงแหน
กัน มนุษย์เหล่านั้น ไม่ต้องหว่านพืช และ ไม่ต้องนำไถออกไถ
หม่มมนุษย์บริโภคข้าวสาลี อันผลิตผลในที่ไม่ต้องไถ ไม่มีรำ
ไม่มีแกลบ บริสุทธิ มีกลิ่นหอม เป็นเมล็ดข้าวสาร หุง

[ข้าวนั้น] ในเตาอันปราศจากควัน แล้วบริโภคโภชนะแต่นั้น

ทำแม่โคให้มีกิบเดียว ๑- แล้วเที่ยวไปสู่ทิศน้อย ทิศใหญ่
ทำปศุสัตว์ให้มีกิบเดียว แล้วเที่ยวไปสู่ทิศน้อยทิศใหญ่ ทำ
หญิงให้เป็นพาหนะ ๒- แล้วเที่ยวไปสู่ทิศน้อยทิศใหญ่ ทำชาย
ให้เป็นพาหนะ แล้วเที่ยวไปสู่ทิศน้อยทิศใหญ่ ทำกุมารให้เป็น
พาหนะ แล้วเที่ยวไปสู่ทิศน้อยทิศใหญ่ ทำกุมารให้เป็นพาหนะ
แล้วเที่ยวไปสู่ทิศน้อยทิศใหญ่ บรรดานางบำเรอของพระราช
านั้น ก็ขึ้นยานเหล่านั้น ตามห้อมล้อมไปทุกทิศด้วย ยานช้าง

๑๑. สัตว์กิบเดียว คือม้า คือโค ใช้ปศุสัตว์ต่างๆ แทนม้า

๑๒. เห็นจะใช้ชีคน หรือใช้คนหาม

ยานม้า ยานทิพย์ ปราสาท และวอ ก็ปรากฏแก่ท้าวมหาราช

ผู้ทรงยศ ฯ

และท้าวมหาราชนั้น ได้ทรงนิรมิตนครไว้ในอากาศ คือ อาณานาฏนคร
กุสินาฏนคร ปรกสินาฏนคร นาฏปริยานคร ปรกสินาฏนคร ทางทิศอุดร
มีกปิวันตนคร และอีกนครหนึ่งชื่อชโนมะ อีกนครหนึ่งชื่อนวนวติยะ อีกนคร
หนึ่งชื่ออัมพรอัมพรวติยะ มีราชธานีนามว่าอาฬภักมณฑา ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงทุกข
กิริราชธานีของท้าวภูเวรมหาราช ชื่อวิสาขนา ฉะนั้น มหาชนจึงเรียกท้าวภูเวรมหาราช
ว่าท้าวเวสวัณ

ยักษ์ชื่อโตลา ชื่อตัตตลา ชื่อโตตลา ชื่อโอชสี ชื่อเตชสี
ชื่อโตชสี ชื่อสระ ชื่อราชา ชื่อริฏฐะ ชื่อเนมิ ย่อมปรากฏ
มีหน้าที่คนละแผนก ในวิสาขนาราชธานีนั้น มีห้วงน้ำ ชื่อธรรณี
เป็นแดนที่เกิดเมฆ เกิดฝนตก ในวิสาขนาราชธานีนั้นมีสภา
ชื่อภคพลวดี เป็นที่ประชุมของพวกยักษ์ ณ ที่นั้น มีต้นไม้เป็น
อันมาก มีผลเป็นนิจ ดารดาษด้วยหมุ่นกต่างๆ มีนกยูง
นกกระเรียน นกคเหว่า อันมีเสียงหวานประสานเสียง มีนกร้อง
ว่า ชิวะชิวะ และบางเหล่ามีเสียงปลุกใจ มีไก่ป่า มีปู และ
นกไปกขรสาตกะ อยู่ในสระประทุม ในที่นั้นมีเสียงนกกะ
และนกลาลิกา และหมุ่นกที่ถนอมานวกะ [มีหน้าเหมือนมนุษย์]
สระนพินธ์ของท้าวภูเวรมหาราชนั้น จดงามอยู่ตลอดเวลาทุกเมื่อ ฯ

[๒๑๓] แต่ทิศนี้ไป ทิศที่ชนเรียกกันว่าอุตตรทิศ ที่ท้าวมหาราชผู้ทรงยศ

เป็นเจ้าเป็นใหญ่ของยักษ์ทั้งหลาย ทรงนามว่าท้าวภูเวร อันยักษ์
ทั้งหลายแวดล้อมแล้ว ทรงโปรดปรานด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง
ทรงอภิบาลอยู่ ข้าพเจ้าได้สดับมาว่า โอรสของท้าวเธอมีมากองค์
มีพระนามเดียวกัน ทั้งเก้าสิบเอ็ดพระองค์ มีพระนามว่าอินทะ
ทรงพระกำลังมาก ทั้งท้าวภูเวรและโอรสเหล่านั้นได้เห็น
พระพุทธเจ้า ผู้เบิกบานแล้ว ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์
พากันถวายบังคมพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ปราศจากความ
ครั่นคร้ามแต่ที่ไกลว่า พระบุรุษอาชาไนย ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบ
น้อมแด่พระองค์ พระอุดมบุรุษ ข้าพระพุทธเจ้าขอนอบน้อมแด่
พระองค์ ขอพระองค์ทรงตรวจดูมหาชนด้วยพระญาณอันฉลาด
แม่พวกกอมนุษย์ ก็ถวายบังคมพระองค์ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ได้สดับมาอย่างนั้นเนื่องๆ ฉะนั้น จึงกล่าวเช่นนั้น ข้าพระพุทธเจ้า
ทั้งหลายถามเขาว่า พวกท่านถวายบังคมพระชินโคดมหรือเขา
พากันตอบว่าถวายบังคมพระชินโคดม ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ขอถวายบังคมพระพุทธโคดมผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ฯ

[๒๑๔] ข้าแต่พระองค์ผู้บริสุทธิ การรักษานี้ชื่อว่าอภานาฏิยะนี้นั้นแล ย่อม
เป็นไปเพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อไม่เบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญของภิกษุ ภิกษุณี
อุบาสก และอุบาสิกา ฉะนั้นแล ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้บริสุทธิ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้ใดผู้หนึ่ง
จักเรียนการรักษานี้ชื่อว่าอภานาฏิยะนี้ให้แม่นยำ ให้บริบูรณ์แล้ว ถ้าอมนุษย์เป็น
ยักษ์ก็ตาม ยักษ์ณีก็ตาม บุตรยักษ์ก็ตาม ธิดายักษ์ก็ตาม ยักษ์มหาอำมาตย์ก็ตาม
ยักษ์บริษัทธิก็ตาม ยักษ์ผู้รับใช้ก็ตาม เป็นคนธรรพก็ตาม นางคนธรรพก็ตาม บุตร
คนธรรพก็ตาม ธิดาคนธรรพก็ตาม คนธรรพมหาอำมาตย์ก็ตาม คนธรรพบริษัทธิก็ตาม
คนธรรพผู้รับใช้ก็ตาม เป็นกุมภกัณท์ก็ตาม นางกุมภกัณท์ก็ตาม บุตรกุมภกัณท์ก็ตาม
ธิดากุมภกัณท์ก็ตาม กุมภกัณท์มหาอำมาตย์ก็ตาม กุมภกัณท์บริษัทธิก็ตาม กุมภกัณท์
ผู้รับใช้ก็ตาม เป็นนาคก็ตาม นางนาคก็ตาม บุตรนาคก็ตาม ธิดานาคก็ตาม นาค
มหาอำมาตย์ก็ตาม นาคบริษัทธิก็ตาม นาคผู้รับใช้ก็ตาม ซึ่งมีจิตประทุษร้าย
พึงเดินตาม ยืนใกล้ นั่งใกล้ นอนใกล้ ภิกษุก็ติ ภิกษุณีก็ติ อุบาสกก็ติ อุบาสิกาก็ติ
ซึ่งกำลังเดิน ยืน นั่ง นอนอยู่ ข้าแต่พระองค์ผู้บริสุทธิ อมนุษย์นี้ไม่พึงได้สักการะ
หรือเคารพ ในบ้าน หรือในที่ใด ไม่พึงได้เหย้าเรือนหรือที่อยู่ ในราชธานีซึ่งมี
นามว่าอาฬภกันทา ไม่พึงได้เข้าสู่ที่ประชุมของพวกยักษ์ อนึ่ง พวกอมนุษย์ทั้งหลาย
จะไม่พึงทำอาวาทะวิวาทะกับมัน พึงบริภาษมัน ด้วยคำบริภาษอย่างเหยียดหยามเต็มที่
พึงกล่าวบาตรเปล่าบนศีรษะมัน หรือพึงทุบศีรษะของมันให้แตกออก ๗ เลี่ยง
ข้าแต่พระองค์ผู้บริสุทธิ มีอยู่บ้าง ที่พวกอมนุษย์ที่ดุร้าย หยาบเข้า กล้าแข่ง มัน
ย่อมไม่เชื่อถ้อยคำของท้าวมหาราช ไม่เชื่อถ้อยคำของราชบุรุษผู้ใหญ่แห่ง
ท้าวมหาราช ไม่เชื่อถ้อยคำของราชบุรุษที่เป็นชั้นรองๆ แห่งท้าวมหาราช
พวกมันนั้นเรียกว่าเป็นข้าศึกของท้าวมหาราช เปรียบเหมือนพวกโจรในแควน
แควนของพระเจ้ามคร พวกมันหาได้เชื่อถ้อยคำของพระเจ้ามครไม่ หาเชื่อถ้อย
ถ้อยคำของราชบุรุษผู้ใหญ่แห่งพระเจ้ามครไม่ หาเชื่อถ้อยคำของพวกราชบุรุษ
ที่เป็นชั้นรองๆ ของพระเจ้ามครไม่ มหาโจรเหล่านั้นๆ เรียกว่าเป็นข้าศึกของ
พระเจ้ามคร ฉะนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้บริสุทธิ อมนุษย์ผู้ใดผู้หนึ่งเป็นยักษ์ก็ตาม
ยักษ์ณีก็ตาม บุตรยักษ์ก็ตาม ธิดายักษ์ก็ตาม ยักษ์มหาอำมาตย์ก็ตาม ยักษ์บริษั
ทธิก็ตาม ยักษ์ผู้รับใช้ก็ตาม เป็นคนธรรพก็ตาม นางคนธรรพก็ตาม บุตรคนธรรพ
ก็ตาม ธิดาคนธรรพก็ตาม คนธรรพมหาอำมาตย์ก็ตาม คนธรรพบริษัทธิก็ตาม
คนธรรพผู้รับใช้ก็ตาม เป็นกุมภกัณท์ก็ตาม นางกุมภกัณท์ก็ตาม บุตรกุมภกัณท์ก็ตาม
ธิดากุมภกัณท์ก็ตาม กุมภกัณท์มหาอำมาตย์ก็ตาม กุมภกัณท์บริษัทธิก็ตาม กุมภกัณท์
ผู้รับใช้ก็ตาม เป็นนาคก็ตาม นางนาคก็ตาม บุตรนาคก็ตาม ธิดานาคก็ตาม
นาคมหาอำมาตย์ก็ตาม นาคบริษัทธิก็ตาม นาคผู้รับใช้ก็ตาม มีจิตประทุษร้าย
พึงเดินตาม ยืนใกล้ นั่งใกล้ นอนใกล้ ภิกษุก็ติ ภิกษุณีก็ติ อุบาสกก็ติ
อุบาสิกาก็ติ ซึ่งกำลังเดิน ยืน นั่ง นอนอยู่ อันภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรือ
อุบาสิกานั้นพึงยกโทษ พึงคร่ำครวญ พึงร้องแค้นยักษ์ มหายักษ์ เสนาบดี มหา
เสนาบดีว่า ยักษ์ตนนี้ย่อมจับ ยักษ์ตนนี้ย่อมสัง ยักษ์ตนนี้ย่อมเบียดเบียน ยักษ์
ตนนี้ย่อมบีบคั้น ยักษ์ตนนี้ย่อมทำให้ลำบาก ยักษ์ตนนี้ย่อมทำให้ยาก ยักษ์ตนนี้
ย่อมไม่ปล่อย ดังนี้ ฯ

[๒๑๕] พวกยักษ์ มหายักษ์ เสนาบดี มหาเสนาบดี เป็นโจน

คือ อินทะ ๑ โสมะ ๑ วรุณะ ๑ การทวาชะ ๑ ปชาบดี ๑
จันทนะ ๑ กามเสฏฐะ ๑ กิณนุ ๑ ฆัณฑ ๑ นิฆัณฑ ๑
ปนาทะ ๑ โอปมัณญะ ๑ เทวสุตะ ๑ มาตลิ ๑ จิตตเสนะ ๑
คันธัพพะ ๑ นโพรราชา ๑ ชโนสกะ ๑ สาดาคิระ ๑ เหมวตะ ๑
ปณณากะ ๑ กรตียะ ๑ คุละ ๑ สีวกะ ๑ มุจจลินทะ ๑
เวสสามิตตะ ๑ ยุคันธะ ๑ โคปาละ ๑ สุปปเคระ ๑ หิริ ๑
เนตติ ๑ มันทิยะ ๑ ปญฺจาลจันทะ ๑ อาลาวกะ ๑ ปชฺชนะ ๑
สมุชชะ ๑ ทมิชชะ ๑ มณิ ๑ มานิจระ ๑ ทิมะ ๑ กัปเสริสกะ ๑ ฯ

[๒๑๖] อันภิกษุเป็นต้นนั้น พึงยกโทษ พึงคร่ำครวญ พึงร้องแค้นยักษ์
มหายักษ์ เสนาบดี มหาเสนาบดี เหล่านี้ว่า ยักษ์ตนนี้ย่อมจับ ยักษ์ตนนี้ย่อมสัง
ยักษ์ตนนี้ย่อมเบียดเบียน ยักษ์ตนนี้ย่อมบีบคั้น ยักษ์ตนนี้ย่อมทำให้ลำบาก ยักษ์
ตนนี้ย่อมทำให้ยาก ยักษ์ตนนี้ย่อมไม่ปล่อย ดังนี้ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค

[๒๑๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การรักษานี้ชื่อว่าอาฏานาฏิยะนี้นั้นแล
ย่อมเป็นไปเพื่อความคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อไม่เบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญ
แห่งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย ฉะนี้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ และบัดนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็นผู้มก
มาก มีกรรมมาก ขอทูลลาไป ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรมหาบพิตร มหาบพิตรจงทรงทราบกาล
อันควร ณ บัดนี้เถิด ฯ

[๒๑๔] ลำดับนั้นแล ท้าวมหาราชทั้ง ๔ เสด็จลุกขึ้นจากอาสนะ
ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ทรงกระทำประทักษิณ แล้วอันตรธานไปในที่นั้น
แล ฝ่ายยักษ์เหล่านั้นก็พากันลุกขึ้นจากอาสนะ บางพวกถวายบังคมพระผู้มี
พระภาค กระทำประทักษิณ แล้วอันตรธานไปในที่นั้นเอง บางพวกได้ปราศรัย
กับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้วอันตรธานไป
ในที่นั้นเอง บางพวกประณมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับแล้วอันตรธานไป
ในที่นั้นเอง บางพวกประกาศนามและโคตร แล้วอันตรธานไปในที่นั้นเอง บางพวก
นั่งอยู่ แล้วอันตรธานไปในที่นั้นเอง ฯ

[๒๑๕] ครั้นนั้นแล พอล่วงราตรีนั้นไปแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงตรัส
เรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในราตรีนี้นี้ท้าวมหาราชทั้ง ๔
ตั้งการรักษาไว้ทั้ง ๔ ทิศ ตั้งพลชั้นไว้ทั้ง ๔ ทิศ ตั้งผู้ตรวจตราไว้ทั้ง ๔ ทิศ
ด้วยเสนายักษ์กองใหญ่ ด้วยเสนาคณธรรพิกองใหญ่ ด้วยเสนากุมภกัณฐิกองใหญ่
และด้วยเสนานาคกองใหญ่ เมื่อราตรีล่วงปฐมยามไปแล้ว ได้เปลี่ยนยามยัง
ยังภุชเชตยภูมิทั้งสิ้นให้สว่างไสว แล้วเข้ามาหาเราถึงที่อยู่ ให้อำนาจแล้ว ณ ที่
ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ส่วนยักษ์เหล่านั้น บางพวกให้อำนาจแล้ว ณ ที่
ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวกได้ปราศรัยกับเรา ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกัน
ไปแล้ว ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวกประณมอัญชลีมาทางที่เราอยู่ แล้ว ณ
ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง บางพวกประกาศนามและโคตร แล้ว ณ ที่ควรส่วนข้าง
หนึ่ง บางพวกนั่งเฉย แล้ว ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ท้าวเวสวัตมหาราชประทับ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
แล้ว ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ยักษ์ชั้นสูงบางพวกมิได้เลื่อมใสต่อ
พระผู้มีพระภาคก็มี ยักษ์ชั้นสูงบางพวกที่เลื่อมใสต่อพระผู้มีพระภาคก็มี ยักษ์ชั้น
กลางบางพวกมิได้เลื่อมใสต่อพระผู้มีพระภาคก็มี ยักษ์ชั้นกลางบางพวกที่เลื่อมใส
ต่อพระผู้มีพระภาคก็มี ยักษ์ชั้นต่ำบางพวกมิได้เลื่อมใสต่อพระผู้มีพระภาคก็มี ยักษ์
ชั้นต่ำบางพวกที่เลื่อมใสต่อพระผู้มีพระภาคก็มี พระพุทธเจ้าข้า แต่โดยมากยักษ์
ทั้งหลายมิได้เลื่อมใสต่อพระผู้มีพระภาคเลย ชื่อนั้นเพราะเหตุไร เพราะพระผู้มี
พระภาคทรงแสดงธรรมเพื่อลดเว้นจากปาณาติบาต ทรงแสดงธรรมเพื่อลดเว้นจาก
อทินนาทาน ทรงแสดงธรรมเพื่อลดเว้นจากกาเมศฺมุจฉาจาร ทรงแสดงธรรมเพื่อ
ลดเว้นจากมสฺสาท ทรงแสดงธรรมเพื่อลดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย
อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท แต่โดยมากพวกยักษ์มิได้ลดเว้นจากปาณาติบาต
มิได้ลดเว้นจากอทินนาทาน มิได้ลดเว้นจากกาเมศฺมุจฉาจาร มิได้ลดเว้นจากมสฺสาท
มิได้ลดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ข้อที่
พระองค์ให้ลดเว้นนั้น จึงไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่พอใจของยักษ์เหล่านั้น ฯ

พระพุทธเจ้าข้า ก็พระสาวกของพระผู้มีพระภาคบางพวก ย่อมเสพราวไพร
ในป่า เสนาสนะอันสงัด มีเสียงน้อย มีเสียงกึกก้องน้อย ปราศจากลมแต่ชนผู้
เดินเข้าออก ควรแก่การทำความอันร้ายลับของมนุษย์ ควรแก่การหลีกเร้น ยักษ์
ชั้นสูงบางพวกมักอยู่ในป่านั้น พวกใดมิได้เลื่อมใสในปาพจน์ของพระผู้มีพระภาค
นี้ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงเรียนการรักษานี้ชื่อว่าอาฏานาฏิยะ เพื่อให้ยักษ์
พวกนั้นเลื่อมใส เพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อไม่เบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญ
แห่งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลายเถิด พระพุทธเจ้าข้า ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้รับอาราธนาโดยดุษณีภาพแล้ว ลำดับนั้น
ท้าวเวสวัตทราบว่าเป็นแล้ว ได้กล่าวอาฏานาฏิยะรักษานี้ ในเวลานั้น
[ความว่า] ฯ

[๒๒๐] ขอนอบน้อมแด่พระวิปัสสิพุทธเจ้า ผู้มีพระจักขุ มีพระสิริ

ขอนอบน้อมแด่พระสิขิพุทธเจ้า ผู้ทรงอนุเคราะห์แก่สัตว์

ทั่วหน้า ฯ ล ฯ [บัณฑิตฟังให้พิสดาร เหมือนกับที่มีมาแล้ว

ในก่อน] ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ การรักษานี้ชื่อว่าอาฏานาฏิยะนี้นั้นแล ย่อมเป็นไป

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
เพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อไม่เบียดเบียน เพื่อความอยู่สำราญแห่งภิกษุ ภิกษุณี
อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย ฉะนี้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญทุกข์ และบัดนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็นผู้มก
มาก มีกรรมมาก ขอทูลลาไป เราได้กล่าวว่า ดุรหมหาบพิตร มหาบพิตรจง
ทรงทราบกาลอันควร ณ บัดนี้เถิด ฯ

ดุริยิกษทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวมหาราชทั้ง ๔ เสด็จลุกขึ้นจากอาสนะ
ไหว้เรา ทำประทักษิณ แล้วอันตรธานไปในที่นั้นเอง ฝ่ายยักษเหล่านั้นก็พากัน
ลุกขึ้นจากอาสนะ บางพวกไหว้เรา ทำประทักษิณ แล้วอันตรธานไปในที่นั้นเอง
บางพวกปราศรัยกับเรา ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว อันตรธาน
ไปในที่นั้นเอง บางพวกประนมอัญชลีมาทางที่เราอยู่ แล้วอันตรธานไปในที่นั้น
เอง บางพวกประกาศนามและโคตร แล้วอันตรธานไปในที่นั้นเอง บางพวกนั่งอยู่
แล้วอันตรธานไปในที่นั้นเอง ฯ

ดุริยิกษทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเล่าเรียนการรักษาอันชื่อว่าอาฏานาฏิยะ
จงทรงไว้ซึ่งการรักษาอันชื่อว่าอาฏานาฏิยะ การรักษาอันชื่อว่าอาฏานาฏิยะ ประกอบ
ด้วยประโยชน์ ย่อมเป็นไปเพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อไม่เบียดเบียน เพื่ออยู่
สำราญแห่งภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย ดังนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์ นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นยินดีชื่นชม
พระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ดังนี้แล ฯ

จบ อาฏานาฏิยสูตร ที่ ๙

๑๐ . สังคิตสูตร (๓๓)

[๒๒๑] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเสด็จเที่ยวจาริกไปในแคว้นมัลละ พร้อมด้วย
พระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ได้เสด็จถึงนครของพวกมัลลกษัตริย์อัน
มีนามว่า ปาวา ได้ยินว่า สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สวนมะม่วง
ของนายจุนทกัมมารบุตร เขตนครปาวา ฯ

[๒๒๒] ก็โดยสมัยนั้นแล ท้องพระโรงหลังใหม่ อันมีนามว่า อุพทกะ
ของพวกเจ้ามัลละแห่งนครปาวา สร้างสำเร็จแล้วไม่นาน ยังไม่ทันที่สมณพราหมณ์
หรือใครๆ ที่เป็นมนุษย์จะได้อยู่อาศัย พวกเจ้ามัลละแห่งนครปาวาได้สดับข่าวว่า
พระผู้มีพระภาคได้เสด็จเที่ยวจาริกไปในแคว้นมัลละ พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์หมู่
ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป เสด็จถึงนครปาวาโดยลำดับ กำลังประทับอยู่ ณ สวน
มะม่วงของนายจุนทกัมมารบุตร เขตนครปาวา ฯ

ครั้งนั้นแล พวกเจ้ามัลละแห่งนครปาวา ได้พากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มี
พระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง
ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท้องพระโรงหลังใหม่ อันมีนามว่าอุพทกะ ของ
พวกเจ้ามัลละแห่งนครปาวา สร้างสำเร็จแล้วไม่นาน ยังไม่ทันที่สมณพราหมณ์
หรือใครๆ ที่เป็นมนุษย์จะได้อยู่อาศัย ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค
จงเสด็จประทับ ณ ท้องพระโรงนั้นก่อนเถิด พระผู้มีพระภาคเสด็จประทับก่อนแล้ว
ภายหลังพวกเจ้ามัลละแห่งนครปาวาจึงจักใช้สอย การเสด็จประทับก่อนของพระผู้มี
พระภาคนั้น พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่พวกเจ้ามัลละ
แห่งนครปาวาสืบกาลนาน พระผู้มีพระภาคทรงรับด้วยดุษณีภาพแล้ว ฯ

ครั้นพวกเจ้ามัลละแห่งนครปาวา ได้ทราบการทรงรับของพระผู้มีพระภาค
แล้ว จึงลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคทำประทักษิณแล้ว พากันไปยัง
ท้องพระโรง ครั้นแล้วจึงปลาท้องพระโรงให้พร้อมสรรพ แต่งตั้งอาสนะ ให้ตั้ง
หมอน้ำ ตามประทีปน้ำมัน แล้วพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย
บังคมพระผู้มีพระภาค ได้ยินอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาค
ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท้องพระโรงพวกข้าพระองค์พร้อมสรรพแล้ว
อาสนะก็แต่งตั้งไว้แล้ว หมอน้ำก็ให้ตั้งไว้แล้ว ประทีปน้ำมันก็ตามไว้แล้ว
พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคยอมทรงทราบกาลอันควรในบัดนี้ ฯ

[๒๒๓] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตราสกแล้ว ทรง
ถือบาตรจีวรเสด็จไปยังท้องพระโรง พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ทรงล้างพระบาทแล้ว
เสด็จเข้าไปยังท้องพระโรง ประทับนั่งพึงเสากลาง ผืนพระพักตร์ไปทางทิศบูรพา
แม้พระภิกษุสงฆ์ก็ล้างเท้าแล้วพากันเข้าไปยังท้องพระโรง นั่งฟังผาด้านหลัง ผืน
หน้าไปทางทิศบูรพา แวดล้อมพระผู้มีพระภาค แม้พวกเจ้ามัลละแห่งนครปาวา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ก็พากันล้างเท้าแล้วเข้าไปยังท้องพระโรง นั่งฟังผาด้านบูรพา ผินหน้าไปทางทิศ
ปัจฉิมแควดล้อมพระผู้มีพระภาค ฯ

ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคทรงยังพวกเจ้ามัลละแห่งนครปาวาให้เห็นแจ้ง
ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริง ด้วยธรรมิกถาตลอดราตรีเป็นอันมาก แล้ว
ทรงส่งไปด้วยพระดำรัสว่า ดูกรวาสฏฐะทั้งหลาย ราตรีล่วงมากแล้ว บัดนี้พวก
ท่านจงสำคัญเวลาอันสมควรเถิด พวกเจ้ามัลละแห่งนครปาวาได้พร้อมกันรับ
พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคว่า อย่างนั้น พระเจ้าข้า แล้วพากันลุกขึ้นจากอาสนะ
ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ฯ

[๒๒๔] ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค เมื่อพวกเจ้ามัลละแห่งนครปาวา
หลีกไปแล้วไม่นาน ได้ทรงเหลียวดูหมู่ภิกษุผู้หนึ่งอยู่แล้วได้รับสังกะทานพระสารี-

* บุตรว่า ดูกรสารีบุตร ภิกษุสงฆ์ปราศจากถิ่นและมิทระ สารีบุตรจงแสดงธรรมิกถา
แก่ภิกษุทั้งหลาย เราเมื่อภายหลัง ฉะนั้น เราพึงพักผ่อน ท่านพระสารีบุตรได้
รับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคด้วยคำว่า อย่างนั้น พระเจ้าข้า ดังนี้ ลำดับนั้น
แล พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ปูผ้าสังฆาฏิเป็นสี่ชั้น แล้วทรงสำเร็จสหัสยา
โดยพระปริศนเบื่องขวา ทรงเหลื่อมพระบาทด้วยพระบาท มีพระสติสัมปชัญญะ
ทรงกระทำความหมายในอันที่จะเสด็จลุกขึ้นไว้ในพระทัย ฯ

[๒๒๕] ก็โดยสมัยนั้นแล นิครนถ์นาฏบุตรทำการละแล้วที่นครปาวาไม่
นานนัก เพราะกาลกิริยาของนิครนถ์นาฏบุตรนั้น พวกนิครนถ์จึงแตกกัน เกิด
แยกกันเป็นสองพวก เกิดบาดหมางกัน เกิดการทะเลาะวิวาทกันขึ้น เสียดแทง
กันและกันด้วยหอกคือปากอู่ว่า ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ ข้าพเจ้ารู้ทั่วถึง ท่าน
จักรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ได้อย่างไร ท่านปฏิบัติผิด ข้าพเจ้าปฏิบัติถูก ถ้อยคำของ
ข้าพเจ้าเป็นประโยชน์ ของท่านไม่เป็นประโยชน์ คำที่ควรจะกล่าวก่อน ท่าน
กลับกล่าวภายหลัง คำที่ควรจะกล่าวภายหลัง ท่านกลับกล่าวก่อน ข้อที่ท่านซ้ำของ
มาฉันแปรไปแล้ว ข้าพเจ้าจับผิดวาตะของท่านได้แล้ว ข้าพเจ้าชมท่านได้แล้ว
ท่านจงถอนวาตะเสีย มิฉะนั้นจงแก้ไขเสีย ถ้าสามารถ ดังนี้ เห็นจะมีแต่ความ
ตายอย่างเดียวเท่านั้นจะเป็นไปในพวกนิครนถ์ ผู้เป็นสาวกของนาฏบุตร ถึงพวก
สาวกของนิครนถ์นาฏบุตรที่เป็นคฤหัสถ์ผู้หนึ่งชาวห่มขาวก็มีอาการเบื่อหน่าย คลาย
ความรัก รู้สึกท้อถอยในพวกนิครนถ์ผู้เป็นสาวกของนาฏบุตร ทั้งนี้เพราะธรรมวินัย
อันนิครนถ์นาฏบุตรกล่าวไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้
ออกจากทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ มิใช่ธรรมที่ท่านผู้เป็นพระสัมมา-

* สัมพุทธเจ้าประกาศไว้ เป็นธรรมวินัยมีที่พำนักอันทำลายเสียแล้ว เป็นธรรมวินัย
ไม่มีที่พึ่งอาศัย ฯ

ครั้งนั้นแล ท่านพระสารีบุตรได้เลากะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย
นิครนถ์นาฏบุตรทำการละแล้วที่พระนครปาวาไม่นานนัก เพราะกาลกิริยาของนิครนถ์
นาฏบุตรนั้น พวกนิครนถ์จึงแตกกัน เกิดแยกกันเป็นสองพวก เกิดบาดหมางกัน
เกิดการทะเลาะวิวาทกันขึ้น เสียดแทงกันและกันด้วยหอกคือปากอู่ว่า ท่านไม่รู้ทั่ว
ถึงธรรมวินัยนี้ ข้าพเจ้ารู้ทั่วถึง ท่านจักรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ได้อย่างไร ท่านปฏิบัติผิด
ข้าพเจ้าปฏิบัติถูก ถ้อยคำของข้าพเจ้าเป็นประโยชน์ ของท่านไม่เป็นประโยชน์ คำที่
ควรจะกล่าวก่อน ท่านกลับกล่าวภายหลัง คำที่ควรจะกล่าวภายหลัง ท่านกลับกล่าว
ก่อน ข้อที่ท่านเคยซ้ำของมาฉันแปรไปแล้ว ข้าพเจ้าจับผิดวาตะของท่านได้แล้ว
ข้าพเจ้าชมท่านได้แล้ว ท่านจงถอนวาตะเสีย มิฉะนั้น จงแก้ไขเสีย ถ้าสามารถ
ดังนี้ เห็นจะมีแต่ความตายอย่างเดียวเท่านั้นจะเป็นไปในพวกนิครนถ์ ผู้เป็นสาวก
ของนาฏบุตร ถึงพวกสาวกของนิครนถ์นาฏบุตรที่เป็นคฤหัสถ์ผู้หนึ่งชาวห่มขาว ก็มี
อาการเบื่อหน่าย คลายความรัก รู้สึกท้อถอยในพวกนิครนถ์ ผู้เป็นสาวกของ
นาฏบุตร ทั้งนี้ เพราะธรรมวินัยอันนิครนถ์นาฏบุตรกล่าวไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี
ไม่เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกจากทุกข์ได้ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ มิใช่
ธรรมที่ท่านผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้ เป็นธรรมวินัยมีที่พำนักอันทำลาย
เสียแล้ว เป็นธรรมวินัยไม่มีที่พึ่งอาศัย ฯ

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้อนี้ย่อมเป็นเช่นดังกล่าวนี้อันในธรรมวินัยที่
กล่าวไว้ไม่ดี ประกาศไว้ไม่ดี ไม่เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกจากทุกข์ได้
ไม่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ มิใช่ธรรมที่ท่านผู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้
ผู้มีอายุทั้งหลาย ส่วนธรรมนี้แล อันพระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลาย ตรัสไว้ดี
แล้ว ประกาศไว้ดีแล้ว เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกจากทุกข์ได้ เป็นไปเพื่อ
ความสงบระงับ เป็นธรรมอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้แล้ว พวกเราทั้งหมด
ด้วยกัน พึงสังคายนา ไม่พึงกล่าวแก่งแย่งกันในธรรมนั้น การที่พรหมจรรย์นี้จะ
พึงยั่งยืนตั้งอยู่ยาวนาน นั้นพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อความสุขแก่ชน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
มาก เพื่อความอนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข
แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ธรรมอะไรเล่าที่พระผู้มีพระภาค
ตรัสไว้ดีแล้ว ประกาศไว้ดีแล้ว เป็นธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติให้ออกจากทุกข์ได้ เป็น
ไปเพื่อความสงบระงับ เป็นธรรมอันพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศไว้แล้ว พวก
เราทั้งหลายด้วยกัน พึงสังคายนา ไม่พึงกล่าวแก่งแย่งกันในธรรมนั้น การที่พรหม-
*จรรย์นี้จะพึงยั่งยืนตั้งอยู่ยาวนาน นั้นพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อความสุข
แก่ชนมาก เพื่อความอนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข
แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

[๒๒๖] ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมหนึ่ง ที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้เห็น
เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบแล้วมีอยู่แล พวก
เราทั้งหลายด้วยกัน พึงสังคายนา ไม่พึงกล่าวแก่งแย่งกันในธรรมนั้น การที่
พรหมจรรย์นี้จะพึงยั่งยืนตั้งอยู่ยาวนาน นั้นพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อ
ความสุขแก่ชนมาก เพื่อความอนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล
เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมหนึ่งเป็นโฉน สัตว์ทั้งหมดตั้งอยู่
ได้เพราะอาหาร สัตว์ทั้งหมดตั้งอยู่ได้เพราะสังขาร ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรม
หนึ่งนี้แล อันพระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้เห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
พระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบแล้ว พวกเราทั้งหลายด้วยกัน พึงสังคายนา ไม่พึง
กล่าวแก่งแย่งกันในธรรมนั้น การที่พรหมจรรย์นี้จะพึงยั่งยืนตั้งอยู่ยาวนาน นั้นพึงเป็น
ไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่อความอนุเคราะห์แก่โลก
เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

[๒๒๗] ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรม ๒ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้เห็น
เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบแล้วมีอยู่แล
พวกเราทั้งหลายด้วยกัน พึงสังคายนา ไม่พึงกล่าวแก่งแย่งกันในธรรมนั้น การที่
พรหมจรรย์นี้จะพึงยั่งยืนตั้งอยู่ยาวนาน นั้นพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อ
ความสุขแก่ชนมาก เพื่อความอนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล
เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรม ๒ เป็นโฉน นามและรูป ๑
อริชาและภวตัตถา ๑ ภวทิสฺสและวิภวทิสฺส ๑ ความไม่ละอายและความไม่เกรง
กลัว ๑ ความละอายและความเกรงกลัว ๑ ความเป็นผู้ว่าง่ายและความเป็นผู้มี
มิตรชว ๑ ความเป็นผู้ว่าง่ายและความเป็นผู้มีมิตรดี ๑ ความเป็นผู้ฉลาดในอาบัติ
และความเป็นผู้ฉลาดในการออกจากอาบัติ ๑ ความเป็นผู้ฉลาดในสมาบัติและ
ความเป็นผู้ฉลาดในการออกจากสมาบัติ ๑ ความเป็นผู้ฉลาดในธาตุและความเป็น
ผู้ฉลาดในมนสิการ ๑ ความเป็นผู้ฉลาดในอายตนะและความเป็นผู้ฉลาดใน
ปฏิจสุมปบาท ๑ ความเป็นผู้ฉลาดในฐานะ [คือเหตุที่เป็นได้] และความเป็นผู้ฉลาด
ในอัญฐานะ [คือเหตุที่เป็นไปไม่ได้] ๑ การกล่าววาจาอ่อนหวานและการต้อนรับ ๑
ความไม่เบียดเบียนและความสะอาด ๑ ความเป็นผู้มีสติหลงลืมและความเป็นผู้ไม่
มีสัมปชัญญะ ๑ สติและสัมปชัญญะ ๑ ความเป็นผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรี
ทั้งหลาย และความเป็นผู้ไม่รู้จักประมาณในโภชนะ ๑ ความเป็นผู้คุ้มครองทวารใน
อินทรีทั้งหลาย และความเป็นผู้รู้จักประมาณในโภชนะ ๑ กำลังที่เกิดแต่การ
พิจารณาและกำลังที่เกิดแต่การอบรม ๑ กำลังคือสติและกำลังคือสมาธิ ๑ สมถะ
และวิปัสสนา ๑ นิमित्तที่เกิดเพราะสมถะและนิमित्तที่เกิดเพราะความเพียร ๑ ความ
เพียรและความไม่พึงชาน ๑ ความวิบัติแห่งศีล และความวิบัติแห่งทิสฺส ๑ ความ
ถึงพร้อมแห่งศีล และความถึงพร้อมแห่งทิสฺส ๑ ความหมดจดแห่งศีลและความหมด
จดแห่งทิสฺส ๑ ความหมดจดแห่งทิสฺสและความเพียรของผู้มีทิสฺส ๑ ความสลัดใจและ
ความเพียรโดยแยบคายของผู้สลัดใจแล้วในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความสลัดใจ ๑
ความเป็นผู้ไม่สันโดษในธรรมอันเป็นกุศลและความเป็นผู้ไม่ท้อถอยในการตั้งความ
เพียร ๑ วิชาและวิมุตติ ๑ ญาณในความสิ้นไปและญาณในความไม่เกิด ๑ ดูกรผู้มี
อายุทั้งหลาย ธรรมมีประเภทละ ๒๒ เหล่านี้แล อันพระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้เห็น
เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นตรัสไว้โดยชอบแล้ว พวกเราทั้ง
หมดยกด้วยกัน พึงสังคายนา ไม่พึงกล่าวแก่งแย่งกันในธรรมนั้น การที่พรหมจรรย์นี้
จะพึงยั่งยืนตั้งอยู่ยาวนาน นั้นพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อความสุขแก่ชน
มาก เพื่อความอนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข
แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

จบ หมวด ๒

หมวด ๓

[๒๒๘] ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมมีประเภทละ ๓๗ ที่พระผู้มีพระภาค

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
 ผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นตรัสไว้โดยชอบแล้ว
 มีอยู่แล พวกเราทั้งหมดด้วยกันพึงสังคายนา ไม่พึงกล่าวแก่งแย่งกันในธรรมนั้น
 การที่พรหมจรรย์นี้จะพึงยั่งยืนตั้งอยู่นาน นั้นพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก
 เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่อความอนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล
 เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมมีประเภทละ ๓ๆ เป็นไฉน

อกุศลมูล ๓ อย่าง

๑. อกุศลมูล คือ โลภะ
๒. อกุศลมูล คือ โทสะ
๓. อกุศลมูล คือ โมหะ

กุศลมูล ๓ อย่าง

๑. กุศลมูล คือ อโลภะ
๒. กุศลมูล คือ อโทสะ
๓. กุศลมูล คือ อโมหะ

ทวาริต ๓ อย่าง

๑. กายทวาริต [ความประพฤตชั่วทางกาย]
๒. วาจาทวาริต [ความประพฤตชั่วทางวาจา]
๓. มโนทวาริต [ความประพฤตชั่วทางใจ]

สุจจริต ๓ อย่าง

๑. กายสุจจริต [ความประพฤตชอบทางกาย]
๒. วาจาสุจจริต [ความประพฤตชอบทางวาจา]
๓. มโนสุจจริต [ความประพฤตชอบทางใจ]

อกุศลวิตก ๓ อย่าง

๑. กามวิตก [ความตรึในทางกาม]
๒. พยาบาทวิตก [ความตรึในทางพยาบาท]
๓. วิหิงสาวิตก [ความตรึในทางเบียดเบียน]

กุศลวิตก ๓ อย่าง

๑. เนกขัมมวิตก [ความตรึในทางออกจากกาม]
๒. อัพยาบาทวิตก [ความตรึในทางไม่พยาบาท]
๓. อวิหิงสาวิตก [ความตรึในทางไม่เบียดเบียน]

อกุศลสังกัปปะ ๓ อย่าง

๑. กามสังกัปปะ [ความดำริในทางกาม]
๒. พยาบาทสังกัปปะ [ความดำริในทางพยาบาท]
๓. วิหิงสาสังกัปปะ [ความดำริในทางเบียดเบียน]

กุศลสังกัปปะ ๓ อย่าง

๑. เนกขัมมสังกัปปะ [ความดำริในทางออกจากกาม]
๒. อัพยาบาทสังกัปปะ [ความดำริในทางไม่พยาบาท]
๓. อวิหิงสาสังกัปปะ [ความดำริในทางไม่เบียดเบียน]

อกุศลสัญญา ๓ อย่าง

๑. กามสัญญา [ความจำได้ในทางกาม]
๒. พยาบาทสัญญา [ความจำได้ในทางพยาบาท]
๓. วิหิงสาสัญญา [ความจำได้ในทางเบียดเบียน]

กุศลสัญญา ๓ อย่าง

๑. เนกขัมมสัญญา [ความจำได้ในทางออกจากกาม]
๒. อัพยาบาทสัญญา [ความจำได้ในทางไม่พยาบาท]
๓. อวิหิงสาสัญญา [ความจำได้ในทางไม่เบียดเบียน]

อกุศลธาตุ ๓ อย่าง

๑. กามธาตุ [ธาตุคือกาม]
๒. พยาบาทธาตุ [ธาตุคือความพยาบาท]
๓. วิหิงสาธาตุ [ธาตุคือความเบียดเบียน]

กุศลธาตุ ๓ อย่าง

๑. เนกขัมมธาตุ [ธาตุคือความออกจากกาม]
๒. อัพยาบาทธาตุ [ธาตุคือความไม่พยาบาท]
๓. อวิหิงสาธาตุ [ธาตุคือความไม่เบียดเบียน]

ธาตุอีก ๓ อย่าง

๑. กามธาตุ [ธาตุคือกาม]
๒. รูปธาตุ [ธาตุคือรูป]

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

๓. อรูปธาตุ [ธาตุคือสิ่งที่ไม่มีรูป]
ธาตุอีก ๓ อย่าง
๑. รูปธาตุ [ธาตุคือรูป]
๒. อรูปธาตุ [ธาตุคือสิ่งที่ไม่มีรูป]
๓. นิโรธธาตุ [ธาตุคือความดับทุกข์]
ธาตุอีก ๓ อย่าง
๑. หีนธาตุ [ธาตุอย่างเลว]
๒. มัชฌิมธาตุ [ธาตุอย่างกลาง]
๓. ปณีตธาตุ [ธาตุอย่างประณีต]
ตัณหา ๓ อย่าง
๑. กามตัณหา [ตัณหาในกาม]
๒. ภวตัณหา [ตัณหาในภพ]
๓. วิภวตัณหา [ตัณหาในปราศจากภพ]
ตัณหาอีก ๓ อย่าง
๑. กามตัณหา [ตัณหาในกาม]
๒. รูปตัณหา [ตัณหาในรูป]
๓. อรูปตัณหา [ตัณหาในสิ่งที่ไม่มีรูป]
ตัณหาอีก ๓ อย่าง
๑. รูปตัณหา [ตัณหาในรูป]
๒. อรูปตัณหา [ตัณหาในสิ่งที่ไม่มีรูป]
๓. นิโรธตัณหา [ตัณหาในความดับสูญ] [อุจเจททิฏฐิ]
สัญญาชน ๓ อย่าง
๑. สักกายทิฏฐิ [ความเห็นเป็นเหตุถือตัวถือตน]
๒. วิจิกิจ्ञา [ความลังเลสงสัย]
๓. สลัปปตปราคาส [ความเชื่อถือศักดิ์สิทธิ์ด้วยอำนาจศีลพรต]
อาสวะ ๓ อย่าง
๑. กามาสวะ [อาสวะเป็นเหตุอยากได้]
๒. ภวาสวะ [อาสวะเป็นเหตุอยากเป็น]
๓. อวิชชาสวะ [อาสวะคือความเขลา]
ภพ ๓ อย่าง
๑. กามภพ [ภพที่เป็นกามาวจร]
๒. รูปภพ [ภพที่เป็นรูปาวจร]
๓. อรูปภพ [ภพที่เป็นอรูปาวจร]
เอสนา ๓ อย่าง
๑. กามเอสนา [การแสวงหากาม]
๒. ภวเอสนา [การแสวงหาภพ]
๓. พรหมจริยเอสนา [การแสวงหาพรหมจรรย์]
วิธา การวางท่า ๓ อย่าง
๑. เสโยหมสมัตติวิธา [ถือว่าตัวเราประเสริฐกว่าเขา]
๒. สทิสโหมสมัตติวิธา [ถือว่าตัวเราเสมอกับเขา]
๓. หิโนหมสมัตติวิธา [ถือว่าตัวเราเลวกว่าเขา]
อัทธา ๓ อย่าง
๑. อดีตอัทธา [ระยะเวลาที่เป็นส่วนอดีต]
๒. อนาคตอัทธา [ระยะเวลาที่เป็นส่วนอนาคต]
๓. ปัจจุบันนอัทธา [ระยะเวลาที่เป็นปัจจุบัน]
อันตะ ๓ อย่าง
๑. สักกายอันตะ [ส่วนที่ถือว่าเป็นกายตน]
๒. สักกายสมมตยอันตะ [ส่วนที่ถือว่าเป็นเหตุก่อให้เกิดกายตน]
๓. สักกายนิโรธอันตะ [ส่วนที่ถือว่าเป็นเครื่องดับกายตน]
เวทนา ๓ อย่าง
๑. สุขเวทนา [ความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุข]
๒. ทุกขเวทนา [ความเสวยอารมณ์ที่เป็นทุกข์]
๓. อทุกขมสุขเวทนา [ความเสวยอารมณ์ที่ไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุข]
ทุกขตา ๓ อย่าง
๑. ทุกขทุกขตา [ความเป็นทุกข์เพราะทุกข์]
๒. สังขารทุกขตา [ความเป็นทุกข์เพราะสังขาร]

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค

๓. วิปริณามทุกขตา [ความเป็นทุกข์เพราะความแปรปรวน]

ราสี ๓ อย่าง

๑. มิจฉัตตนิยตราสี [กองคือความผิดที่แน่นอน]

๒. สัมมัตตนิยตราสี [กองคือความถูกที่แน่นอน]

๓. อนินยตราสี [กองคือความไม่แน่นอน]

กัณฑา ๓ อย่าง

๑. ปราภากาลที่ล่วงไปแล้วนานๆ แล้วสงสัย เคลือบแคลง ไม่เชื่อ
ลงไปได้ ไม่เลื่อมใส

๒. ปราภากาลที่ยังไม่มาถึงนานๆ แล้ว สงสัย เคลือบแคลง ไม่เชื่อ
ลงไปได้ ไม่เลื่อมใส

๓. ปราภากาลปัจจุบันทุกวันนี้แล้ว สงสัย เคลือบแคลง ไม่เชื่อ
ลงไปได้ ไม่เลื่อมใส

ข้อที่ไม่ต้องรักษาของพระตถาคต ๓ อย่าง

๑. ดูรผู้มีอายุทั้งหลาย พระตถาคตมีกายสมาจารบริสุทธิ พระตถาคต
มิได้มีความประพฤติชั่วทางกายที่พระองค์จะต้องรักษาไว้โดยตั้งพระทัยว่า คนอื่นๆ
อย่าได้รู้ถึงความประพฤติชั่วทางกายของเรา นี่ ดังนี้

๒. ดูรผู้มีอายุทั้งหลาย พระตถาคตมีวจีสมาจารบริสุทธิ พระตถาคต
มิได้มีความประพฤติชั่วทางวาจาที่พระองค์จะต้องรักษาไว้โดยตั้งพระทัยว่า คน
อื่นๆ อย่าได้รู้ถึงความประพฤติชั่วทางวาจาของเรา นี่ ดังนี้

๓. ดูรผู้มีอายุทั้งหลาย พระตถาคตมีมโนสมาจารบริสุทธิ พระตถาคต
มิได้มีความประพฤติชั่วทางใจที่พระองค์จะต้องรักษาไว้โดยตั้งพระทัยว่า คนอื่นๆ
อย่าได้รู้ถึงความประพฤติชั่วทางใจของเรา นี่ ดังนี้

กัญจนะ ๓ อย่าง

๑. รากกัญจนะ [เครื่องกังวลคือรากะ]

๒. โทสกัญจนะ [เครื่องกังวลคือโทสะ]

๓. โมหกัญจนะ [เครื่องกังวลคือโมหะ]

อัคคี ๓ อย่าง

๑. รากัคคี [ไฟคือรากะ]

๒. โทสัคคี [ไฟคือโทสะ]

๓. โมหัคคี [ไฟคือโมหะ]

อัคคีอีก ๓ อย่าง

๑. อาหุเนยัคคี [ไฟคืออาหุเนยยบุคคล]

๒. ทักขิณเนยัคคี [ไฟคือทักขิณเนยยบุคคล]

๓. กนปตัคคี [ไฟคือกถุหนต]

รูปสังคหะ ๓ อย่าง

๑. สนิทสนสัปปิกขรูป [รูปที่เป็นไปกับการเห็น ทั้งเป็นไป
กับการกระทบ]

๒. อนิสสนสัปปิกขรูป [รูปที่ไม่มีการเห็น แต่เป็นไปกับการ
การกระทบ]

๓. อนิสสนอัปปิกขรูป [รูปที่ไม่เห็น ที่ไม่กระทบ]

สังขาร ๓ อย่าง

๑. ปุญญาภิสังขาร [อภิสังขารคือบุญ]

๒. อปุญญาภิสังขาร [อภิสังขารคือบาป]

๓. อนัญญาภิสังขาร [อภิสังขารคืออเนนุชา]

บุคคล ๓ อย่าง

๑. เสกขบุคคล [บุคคลผู้ยังต้องศึกษา]

๒. อเสกขบุคคล [บุคคลผู้ไม่ต้องศึกษา]

๓. เนวเสกขนาเสกขบุคคล [บุคคลผู้ยังต้องศึกษาก็ไม่ใช่ ผู้ไม่ต้อง
ศึกษาก็ไม่ใช่]

เถระ ๓ อย่าง

๑. ขาติเถระ [พระเถระโดยชาติ]

๒. ธรรมเถระ [พระเถระโดยธรรม]

๓. สมมตเถระ [พระเถระโดยสมมติ]

ปญญกิริยาวัตร ๓ อย่าง

๑. ทานมัย [บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน]

๒. สิลมัย [บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล]

- พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทิฆนิกาย ปาฎิกวรรค
๓. กวานามัย [บุญสำเร็จด้วยการเจริญกวานา]
 เหตุสำหรับโจทน์ ๓ อย่าง
๑. ทิฏเฐน [ด้วยได้เห็น]
 ๒. สุตเตน [ด้วยได้ยินได้ฟัง]
 ๓. ปริสงกาย [ด้วยความรังเกียจ]

กามอุปบัติ ๓ อย่าง

๑. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย สัตว์ประเภทที่มีกามปรากฏมียู่ สัตว์เหล่านั้นเมื่อกามปรากฏแล้ว ย่อมยังอำนาจให้เป็นไปในกามทั้งหลายเช่นมนุษย์ เทพดา บางจำพวก และวิบาตบางจำพวก ฉะนั้น นี่เป็นกามอุปบัติข้อที่หนึ่ง

๒. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย สัตว์ประเภทที่นิรมิตกามได้มียู่ สัตว์เหล่านั้นนิรมิตแล้ว ย่อมยังอำนาจให้เป็นไปในกามทั้งหลาย เช่นเทพดาเหล่านิมมานรติ ฉะนั้น นี่เป็นกามอุปบัติข้อที่สอง

๓. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย สัตว์ประเภทที่ผู้อื่นนิรมิตกามให้มียู่ สัตว์เหล่านั้น ย่อมยังอำนาจให้เป็นไปในกามที่ผู้อื่นนิรมิตให้แล้ว เช่นเทพดาเหล่าปรนิมิตวสวัตติ ฉะนั้น นี่เป็นกามอุปบัติข้อที่สาม

สุขอุปบัติ ๓ อย่าง

๑. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย สัตว์พวกที่ยังความสุขให้เกิดขึ้นๆ แล้วยอมอยู่เป็นสุขมียู่ เช่น พวกเทพเหล่าพรหมกายิกา ฉะนั้น นี่เป็นสุขอุปบัติข้อที่หนึ่ง

๒. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย สัตว์พวกที่อัมเอบบริบูรณ์ถูกต้องด้วยความสุขมียู่ สัตว์เหล่านั้น บางครั้งบางครั้ง เปล่งอุทานว่า สุขหนอๆ ดังนี้ เช่น พวกเทพเหล่าอาภิสสรา ฉะนั้น นี่เป็นสุขอุปบัติข้อที่สอง

๓. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย สัตว์พวกที่อัมเอบบริบูรณ์ถูกต้องด้วยความสุขมียู่ สัตว์เหล่านั้นสันโดษ เสวยความสุขทางจิตอันประณีตเท่านั้น เช่น พวกเทพเหล่าสุกทินหา ฉะนั้น นี่เป็นสุขอุปบัติ ข้อที่สาม

ปัญญา ๓ อย่าง

๑. เสกขปัญญา [ปัญญาที่เป็นของพระเสขะ]
 ๒. อเสกขปัญญา [ปัญญาที่เป็นของพระอเสขะ]
 ๓. เนวเสกขานาเสกขปัญญา [ปัญญาที่เป็นของพระเสขะก็ไม่ใช่ของพระอเสขะก็ไม่ใช่] ๒

ปัญญาอีก ๓ อย่าง

๑. จินตามยปัญญา [ปัญญาสำเร็จด้วยการคิด]
 ๒. สุตตามยปัญญา [ปัญญาสำเร็จด้วยการฟัง]
 ๓. กวานามยปัญญา [ปัญญาสำเร็จด้วยการอบรม] ๒

อาวุธ ๓ อย่าง

๑. สุตาอาวุธ [อาวุธคือการฟัง]
 ๒. ปรีเวกาอาวุธ [อาวุธคือความสงัด]
 ๓. ปัญญาอาวุธ [อาวุธคือปัญญา] ๒

อินทรีย์ ๓ อย่าง

๑. อนัญญัตถัญญัสสามิตินทรีย์ [อินทรีย์ที่เกิดแก่ผู้ปฏิบัติด้วยคิดว่าเราจักรัธรรมที่เรายังไม่รู้]
 ๒. อัญญินทรีย์ [อินทรีย์คือความตรัสรู้]
 ๓. อัญญาตารินทรีย์ [อินทรีย์คือความรู้ทั่วถึง] ๒

จักขุ ๓ อย่าง

๑. มังสจักขุ [ตาเนื้อ ตาปรกติ]
 ๒. ทิพพจักขุ [จักขุทิพย์]
 ๓. ปัญญาจักขุ [จักขุคือปัญญา] ๒

สิกขา ๓ อย่าง

๑. อริศีลสิกขา [สิกขาคือศีลยิ่ง]
 ๒. อริจิตตสิกขา [สิกขาคือจิตยิ่ง]
 ๓. อริปัญญาสิกขา [สิกขาคือปัญญายิ่ง] ๒

ภาวนา ๓ อย่าง

๑. กายภาวนา [การอบรมกาย]
 ๒. จิตตภาวนา [การอบรมจิต]
 ๓. ปัญญาภาวนา [การอบรมปัญญา] ๒

อนุตตริยะะ ๓ อย่าง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

๑. ทัสสนานตตริยะ [ความเห็นอย่างยอดเยี่ยม]
๒. ปฏิพานตตริยะ [ความปฏิบัติอย่างยอดเยี่ยม]
๓. วิมุตตานตตริยะ [ความพ้นอย่างยอดเยี่ยม] ฯ

สมาธิ ๓ อย่าง

๑. สวิตักกวิจารณ์สมาธิ [สมาธิที่ยังมีวิตกวิจารณ์]
๒. อวิตักกวิจารณ์มัตตสมาธิ [สมาธิที่ไม่มีวิตก มีเพียงวิจารณ์]
๓. อวิตักกวิจารณ์สมาธิ [สมาธิที่ไม่มีวิตกวิจารณ์] ฯ

สมาธิอีก ๓ อย่าง

๑. สญญุตสมาธิ [สมาธิที่ว่างเปล่า]
๒. อนิมิตตสมาธิ [สมาธิที่หาไม่มีได้]
๓. อัปปณิหิตสมาธิ [สมาธิที่หาที่ตั้งมิได้] ฯ

โสเจยยะ ๓ อย่าง

๑. กายโสเจยยะ [ความสะอาดทางกาย]
๒. วจิสโสเจยยะ [ความสะอาดทางวาจา]
๓. มโนโสเจยยะ [ความสะอาดทางใจ]

โมเนยยะ ๓ อย่าง

๑. กายโมเนยยะ [ธรรมที่ทำให้เป็นมุนีทางกาย]
๒. วจิมอเนยยะ [ธรรมที่ทำให้เป็นมุนีทางวาจา]
๓. มโนโมเนยยะ [ธรรมที่ทำให้เป็นมุนีทางใจ] ฯ

โกสัลลละ ๓ อย่าง

๑. อายโกสัลลละ [ความเป็นผู้ฉลาดในเหตุแห่งความเจริญ]
๒. อปายโกสัลลละ [ความเป็นผู้ฉลาดในเหตุแห่งความเสื่อม]
๓. อุปายโกสัลลละ [ความเป็นผู้ฉลาดในเหตุแห่งความเจริญและความเสื่อม]

มทะ ความเมา ๓ อย่าง

๑. อาโรคมทะ [ความเมาในความไม่มีโรค]
๒. โยพพนมทะ [ความเมาในความเป็นหนุ่มสาว]
๓. ชาติมทะ [ความเมาในชาติ] ฯ

อริปปเตยยะ ๓ อย่าง

๑. อัตตาริปปเตยยะ [ความมีตนเป็นใหญ่]
๒. โลการิปปเตยยะ [ความมีโลกเป็นใหญ่]
๓. รัมมาริปปเตยยะ [ความมีธรรมเป็นใหญ่] ฯ

กถาวัตถุ ๓ อย่าง

๑. ปรารภกาลส่วนอดีตกล่าวถ้อยคำว่า กาลที่ล่วงไปแล้วได้มีแล้วอย่างนี้
๒. ปรารภกาลส่วนอนาคตกล่าวถ้อยคำว่า กาลที่ยังไม่มาถึงจักมีอย่างนี้
๓. ปรารภกาลส่วนที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าในบัดนี้ กล่าวถ้อยคำว่า กาลส่วนที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าบัดนี้เป็นอยู่อย่างนี้ ฯ

วิชา ๓ อย่าง

๑. บุพเพนิวาสานุสสติญาณวิชา [วิชาคือความรู้จักระลึกชาติในก่อนได้]
๒. จุตูปปาตญาณวิชา [วิชาคือความรู้จักกำหนดจุดและอุปบัติของสัตว์ทั้งหลาย]
๓. อาสวักขยญาณวิชา [วิชาคือความรู้จักทำอาสวะให้สิ้นไป] ฯ

วิหารธรรม ๓ อย่าง

๑. ทิพยวิหาร [ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของเทพดา]
๒. พรหมวิหาร [ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพรหม]
๓. อริยวิหาร [ธรรมเป็นเครื่องอยู่ของพระอริยะ] ฯ

ปาฏิหาริยะ ๓ อย่าง

๑. อิทธิปาฏิหาริยะ [ฤทธิ์เป็นอัศจรรย์]
๒. อาเทศนาปาฏิหาริยะ [ดักใจเป็นอัศจรรย์]
๓. อนาสสนิปาฏิหาริยะ [คำสอนเป็นอัศจรรย์] ฯ

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมมีประเภทละ ๓ๆ เหล่านี้แล อันพระผู้มี-

* พระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นตรัสไว้โดยชอบแล้ว พวกเราทั้งหมดด้วยกันพึงสังคายนา ไม่การแก่งแย่งกันในธรรมนั้น การที่พรหมจรรย์นี้พึงยั่งยืนตั้งอยู่ยาวนาน นั้นพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
สุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ
จบหมวด ๓

หมวด ๔

[๒๒๙] ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ธรรมมีประเภทย่อย ๆ ที่พระผู้มีพระภาค
ผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นอันเห็นตพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้นตรัสไว้โดยชอบแล้ว
มีอยู่แล้ว พวกเราทั้งหลายด้วยกันพึงสังคายนา ไม่พึงแก่งแย่งกันในธรรมนั้น การที่
พรหมจรรย์นี้พึงยังยืนตั้งอยู่นานนั้น พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อความ
สุขแก่ชนมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข
แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

สติปัฏฐาน ๔ อย่าง

๑. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายใน
กายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌา และโทมนัสใน
โลกเสียได้ ฯ

๒. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นเวทนา
ในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัส
ในโลกเสียได้ ฯ

๓. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นจิตใน
จิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลก
เสียได้ ฯ

๔. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นธรรมใน
ธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสใน
โลกเสียได้ ฯ

[๒๓๐]

สัมมปธาน ๔ อย่าง

๑. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ยังฉันทะให้เกิด
พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งใจ เพื่อความไม่เกิดขึ้นแห่งธรรมที่
เป็นบาปอกุศลที่ยังไม่เกิด

๒. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ยังฉันทะให้เกิด
พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งใจ เพื่อละธรรมที่เป็นบาปอกุศลที่
เกิดขึ้นแล้ว

๓. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ยังฉันทะให้เกิด
พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งใจ เพื่อความบังเกิดขึ้นแห่งธรรมที่
เป็นกุศลที่ยังไม่เกิด

๔. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ยังฉันทะให้เกิด
พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งใจ เพื่อความตั้งมั่น ไม่เลือนลาง
จำเริญยิ่ง ไพบูลย์ เจริญ บริบูรณ์ แห่งธรรมที่เป็นกุศลที่ยังเกิดขึ้นแล้ว ฯ

[๒๓๑]

อิทธิบาท ๔ อย่าง

๑. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาท
อันประกอบด้วยฉันทสมาริปธานสังขาร

๒. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาท
อันประกอบด้วยวิริยสมาริปธานสังขาร

๓. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอัน
ประกอบด้วยจิตตสมาริปธานสังขาร

๔. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอัน
ประกอบด้วยวิมังสาสมาริปธานสังขาร ฯ

[๒๓๒]

ฉาน ๔ อย่าง

๑. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ สัจจจากาม สัจจ
จากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฉาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่เร็วอยู่

๒. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ บรรลุตติยฉาน มี-
* ความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป ไม่มี
วิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่

๓. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีอุเบกขา มีสติ
มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฉาน ที่พระ-

* อริยทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฉานนี้ เป็นผู้มื่อเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข

๔. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ บรรลุตตถฉาน ไม่
มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัส โทมนัสก่อนๆ ได้

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
มือเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิอยู่ ฯ

[๒๓๓]

สมาธิภาวนา ๔ อย่าง

๑. ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย สมาธิภาวนาที่ภิกษุชอบธรรมแล้ว ทำให้มากแล้ว
ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรมมียอยู่ ฯ

๒. ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย สมาธิภาวนาที่ภิกษุชอบธรรมแล้ว ทำให้มากแล้ว
ย่อมเป็นไปเพื่อความได้เฉพาะซึ่งญาณทัสสนะมียอยู่ ฯ

๓. ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย สมาธิภาวนาที่ภิกษุชอบธรรมแล้ว ทำให้มากแล้ว
ย่อมเป็นไปเพื่อสติและสัมปชัญญะมียอยู่ ฯ

๔. ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย สมาธิภาวนาที่ภิกษุชอบธรรมแล้ว ทำให้มากแล้ว
ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายมียอยู่ ฯ

ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สมาธิภาวนาอย่างไรที่ภิกษุชอบธรรมแล้ว ทำให้มาก
แล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรม ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุใน
พระธรรมวินัยนี้ สติจากกาม สติจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก
มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้
บรรลุตติยฌานมีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตก
วิจารณ์สงบ ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย
ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มือเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย
เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌานที่พระอริยสรวรรณเรียกว่า เป็นผู้มือเบกขา ที่สติดอยู่
เป็นสุข ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ บรรลุตตถฌาน ไม่มีทุกข์
ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มือเบกขาเป็น
เหตุให้สติบริสุทธิอยู่ ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย สมาธิภาวนานี้ อันภิกษุชอบธรรมแล้ว
ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรม ฯ

ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย สมาธิภาวนาที่ภิกษุชอบธรรมแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อม
เป็นไปเพื่อความได้เฉพาะซึ่งญาณทัสสนะ เป็นโจน ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุใน
พระธรรมวินัยนี้ มนสิการอาโลกสัญญา ตั้งสัญญาว่าเป็นเวลากลางวันไว้ กลางวัน
อย่างใด กลางคืนอย่างนั้น กลางคืนอย่างใด กลางวันอย่างนั้น มีใจเปิดเผยไม่
มีอะไรห่อหุ้มบมจิดให้มีแสงสว่าง ด้วยประการฉะนี้ ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย สมาธิ
ภาวนานี้ อันภิกษุชอบธรรมแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความได้เฉพาะซึ่ง
ญาณทัสสนะ ฯ

ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สมาธิภาวนาที่ภิกษุชอบธรรมแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อม
เป็นไปเพื่อสติสัมปชัญญะ เป็นโจน ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย เวทนาทั้งหลายอัน
ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้รู้แจ้งแล้ว ย่อมบังเกิดขึ้น ย่อมตั้งอยู่ ย่อมถึงความดับ
สัญญาทั้งหลายอันภิกษุในพระธรรมวินัยนี้รู้แจ้งแล้ว ย่อมบังเกิดขึ้น ย่อมตั้งอยู่
ย่อมถึงความดับ วิตกทั้งหลายอันภิกษุในพระธรรมวินัยนี้รู้แจ้งแล้ว ย่อมบังเกิดขึ้น
ย่อมตั้งอยู่ ย่อมถึงความดับ ฯ

ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย สมาธิภาวนานี้อันภิกษุชอบธรรมแล้ว ทำให้มากแล้ว
ย่อมเป็นไปเพื่อสติสัมปชัญญะ ฯ

ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สมาธิภาวนาที่ภิกษุชอบธรรมแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อม
เป็นไปเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย เป็นโจน ฯ

ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีปรกตพิจารณาเห็นความ
เกิดขึ้นและความเสื่อมไปในอุปาทานขันธห้าว่า ดังนี้รูป ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่งรูป
ดังนี้ความดับแห่งรูป ดังนี้เวทนา ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่งเวทนา ดังนี้ความดับแห่ง
เวทนา ดังนี้สัญญา ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่งสัญญา ดังนี้ความดับแห่งสัญญา
ดังนี้สังขาร ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่งสังขาร ดังนี้ความดับแห่งสังขาร ดังนี้วิญญาณ
ดังนี้ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณ ดังนี้ความดับแห่งวิญญาณ ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย
สมาธิภาวนานี้ อันภิกษุชอบธรรมแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นไป
แห่งอาสวะทั้งหลาย ฯ

[๒๓๔]

อัปมัณญา ๔ อย่าง

๑. ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีใจประกอบด้วย
เมตตา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน ตาม
นัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่า
ในที่ทุกสถาน โดยความเป็นตนในสัตว์ทั้งปวง ด้วยใจประกอบด้วยเมตตาอัน
ไพบุลย์ ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ ฯ

๒. ดูกุระผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีใจประกอบด้วยกรุณา
แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้ง
เบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
สถาน โดยความเป็นตนในสัตว์ทั้งปวง ด้วยใจอันประกอบด้วยกรุณาอันไพบุลย์
ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ ฯ

๓. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีใจประกอบด้วยมุตตา
แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้
ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทั่วสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุก
สถาน โดยความเป็นตนในสัตว์ทั้งปวง ด้วยใจอันประกอบด้วยมุตตาอันไพบุลย์
ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ ฯ

๔. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีใจประกอบด้วย
อุเบกขา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน ตาม
นัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทั่วสัตว์ทุกเหล่า ในที่
ทุกสถาน โดยความเป็นตนในสัตว์ทั้งปวง ด้วยใจอันประกอบด้วยอุเบกขาอัน
ไพบุลย์ ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ ฯ

[๒๓๕] อรูป ๔ อย่าง

๑. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เพราะล่วงเสียซึ่งรูป
สัญญาโดยประการทั้งปวง เพราะปฏิขณสัญญาดับไป เพราะไม่ใส่ใจซึ่ง
นันทตสัญญา จึงเข้าถึงอากาสนัญจายตนะ ด้วยมโนมยการว่า อากาสดหาที่สุด
มิได้ ดังนี้อยู่ ฯ

๒. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เพราะล่วงเสียซึ่ง
อากาสนัญจายตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงวิญญานัญจายตนะ ด้วยมโนมยการ
ว่า วิญญานหาที่สิ้นสุดมิได้ ดังนี้อยู่ ฯ

๓. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เพราะล่วงเสียซึ่ง
วิญญานัญจายตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงอากิญจัญญายตนะ ด้วยมโนมยการ
ว่าน้อยหนึ่งไม่มี ดังนี้อยู่ ฯ

๔. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เพราะล่วงเสียซึ่ง
อากิญจัญญายตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะอยู่ ฯ

[๒๓๖] อปัสเสนะ ๔ อย่าง

๑. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาแล้วเสพของ
อย่างหนึ่ง ฯ

๒. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาแล้วอดกลั้น
ของอย่างหนึ่ง ฯ

๓. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาแล้วเว้นของ
อย่างหนึ่ง ฯ

๔. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาแล้วบรรเทา
ของอย่างหนึ่ง ฯ

[๒๓๗] อริยวงศ์ ๔ อย่าง

๑. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเป็นผู้สันโดษด้วย
จิรตามมิตามได้ และมีปรกติกาล่าสรรเสริญความสันโดษด้วยจิรตามมิตามได้
และย่อมไม่ถึงการแสวงหาที่ไม่ควร ไม่เหมาะ เพราะเหตุแห่งจิร และไม่ได้
จิรก็ไม่เดือดร้อน และได้จิรแล้วก็ไม่เกียวกะ ไม่หมกมุ่น ไม่ติดแน่น มี
ปรกติเห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก บริโภคอยู่ กับทั้งไม่ยกตน ไม่ชมผู้
อื่น ด้วยความสันโดษด้วยจิรตามมิตามได้นั้น ก็ภิกษุใดเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจ
คร้าน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่น ในสันโดษด้วยจิรนั้น ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย
ภิกษุนี้แล เรียกว่า ผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์ของเกาอันยอดเยี่ยม ฯ

๒. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุย่อมเป็นผู้สันโดษด้วย
บิณฑบาตตามมิตามได้ และมีปรกติกาล่าสรรเสริญ ความสันโดษด้วยบิณฑบาต
ตามมิตามได้ และย่อมไม่ถึงการแสวงหาที่ไม่ควร ไม่เหมาะ เพราะเหตุแห่ง
บิณฑบาต และได้บิณฑบาตก็ไม่เดือดร้อน และได้บิณฑบาตแล้วก็ไม่เกียจ
กะ ไม่หมกมุ่น ไม่ติดแน่น มีปรกติเห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก
บริโภคอยู่ กับทั้งไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่นด้วยความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมิตาม
ได้นั้น ก็ภิกษุใดเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นใน
สันโดษด้วยบิณฑบาตนั้น ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนี้แล เรียกว่า ผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์
ของเกาอันยอดเยี่ยม ฯ

๓. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุย่อมเป็นผู้สันโดษด้วย
เสนาสนะตามมิตามได้ และมีปรกติกาล่าสรรเสริญความสันโดษด้วยเสนาสนะ
ตามมิตามได้ และย่อมไม่ถึงการแสวงหาที่ไม่ควร ไม่เหมาะ เพราะเหตุแห่ง
เสนาสนะ และได้เสนาสนะก็ไม่เดือดร้อน และได้เสนาสนะแล้วก็ไม่เกียจ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
เกาะ ไม่หมกมุ่น ไม่ติดแน่น มีปรกติเห็นโทษ มีปัญญาเป็นเครื่องสลัดออก
บริโศกอยู่ กับทั้ง ไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่นด้วยความสันโดษด้วยบิณฑบาตตามมีตาม
ได้นั้น ก็ภิกษุใดเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นในสันโดษ
ด้วยเสนาสนะนั้น ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนี้แล เรียกว่า ผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์ของ
เกาอันยอดเยี่ยม ฯ

๔. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุย่อมเป็นผู้มีปหานะเป็นที่
มายินดี ยินดีแล้วในปหานะ ย่อมเป็นผู้มีภาวนาเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในภาวนา
กับทั้ง ไม่ยกตน ไม่ชมผู้อื่น เพราะความเป็นผู้มีปหานะเป็นที่มายินดี เพราะความ
ยินดีในปหานะ เพราะความเป็นผู้มีภาวนาเป็นที่มายินดี เพราะความยินดีใน
ภาวนานั้น ก็ภิกษุใดเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นใน
ปหานะและภาวนานั้น ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนี้แล เรียกว่า ผู้ตั้งอยู่ในอริยวงศ์
ของเกาอันยอดเยี่ยม ฯ

[๒๓๘] ปธาน ๔ อย่าง

๑. สังวรปธาน [เพียรระวัง]
๒. ปหานปธาน [เพียรละ]
๓. ภาวนาปธาน [เพียรเจริญ]
๔. ออนุรักษนาปธาน [เพียรรักษา]

ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ก็สังวรปธาน เป็นไฉน ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย
ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ไม่ถือนิมิต ไม่ถืออณูปัญชนะ
เธอย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุทริย ที่เมื่อไม่สำรวมแล้ว จะเป็นเหตุให้
อกุศลธรรมอันลามก คืออกิขณาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษจักขุทริย
ชื่อว่าถึงความสำรวมในจักขุทริย

ฟังเสียงด้วยโสตแล้ว ไม่ถือนิมิต ไม่ถืออณูปัญชนะ เธอย่อมปฏิบัติ
เพื่อสำรวมโสตทริย ที่เมื่อไม่สำรวมแล้ว จะเป็นเหตุให้ออกุศลธรรมอันลามก
คืออกิขณาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษาโสตทริย ชื่อว่าถึงความสำรวม
ในโสตทริย ฯ

ดมกลิ่นด้วยฆานะแล้ว ไม่ถือนิมิต ไม่ถืออณูปัญชนะ เธอย่อมปฏิบัติ
เพื่อสำรวมฆานินทริย ที่เมื่อไม่สำรวมแล้ว จะเป็นเหตุให้ออกุศลธรรมอันลามก
คืออกิขณาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษาฆานินทริย ชื่อว่าถึงความสำรวม
ในฆานินทริย ฯ

ลิ้มรสด้วยชีวาหาแล้ว ไม่ถือนิมิต ไม่ถืออณูปัญชนะ เธอย่อมปฏิบัติ
เพื่อสำรวมชีวาทริย ที่เมื่อไม่สำรวมแล้ว จะเป็นเหตุให้ออกุศลธรรมอันลามก
คืออกิขณาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษาชีวาทริย ชื่อว่าถึงความสำรวมใน
ชีวาทริย ฯ

ถูกต้องไพบูลีพพะด้วยกายแล้ว ไม่ถือนิมิต ไม่ถืออณูปัญชนะ เธอ
ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมกายินทริย ที่เมื่อไม่สำรวมแล้ว จะเป็นเหตุให้ออกุศลธรรม-
*อันลามก คืออกิขณาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษากายินทริย ชื่อว่าถึง
ความสำรวมในกายินทริย ฯ

รู้แจ้งธรรมด้วยใจแล้ว ไม่ถือนิมิต ไม่ถืออณูปัญชนะ เธอย่อม
ปฏิบัติเพื่อสำรวมมโนทริย ที่เมื่อไม่สำรวมแล้วจะเป็นเหตุให้ออกุศลธรรมอัน
ลามก คืออกิขณาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษามโนทริย ชื่อว่าถึงความ
สำรวมในมโนทริย ผู้มีอายุทั้งหลาย นี้เรียกว่า สังวรปธาน ฯ

ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ปหานปธาน เป็นไฉน ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย
ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมไม่รับไว้ซึ่งกามวิตกที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมละเสีย
บรรเทาเสีย ทำให้สิ้นไป ให้ถึงความไม่มี ย่อมไม่รับไว้ซึ่งพยาบาทวิตกที่เกิดขึ้นแล้ว
ย่อมละเสีย บรรเทาเสีย ทำให้สิ้นไป ให้ถึงความไม่มี ย่อมไม่รับไว้
ซึ่งวิหิงสาวิตกที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมละเสีย บรรเทาเสีย ทำให้สิ้นไป ให้ถึงความ
ไม่มี ย่อมไม่รับไว้ซึ่งธรรมที่เป็นบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วๆ ย่อมละเสีย
บรรเทาเสีย ทำให้สิ้นไป ให้ถึงความไม่มี ผู้มีอายุทั้งหลาย นี้เรียกว่าปหาน-

*ปธาน ฯ

ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ภาวนาปธาน เป็นไฉน ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย
ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยความสด อาศัย
ความคลายกำหนัด อาศัยความดับ น้อมไปเพื่อความสละลง ย่อมเจริญ
รัชมวยยัมโพชฌงค์ อันอาศัยความสด อาศัยความคลายกำหนัด อาศัยความดับ
อันน้อมไปเพื่อความสละลง ย่อมเจริญวิริยสัมโพชฌงค์อันอาศัยความสด อาศัย
ความคลายกำหนัด อาศัยความดับ อันน้อมไปเพื่อความสละลง ย่อมเจริญปีติ-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิการวรรค

* สัมโพชนงค์ อันอาศัยความสงัด อาศัยความคลายกำหนด อาศัยความดับ อัน
น้อมไปเพื่อความสละลง ย่อมเจริญปัสสัทธิสัมโพชนงค์ อันอาศัยความสงัด อาศัย
ความคลายกำหนด อาศัยความดับ อันน้อมไปเพื่อความสละลง ย่อมเจริญปัส-

* สมาริสัมโพชนงค์ อันอาศัยความสงัด อาศัยความคลายกำหนด อาศัยความดับ
อันน้อมไปเพื่อความสละลง ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชนงค์ อันอาศัยความสงัด
อาศัยความคลายกำหนด อาศัยความดับ อันน้อมไปเพื่อความสละลง ผู้มีอายุ
ทั้งหลาย นี้เรียกว่า ภาวนาปธาน ฯ

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ก้อนรักษนาปธาน เป็นโณ ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย
ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมตามรักษาสมาธินิมิตอันเจริญที่บังเกิดขึ้นแล้ว คือ
อัญญสิณสัญญา ปุพฺผสิณสัญญา วิเนกสิณสัญญา วิจฉิททสิณสัญญา อุทฺธมาตกสิณสัญญา
ผู้มีอายุทั้งหลาย นี้เรียกว่า อนุรักษนาปธาน ฯ

[๒๓๙] ญาณ ๔ อย่าง

๑. รัมมญาณ [ความรู้ในธรรม]
๒. ันวญาณ [ความรู้ในการคล้อยตาม]
๓. ปริจเจทญาณ [ความรู้ในการกำหนด]
๔. สัมมตญาณ [ความรู้ในสมมติ]

ญาณ ๔ อย่าง

๑. ทุกขญาณ [ความรู้ในทุกข์]
๒. ทุกขสมุทยญาณ [ความรู้ในทุกขสมุทัย]
๓. ทุกขนิโรธญาณ [ความรู้ในทุกขนิโรธ]
๔. ทุกขนิโรธคามินี- [ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา]

ปฏิปทาญาณ

[๒๔๐] องค์ของการบรรลุโสดา ๔ อย่าง

๑. สัมปรีตสังเสว [การคบบัตรบรุษ]
๒. สัทธัมมัสสนะ [การฟังพระสัทธรรม]
๓. โยนิโสมนสิการ [การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย]
๔. รัมมานรัมมปฏิบัติ [การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม]

[๒๔๑] องค์แห่งพระโสดาบัน ๔ อย่าง

๑. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย พระอริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้
ประกอบด้วยความเลื่อมใสอย่างแน่นแฟ้นในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้
พระผู้มีพระภาคนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชา
และจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นนายสารัตถ์ฝักบรุษที่ควรฝึก ไม่มี
ผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้
เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม ฯ

๒. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย พระอริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้
ประกอบด้วยความเลื่อมใสอย่างแน่นแฟ้นในพระธรรมว่า พระธรรมอันพระผู้มี
พระภาคตรัสดีแล้ว อันผู้ใดบรรลุจะพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียก-

* ให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ฯ

๓. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย พระอริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้
ประกอบด้วยความเลื่อมใสอย่างแน่นแฟ้นในพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระ
ผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติชอบ คือ
คบุรุษ ๔ บุรุษบุคคล ๘ นั่นคือพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ควรรับของ
บูชา เป็นผู้ควรรับของต้อนรับ เป็นผู้ควรรับของทำบุญ เป็นผู้ควรทำอัญชลี เป็น
บุญเขตของชาวโลก ไม่มีเขตอื่นยิ่งกว่า ฯ

๔. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย พระอริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ ประกอบด้วย
ศีล ที่พระอริยเจ้าใคร่แล้ว อันไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นไทย อัน
วิญญูชนสรรเสริญ อันตณฺหาและทิฐิ ไม่ลุบคล้าแล้ว เป็นไปเพื่อสมาธิ ฯ

[๒๔๒] สามัญญผล ๔ อย่าง

๑. โสดาปัตติผล
๒. สกทาคามีผล
๓. อนาคามีผล
๔. อรหัตตผล

[๒๔๓] ชาติ ๔ อย่าง

๑. ปฐวีชาติ [ชาติดิน]
๒. อาโปชาติ [ชาติน้ำ]
๓. เตโชชาติ [ธาตุไฟ]

๔. วาโยธต

[ธาคถม]

[๒๔๔]

อาหาร ๔ อย่าง

๑. กวฬิงการาหาร [อาหารคือค้ำข้าวหยาบหรือละเอียด]

๒. ผัสสาหาร [อาหารคือผัสสะ]

๓. มโนสญฺเจตนาหาร [อาหารคือมโนสญฺเจตนา]

๔. ริญญานาหาร [อาหารคือริญญาณ]

[๒๔๕]

ริญญาณฐิติ ๔ อย่าง

๑. ดุรพุมิอายทั้งหลาย ริญญาณที่เข้าถึงซึ่งรูปเมื่อตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ ริญญาณนั้นมีรูปเป็นอารมณ์ มีรูปเป็นที่พำนัก เข้าไปเสพซึ่งความยินดี ย่อมถึงความเจริญ งามงาม ไพบูลย์ ฯ

๒. ดุรพุมิอายทั้งหลาย ริญญาณที่เข้าถึงซึ่งเวทนา เมื่อตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ ริญญาณนั้นมีเวทนาเป็นอารมณ์ มีเวทนาเป็นที่พำนัก เข้าไปเสพซึ่งความยินดี ย่อมถึงความเจริญ งามงาม ไพบูลย์ ฯ

๓. ดุรพุมิอายทั้งหลาย ริญญาณที่เข้าถึงซึ่งสัญญา เมื่อตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ ริญญาณนั้นมีสัญญาเป็นอารมณ์ มีสัญญาเป็นที่พำนัก เข้าไปเสพซึ่งความยินดี ย่อมถึงความเจริญ งามงาม ไพบูลย์ ฯ

๔. ดุรพุมิอายทั้งหลาย ริญญาณที่เข้าถึงซึ่งสังขาร เมื่อตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ ริญญาณนั้นมีสังขารเป็นอารมณ์ มีสังขารเป็นที่พำนัก เข้าไปเสพซึ่งความยินดี ย่อมถึงความเจริญ งามงาม ไพบูลย์ ฯ

[๒๔๖]

การถึงอคติ ๔ อย่าง

๑. ถึงความลำเอียงเพราะความรักใคร่กัน

๒. ถึงความลำเอียงเพราะความชดเคืองกัน

๓. ถึงความลำเอียงเพราะความหลง

๔. ถึงความลำเอียงเพราะความกลัว

[๒๔๗]

ความเกิดขึ้นแห่งตัณหา ๔ อย่าง

๑. ดุรพุมิอายทั้งหลาย ตัณหาเมื่อเกิดแก่ภิกษุ ย่อมเกิดเพราะเหตุแห่งจิรว

๒. ดุรพุมิอายทั้งหลาย ตัณหาเมื่อเกิดแก่ภิกษุ ย่อมเกิดเพราะเหตุแห่งบิณฑบาต

๓. ดุรพุมิอายทั้งหลาย ตัณหาเมื่อเกิดแก่ภิกษุ ย่อมเกิดเพราะเหตุแห่งเสนาสนะ

๔. ดุรพุมิอายทั้งหลาย ตัณหาเมื่อเกิดแก่ภิกษุ ย่อมเกิดเพราะเหตุแห่งความมีอยู่ ขึ้นไป ฯ

[๒๔๘]

ปฏิบัติ ๔ อย่าง

๑. ทุกขาปฏิบัติ ทนธากัญญา [ปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า]

๒. ทุกขาปฏิบัติ ขิปปากัญญา [ปฏิบัติลำบาก แต่รู้ได้เร็ว]

๓. สุขขาปฏิบัติ ทนธากัญญา [ปฏิบัติสะดวก ทั้งรู้ได้ช้า]

๔. สุขขาปฏิบัติ ขิปปากัญญา [ปฏิบัติสะดวก ทั้งรู้ได้เร็ว]

[๒๔๙]

ปฏิบัติอีก ๔ อย่าง

๑. อักขมา ปฏิบัติ [ปฏิบัติไม่อดทน]

๒. ขมา ปฏิบัติ [ปฏิบัติอดทน]

๓. ทมา ปฏิบัติ [ปฏิบัติฝึก]

๔. สมา ปฏิบัติ [ปฏิบัติระงับ]

[๒๕๐]

ธรรมบท ๔ อย่าง

๑. บทธรรมคือความไม่เพ่งเล็ง

๒. บทธรรมคือความไม่พยายาม

๓. บทธรรมคือความระลึกชอบ

๔. บทธรรมคือความตั้งใจไว้ชอบ

[๒๕๑]

ธรรมสมาทาน ๔ อย่าง

๑. ดุรพุมิอายทั้งหลาย ธรรมสมาทานที่ให้ทุกข์ในปัจจุบันและมีทุกข์เป็นวิบากต่อไปมีอยู่

๒. ดุรพุมิอายทั้งหลาย ธรรมสมาทานที่ให้ทุกข์ในปัจจุบันแต่มีสุขเป็นวิบากต่อไปมีอยู่

๓. ดุรพุมิอายทั้งหลาย ธรรมสมาทานที่ให้สุขในปัจจุบัน แต่มีทุกข์เป็นวิบากต่อไปมีอยู่

๔. ดุรพุมิอายทั้งหลาย ธรรมสมาทานที่ให้สุขในปัจจุบัน และมีสุข

เป็นวิบากต่อไปมีอยู่ ๖

[๒๕๒]

ธรรมชั้น ๔ อย่าง

๑. คีลขันธ [หมวดศีล]
๒. สมาริขันธ [หมวดสมาธิ]
๓. ปัญญาขันธ [หมวดปัญญา]
๔. วิมุตติขันธ [หมวดวิมุตติ]

[๒๕๓]

ผล ๔ อย่าง

๑. วิริยะผล [กำลังคือความเพียร]
๒. สติผล [กำลังคือสติ]
๓. สมาริผล [กำลังคือสมาธิ]
๔. ปัญญาผล [กำลังคือปัญญา]

[๒๕๔]

อธิฐาน ๔ อย่าง

๑. ปัญญาอธิฐาน [อธิฐานคือปัญญา]
๒. สังจาธิฐาน [อธิฐานคือสังจา]
๓. จาคะอธิฐาน [อธิฐานคือจาคะ]
๔. อปสมาธิฐาน [อธิฐานคืออุปสมะ]

[๒๕๕]

ปัญหาพยากรณ์ ๔ อย่าง

๑. เอกังสพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่จะต้องแก้โดยส่วนตัว
๒. ปฏิปจนพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ต้องย้อนถามแล้วจึงแก้
๓. วิทักขพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ต้องจำแนกแล้วจึงแก้
๔. รุปนียปัญหา ปัญหาที่ควรงดเสีย ๖

[๒๕๖]

กรรม ๔ อย่าง

๑. คุรผู้มียายทั้งหลาย กรรมเป็นฝ่ายดำ มีวิบากเป็นฝ่ายดำมีอยู่
๒. คุรผู้มียายทั้งหลาย กรรมเป็นฝ่ายขาว มีวิบากเป็นฝ่ายขาวมีอยู่
๓. คุรผู้มียายทั้งหลาย กรรมที่เป็นทั้งฝ่ายดำและฝ่ายขาว มีวิบากทั้ง

ฝ่ายดำฝ่ายขาวมีอยู่

๔. คุรผู้มียายทั้งหลาย กรรมที่ไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว ย่อม

เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรมมีอยู่ ๖

[๒๕๗]

สังกิลกรณธรรม ๔ อย่าง

๑. พึงทำให้แจ้งซึ่งขันธที่ตนเคยอยู่อาศัยในกาลก่อนด้วยสติ
๒. พึงทำให้แจ้งซึ่งจิตและอุปบัติของสัตว์ทั้งหลายด้วยจักขุ
๓. พึงทำให้แจ้งซึ่งวิโมกข์แปดด้วยกาย
๔. พึงทำให้แจ้งซึ่งความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายด้วยปัญญา

[๒๕๘]

โอะมะ ๔ อย่าง

๑. กาโอะมะ [โอะมะคือกาม]
๒. ภโอะมะ [โอะมะคือภพ]
๓. ทิฏโฐมะ [โอะมะคือทฐิ]
๔. อวิชโอะมะ [โอะมะคืออวิชา]

[๒๕๙]

โยคะ ๔ อย่าง

๑. กามโยคะ [โยคะคือกาม]
๒. ภวโยคะ [โยคะคือภพ]
๓. ทิฏฐิโยคะ [โยคะคือทฐิ]
๔. อวิชาโยคะ [โยคะคืออวิชา]

[๒๖๐]

วิสังโยคะ ๔ อย่าง

๑. กามโยควิสังโยคะ [ความปราศจากโยคะคือกาม]
๒. ภวโยควิสังโยคะ [ความปราศจากโยคะคือภพ]
๓. ทิฏฐิโยควิสังโยคะ [ความปราศจากโยคะคือทฐิ]
๔. อวิชาโยควิสังโยคะ [ความปราศจากโยคะคืออวิชา]

[๒๖๑]

คันถะ ๔ อย่าง

๑. อภิขฌาภคณถะ [เครื่องรัดกายคืออภิขฌา]
๒. พยาปาภคณถะ [เครื่องรัดกายคือพยาบาท]
๓. สิลัพพตปารามาสภคณถะ [เครื่องรัดกายคือสิลัพพตปารามาส]
๔. อิทังสังจาภคณถะ [เครื่องรัดกายคือความแน่วว่าสิ่งนี้

เป็นจริง] ๖

[๒๖๒]

อุปาทาน ๔ อย่าง

๑. กามุปาทาน [ถือมั่นกาม]

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค

๒. ทิฏฐุปาทาน [ถือมั่นที่รู้]
๓. สิลฺลิตฺตูปาทาน [ถือมั่นศีลและพรต]
๔. อิตฺตวาทูปาทาน [ถือมั่นวาทะวาตน]

[๒๖๓] โยนิ ๔ อย่าง

๑. อัณทยโยนิ [กำเนิดของสัตว์ที่เกิดในไข]
๒. ชลาพฺขโยนิ [กำเนิดของสัตว์ที่เกิดในครรภ์]
๓. สังเสทโยนิ [กำเนิดของสัตว์ที่เกิดในถ้ำโคล]
๔. โอปปาติกโยนิ [กำเนิดของสัตว์ที่เกิดผุดขึ้น] ฯ

[๒๖๔] การก้าวลงสู่ครรภ์ ๔ อย่าง

๑. อุนฺธรมุขีโยนิ สัตว์บางชนิดในโลกนี้ เป็นผู้ไม่รู้สีกตัวก้าวลงสู่ครรภ์มารดา เป็นผู้ไม่รู้สีกตัว อยู่ในครรภ์มารดา เป็นผู้ไม่รู้สีกตัว คลอดจากครรภ์มารดา นี้การก้าวลงสู่ครรภ์ข้อที่หนึ่ง ฯ

๒. อุนฺธรมุขีโยนิ สัตว์บางชนิดในโลกนี้ เป็นผู้รู้สีกตัวก้าวลงสู่ครรภ์มารดา แต่เป็นผู้ไม่รู้สีกตัวอยู่ในครรภ์มารดา เป็นผู้ไม่รู้สีกตัวคลอดจากครรภ์มารดา นี้การก้าวลงสู่ครรภ์มารดาข้อที่สอง ฯ

๓. อุนฺธรมุขีโยนิ สัตว์บางชนิดในโลกนี้ เป็นผู้รู้สีกตัวก้าวลงสู่ครรภ์มารดา เป็นผู้รู้สีกตัวอยู่ในครรภ์มารดา แต่เป็นผู้ไม่รู้สีกตัวคลอดจากครรภ์มารดา นี้การก้าวลงสู่ครรภ์ข้อที่สาม ฯ

๔. อุนฺธรมุขีโยนิ สัตว์บางชนิดในโลกนี้ เป็นผู้รู้สีกตัวก้าวลงสู่ครรภ์มารดา เป็นผู้รู้สีกตัวอยู่ในครรภ์มารดา เป็นผู้รู้สีกตัวคลอดจากครรภ์มารดา นี้การก้าวลงสู่ครรภ์ข้อที่สี่ ฯ

[๒๖๕] การได้อัตภาพ ๔ อย่าง

๑. อุนฺธรมุขีโยนิ การได้อัตภาพที่ตรงกับความจริงของตนเองอย่างเดียว ไม่ตรงกับความจริงของผู้อื่นมียุ ฯ

๒. อุนฺธรมุขีโยนิ การได้อัตภาพที่ตรงกับความจริงของผู้อื่นเท่านั้น ไม่ตรงกับความจริงของตนเองมียุ ฯ

๓. อุนฺธรมุขีโยนิ การได้อัตภาพที่ตรงกับความจริงของตนเองด้วยตรงกับความจริงของผู้อื่นด้วยมียุ ฯ

๔. อุนฺธรมุขีโยนิ การได้อัตภาพที่ไม่ตรงกับความจริงของตนเองทั้งไม่ตรงกับความจริงของผู้อื่นมียุ ฯ

[๒๖๖] ทักขิณาริสฺส ๔ อย่าง

๑. ทักขิณาริสฺสฝ่ายทายก ไม่บริสฺสฝ่ายปฏิคาหกมียุ ฯ
๒. ทักขิณาริสฺสฝ่ายปฏิคาหก ไม่บริสฺสฝ่ายทายกมียุ ฯ
๓. ทักขิณาไม่บริสฺสทั้งฝ่ายทายกทั้งฝ่ายปฏิคาหกมียุ ฯ
๔. ทักขิณาที่บริสฺสทั้งฝ่ายทายกทั้งฝ่ายปฏิคาหกมียุ ฯ

[๒๖๗] สังคหวัตถุ ๔ อย่าง

๑. ทาน [การให้ปัน]
๒. ปิยวชฺช [เจรจาจากที่อ่อนหวาน]
๓. อิตถจริยา [ประพฤติสิ่งที่ประโยชน์]
๔. สมานัตตตา [ความเป็นผู้มีตนเสมอ]

[๒๖๘] อนริยโวรหาร ๔ อย่าง

๑. มุสสาวาท [พูดเท็จ]
๒. ปิสฺสวาทา [พูดส่อเสียด]
๓. ผรุสวาทา [พูดคำหยาบ]
๔. สัมผัปปลาป [พูดเพ้อเจ้อ]

[๒๖๙] อริยโวรหาร ๔ อย่าง

๑. มุสสาวาทา เวรมณี [เว้นจากพูดเท็จ]
๒. ปิสฺสวาจา เวรมณี [เว้นจากพูดส่อเสียด]
๓. ผรุสวาจา เวรมณี [เว้นจากพูดคำหยาบ]
๔. สัมผัปปลาปา เวรมณี [เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ]

[๒๗๐] อนริยโวรหารอีก ๔ อย่าง

๑. เมื่อไม่ได้เห็นพูดว่าได้เห็น
๒. เมื่อไม่ได้ยินพูดว่าได้ยิน
๓. เมื่อไม่ได้ทราบพูดว่าได้ทราบ
๔. เมื่อไม่ได้รู้แจ้งพูดว่าได้รู้แจ้ง ฯ

[๒๗๑] อริยโวรหารอีก ๔ อย่าง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

๑. เมื่อไม่ได้เห็นพูดว่าไม่ได้เห็น
๒. เมื่อไม่ได้ยินพูดว่าไม่ได้ยิน
๓. เมื่อไม่ได้ทราบพูดว่าไม่ได้ทราบ
๔. เมื่อไม่รู้แจ้งพูดว่าไม่รู้แจ้ง ฯ

[๒๓๒] อนริยโวรหารอีก ๔ อย่าง

๑. เมื่อได้เห็นพูดว่าไม่ได้เห็น
๒. เมื่อได้ยินพูดว่าไม่ได้ยิน
๓. เมื่อได้ทราบพูดว่าไม่ได้ทราบ
๔. เมื่อรู้แจ้งพูดว่าไม่รู้แจ้ง ฯ

[๒๓๓] อริยโวรหารอีก ๔ อย่าง

๑. เมื่อได้เห็นพูดว่าได้เห็น
๒. เมื่อได้ยินพูดว่าได้ยิน
๓. เมื่อได้ทราบพูดว่าได้ทราบ
๔. เมื่อได้รู้แจ้งพูดว่าได้รู้แจ้ง

[๒๓๔] บุคคล ๔ อย่าง

๑. ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน เป็นผู้ชวนชวายเป็นการประกอบเหตุเป็นเครื่องทำตนให้เดือดร้อน ฯ
๒. ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เป็นผู้ชวนชวายเป็นการประกอบเหตุเป็นเครื่องทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ฯ
๓. ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน เป็นผู้ชวนชวายเป็นการประกอบเหตุเป็นเครื่องทำตนให้เดือดร้อนด้วย เป็นผู้ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เป็นผู้ชวนชวายเป็นการประกอบเหตุเป็นเครื่องทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนด้วย ฯ
๔. ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่เป็นผู้ทำตนให้เดือดร้อน ไม่เป็นผู้ชวนชวายเป็นการประกอบเหตุเป็นเครื่องทำตนให้เดือดร้อนด้วย เป็นผู้ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน ไม่เป็นผู้ชวนชวายเป็นการประกอบเหตุเป็นเครื่องทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนด้วย เขาไม่ทำตนให้เดือดร้อน ไม่ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน เป็นผู้หายหิวดับสนธิ เยือกเย็น เสวยความสุขมีตนเป็นเสมือนพรหมอยู่ในปัจจุบัน ฯ

[๒๓๕] บุคคลอีก ๔ อย่าง

๑. ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น ฯ
๒. ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน ฯ
๓. ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น ฯ
๔. ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตนด้วย เพื่อประโยชน์ผู้อื่นด้วย ฯ

[๒๓๖] บุคคลอีก ๔ อย่าง

๑. บุคคลผู้มีจิตมา กลับมืดไป
๒. บุคคลผู้มีจิตมา กลับสว่างไป
๓. บุคคลผู้สว่างมา กลับมืดไป
๔. บุคคลผู้สว่างมา กลับสว่างไป ฯ

[๒๓๗] บุคคลอีก ๔ อย่าง

๑. สมณมจละ [เป็นสมณะผู้ไม่หวั่นไหว]
๒. สมณเปทมะ [เป็นสมณะเปรียบด้วยดอกบัวหลวง]
๓. สมณปนทริกะ [เป็นสมณะเปรียบด้วยดอกบัวขาว]
๔. สมณสุสมณสุขุมมละ เป็นสมณะผู้ละเอียดอ่อนในสมณะ

ทั้งหลาย ฯ

ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมมีประเภทละ ๔ เหล่านี้แล อันพระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบแล้ว พวกเราทั้งหมดด้วยกันพึงสังคายนา ไม่พึงแก่งแย่งกันในธรรมนั้น การที่พรหมจรรย์นี้พึงยังยืนตั้งอยู่นานนั้น พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่อความมอญเควะให้แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

จบหมวด ๔

หมวด ๕

[๒๓๘] ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมมีประเภทละ ๕ๆ ที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบแล้ว มีอยู่แล พวกเราทั้งหมดด้วยกัน พึงสังคายนา ไม่พึงแก่งแย่งกันในธรรมนั้น การที่พรหมจรรย์นี้พึงยั่งยืน ตั้งอยู่นานนั้น พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกษมมาก เพื่อความสุขเกษมมาก เพื่อความอนเฏเราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมมีประเภท ๕ เป็นไฉน

ชั้น ๕ อย่าง

๑. รูปชั้น [กองรูป]
๒. เวทนาชั้น [กองเวทนา]
๓. สัญญาชั้น [กองสัญญา]
๔. สังขารชั้น [กองสังขาร]
๕. วิญญาณชั้น [กองวิญญาณ] ฯ

[๒๓๙] อุปาทานชั้น ๕ อย่าง

๑. รูปอุปาทานชั้น (ชั้นเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน คือ รูป)
๒. เวทनुอุปาทานชั้น (ชั้นเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน คือ เวทนา)
๓. สัญญาอุปาทานชั้น (ชั้นเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน คือ สัญญา)
๔. สังขารอุปาทานชั้น (ชั้นเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน คือ สังขาร)
๕. วิญญาณอุปาทานชั้น (ชั้นเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน คือ วิญญาณ) ฯ

[๒๔๐] กามคุณ ๕ อย่าง

๑. รูปที่จะพึงรู้แจ้งได้ด้วยจักขุ ซึ่งนำปรารถนา นำใคร นำชอบใจ นำรัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ฯ

๒. เสียงที่จะพึงรู้แจ้งได้ด้วยหู ซึ่งนำปรารถนา นำใคร นำชอบใจ นำรัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ฯ

๓. กลิ่นที่จะพึงรู้แจ้งได้ด้วยจมูก ซึ่งนำปรารถนา นำใคร นำชอบใจ นำรัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ฯ

๔. รสที่จะพึงรู้แจ้งได้ด้วยลิ้น ซึ่งนำปรารถนา นำใคร นำชอบใจ นำรัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ฯ

๕. โผฏฐัพพะที่จะพึงรู้แจ้งได้ด้วยกาย ซึ่งนำปรารถนา นำใคร นำชอบใจ นำรัก ประกอบด้วยกาม เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ฯ

[๒๔๑] คติ ๕ อย่าง

๑. นีริยะ [นรก]
๒. ตีรจฺฉานโยนิ [กำเนิดตฺรจฺฉาน]
๓. ปิตติวิสัย [ภูมิแห่งเปรต]
๔. มนุสสะ [มนุษย์]
๕. เทวะ [เทวดา] ฯ

[๒๔๒] มัจจุริยะ ๕ อย่าง

๑. อาวาสมัจจุริยะ [ตระหนี่ที่อยู่]
๒. กุลมัจจุริยะ [ตระหนี่สกุล]
๓. ลาภมัจจุริยะ [ตระหนี่ลาภ]
๔. วัฒนมัจจุริยะ [ตระหนี่วรรณะ]
๕. รัชมัจจุริยะ [ตระหนี่ธรรม] ฯ

[๒๔๓] นีวรณ์ ๕ อย่าง

๑. กามฉันทนีวรณ์ [ธรรมที่กั้นจิต คือ ความพอใจในกาม]
๒. พยาบาทนีวรณ์ [ธรรมที่กั้นจิต คือ ความพยาบาท]
๓. ถีนมัทธนีวรณ์ [ธรรมที่กั้นจิต คือ ความที่จิตหดหู่และ

เคลิบเคลิ้ม]

๔. อุทธัจจกุกกจฺนีวรณ์ [ธรรมที่กั้นจิต คือ ความฟุ้งซ่านและ

รำคาญ]

๕. วิจิกิฉานีวรณ์ [ธรรมที่กั้นจิต คือ ความสงสัย] ฯ

[๒๔๔] โอรัมภาคิยสังโยชน [สังโยชนเบื้องต่ำ] ๕ อย่าง

๑. สักกายทิฏฐิ [ความเห็นเป็นเหตุถือตัวถือตน]
๒. วิจิกิฉา [ความสงสัย]
๓. สิลฺลพตปราคาส [ความเชื่อถือศักดิ์สิทธิ์ด้วยเข้าใจว่ามี

ได้ด้วยศีลหรือพรต]

๔. กามฉันทะ- [ความพอใจด้วยอำนาจแห่งกาม]

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค

๕. พยาบาท ๒- [ความคิดแก่แก่ผู้อื่น]
[๒๘๕] อุตัมภาคิยสังโยชน [สังโยชนเบื้องบน] ๕ อย่าง
๑. รูปราคะ [ความติดใจอยู่ในรูปธรรม]
๒. อรูปราคะ [ความติดใจอยู่ในอรูปธรรม]
๓. มานะ [ความสำคัญว่าเป็นนั่นเป็นนี่]
๔. อหังการ [ความคิดพลาญ]
๕. อวิชชา [ความหลงอันเป็นเหตุไม่รู้จริง]

๑๑. ในที่อื่นเป็นกามราคะ ความกำหนดด้วยอำนาจแห่งกาม

๑๒. ในที่อื่นเป็นปฏิฆะ ความกระทบกระทั่งแห่งจิต

[๒๘๖] สิกขาบท ๕ อย่าง

๑. ปาณาติปาตา เวรมณี [เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์]
๒. อทินนาทานา เวรมณี [เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์]
๓. กามสมุจจาจारा เวรมณี [เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการประพฤตินิดในกาม]
๔. มสสาวาหา เวรมณี [เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการพูดเท็จ]
๕. สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี [เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท] ฯ

[๒๘๗] อภิปพฐาน ๕ อย่าง

๑. ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุขีณาสพไม่สามารถที่จะแก่งปลงสัตว์จากชีวิต

๒. ภิกษุขีณาสพไม่สามารถที่จะลักทรัพย์ อันเป็นส่วนแห่งความเป็นขโมย

๓. ภิกษุขีณาสพไม่สามารถที่จะเสพเมถุนธรรม

๔. ภิกษุขีณาสพไม่สามารถที่จะพูดเท็จทั้งรู้

๕. ภิกษุขีณาสพไม่สามารถที่จะกระทำการสังสมบริโลกกามเหมือนเมื่อครั้งยังเป็นคฤหัสถ์อยู่ ฯ

[๒๘๘] พยสนะ ๕ อย่าง

๑. ญาตีพยสนะ [ความจับหายแห่งญาติ]
๒. โภคพยสนะ [ความจับหายแห่งโภคะ]
๓. โรคพยสนะ [ความจับหายเพราะโรค]
๔. สิลพยสนะ [ความจับหายแห่งศีล]
๕. ทิฏฐิพยสนะ [ความจับหายแห่งทิฐิ] ฯ

ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย เพราะเหตุที่ญาติจับหายก็ดี เพราะเหตุที่โภคะจับหายก็ดี เพราะเหตุที่จับหายเพราะโรคก็ดี สัตว์ทั้งหลายย่อมจะไม่ต้องเข้าถึงอบายทุกติ วินิบาต นรก เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ฯ

ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย เพราะเหตุที่ศีลพินาศ หรือเพราะเหตุที่ทิฐิพินาศ สัตว์ทั้งหลายย่อมจะเข้าถึงอบายทุกติ วินิบาต นรก เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ฯ

[๒๘๙] สัมปทา ๕ อย่าง

๑. ญาตีสัมปทา [ความถึงพร้อมด้วยญาติ]
๒. โภคสัมปทา [ความถึงพร้อมด้วยโภคะ]
๓. อาโรคยสัมปทา [ความถึงพร้อมด้วยความไม่มีโรค]
๔. สิลสัมปทา [ความถึงพร้อมด้วยศีล]
๕. ทิฏฐิสัมปทา [ความถึงพร้อมด้วยทิฐิ] ฯ

ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย เพราะเหตุแห่งญาติสัมปทาก็ดี เพราะเหตุแห่งโภคะสัมปทาก็ดี เพราะเหตุแห่งอาโรคยสัมปทาก็ดี สัตว์ทั้งหลาย ย่อมจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ฯ

ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย เพราะเหตุแห่งศีลสัมปทา หรือเพราะเหตุแห่งทิฐิ-
* สัมปทา สัตว์ทั้งหลาย ย่อมจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ฯ

[๒๙๐] โทษแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล ๕ อย่าง

๑. ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย คนทุศีลมีศีลวิบัติในโลกนี้ ย่อมเข้าถึงความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
เสื่อมแห่งโกะใหญ่ ซึ่งมีความประมาทเป็นเหตุ นี้โทษแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล
ข้อที่หนึ่ง ฯ

๒. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก เกียรติศัพท์อันเสียหายของคน
ทุศีลมีศีลวิบัติ ย่อมระบือไป นี้โทษแห่งศีลวิบัติของคนทุศีลข้อที่สอง ฯ

๓. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก คนทุศีลมีศีลวิบัติเข้าไปหา
บริษัทใดๆ คือ ชัตตยบริษัท พราหมณบริษัท กฤหบดีบริษัท หรือสมณบริษัท
เป็นผู้ไม่แก่ลวกล้ำ เป็นคนเก้อเขินเข้าไปหา นี้โทษแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล
ข้อที่สาม ฯ

๔. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก คนทุศีลมีศีลวิบัติ ย่อมเป็นคน
หลงทำกาละ นี้โทษแห่งศีลวิบัติของคนทุศีลข้อที่สี่ ฯ

๕. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก คนทุศีลมีศีลวิบัติ ย่อมเข้าถึง
อบาย ทุกติ วินิบาต นรก เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก นี้โทษแห่งศีลวิบัติ
ของคนทุศีลข้อที่ห้า ฯ

[๒๙๑] อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ๕ อย่าง

๑. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย คนมีศีลถึงพร้อมแล้วด้วยศีลในโลกนี้ย่อม
ประสบกองแห่งโกะใหญ่ ซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ นี้อานิสงส์แห่งศีล
สมบัติของคนมีศีลข้อที่หนึ่ง ฯ

๒. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก เกียรติศัพท์ที่ติงามของคนมีศีล
ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมระบือไป นี้อานิสงส์ของศีลสมบัติของคนมีศีลข้อที่สอง ฯ

๓. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก คนมีศีลถึงพร้อมแล้วด้วยศีล
เข้าไปหาบริษัทใดๆ คือ ชัตตยบริษัท พราหมณบริษัท กฤหบดีบริษัท หรือ
สมณบริษัท เป็นผู้แก่ลวกล้ำไม่เก้อเขินเข้าไปหา นี้อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของคน
มีศีลข้อที่สาม ฯ

๔. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก คนมีศีลถึงพร้อมแล้วด้วยศีล
ย่อมเป็นผู้ไม่หลงทำกาละ นี้อานิสงส์ของศีลสมบัติของคนมีศีลข้อที่สี่ ฯ

๕. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก คนมีศีลถึงพร้อมแล้วด้วยศีล
ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก นี้อานิสงส์แห่งศีล
สมบัติของคนมีศีลข้อที่ห้า ฯ

[๒๙๒] ธรรมสำหรับโจทน์ ๕ อย่าง

ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย อันภิกษุผู้เป็นโจทน์ที่ประสงค์จะโจทผู้อื่น พึงตั้ง
ธรรม ๕ ประการไว้ ณ ภายในแล้วจึงโจทผู้อื่น คือ เราจกกล่าวโดยกาลอันควร
จักไม่กล่าวโดยกาลอันไม่ควร เราจกกล่าวด้วยคำจริง จักไม่กล่าวด้วยคำไม่จริง
เราจกกล่าวด้วยคำอ่อนหวาน จักไม่กล่าวด้วยคำหยาบ เราจกกล่าวด้วยคำที่ประกอบ
ด้วยประโยชน์ จักไม่กล่าวด้วยคำที่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ เราจกกล่าวด้วย
เมตตาจิต จักไม่กล่าวด้วยมีโทสะในภายใน ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย อันภิกษุผู้เป็น
โจทน์ที่ประสงค์จะโจทผู้อื่น พึงตั้งธรรม ๕ ประการนี้ไว้ ณ ภายในแล้วจึงโจท
ผู้อื่น ฯ

[๒๙๓] องค์เป็นที่ตั้งแห่งความเพียร ๕ อย่าง

๑. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึศรัทธา เชื่อพระ-
*ปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะนี้ๆ พระผู้มีพระภาคนั้น เป็นพระอรหันต์
ตรัสรู้ชอบเอง ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็น
สารถีฝึกบุรุษไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้
เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม ฯ

๒. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึอาพาธน้อย มีทุกข์น้อย ประกอบด้วย
เตโชธาตุอันมีวิบากเสมอกัน ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก เป็นอย่างกลางๆ ควรแก่
ความเพียร ฯ

๓. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมารยา เป็ดเผยตน
ตามเป็นจริงในพระศาสดา หรือสพรหมจารีที่เป็นวิญญูชนทั้งหลาย ฯ

๔. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปรารภความเพียร เพื่อจะละอกุศลธรรม
เพื่อจะยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อม เป็นผู้มึกำลังใจ มีความบากบั่นมั่น ไม่ทอดธุระ
ในบรรดาธรรมที่เป็นกุศล ฯ

๕. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มึปัญญา ประกอบด้วยปัญญาที่เห็น
เกิดและดับ เป็นปัญญาอย่างประเสริฐ เป็นไปเพื่อชำแรกกิเลส จะให้ถึงความ
สิ้นทุกข์โดยชอบ ฯ

[๒๙๔]

สุทธาวาส ๕

๑. อริหา

๒. อตฺตปา
๓. สุตฺตสา
๔. สุตฺตลี
๕. อกฺกนิฐา ฯ

[๒๙๕]

พระอนาคามี ๕

๑. อันตรปรินิพพายี [พระอนาคามีผู้ที่จะปรินิพพานในระหว่างอายุยังไม่ทันถึงกึ่ง]
๒. อุปหัจจปรินิพพายี [พระอนาคามีผู้ที่จะปรินิพพานต่อเมื่ออายุพ้นกึ่งแล้ว จวนถึงที่สุด]
๓. อสังขารปรินิพพายี [พระอนาคามีผู้ที่จะปรินิพพานด้วย ไม่ต้องใช้ความเพียร]
๔. สสังขารปรินิพพายี [พระอนาคามีผู้ที่จะปรินิพพานด้วย ต้องใช้ความเพียร]
๕. อทฺธสโต อกฺกนิฐคามิ [พระอนาคามีผู้มีกระแสในเบื้องบนไปสู่ชั้นอกนิฐภพ] ฯ

[๒๙๖]

ความกระด้างแห่งจิต ๕ อย่าง

๑. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมเคลือบแคลงสงสัย ไม่เชื่อแน่ว่า ไม่เลื่อมใสในพระศาสดา ผู้มีอายุทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้เคลือบแคลงสงสัย ไม่เชื่อแน่ว่า ไม่เลื่อมใสในพระศาสดา ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อความประกอบเนื่องๆ เพื่อความกระทำเป็นไปติดต่อกัน เพื่อความเพียรที่ตั้งมั่น นี่ความกระด้างแห่งจิตข้อที่หนึ่ง ฯ

๒. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุย่อมเคลือบแคลงสงสัย ไม่เชื่อแน่ว่า ไม่เลื่อมใสในพระธรรม ผู้มีอายุทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้เคลือบแคลงสงสัย ไม่เชื่อแน่ว่า ไม่เลื่อมใสในพระธรรม ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อความประกอบเนื่องๆ เพื่อความกระทำเป็นไปติดต่อกัน เพื่อความเพียรที่ตั้งมั่น นี่ความกระด้างแห่งจิตข้อที่สอง ฯ

๓. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุย่อมเคลือบแคลงสงสัย ไม่เชื่อแน่ว่า ไม่เลื่อมใสในพระสงฆ์ ผู้มีอายุทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้เคลือบแคลงสงสัย ไม่เชื่อแน่ว่า ไม่เลื่อมใสในพระสงฆ์ ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อความประกอบเนื่องๆ เพื่อความกระทำเป็นไปติดต่อกัน เพื่อความเพียรที่ตั้งมั่น นี่ความกระด้างแห่งจิตข้อที่สาม ฯ

๔. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุย่อมเคลือบแคลงสงสัย ไม่เชื่อแน่ว่า ไม่เลื่อมใสในสิกขา ผู้มีอายุทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้เคลือบแคลงสงสัย ไม่เชื่อแน่ว่า ไม่เลื่อมใสในสิกขา ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อความประกอบเนื่องๆ เพื่อความกระทำเป็นไปติดต่อกัน เพื่อความเพียรที่ตั้งมั่น นี่ความกระด้างแห่งจิตข้อที่สี่ ฯ

๕. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้โกรธขัดเคือง มีจิตอันโทสะกระทบแล้ว มีจิตเป็นเสมือนตะปูในสพรหมจารีทั้งหลาย ผู้มีอายุทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้โกรธขัดเคือง มีจิตอันโทสะกระทบแล้ว มีจิตเสมือนตะปู ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อความประกอบเนื่องๆ เพื่อความกระทำเป็นไปติดต่อกัน เพื่อความเพียรที่ตั้งมั่น นี่ความกระด้างแห่งจิตข้อที่ห้า ฯ

[๒๙๗]

ความผูกพันแห่งจิต ๕ อย่าง

๑. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ความพอใจ ความรัก ความระหาย ความกระวนกระวาย ความทะยานอยากในกามทั้งหลาย ผู้มีอายุทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ความพอใจ ความรัก ความระหาย ความกระวนกระวาย ความทะยานอยากในกามทั้งหลาย ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อความประกอบเนื่องๆ เพื่อความกระทำเป็นไปติดต่อกัน เพื่อความเพียรที่ตั้งมั่น นี่ความผูกพันแห่งจิตข้อที่หนึ่ง ฯ

๒. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ความพอใจ ความรัก ความระหาย ความกระวนกระวาย ความทะยานอยากในกาย ผู้มีอายุทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัด ความพอใจ ความรัก ความระหาย ความกระวนกระวาย ความทะยานอยากในกาย ย่อมไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อความประกอบเนื่องๆ เพื่อความกระทำเป็นไปติดต่อกัน เพื่อความเพียรที่ตั้งมั่น นี่ความผูกพันแห่งจิตข้อที่สอง ฯ

๓. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ยังไม่ปราศจากความ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค

กำหนด ความพอใจ ความรัก ความระหาย ความกระวนกระวาย ความทะยานอยากในรูป ผู้มีอายุทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้ยังไม่วางจากความกำหนด ความพอใจ ความรัก ความระหาย ความกระวนกระวาย ความทะยานอยากในรูป ย่อมไม่เสื่อมไปเพื่อความเพียร เพื่อความประกอบเนื่องๆ เพื่อความกระทำเป็นไปติดต่อกัน เพื่อความเพียรที่ตั้งมั่น นี้ความผูกพันแห่งจิตข้อที่สาม ฯ

๔. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุบริโภคมิถุนำพอกแก่ความต้องการแล้ว ประกอบความสุขในการนอน ความสุขในการเอนข้าง ความสุขในการหลับอยู่ ภิกษุทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้บริโภคมิถุนำพอกแก่ความต้องการแล้ว ประกอบความสุขในการนอน ความสุขในการเอนข้าง ความสุขในการหลับอยู่ ย่อมไม่เสื่อมไปเพื่อความเพียร เพื่อความประกอบเนื่องๆ เพื่อความกระทำเป็นไปติดต่อกัน เพื่อความเพียรที่ตั้งมั่น นี้ความผูกพันแห่งจิตข้อที่สี่ ฯ

๕. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุประพฤติพรหมจรรย์ปรารถนา หมู่เทพเจ้าหมู่ใดหมู่หนึ่งว่า ด้วยศีล พรต ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้ เราจักเป็นเทพเจ้า หรือเป็นเทพองค์ใดองค์หนึ่ง ดังนี้ ผู้มีอายุทั้งหลาย จิตของภิกษุผู้ประพฤติพรหมจรรย์ปรารถนาหมู่เทพเจ้าหมู่ใดหมู่หนึ่งว่า ด้วยศีล พรต ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้ เราจักเป็นเทพเจ้าหรือเป็นเทพองค์ใดองค์หนึ่ง ดังนี้ ย่อมไม่เสื่อมไปเพื่อความเพียร เพื่อความประกอบเนื่องๆ เพื่อความกระทำเป็นไปติดต่อกัน เพื่อความเพียรที่ตั้งมั่น นี้ความผูกพันแห่งจิตข้อที่ห้า ฯ

[๒๙๘] อินทรีย์ ๕ อย่าง

๑. จักขณทรีย์	[อินทรีย์คือตา]
๒. โสตณทรีย์	[อินทรีย์คือหู]
๓. ชานันทรีย์	[อินทรีย์คือจมูก]
๔. ชิวหินทรีย์	[อินทรีย์คือลิ้น]
๕. กายินทรีย์	[อินทรีย์คือกาย]

[๒๙๙] อินทรีย์อีก ๕ อย่าง

๑. สุขณทรีย์	[อินทรีย์คือสุข]
๒. ทุกขณทรีย์	[อินทรีย์คือทุกข์]
๓. โสมนัสสินทรีย์	[อินทรีย์คือโสมนัส]
๔. โทมนัสสินทรีย์	[อินทรีย์คือโทมนัส]
๕. อเปกขณทรีย์	[อินทรีย์คืออุเบกขา]

[๓๐๐] อินทรีย์อีก ๕ อย่าง

๑. สัทธินทรีย์	[อินทรีย์คือศรัทธา]
๒. วิริยินทรีย์	[อินทรีย์คือวิริยะ]
๓. สตินทรีย์	[อินทรีย์คือสติ]
๔. สมาธิินทรีย์	[อินทรีย์คือสมาธิ]
๕. ปัญญินทรีย์	[อินทรีย์คือปัญญา]

[๓๐๑] นิสสารณียธาตุ ๕ อย่าง

๑. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย เมื่อภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มนสิการถึงกามทั้งหลายอยู่ จิตย่อมไม่เสื่อมไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่พ้นวิเศษ ในเพราะกามทั้งหลาย แต่ว่าเมื่อเธอมนสิการถึงเนกขัมมะอยู่แล จิตย่อมเสื่อมไป เลื่อมใส ตั้งอยู่ พ้นวิเศษ ในเพราะเนกขัมมะ จิตของเธอเนิ่นไปดีแล้ว อบรมดีแล้ว ออกดีแล้ว พ้นวิเศษดีแล้ว พรากแล้วจากกามทั้งหลาย และเธอพ้นแล้วจากอาสวะอันเป็นเหตุเดือดร้อนกระวนกระวาย ซึ่งมิใช่เป็นปัจจัยเกิดขึ้น เธอย่อมไม่สวาทวนานนั้น ข้อนี้กล่าวได้ว่าเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งกามทั้งหลาย ฯ

๒. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก เมื่อภิกษุมนสิการถึงความพยายาบทอยู่ จิตย่อมไม่เสื่อมไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่พ้นวิเศษในเพราะความพยายาบท แต่ว่าเมื่อเธอมนสิการถึงความไม่พยายาบทอยู่แล จิตย่อมเสื่อมไป เลื่อมใส ตั้งอยู่ พ้นวิเศษในเพราะความไม่พยายาบท จิตของเธอเนิ่นไปดีแล้ว อบรมดีแล้ว ออกดีแล้ว พ้นวิเศษดีแล้ว พรากแล้วจากความพยายาบท และเธอพ้นแล้วจากอาสวะอันเป็นเหตุเดือดร้อนกระวนกระวาย ซึ่งมีความพยายาบทเป็นปัจจัยเกิดขึ้น เธอย่อมไม่สวาทวนานนั้น ข้อนี้กล่าวได้ว่าเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งความพยายาบท ฯ

๓. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก เมื่อภิกษุมนสิการถึงความเบียดเบียนอยู่ จิตย่อมไม่เสื่อมไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่พ้นวิเศษ ในเพราะความเบียดเบียน แต่ว่าเมื่อเธอมนสิการถึงความไม่เบียดเบียนอยู่แล จิตย่อมเสื่อมไป เลื่อมใส ตั้งอยู่ พ้นวิเศษในเพราะความไม่เบียดเบียน จิตของเธอ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค

เธอนั้นไปได้แล้ว อบรมดีแล้ว ออกดีแล้ว พันวิเศษดีแล้ว พรากรแล้วจากความเบียดเบียน และเธอพ้นแล้วจากอาสวะอันเป็นเหตุเดือดร้อนกระวนกระวาย ซึ่งมีความเบียดเบียนเป็นปัจจัยเกิดขึ้น และเธอย่อมไม่สลายเวทนานั้น ชื่อนี้กล่าวได้ว่าเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งความเบียดเบียน ฯ

๔ . ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก เมื่อภิกษุมนสิการถึงรูปทั้งหลาย อยู่ จิตย่อมไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่พันวิเศษในเพราะรูปทั้งหลาย แต่ว่าเมื่อเธอมนสิการถึงรูปอยู่แล จิตย่อมแล่นไป เลื่อมใส ตั้งอยู่ พันวิเศษในเพราะรูป จิตของเธอ นั้นไปได้แล้ว อบรมดีแล้ว ออกดีแล้ว พันวิเศษดีแล้ว พรากรแล้วจากรูปทั้งหลาย และเธอพ้นแล้วจากอาสวะอันเป็นเหตุเดือดร้อนกระวนกระวาย ซึ่งมีรูปเป็นปัจจัยเกิดขึ้น เธอย่อมไม่สลายเวทนานั้น ชื่อนี้กล่าวได้ว่าเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งรูปทั้งหลาย ฯ

๕ . ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก เมื่อภิกษุมนสิการถึงกายของตนอยู่ จิตย่อมไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งใจอยู่ ไม่พันวิเศษ ในเพราะกายของตน แต่ว่าเมื่อเธอมนสิการถึงความดับแห่งกายของตนอยู่แล จิตย่อมแล่นไป เลื่อมใส ตั้งอยู่ พันวิเศษ ในเพราะความดับแห่งกายของตน จิตของเธอ นั้นไปได้แล้ว อบรมดีแล้ว ออกดีแล้ว พันวิเศษดีแล้ว พรากรแล้วจากกายของตน และเธอพ้นแล้วจากอาสวะอันเป็นเหตุเดือดร้อนกระวนกระวาย ซึ่งมีกายของตนเป็นปัจจัย เธอย่อม ไม่สลายเวทนานั้น ชื่อนี้กล่าวได้ว่าเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งกายของตน ฯ

[๓๐๒] วิมุตตายนะ [แดนแห่งวิมุตติ] ๕ อย่าง

๑ . ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย พระศาสดาหรือเพื่อนสพรหมจารีองค์ใดองค์หนึ่ง ซึ่งควรแก่ตำแหน่งครู ย่อมแสดงธรรมแก่ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุนั้นรู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรม ในธรรมนั้นโดยประการที่พระศาสดาหรือเพื่อนสพรหมจารีองค์ใดองค์หนึ่ง ซึ่งควรแก่ตำแหน่งครู แสดงแก่เธอ ความปราโมทย์ย่อมเกิดแก่เธอผู้รู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรม ความอิมใจย่อมเกิดแก่เธอผู้ปราโมทย์แล้ว กายของเธอผู้มีใจประกอบด้วยปีติ ย่อมสงบระงับ เธอผู้มีกายสงบระงับแล้ว ย่อมสลายความสุข จิตของเธอผู้มีความสุข ย่อมตั้งมั่น นี่แดนวิมุตติข้อที่หนึ่ง ฯ

๒ . ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก พระศาสดาหรือเพื่อนสพรหมจารีองค์ใดองค์หนึ่งซึ่งควรแก่ตำแหน่งครู หาได้แสดงธรรมแก่ภิกษุ ไม่เลย แต่เธอแสดงธรรมตามที่ได้ฟังได้เรียนไว้แก่คนอื่น ๆ โดยพิสดาร ภิกษุนั้นย่อมรู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรมในธรรมนั้น โดยอาการที่ตนได้แสดงแก่คนอื่น ๆ นั้น ความปราโมทย์ย่อมเกิดแก่เธอผู้รู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรม ความอิมใจย่อมเกิดแก่เธอผู้ปราโมทย์แล้ว กายของเธอผู้มีใจประกอบด้วยปีติ ย่อมสงบระงับ เธอผู้มีกายสงบระงับแล้วย่อมสลายความสุข จิตของเธอผู้มีความสุข ย่อมตั้งมั่น นี่แดนวิมุตติข้อที่สอง ฯ

๓ . ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก พระศาสดาหรือเพื่อนสพรหมจารีองค์ใดองค์หนึ่งซึ่งควรแก่ตำแหน่งครู หาได้แสดงธรรมแก่ภิกษุ ไม่เลย แต่เธอกระทำการสาธยายธรรมตามที่ได้ฟังได้เรียนไว้แล้วโดยพิสดาร ภิกษุนั้นย่อมรู้แจ้งอรรถรู้แจ้งธรรมในธรรมนั้น โดยอาการที่ตนกระทำการสาธยายนั้น ความปราโมทย์ย่อมเกิดแก่เธอผู้รู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรม ความอิมใจย่อมเกิดแก่เธอผู้ปราโมทย์แล้ว กายของเธอผู้มีใจประกอบด้วยปีติ ย่อมสงบระงับ เธอผู้มีกายสงบระงับแล้วย่อมสลายความสุข จิตของเธอผู้มีความสุข ย่อมตั้งมั่น นี่แดนวิมุตติข้อที่สาม ฯ

๔ . ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก พระศาสดาหรือเพื่อนสพรหมจารีองค์ใดองค์หนึ่งซึ่งควรแก่ตำแหน่งครู หาได้แสดงธรรมแก่ภิกษุ ไม่เลย แต่ว่าเธอตรีกตรองตามซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังได้เรียนไว้ด้วยจิต พงตามด้วยใจ ภิกษุนั้นย่อมรู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรมในธรรมนั้น โดยอาการที่ตนตรีกตรองตามด้วยจิต พงตามด้วยใจนั้น ความปราโมทย์ย่อมเกิดแก่เธอผู้รู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรม ความอิมใจย่อมเกิดแก่เธอผู้ปราโมทย์แล้ว กายของเธอผู้มีใจประกอบด้วยปีติย่อมสงบระงับ เธอผู้มีกายสงบระงับแล้ว ย่อมสลายความสุข จิตของเธอผู้มีความสุข ย่อมตั้งมั่น นี่แดนวิมุตติข้อที่สี่ ฯ

๕ . ดูกุรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก พระศาสดาหรือเพื่อนสพรหมจารีองค์ใดองค์หนึ่งซึ่งควรแก่ตำแหน่งครู หาได้แสดงธรรมแก่ภิกษุ ไม่เลย แต่ว่าเธอเรียนสมาธิมีตอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยดี ทำไว้ในใจด้วยดี ใคร่ครวญด้วยดี พงตลอดด้วยดีด้วยปัญญา ภิกษุนั้นย่อมรู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรมในธรรมนั้น โดยอาการที่ไดเรียนสมาธิมีตอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยดี ทำไว้ในใจด้วยดี ใคร่ครวญด้วยดี พงตลอดด้วยดีด้วยปัญญาแล้วนั้น ความปราโมทย์ย่อมเกิดแก่เธอผู้รู้แจ้งอรรถ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
 รู้แจ้งธรรม ความอึดใจย่อมเกิดแก่เธอผู้ปราโมทย์แล้ว ภายของเธอผู้มีใจประกอบ
 ด้วยปิตุยมสงบระจับ เธอผู้มีกายสงบระจับแล้วย่อมเสวยความสุข จิตของเธอผู้
 มีความสุข ย่อมตั้งมั่น นี่แดนวิมุตติข้อที่ห้า ฯ

[๓๐๓] สัญญาอบรมวิมุตติ ๕ อย่าง

๑. อนิจจสัญญา [สัญญาที่เกิดขึ้นในญาณเป็นเครื่องพิจารณาเห็นว่า
 เป็นของไม่เที่ยง]

๒. อนิเฉตทุกขสัญญา [สัญญาที่เกิดขึ้นในญาณเป็นเครื่องพิจารณา
 เห็นว่าเป็นทุกข์ในสิ่งที่ไม่เที่ยง]

๓. ทุกเข อนัตตสัญญา [สัญญาที่เกิดขึ้นในญาณเป็นเครื่องพิจารณา
 เห็นว่าไม่ใช่ตนในสิ่งที่เป็นทุกข์]

๔. ปหานสัญญา [สัญญาที่เกิดขึ้นในญาณเป็นเครื่องพิจารณาเห็นว่า
 ควรละเสีย]

๕. วิราคสัญญา [สัญญาที่เกิดขึ้นในญาณเป็นเครื่องพิจารณาเห็นความ
 คลายเสียซึ่งความกำหนัด]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมมีประเภทละ ๕ๆ เหล่านี้แล อันพระผู้มี-

*พระภาคผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดย
 ชอบแล้ว พวกเราทั้งหลายด้วยกันพึงสังคายนานี้ ไม่พึงแก่งแย่งกันในธรรมนั้น
 การที่พรหมจรรย์นี้จะพึงยั่งยืนตั้งอยู่นานนั้น พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก
 เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่อความอนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล
 เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

จบ หมวด ๕

หมวด ๖

[๓๐๔] ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมมีประเภทละ ๖ๆ ที่พระผู้มีพระภาค
 ผู้ทรงรู้ ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบ
 แล้วมีอยู่แล พวกเราทั้งหลายด้วยกันพึงสังคายนานี้ ไม่พึงแก่งแย่งกันในธรรมนั้น
 การที่พรหมจรรย์นี้จะพึงยั่งยืนตั้งอยู่นานนั้น พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก
 เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่อความอนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล
 เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

อายตนะภายใน ๖ อย่าง

๑. อายตนะ คือตา
๒. อายตนะ คือหู
๓. อายตนะ คือจมูก
๔. อายตนะ คือลิ้น
๕. อายตนะ คือกาย
๖. อายตนะ คือใจ

[๓๐๕] อายตนะภายนอก ๖ อย่าง

๑. อายตนะ คือ รูป
๒. อายตนะ คือ เสียง
๓. อายตนะ คือ กลิ่น
๔. อายตนะ คือ รส
๕. อายตนะ คือ โผฏฐัพพะ
๖. อายตนะ คือ ธรรม

[๓๐๖] หมวดวิญญาน ๖

๑. จักขวิญญาน	[ความรู้สึกอายตนะตา]
๒. โสทวิญญาน	[ความรู้สึกอายตนะหู]
๓. จ्ञานวิญญาน	[ความรู้สึกอายตนะจมูก]
๔. ชิวหาวิญญาน	[ความรู้สึกอายตนะลิ้น]
๕. กายวิญญาน	[ความรู้สึกอายตนะกาย]
๖. มโนวิญญาน	[ความรู้สึกอายตนะใจ]

[๓๐๗] หมวดผัสสะ ๖

๑. จักขสัมผัส	[ความถูกต้องอายตนะตา]
๒. โสทสัมผัส	[ความถูกต้องอายตนะหู]
๓. จ्ञานสัมผัส	[ความถูกต้องอายตนะจมูก]
๔. ชิวหาสัมผัส	[ความถูกต้องอายตนะลิ้น]
๕. กายสัมผัส	[ความถูกต้องอายตนะกาย]

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
[ความถูกต้องอาศัยใจ]

๖. มโนสัมผัสส์
[๓๐๘]

หมวดเวทนา ๖

๑. จักขุสัมผัสสชาเวทนา [เวทนาที่เกิดแต่ความถูกต้องอาศัยตา]
๒. โสตสัมผัสสชาเวทนา [เวทนาที่เกิดแต่ความถูกต้องอาศัยหู]
๓. ชานสัมผัสสชาเวทนา [เวทนาที่เกิดแต่ความถูกต้องอาศัยจมูก]
๔. ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา [เวทนาที่เกิดแต่ความถูกต้องอาศัยลิ้น]
๕. กายสัมผัสสชาเวทนา [เวทนาที่เกิดแต่ความถูกต้องอาศัยกาย]
๖. มโนสัมผัสสชาเวทนา [เวทนาที่เกิดแต่ความถูกต้องอาศัยใจ]

[๓๐๙]

หมวดสัญญา ๖

๑. รูปสัญญา [สัญญาที่เกิดขึ้นยึดรูปเป็นอารมณ์]
๒. สัททสัญญา [สัญญาที่เกิดขึ้นยึดเสียงเป็นอารมณ์]
๓. คันธสัญญา [สัญญาที่เกิดขึ้นยึดกลิ่นเป็นอารมณ์]
๔. รสสัญญา [สัญญาที่เกิดขึ้นยึดรสเป็นอารมณ์]
๕. โผฏฐัพพสัญญา [สัญญาที่เกิดขึ้นยึดโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์]
๖. รัมมสัญญา [สัญญาที่เกิดขึ้นยึดธรรมเป็นอารมณ์]

[๓๑๐]

หมวดสัญญาเจตนา ๖

๑. รูปสัญญาเจตนา [ความจงใจที่เกิดขึ้นยึดรูปเป็นอารมณ์]
๒. สัททสัญญาเจตนา [ความจงใจที่เกิดขึ้นยึดเสียงเป็นอารมณ์]
๓. คันธสัญญาเจตนา [ความจงใจที่เกิดขึ้นยึดกลิ่นเป็นอารมณ์]
๔. รสสัญญาเจตนา [ความจงใจที่เกิดขึ้นยึดรสเป็นอารมณ์]
๕. โผฏฐัพพสัญญาเจตนา [ความจงใจที่เกิดขึ้นยึดโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์]
๖. รัมมสัญญาเจตนา [ความจงใจที่เกิดขึ้นยึดธรรมเป็นอารมณ์]

[๓๑๑]

หมวดตัณหา ๖

๑. รูปตัณหา [ตัณหาที่เกิดขึ้นยึดรูปเป็นอารมณ์]
๒. สัททตัณหา [ตัณหาที่เกิดขึ้นยึดเสียงเป็นอารมณ์]
๓. คันธตัณหา [ตัณหาที่เกิดขึ้นยึดกลิ่นเป็นอารมณ์]
๔. รสตัณหา [ตัณหาที่เกิดขึ้นยึดรสเป็นอารมณ์]
๕. โผฏฐัพพตัณหา [ตัณหาที่เกิดขึ้นยึดโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์]
๖. รัมมตัณหา [ตัณหาที่เกิดขึ้นยึดธรรมเป็นอารมณ์]

[๓๑๒]

อการะ ๖ อย่าง

๑. ดุรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ไม่เคารพ
ไม่ยำเกรงในพระศาสดาอยู่
๒. เป็นผู้ไม่เคารพ ไม่ยำเกรงในพระธรรมอยู่
๓. เป็นผู้ไม่เคารพ ไม่ยำเกรงในพระสงฆ์อยู่
๔. เป็นผู้ไม่เคารพ ไม่ยำเกรงในการศึกษาอยู่
๕. เป็นผู้ไม่เคารพ ไม่ยำเกรงในความไม่ประมาทอยู่
๖. เป็นผู้ไม่เคารพ ไม่ยำเกรงในการปฏิสังขารอยู่ ฯ

[๓๑๓]

การะ ๖ อย่าง

๑. ดุรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้เคารพยำเกรง
ในพระศาสดาอยู่
๒. เป็นผู้เคารพยำเกรงในพระธรรมอยู่
๓. เป็นผู้เคารพยำเกรงในพระสงฆ์อยู่
๔. เป็นผู้เคารพยำเกรงในการศึกษาอยู่
๕. เป็นผู้เคารพยำเกรงในความไม่ประมาทอยู่
๖. เป็นผู้เคารพยำเกรงในการปฏิสังขารอยู่ ฯ

[๓๑๔]

โสมนัสสปริวาร ๖ อย่าง

๑. เห็นรูปด้วยตาแล้ว เข้าไปใคร่ครวญรูปอันเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัส
๒. ได้ยินเสียงด้วยหูแล้ว เข้าไปใคร่ครวญเสียงอันเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัส
๓. ได้ดมกลิ่นด้วยจมูกแล้ว เข้าไปใคร่ครวญกลิ่นอันเป็นที่ตั้งแห่ง
โสมนัส
๔. ได้ลิ้มรสด้วยลิ้นแล้ว เข้าไปใคร่ครวญรสอันเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัส
๕. ได้ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกายแล้ว เข้าไปใคร่ครวญโผฏฐัพพะอันเป็น
ที่ตั้งแห่งโสมนัส
๖. รู้แจ้งธรรมด้วยใจแล้ว เข้าไปใคร่ครวญธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่ง
โสมนัส ฯ

[๓๑๕]

โสมนัสสปริวาร ๖ อย่าง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

๑. เห็นรูปด้วยตาแล้ว เข้าไปใคร่ครวญรูปอันเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัส
๒. ได้ยินเสียงด้วยหูแล้ว เข้าไปใคร่ครวญเสียงอันเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัส
๓. ได้ดมกลิ่นด้วยจมูกแล้ว เข้าไปใคร่ครวญกลิ่นอันเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัส
๔. ได้ลิ้มรสด้วยลิ้นแล้ว เข้าไปใคร่ครวญรสอันเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัส
๕. ได้ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกายแล้ว เข้าไปใคร่ครวญโผฏฐัพพะอันเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัส
๖. รู้แจ้งธรรมด้วยใจแล้ว เข้าไปใคร่ครวญธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งโสมนัส ฯ

[๓๑๖]

อเปกขปริจาร ๖ อย่าง

๑. เห็นรูปด้วยตาแล้ว เข้าไปใคร่ครวญรูปอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขา
๒. ได้ยินเสียงด้วยหูแล้ว เข้าไปใคร่ครวญเสียงอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขา
๓. ได้ดมกลิ่นด้วยจมูกแล้ว เข้าไปใคร่ครวญกลิ่นอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขา
๔. ได้ลิ้มรสด้วยลิ้นแล้ว เข้าไปใคร่ครวญรสอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขา
๕. ได้ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกายแล้ว เข้าไปใคร่ครวญโผฏฐัพพะอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขา
๖. รู้แจ้งธรรมด้วยใจแล้ว เข้าไปใคร่ครวญธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอุเบกขา ฯ

[๓๑๗]

สาราณียธรรม ๖ อย่าง

๑. ดูกุรผู้ม่ายทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งกายกรรม ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนสพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมข้อนี้เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่รัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นทีเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

๒. ดูกุรผู้ม่ายทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งจิตกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนสพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมแม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่รัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นทีเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

๓. ดูกุรผู้ม่ายทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนสพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ธรรมแม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่รัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นทีเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

๔. ดูกุรผู้ม่ายทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ลาภอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยธรรม ได้มาแล้วโดยธรรม โดยที่สุตแม่เพียงอาหารในบาตร ไม่หวงกั้นด้วยลากเห็นปานดั่งนั้น แบ่งปันกับเพื่อนสพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีล ธรรมแม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่รัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นทีเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

๕. ดูกุรผู้ม่ายทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ศีลอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไทย อันริบุญชนสรรเสริญ ไม่เกียด้วยตณหา และทิฐิ เป็นไปเพื่อสมาธิ ภิกษุเป็นผู้ถึงความเป็นผู้เสมอกันโดยศีลในศีลเห็นปานดั่งนั้น กับเพื่อนสพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังอยู่ ธรรมแม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่รัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นทีเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

๖. ดูกุรผู้ม่ายทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ทิฐิอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประเสริฐ เป็นเครื่องนำสัตว์ออกจากทุกข์ ย่อมนำออกเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบแก่ผู้กระทำ ทิฐินั้น ภิกษุเป็นผู้ถึงความเป็นผู้เสมอกัน โดยทิฐิในทิฐิเห็นปานดั่งนั้น กับเพื่อนสพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลังอยู่ ธรรมแม้ข้อนี้ก็เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึง เป็นเครื่องกระทำให้เป็นที่รัก เป็นเครื่องกระทำให้เป็นทีเคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ เพื่อความไม่วาท เพื่อความพร้อมเพรียง เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ฯ

[๓๑๘]

มูลเหตุแห่งการวิวาท ๖ อย่าง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
 ภายนอก ฟังปฏิบัติเพื่อไม่ให้มีมูลเหตุแห่งความวิวาทอันเลวทรามเช่นนั้นต่อไป
 เมื่อพยายามได้เช่นนี้ ย่อมจะละมูลเหตุแห่งความวิวาทอันเลวทรามเช่นนั้นเสียได้
 เมื่อปฏิบัติได้เช่นนี้ มูลเหตุแห่งความวิวาทอันเลวทรามเช่นนั้น ย่อมจะมีไม่ได้อีก
 ต่อไป ฯ

๕. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีความปรารถนา
 ลามก มีความเห็นผิด ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีความปรารถนาลามก มีความเห็น
 ผิด ย่อมจะไม่เคารพ ไม่ยำเกรงแม่ในพระศาสดาอยู่ ย่อมจะไม่เคารพ ไม่ยำเกรง
 แม่ในพระธรรมอยู่ ย่อมจะไม่เคารพ ไม่ยำเกรงแม่ในพระสงฆ์อยู่ ย่อมจะไม่เป็น
 ผู้กระทำให้บริบูรณ์แม่ในสิกขา ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้ไม่เคารพ ไม่ยำเกรงใน
 พระศาสดาอยู่ ไม่เคารพ ไม่ยำเกรงในพระธรรมอยู่ ไม่เคารพ ไม่ยำเกรงในพระสงฆ์
 อยู่ ไม่กระทำให้บริบูรณ์แม่ในสิกขา ย่อมจะก่อความวิวาทซึ่งเป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์
 แก่ชนมาก เพื่อมิใช่สุขแก่ชนมาก เพื่อความพินาศแก่ชนมาก เพื่อมิใช่ประโยชน์
 เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายขึ้นในสงฆ์ ผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าพวกท่าน
 พิจารณาเห็นมูลเหตุแห่งความวิวาทเห็นปานดังนี้ ทั้งภายในภายนอก พึงพยายาม
 ที่จะละมูลเหตุแห่งความวิวาทอันเลวทรามเช่นนั้นเสียได้ ผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้า
 พวกท่านพิจารณาไม่เห็นมูลเหตุแห่งความวิวาทเห็นปานดังนี้ ทั้งภายในภายนอก
 ฟังปฏิบัติเพื่อไม่ให้มีมูลเหตุแห่งความวิวาทอันเลวทรามเช่นนั้นต่อไป เมื่อพยายาม
 ได้เช่นนี้ ย่อมจะละมูลเหตุแห่งความวิวาทอันเลวทรามเช่นนั้นเสียได้ เมื่อปฏิบัติ
 ได้เช่นนี้ มูลเหตุแห่งความวิวาทอันเลวทรามเช่นนั้น ย่อมจะมีไม่ได้อีกต่อไป ฯ

๖. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ยึดมั่นในความ
 เห็นของตน มักถือมั่น คลายได้ยาก ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุผู้ยึดมั่นในความเห็น
 ของตน มักถือมั่น คลายได้ยาก ย่อมจะไม่เคารพ ไม่ยำเกรงแม่ในพระศาสดาอยู่
 ย่อมจะไม่เคารพ ไม่ยำเกรงแม่ในพระธรรมอยู่ ย่อมจะไม่เคารพ ไม่ยำเกรงแม่ใน
 พระสงฆ์อยู่ ย่อมเป็นผู้ไม่กระทำให้บริบูรณ์แม่ในสิกขา ผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุ
 ผู้ไม่เคารพ ไม่ยำเกรงในพระศาสดาอยู่ ไม่เคารพ ไม่ยำเกรงในพระธรรมอยู่ ไม่เคารพ
 ไม่ยำเกรงในพระสงฆ์อยู่ ไม่กระทำให้บริบูรณ์แม่ในสิกขา ย่อมจะก่อความวิวาทซึ่ง
 เป็นไปเพื่อมิใช่ประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อมิใช่สุขแก่ชนมาก เพื่อความพินาศ
 แก่ชนมาก เพื่อมิใช่ประโยชน์ เพื่อทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายขึ้นในสงฆ์
 ผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าพวกท่านพิจารณาเห็นมูลเหตุแห่งความวิวาทเห็นปานดังนี้ ทั้ง
 ภายในภายนอก พึงพยายามที่จะละมูลเหตุแห่งความวิวาทอันเลวทรามเช่นนั้นเสีย
 ผู้มีอายุทั้งหลาย ถ้าพวกท่านพิจารณาไม่เห็นมูลเหตุแห่งความวิวาทเห็นปานดังนี้ ทั้ง
 ภายในภายนอก ฟังปฏิบัติเพื่อไม่ให้มีมูลเหตุแห่งความวิวาทอันเลวทรามเช่นนั้นต่อไป
 เมื่อพยายามได้เช่นนี้ ย่อมจะละมูลเหตุแห่งความวิวาทอันเลวทรามเช่นนั้นเสียได้
 เมื่อปฏิบัติได้เช่นนี้ มูลเหตุแห่งความวิวาทอันเลวทรามเช่นนั้น ย่อมจะมีไม่ได้
 อีกต่อไป ฯ

[๓๑๙]

ธาตุ ๖ อย่าง

๑. ปฐวีธาตุ	[ธาตุดิน]
๒. อาโปธาตุ	[ธาตุน้ำ]
๓. เตโชธาตุ	[ธาตุไฟ]
๔. วาโยธาตุ	[ธาตุลม]
๕. อากาสธาตุ	[ธาตุอากาศ ช่องว่างมีในกาย]
๖. วิทยัญญธาตุ	[ธาตุวิญญาน ความรู้อะไรก็ได้] ฯ

[๓๒๐]

นิสสารณียธาตุ ๖ อย่าง

๑. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า
 เจโตวิมุตติที่ประกอบด้วยเมตตาแล อันเราอบรมแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้
 เป็นยานแล้ว ทำให้เป็นที่ตั้งแล้ว คล่องแคล่วแล้ว สัมสมแล้ว ปรารภดีแล้ว
 แต่ถึงอย่างนั้น พยาบาทก็ยังครอบงำจิตของเราตั้งอยู่ได้ ดังนี้ เธอควรถูกกล่าว
 ดังนี้ว่า ท่านอย่าได้กล่าวอย่างนี้ ผู้มีอายุอย่าได้พูดอย่างนี้ ท่านอย่าได้กล่าวต่อพระผู้มี-
 *พระภาค การกล่าวต่อพระผู้มีพระภาค ไม่ดีเลย พระผู้มีพระภาคไม่พึงตรัสไว้อย่างนี้
 เลย ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้อที่ว่าเมื่ออบรมแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็น
 ยานแล้ว คล่องแคล่วแล้ว สัมสมแล้ว ปรารภดีแล้ว ซึ่งเจโตวิมุตติที่ประกอบด้วย
 เมตตา แต่ถึงอย่างนั้น พยาบาทก็ยังจักรอบงำจิตของเราตั้งอยู่ได้ ดังนี้
 มีฐานะ มีโอกาส ข้อนี้มิใช่ฐานะจะมีได้ ผู้มีอายุทั้งหลาย เพราะธรรมชาติ
 คือเจโตวิมุตติที่ประกอบด้วยเมตตานี้ เป็นเครื่องสลัดออกซึ่งความพยาบาท ฯ

๒. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ก็ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า
 เจโตวิมุตติที่ประกอบด้วยกรุณาแล อันเราอบรมแล้ว ทำให้มากแล้ว ทำให้เป็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค

๓. ลาภานุตตริยะะ [การได้อย่างยอดเยี่ยม]
๔. ลิกขานุตตริยะะ [การศึกษาอย่างยอดเยี่ยม]
๕. ปาริจริยานุตตริยะะ [การบำเรออย่างยอดเยี่ยม]
๖. อนุสสทานุตตริยะะ [การระลึกถึงอย่างยอดเยี่ยม]
[๓๒๒] อนุสสติฐาน ๖ อย่าง

๑. พุทธานุสสติ [ระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า]
๒. อัมมานุสสติ [ระลึกถึงคุณของพระธรรม]
๓. สังฆานุสสติ [ระลึกถึงคุณของพระสงฆ์]
๔. สีลานุสสติ [ระลึกถึงศีล]
๕. จาคานุสสติ [ระลึกถึงทานที่ตนบริจาค]
๖. เทวตานุสสติ [ระลึกถึงเทวดา]
[๓๒๓] สดตวิหาร [ธรรมเป็นเครื่องอยู่เนื่องๆ] ๖ อย่าง

๑. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วยนัยน์ตาแล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่พอใจ ไม่เสียใจ แต่เป็นผู้วางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่

๒. ฟังเสียงด้วยหูแล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่พอใจ ไม่เสียใจ แต่เป็นผู้วางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่

๓. ดมกลิ่นด้วยจมูกแล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่พอใจ ไม่เสียใจ แต่เป็นผู้วางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่

๔. ลิ้มรสด้วยลิ้นแล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่พอใจ ไม่เสียใจ แต่เป็นผู้วางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่

๕. ถูกต้องไผ่ถูรู้พะด้วยกายแล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่พอใจ ไม่เสียใจ แต่เป็นผู้วางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่

๖. รู้แจ้งธรรมด้วยใจแล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่พอใจ ไม่เสียใจ แต่เป็นผู้วางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่ ฯ

[๓๒๔] อภิชาคี ๖ อย่าง

๑. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เกิดในที่ดำ ประสพ ธรรมฝ่ายดำ

๒. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เกิดในที่ดำ ประสพ ธรรมฝ่ายขาว

๓. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เกิดในที่ดำ ประสพ พระนิพพานซึ่งเป็นฝ่ายที่ไม่ดำไม่ขาว

๔. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เกิดในที่ขาว ประสพ ธรรมฝ่ายขาว

๕. ผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เกิดในที่ขาว ประสพ ธรรมฝ่ายดำ

๖. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เกิดในที่ขาว ประสพ พระนิพพานซึ่งเป็นฝ่ายที่ไม่ดำไม่ขาว ฯ

[๓๒๕] นิพเพธภากียสัญญา ๖ อย่าง

๑. อนิจจสัญญา [กำหนดหมายความไม่เที่ยง]
๒. อนิจเฏ ทุกขสัญญา [กำหนดหมายความเป็นทุกข์ในสิ่งที่ไม่เที่ยง]
๓. ทุกเข อนัตตสัญญา [กำหนดหมายความเป็นอนัตตาในสิ่งที่
เป็นทุกข์]

๔. ปหานสัญญา [กำหนดหมายเพื่อละ]
๕. วิราคสัญญา [กำหนดหมายเพื่อคลายเสียซึ่งความกำหนัด]
๖. นิโรธสัญญา [กำหนดหมายเพื่อความดับสนิท]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมมีประเภทละ ๖๖ เหล่านี้แล อันพระผู้มี-

*พระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้ โดยชอบแล้ว พวกเราทั้งหมดด้วยกัน พึงสังคายนาคืออันเดียวกัน ไม่พึงแก่งแย่งกันในธรรมนั้น การที่พรหมจรรย์นี้พึงยังยืนตั้งอยู่นานนั้น พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

จบหมวด ๖

หมวด ๗

[๓๒๖] ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมมีประเภทละ ๗๖ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
แล้วมีอยู่แล พวกเราทั้งหมดด้วยกันพึงสังคายนาเป็นอันเดียวกัน ไม่พึงแก่งแย่งกัน
ในธรรมนั้น การที่พรหมจรรย์นี้พึงยังยืนตั้งอยู่นานนั้น พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์
แก่ชนมาก เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์
เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

อริยทรัพย์ ๗ อย่าง

๑. สัทธารมณ์ [ทรัพย์คือศรัทธา]
๒. สิลรณัง [ทรัพย์คือศีล]
๓. หิริรณัง [ทรัพย์คือหิริ]
๔. โอตตปฺปรณัง [ทรัพย์คือโอตตปฺปะ]
๕. สุตรณัง [ทรัพย์คือสุตะ]
๖. จาครณัง [ทรัพย์คือจาคะ]
๗. ปัญญารณัง [ทรัพย์คือปัญญา]

[๓๒๗] โภชณงค์ ๗ อย่าง

๑. สติสัมโพชณงค์ [องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้คือความระลึกได้]
๒. รัम्मวริยสัมโพชณงค์ [องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้คือการสอดส่องธรรม]
๓. วิริยสัมโพชณงค์ [องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้คือความเพียร]
๔. ปีติสัมโพชณงค์ [องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้คือความอิ่มใจ]
๕. ปัสสัทธิสัมโพชณงค์ [องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้คือความสงบ]
๖. สมาริสัมโพชณงค์ [องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้คือความตั้งใจมั่น]
๗. อุเปกขาสัมโพชณงค์ [องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้คือ ความวางเฉย]

[๓๒๘]

บริขารของสมาริ ๗ อย่าง

๑. สัมมาทิฏฐิ [ความเห็นชอบ]
๒. สัมมาสังกัปปะ [ความดำริชอบ]
๓. สัมมาวาจา [เจรจาชอบ]
๔. สัมมากัมมันตะ [การงานชอบ]
๕. สัมมาอาชีวะ [เลี้ยงชีวิตชอบ]
๖. สัมมาวายามะ [พยายามชอบ]
๗. สัมมาสติ [ระลึกชอบ]

[๓๒๙]

อสังกัสนิย ๗ อย่าง

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นคนไม่มีศรัทธา
๒. เป็นคนไม่มีหิริ
๓. เป็นคนไม่มีโอตตปฺปะ
๔. เป็นคนมีสุตะน้อย
๕. เป็นคนเกียจคร้าน
๖. เป็นคนมีสติหลงลืม
๗. เป็นคนมีปัญญาทึบ

[๓๓๐]

สังกัสนิย ๗ อย่าง

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นคนมีศรัทธา
๒. เป็นคนมีหิริ
๓. เป็นคนมีโอตตปฺปะ
๔. เป็นคนมีพหูสูต
๕. เป็นคนปรารถนาความเพียร
๖. เป็นคนมีสติมั่นคง
๗. เป็นคนมีปัญญา

[๓๓๑]

สัพปริสสรณ ๗ อย่าง

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้รู้จักเหตุ
๒. เป็นผู้รู้จักผล
๓. เป็นผู้รู้จักตน
๔. เป็นผู้รู้จักประมาณ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค

๕. เป็นผู้รู้จักกาล
๖. เป็นผู้รู้จักบริษั
๗. เป็นผู้รู้จักบุคคล

[๓๓๒]

นิทเทสวัตถุ ๗ อย่าง

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มีความพอใจอย่างแรงกล้าในการสมาทานสิกขา ทั้งเป็นผู้ไม่หมดความรักในการสมาทานสิกขาต่อไปด้วย
๒. เป็นผู้มีความพอใจอย่างแรงกล้าในการไตรตรองธรรม ทั้งเป็นผู้ไม่หมดความรักในการไตรตรองธรรมต่อไปด้วย
๓. เป็นผู้มีความพอใจอย่างแรงกล้าในการปราบปรามความอยาก ทั้งเป็นผู้ไม่หมดความรักในการปราบปรามความอยากต่อไปด้วย
๔. เป็นผู้มีความพอใจอย่างแรงกล้าในการเร้นอยู่ ทั้งเป็นผู้ไม่หมดความรักในการเร้นอยู่ต่อไปด้วย
๕. เป็นผู้มีความพอใจอย่างแรงกล้าในการปรารภความเพียร ทั้งเป็นผู้ไม่หมดความรักในการปรารภความเพียรต่อไปด้วย
๖. เป็นผู้มีความพอใจอย่างแรงกล้าในสติและปัญญาเครื่องรักษาตน ทั้งเป็นผู้ไม่หมดความรักในสติและปัญญาเครื่องรักษาตนต่อไปด้วย
๗. เป็นผู้มีความพอใจอย่างแรงกล้าในการแทงตลอดซึ่งทิวติ ทั้งเป็นผู้ไม่หมดความรักในการแทงตลอดซึ่งทิวติต่อไปด้วย

[๓๓๓]

สัญญา ๗ อย่าง

๑. อนิจจสัญญา [กำหนดหมายความไม่เที่ยง]
๒. อนัตตสัญญา [กำหนดหมายเป็นอนัตตา]
๓. อสุกสัญญา [กำหนดหมายความไม่งาม]
๔. อาทีนวสัญญา [กำหนดหมายโทษ]
๕. ปหานสัญญา [กำหนดหมายเพื่อละ]
๖. วิราคะสัญญา [กำหนดหมายวิราคะ]
๗. นิโรธสัญญา [กำหนดหมายนิโรธ]

[๓๓๔]

พละ ๗ อย่าง

๑. สัทธาพละ [กำลังคือศรัทธา]
๒. วิริยพละ [กำลังคือความเพียร]
๓. หิริพละ [กำลังคือหิริ]
๔. โอตตปปพละ [กำลังคือโอตตปปะ]
๕. สติพละ [กำลังคือสติ]
๖. สมာธิพละ [กำลังคือสมาธิ]
๗. ปัญญาพละ [กำลังคือปัญญา]

[๓๓๕]

วิญญานฐิติ ๗ อย่าง

๑. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย มีสัตว์พวกหนึ่งมีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน เช่นพวกมนุษย์และพวกเทพบางพวก พวกวินิปาติกะบางพวก นีรวินญาณฐิติข้อที่หนึ่ง
๒. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย มีสัตว์พวกหนึ่งมีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่นพวกเทพผู้เนืองในพวกพรหมซึ่งเกิดในภุมมปรินิพพาน นีรวินญาณ-
*ฐิติข้อที่สอง ๖
๓. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย มีสัตว์พวกหนึ่งมีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาต่างกัน เช่นพวกเทพเหล่าอภิสสระ นีรวินญาณฐิติข้อที่สาม ๖
๔. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย มีสัตว์พวกหนึ่งมีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่นพวกเทพเหล่าสุกทินหา นีรวินญาณฐิติข้อที่สี่ ๖
๕. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย มีสัตว์พวกหนึ่งเข้าถึงอากาศาณูายตนะด้วยมนสิการว่า อากาศหาที่สุดมิได้ เพราะลวงรูปสัญญา โดยประการทั้งปวง เพราะดับปฏิขันธ์สัญญา เพราะไม่ใส่ใจถึงนัตตสัญญา นีรวินญาณฐิติข้อที่ห้า ๖
๖. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย มีสัตว์พวกหนึ่งก้าวล่วงอากาศาณูายตนะโดยประการทั้งปวงแล้ว เข้าถึงวิญญานัญญายตนะด้วยมนสิการว่า วิญญานหาที่สุดมิได้ นีรวินญาณฐิติข้อที่หก ๖
๗. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย มีสัตว์พวกหนึ่งก้าวล่วงวิญญานัญญายตนะโดยประการทั้งปวงแล้ว เข้าถึงอาภิกขัญญายตนะด้วยมนสิการว่า ไม่มีอะไร นีรวินญาณ-
*ฐิติข้อที่เจ็ด ๖

[๓๓๖]

ทักษิณียบุคคล ๗ อย่าง

- พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
๑. อภโตภาควิมุตต [ท่านผู้หลุดพ้นแล้วโดยส่วนทั้งสอง]
 ๒. ปัญญาวิมุตต [ท่านผู้หลุดพ้นแล้วด้วยอำนาจปัญญา]
 ๓. กายสักขี [ท่านผู้สามารถด้วยกาย]
 ๔. ทิฏฐิปัตต [ท่านผู้ถึงแล้วด้วยความเห็น]
 ๕. สัทธาวิมุตต [ท่านผู้พ้นแล้วด้วยอำนาจศรัทธา]
 ๖. อัมมานุสारी [ท่านผู้ประพฤติตามธรรม]
 ๗. สัทธานุสारी [ท่านผู้ประพฤติตามศรัทธา]
- [๓๓๓] อนุลัย ๗ อย่าง

๑. กามราคานุลัย [สภาพที่นอนเนื่องในสันดานคือความกำหนัดในกาม]
๒. ปฏิฆานุลัย [สภาพที่นอนเนื่องในสันดานคือความกระทบกระทั่งแห่งจิต]
๓. ทิฏฐานุลัย [สภาพที่นอนเนื่องในสันดานคือความเห็น]
๔. วิจิกิจฉานุลัย [สภาพที่นอนเนื่องในสันดานคือความสงสัย]
๕. มานานุลัย [สภาพที่นอนเนื่องในสันดานคือความถือตัว]
๖. ภวราคานุลัย [สภาพที่นอนเนื่องในสันดานคือความกำหนัดในภพ]
๗. อวิชชานุลัย [สภาพที่นอนเนื่องในสันดานคือความไม่รู้]

- [๓๓๔] สัณฺโณชณ ๗ อย่าง
๑. กามสัณฺโณชณ [เครื่องเหนี่ยวรั้งคือความใคร่]
 ๒. ปฏิฆสัณฺโณชณ [เครื่องเหนี่ยวรั้งคือความกระทบกระทั่งแห่งจิต]
 ๓. ทิฏฐิสัณฺโณชณ [เครื่องเหนี่ยวรั้งคือความเห็น]
 ๔. วิจิกิจฉาสัณฺโณชณ [เครื่องเหนี่ยวรั้งคือความสงสัย]
 ๕. มานสัณฺโณชณ [เครื่องเหนี่ยวรั้งคือความถือตัว]
 ๖. ภวราคสัณฺโณชณ [เครื่องเหนี่ยวรั้งคือความกำหนัดในภพ]
 ๗. อวิชชาสัณฺโณชณ [เครื่องเหนี่ยวรั้งคือความไม่รู้]
- [๓๓๕] อธิกรณสมณะ ๗ อย่าง

เพื่อความสงบ เพื่อความระงับอธิกรณทั้งหลายที่เกิดขึ้นแล้ว

๑. พึงให้สัมมชารินัย
๒. พึงให้สติวินัย
๓. พึงให้มุฬหวินัย
๔. พึงปฏิบัติตามปฏิญญา
๕. พึงถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ
๖. พึงปฏิบัติตามความผิดของจำเลย
๗. พึงใช้ติณวัตถการวิธี [ประนีประนอมดังกลบไว้ด้วยหญ้า] ฯ

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมประเภทละ ๗ๆ เหล่านี้แล อันพระผู้มีพระภาค

*ภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบแล้ว พวกเราทั้งหลายทั้งหมดยกกันพึงสังคายนา ไม่พึงแก่งแย่งกันในธรรมนั้น การที่พรหมจรรย์นี้พึงยั่งยืนตั้งอยู่นานนั้น พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

จบ หมวด ๗

หมวด ๘

[๓๔๐] ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมมีประเภทละ ๘ๆ ที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นตรัสไว้โดยชอบแล้ว มีอยู่แล พวกเราทั้งหลายทั้งหมดยกกันพึงสังคายนา ไม่พึงแก่งแย่งกันในธรรมนั้น การที่พรหมจรรย์นี้พึงยั่งยืนตั้งอยู่นานนั้น พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมมีประเภทละ ๘ๆ เป็นไฉน ฯ

มีจัตตะ ๘ อย่าง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

๑. มิจฉาทิฏฐิ [เห็นผิด]
๒. มิจฉาสังกัปปะ [ตำราผิด]
๓. มิจฉาวาจา [วาจาผิด]
๔. มิจฉากัมมันตะ [การงานผิด]
๕. มิจฉาอาชีวะ [เลี้ยงชีวิตผิด]
๖. มิจฉาวายามะ [พยายามผิด]
๗. มิจฉาสติ [ระลึกผิด]
๘. มิจฉาสมาธิ [ตั้งจิตผิด]

[๓๔๑]

สัมมัตตะ ๘ อย่าง

๑. สัมมาทิฏฐิ [เห็นชอบ]
๒. สัมมาสังกัปปะ [ตำราชอบ]
๓. สัมมาวาจา [วาจาชอบ]
๔. สัมมากัมมันตะ [การงานชอบ]
๕. สัมมาอาชีวะ [เลี้ยงชีวิตชอบ]
๖. สัมมาวายามะ [พยายามชอบ]
๗. สัมมาสติ [ระลึกชอบ]
๘. สัมมาสมาธิ [ตั้งจิตชอบ]

[๓๔๒]

ทักษิณียบุคคล ๘

๑. ท่านที่เป็นพระโสดาบัน
๒. ท่านที่ปฏิบัติเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง
๓. ท่านที่เป็นพระสกทาคามี
๔. ท่านที่ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามีผลให้แจ้ง
๕. ท่านที่เป็นพระอนาคามี
๖. ท่านที่ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามีผลให้แจ้ง
๗. ท่านที่เป็นพระอรหันต์
๘. ท่านที่ปฏิบัติเพื่อทำพระอรหันต์ผลให้แจ้ง

[๓๔๓]

กุสัฏฐัตถุ ๘

๑. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้จะต้องทำการงาน เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราจักต้องทำการงาน ก็เมื่อเราทำการงานอยู่ ร่างกายจักเหน็ดเหนื่อย ควาทที่เราจะนอน เรนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี้วัตรแห่งความเกียจคร้านข้อที่หนึ่ง ฯ

๒. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุทำการงานเสร็จแล้ว เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราได้ทำการงานแล้ว ก็เมื่อเราทำการงานอยู่ ร่างกายเหน็ดเหนื่อยแล้ว ควาทที่เราจะนอน เรนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี้วัตรแห่งความเกียจคร้านข้อที่สอง ฯ

๓. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุจะต้องเดินทาง เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราจักต้องเดินทาง ก็เมื่อเราเดินทาง ไปอยู่ ร่างกายจักเหน็ดเหนื่อย ควาทที่เราจะนอน เรนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี้วัตรแห่งความเกียจคร้านข้อที่สาม ฯ

๔. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเดินทางไปถึงแล้ว เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราได้เดินทางไปถึงแล้ว ก็เมื่อเราเดินทางอยู่ ร่างกายจักเหน็ดเหนื่อย ควาทที่เราจะนอน เรนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี้วัตรแห่งความเกียจคร้านข้อที่สี่ ฯ

๕. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเที่ยวบิณฑบาตไปยังบ้านหรือนิคม ไม่ได้ความบริบูรณ์แห่งโภชนะที่เต้าหมองหรือประณีตพอแก่ความต้องการ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราเที่ยวบิณฑบาตไปยังบ้านหรือนิคม ไม่ได้ความบริบูรณ์แห่งโภชนะที่เต้าหมองหรือประณีตพอแก่ความต้องการ ร่างกายของเรา นั้นเหน็ดเหนื่อยไม่ควรถวายการ ควาทที่เราจะนอน เรนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้แจ้ง นี้วัตรแห่งความเกียจคร้านข้อที่ห้า ฯ

๖. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเที่ยวบิณฑบาตไปยังบ้านหรือนิคม ได้ความบริบูรณ์แห่งโภชนะที่เต้าหมองหรือประณีตพอแก่ความต้องการ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
แล้ว เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราเที่ยวบิณฑบาตไปยังบ้านหรือนิคม ได้ความ
บริบูรณ์แห่งโภชนะที่เศร้าหมองหรือประณีตพอแก่ความต้องการแล้ว ร่างกายของ
เรานั้นเหน็ดเหนื่อย ไม่ควรแก่การงานเหมือนถั่วราซมาสที่ชุ่มน้ำ ควรถิเรกจะ
นอน เรอนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่
ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นีวัตถุแห่งความเกียจคร้าน
ข้อที่หก ฯ

๗. ดูกุณมัลลียทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก อาพาธเพียงเล็กน้อยเกิดขึ้นแก่
ภิกษุ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า อาพาธเล็กน้อยเกิดขึ้นแก่เราแล้ว ความสมควร
เพื่อจะนอนมีอยู่ ควรถิเรกจะนอน เรอนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียรเพื่อถึง
ธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้
ทำให้แจ้ง นีวัตถุแห่งความเกียจคร้านข้อที่เจ็ด ฯ

๘. ดูกุณมัลลียทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุหายจากไข้ หายจากความ
เป็นไข้ได้ไม่นาน เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราหายจากไข้ หายจากความเป็นไข้ได้
ไม่นาน ร่างกายของเรานั้นยังอ่อนแอ ไม่ควรแก่การงาน ควรถิเรกจะนอน เรอนอน
เสีย ไม่ปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ
เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นีวัตถุแห่งความเกียจคร้านข้อที่แปด ฯ

[๓๔๔] อารพวัตถุ ๘ อย่าง

๑. ดูกุณมัลลียทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ จะต้องทำการงาน
เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า การงานเรายังต้องทำ เมื่อเราทำการงานอยู่ ไม่สะดวกที่
จะใส่ใจถึงคำสอนของพระพุทธรูปทั้งหลาย ควรถิเรกจะปรารภความเพียรเสียก่อนที่
เดียว เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่ง
ธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง เธอยอมปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อ
บรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นีวัตถุแห่ง
ความปรารภความเพียรข้อที่หนึ่ง ฯ

๒. ดูกุณมัลลียทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุทำการงานเสร็จแล้ว เธอ
มีความคิดอย่างนี้ว่า เราทำการงานเสร็จแล้ว ก็เมื่อเราทำการงานอยู่ ไม่สามารถที่
จะใส่ใจถึงคำสอนของพระพุทธรูปทั้งหลาย ควรถิเรกจะปรารภความเพียรเพื่อถึง
ธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้
ทำให้แจ้ง เธอยอมปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่
ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นีวัตถุแห่งความปรารภ
ความเพียรข้อที่สอง ฯ

๓. ดูกุณมัลลียทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุจะต้องเดินทาง เธอมี
ความคิดอย่างนี้ว่า เราจะต้องเดินทาง ก็เมื่อเราเดินทางไปอยู่ ไม่สะดวกที่จะใส่ใจ
ถึงคำสอนของพระพุทธรูปทั้งหลาย ควรถิเรกจะปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยัง
ไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง
เธอยอมปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ
เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นีวัตถุแห่งความปรารภความเพียรข้อที่
สาม ฯ

๔. ดูกุณมัลลียทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเดินทางไปถึงแล้ว เธอมี
ความคิดอย่างนี้ว่า เราเดินทางไปถึงแล้ว ก็เมื่อเราเดินทางไปอยู่ ไม่สะดวกที่จะ
ใส่ใจถึงคำสอนของพระพุทธรูปทั้งหลาย ควรถิเรกจะปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรม
ที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้
*แจ้ง เธอยอมปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้
บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นีวัตถุแห่งความปรารภความเพียร
ข้อที่สี่ ฯ

๕. ดูกุณมัลลียทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเที่ยวบิณฑบาตไปยังบ้านหรือ
นิคม ไม่ได้ความบริบูรณ์แห่งโภชนะที่เศร้าหมองหรือประณีตพอแก่ความต้องการ
เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราเที่ยวบิณฑบาตไปยังบ้านหรือนิคม ไม่ได้ความบริบูรณ์
แห่งโภชนะที่เศร้าหมองหรือประณีตพอแก่ความต้องการ ร่างกายของเรานั้นเบาคว
แก่การงาน ควรถิเรกจะปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรม
ที่เรายังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง เธอยอมปรารภความ
เพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรม
ที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นีวัตถุแห่งความปรารภความเพียรข้อที่ห้า ฯ

๖. ดูกุณมัลลียทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเที่ยวบิณฑบาตไปยังบ้าน
หรือนิคม ได้ความบริบูรณ์แห่งโภชนะที่เศร้าหมองหรือประณีตพอแก่ความต้องการ
เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราเที่ยวบิณฑบาตไปยังบ้านหรือนิคม ได้ความบริบูรณ์

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
แห่งโภชนะที่เสิร์ฟหรือประณีตพอแก่ความต้องการ ร่างกายของเรานั้นมีกำลัง
ควรแก่การงาน ควรที่เราจะปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุ
ธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง เธอยอมปรารภ
ความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อให้แจ้ง
ซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่วัตถุแห่งความปรารภความเพียรข้อที่หก ฯ

๗. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก อาพาธเพียงเล็กน้อยเกิดขึ้นแก่
ภิกษุ เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า อาพาธเล็กน้อยนี้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว การที่อาพาธของ
เราจะพึงเจริญขึ้นนี้ เป็นฐานะที่จะมีได้ ควรที่เราจะปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่
ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้
แจ้ง เธอยอมปรารภความเพียรเพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่
บรรลุ เพื่อให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่วัตถุแห่งความปรารภความเพียร
ข้อที่เจ็ด ฯ

๘. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุหายจากไข้ หายจากความ
เป็นไข้แล้วไม่นาน เธอมีความคิดอย่างนี้ว่า เราหายจากไข้ หายจากความเป็นไข้
แล้วไม่นาน การที่อาพาธของเราจะพึงกำเริบนี้ เป็นฐานะที่จะมีได้ ควรที่เราจะ
ปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อ
ทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่วัตถุแห่งความปรารภความเพียรข้อที่
แปด ฯ

[๓๔๕]

ทานวัตถุ ๘ อย่าง

๑. ให้ทานเพราะประจวบเหมาะ ๑-
๒. ให้ทานเพราะกลัว
๓. ให้ทานโดยคิดว่า เขาได้เคยให้แก่เรา
๔. ให้ทานโดยคิดว่า เขาจักให้แก่เรา
๕. ให้ทานโดยคิดว่า การให้ทานเป็นการดี
๖. ให้ทานโดยคิดว่า เราหุงต้ม คนเหล่านี้มิได้หุงต้ม เราหุงต้มอยู่
จะไม่ให้แก่ผู้ที่ได้หุงต้ม ย่อมไม่สมควร
๗. ให้ทานโดยคิดว่า เมื่อเราให้ทานนี้ เกียรติศัพท์อันดีงาม ย่อมจะ
ระบือไป

๘. ให้ทานเพื่อประดับจิต และเป็นบริวารของจิต ฯ

[๓๔๖]

ทานปฏิบัติ ๘ อย่าง

๑. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมให้ข้าว น้ำ ผ้า
ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พักและสิ่งที่เป็นอุปกรณ์แก่
ประทับ เป็นทานแก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาย่อมมุ่งหวังสิ่งที่ตนถวายไป เขา
เห็นกษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล หรือคฤหบดีมหาศาล ผู้เปรียบพร้อม
พร้อม ได้รับกำบังบ่าเรอด้วยกามคุณห้าอยู่ เขาจึงคิดอย่างนี้ว่า โอหนอ
เบื้องหน้า แต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของกษัตริย์มหาศาล
พราหมณ์มหาศาล หรือคฤหบดีมหาศาล เขาตั้งจิตนั้นไว้ อริชฐานจิตนั้นไว้
อบรมจิตนั้นไว้ จิตของเขานั้นโน้มไปในสิ่งที่เลว มิได้รับอบรมเพื่อคุณเบื้องสูง

๑๑. มิผู้รับมาถึงเข้าถึงให้
ยอมเป็นไปเพื่อเกิดในที่นั้น ก็ข้อนั้นแล เรากล่าวสำหรับผู้มีศีล ไม่ใช่สำหรับผู้
ทุศีล ผู้มีอายุทั้งหลาย ความตั้งใจของผู้มีศีลย่อมสำเร็จได้เพราะเป็นของ
บริสุทธิ์ ฯ

๒. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อม
ถวายข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พักและ
ที่เป็นอุปกรณ์แก่ประทับเป็นทานแก่สมณะ หรือพราหมณ์ เขาย่อมมุ่งหวังสิ่งที่
ตนถวายไป เขาได้ยินมาว่า พวกเทพเหล่าจตุรมาหาราชิกา มีอายุยืน มีวรรณะ
มากด้วยความสุขดังนี้ เขาจึงคิดอย่างนี้ว่า โอหนอ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกาย
แตก เราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเหล่าจตุรมาหาราชิกา เขาตั้งจิตนั้นไว้
อบรมจิตนั้นไว้ อริชฐานจิตนั้นไว้ จิตของเขานั้นโน้มไปในสิ่งที่เลว มิได้รับอบ
รมเพื่อคุณเบื้องสูง ย่อมเป็นไปเพื่อเกิดในที่นั้น ก็ข้อนั้นแล เรากล่าวสำหรับผู้
ผู้มีศีล ไม่ใช่สำหรับผู้ทุศีล ผู้มีอายุทั้งหลาย ความตั้งใจของผู้มีศีลย่อมสำเร็จได้
เพราะเป็นของบริสุทธิ์ ฯ

๓. ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อม
ถวายข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอนที่พักและสิ่งที่เป็น
อุปกรณ์แก่ประทับ เป็นทานแก่สมณะหรือพราหมณ์เขาย่อมมุ่งหวังสิ่งที่ตนถวาย
ไป เขาได้ยินมาว่า พวกเทพเหล่าดาวดึงส์มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข

ดังนั้น เขาจึงคิดอย่างนี้ว่า โอหนอ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึง
ความเป็นสหายของพวกเทพเหล่าดาวดึงส์ เราตั้งจิตมั่นไว้ อริฐานจิตมั่นไว้ อบรม
จิตมั่นไว้ จิตของเขานั่นจมไปในสิ่งที่เลวมิได้รับอบรมเพื่อคุณเบื้องสูง ย่อมเป็น
ไปเพื่อเกิดในทีนั้น ก็ข้อนั้นแลเรากล่าวสำหรับผู้มีศีล ไม่ใช่สำหรับผู้ทุศีล ผู้มี
อายุทั้งหลาย ความตั้งใจของผู้มีศีล ย่อมสำเร็จได้เพราะเป็นของบริสุทธิ์ ฯ

๕. ผู้ที่มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก บุคคลบางคนในโลกนี้ย่อมถวาย ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอนที่พนักและสิ่งที่เป็นอุปกรณ์แก่ประทับเป็นทานแก่สมณะหรือพราหมณ์เขาย่อมมุ่งหวังสิ่งที่ดีตนถวายไป เขาได้ยินมาว่า พวกเทพเหล่าดลิตามิอาจยินดี มีวาระะ มากด้วยความสุข ดังนี้ เขาจึงคิดอย่างนี้ว่า โอหนอ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทพเหล่าดลิตา เขาตั้งจิตนั้นไว้ อริฐานจิตนั้นไว้ อบรมจิตนั้นไว้ จิตของเขานั้นจมไปในสิ่งที่เลว มิได้รับอบรมเพื่อคุณเบื้องสูง ย่อมเป็นไปเพื่อเกิดในที่นั้น ก็ข้อนั้นแล เรากล่าวสำหรับผู้มีศีล ไม่ใช่สำหรับผู้หิศีล ผู้มีอายุทั้งหลาย ความตั้งใจของผู้มีศีลย่อมสำเร็จได้เพราะเป็นของบริสุทธิ์ ฯ

๗. ดูรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมถวายข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พักและสิ่งที่เป็นอุปการณแก่ประทีปเป็นทานแก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาย่อมมุ่งหวังสิ่งที่ตนถวายไป เขาได้ยินมาว่าพวกเทพเหล่าปรณิมิตตวสวัตติ มีอายุยืน มีวรรณะมากด้วยความสุขดังนี้ เขาจึงคิดอย่างนี้ว่า โอหนอ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทพเหล่าปรณิมิตตวสวัตติ เขาตั้งจิตนั้นไว้ อริชฐานจิตนั้นไว้ อบรมจิตนั้นไว้ จิตของเขานั้นจมไปในสิ่งที่เลว มิได้รับอบรมเพื่อคุณเบื้องสูง ย่อมเป็นไปเพื่อเกิดในที่นั้น ก็ข้อนั้นแล เรากล่าวสำหรับผู้มีศีล ไม่ใช่สำหรับผู้ทุศีล ผู้มีอายุทั้งหลาย ความตั้งใจของผู้มีศีลย่อมสำเร็จได้ เพราะเป็นของบริสุทธิ์ ฯ

๘. ผู้คนมีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมถวายข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พักและสิ่งที่เป็นอุปกรณ์แก่ประทีปเป็นทานแก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาย่อมมุ่งหวังสิ่งที่ตนถวายไป เขาได้ยินมาว่าพวกเทพที่นับเนื่องในหมู่พรหม มีอายุยืน มีวรรณะมากด้วยความสุขดังนี้ เขาจึงคิดอย่างนี้ว่า โอหนอ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เราพึงเข้าถึงความเป็นสหายของพวกเทพที่นับเนื่องในหมู่พรหม เขาตั้งจิตนั้นไว้ อริชฐานจิตนั้นไว้ อบรมจิตนั้นไว้ จิตของเขานั้นแนบไปในสิ่งที่เลว มิได้รับอบรมเพื่อคุณเบื้องสูง ย่อมเป็นไปเพื่อเกิดในที่นั้น ก็อย่างนั้นแล เรากล่าวสำหรับผู้มีศีล ไม่ใช่สำหรับผู้มีศีล สำหรับคนตีปราศจากราคะ ไม่ใช่สำหรับคนที่ยังมีราคะ ผู้มีอายุทั้งหลาย ความตั้งใจของผู้มีศีลย่อมสำเร็จได้ เพราะปราศจากราคะ ฯ

โลกธรรม ๘ อย่าง

- Page 117

๓. มียศ
๔. ไม่มียศ
๕. นินทา
๖. สรรเสริญ
๗. สุข
๘. ทุกข์ ฯ

[๓๔๘]

บริษัท ๘ อย่าง

๑. บริษัทกษัตริย์
๒. บริษัทพราหมณ์
๓. บริษัทคฤหบดี
๔. บริษัทสมณะ
๕. บริษัทพวกเทพชั้นจาตุมหาราชิกา
๖. บริษัทพวกเทพชั้นดาวดึงส์
๗. บริษัทพวกเทพชั้นนิมมานรดี
๘. บริษัทพรหม ฯ

[๓๔๙]

อภิกายตนะ ๘ อย่าง

๑. ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปในภายนอกที่เล็กมีผิวพรรณดีและมีผิวพรรณทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เราดู เราเห็น อันนี้เป็นอภิกายตนะข้อที่หนึ่ง ฯ

๒. ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกที่ใหญ่มีผิวพรรณดีและมีผิวพรรณทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เราดู เราเห็น อันนี้เป็นอภิกายตนะข้อที่สอง ฯ

๓. ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกที่เล็กมีผิวพรรณดีและมีผิวพรรณทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เราดู เราเห็น อันนี้เป็นอภิกายตนะข้อที่สาม ฯ

๔. ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกที่ใหญ่มีผิวพรรณดีและมีผิวพรรณทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เราดู เราเห็น อันนี้เป็นอภิกายตนะข้อที่สี่ ฯ

๕. ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเขียว มีวรรณะเขียว เขียวล้วน มีรัศมีเขียว ดอกผักตบอันเขียว มีวรรณะเขียว เขียวล้วน มีรัศมีเขียว หรือว่าผ้าที่กำเนิดในเมืองพาราณสี มีส่วนทั้งสองเกลี้ยง เขียว มีวรรณะเขียว เขียวล้วน มีรัศมีเขียว แม้ฉันใด ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเขียว มีวรรณะเขียว เขียวล้วน มีรัศมีเขียว ฉะนั้นเหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เราดู เราเห็น อันนี้เป็นอภิกายตนะข้อที่ห้า ฯ

๖. ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเหลือง มีวรรณะเหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง ดอกกรรณิการอันเหลือง มีวรรณะเหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง หรือว่าผ้าที่กำเนิดในเมืองพาราณสี มีส่วนทั้งสองเกลี้ยง เหลือง มีวรรณะเหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง แม้ฉันใด ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเหลือง มีวรรณะเหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง ฉะนั้นเหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เราดู เราเห็น อันนี้เป็นอภิกายตนะข้อที่หก ฯ

๗. ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันแดง มีวรรณะแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง ดอกหงอนไก่อันแดง มีวรรณะแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง หรือว่าผ้าที่กำเนิดในเมืองพาราณสี มีส่วนทั้งสองเกลี้ยง แดง มีวรรณะแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง แม้ฉันใด ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันแดง มีวรรณะแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง ฉะนั้นเหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เราดู เราเห็น อันนี้เป็นอภิกาย-

*ตนะข้อที่เจ็ด ฯ

๘. ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันขาว มีวรรณะขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว ดาวประกายพฤกษ์อันขาว มีวรรณะขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว หรือว่าผ้าที่กำเนิดในเมืองพาราณสี มีส่วนทั้งสองเกลี้ยง ขาว มีวรรณะขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว แม้ฉันใด ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันขาว มีวรรณะขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว ฉะนั้นเหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เราดู เราเห็น อันนี้เป็นอภิกาย-

*ตนะข้อที่แปด ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
วิโมกข์ ๘ อย่าง

[๓๕๐]

๑. บุคคลเห็นรูปทั้งหลาย อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่หนึ่ง ฯ
 ๒. ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอก อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่สอง ฯ
 ๓. บุคคลย่อมพอใจไปว่าสิ่งนี้งามทีเดียว อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่สาม ฯ
 ๔. เพราะล่วงเสียซึ่งรูปสัญญาโดยประการทั้งปวง เพราะปฏิขณสัญญาดับไป เพราะไม่ใส่ใจซึ่งนันทสัญญา บุคคลย่อมเข้าถึงอากาสนัญจนายตนะ ด้วยมณสิการว่า อากาสนาที่สุดมิได้ตั้งน้อย อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่สี่ ฯ
 ๕. เพราะล่วงเสียซึ่งอากาสนัญจนายตนะโดยประการทั้งปวง บุคคลย่อมเข้าถึงวิญญานัญจนายตนะ ด้วยมณสิการว่า วิญญานาที่สุดมิได้ ตั้งน้อย อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่ห้า ฯ
 ๖. เพราะล่วงเสียซึ่งวิญญานัญจนายตนะโดยประการทั้งปวง บุคคลย่อมเข้าถึงอกิญจัญจนายตนะ ด้วยมณสิการว่า ไม่มีอะไร อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่หก ฯ
 ๗. เพราะล่วงเสียซึ่งอกิญจัญจนายตนะโดยประการทั้งปวง บุคคลย่อมเข้าถึงเนวสัญญานายตนะอยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่เจ็ด ฯ
 ๘. เพราะล่วงเสียซึ่งเนวสัญญานานัญจนายตนะโดยประการทั้งปวง บุคคลย่อมเข้าถึงสัญญาเวทิตินิโรธอยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่แปด ฯ
- ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมมีประเภทละ ๘ อย่าง เหล่านี้แล อันพระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้โดยชอบแล้ว พวกเราทั้งหลายทั้งปวง พึงสังคายนาน่าไม่พึงแก่งแย่งกันในธรรมนั้น การที่พรหมจรรย์นี้พึงยังยืนตั้งอยู่นานนั้นพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่ออนเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

จบ หมวด ๘

หมวด ๙

[๓๕๑]

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมมีประเภทละ ๙ อย่าง ที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้ โดยชอบแล้วมีอยู่ พวกเราทั้งหลายทั้งปวง พึงสังคายนาน่าไม่พึงแก่งแย่งกันในธรรมนั้น การที่พรหมจรรย์นี้พึงยังยืนตั้งอยู่นานนั้นพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่ออนเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมมีประเภทละ ๙ อย่าง เป็นไฉน ฯ

อาฆาตวัตถุ ๙ อย่าง

๑. ผู้กอฆาตด้วยคิดว่า ผู้นี้ได้ประพฤตสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เราแล้ว
๒. ผู้กอฆาตด้วยคิดว่า ผู้นี้ประพฤตอยู่ซึ่งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา
๓. ผู้กอฆาตด้วยคิดว่า ผู้นี้จักประพฤตสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา
๔. ผู้กอฆาตด้วยคิดว่า ผู้นี้ได้ประพฤตสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของเราแล้ว
๕. ผู้กอฆาตด้วยคิดว่า ผู้นี้ประพฤตอยู่ซึ่งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของเรา
๖. ผู้กอฆาตด้วยคิดว่า ผู้นี้จักประพฤตสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของเรา
๗. ผู้กอฆาตด้วยคิดว่า ผู้นี้ได้ประพฤตสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของเราแล้ว
๘. ผู้กอฆาตด้วยคิดว่า ผู้นี้ประพฤตอยู่ซึ่งสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของเรา
๙. ผู้กอฆาตด้วยคิดว่า ผู้นี้จักประพฤตสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่บุคคลผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของเรา ฯ

[๓๕๒]

อาฆาตปฏิวินัย ๙ อย่าง

๑. บรรเทาความอาฆาตเสียด้วยคิดว่า เขาได้ประพฤตสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เราแล้ว เพราะเหตุนั้น การที่จะไม่ให้มีการประพฤตสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา จะหาได้ในบุคคลนั้นแต่ที่ไหน
๒. บรรเทาความอาฆาตเสียด้วยคิดว่า เขาประพฤตอยู่ซึ่งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา เพราะเหตุนั้น การที่จะไม่ให้มีการประพฤตสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา จะหาได้ในบุคคลนั้นแต่ที่ไหน
๓. บรรเทาความอาฆาตเสียด้วยคิดว่า เขาก็จักประพฤตสิ่งที่ไม่เป็น

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิการวรรค
ประโยชน์แก่เรา เพราะเหตุนั้น การที่จะไม่ให้มีการประพฤตสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
แก่เรา จะหาได้ในบุคคลนั้นแต่ที่ไหน

๔. บรรเทาความอาฆาตเสียด้วยคิดว่า เขาได้ประพฤตสิ่งที่ไม่เป็น
ประโยชน์แก่บุคคลผู้เป็นที่รักที่ชอบใจของเราแล้ว เพราะเหตุนั้น การที่จะไม่ให้
มีการประพฤตเช่นนั้น จะหาได้ในบุคคลนั้นแต่ที่ไหน

๕. บรรเทาความอาฆาตเสียด้วยคิดว่า เขาประพฤตอยู่ซึ่งสิ่งที่ไม่เป็น
ประโยชน์แก่บุคคลผู้เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เพราะเหตุนั้น การที่จะไม่ให้
มีการประพฤตเช่นนั้น จะหาได้ในบุคคลนั้นแต่ที่ไหน

๖. บรรเทาความอาฆาตเสียด้วยคิดว่า เขาจักประพฤตสิ่งที่ไม่เป็น
ประโยชน์แก่บุคคลผู้เป็นที่รักที่ชอบใจของเรา เพราะเหตุนั้น การที่จะไม่ให้มีการ
ประพฤตเช่นนั้น จะหาได้ในบุคคลนั้นแต่ที่ไหน

๗. บรรเทาความอาฆาตด้วยคิดว่า เขาได้ประพฤตสิ่งที่เป็นประโยชน์
แก่บุคคลผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของเราแล้ว เพราะเหตุนั้น การที่จะไม่ให้
มีการประพฤตเช่นนั้น จะหาได้ในบุคคลนั้นแต่ที่ไหน

๘. บรรเทาความอาฆาตเสียด้วยคิดว่า เขาประพฤตอยู่ซึ่งสิ่งที่เป็น
ประโยชน์แก่บุคคลผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของเรา เพราะเหตุนั้น การที่จะ
ไม่ให้มีการประพฤตเช่นนั้น จะหาได้ในบุคคลนั้นแต่ที่ไหน

๙. บรรเทาความอาฆาตเสียด้วยคิดว่า เขาจักประพฤตสิ่งที่เป็นประโยชน์
แก่บุคคลผู้ไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่ชอบใจของเรา เพราะเหตุนั้น การที่จะไม่ให้
มีการประพฤตเช่นนั้น จะหาได้ในบุคคลนั้นแต่ที่ไหน

[๓๕๓]

สัตตาวาส ๙ อย่าง

๑. ผู้มีอายุทั้งหลาย มีสัตว์พวกหนึ่งมีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน
เช่นพวกมนุษย์ เทวดาบางพวก วินิปาติกะบางพวกนี้สัตตาวาสข้อที่หนึ่ง ฯ

๒. ผู้มีอายุทั้งหลาย มีสัตว์พวกหนึ่งมีกายต่างกัน มีสัญญาอย่าง
เดียวกัน เช่นพวกเทพผู้เนืองในพวกพรหม ซึ่งเกิดในภุมมิมานันตสัทธาวาส
ข้อที่สอง ฯ

๓. ผู้มีอายุทั้งหลาย มีสัตว์พวกหนึ่งมีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาต่าง
กัน เช่นพวกเทพเหล่าอาภิสสระ นี้สัตตาวาสข้อที่สาม ฯ

๔. ผู้มีอายุทั้งหลาย มีสัตว์พวกหนึ่งมีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญา
อย่างเดียวกัน เช่นพวกเทพเหล่าสุภิกินหา นี้สัตตาวาสข้อที่สี่ ฯ

๕. ผู้มีอายุทั้งหลาย มีสัตว์พวกหนึ่งไม่มีสัญญา ไม่รู้สึกสว
อารมณ์ เช่นพวกเทพเหล่าอัญญิสัตว์ นี้สัตตาวาสข้อที่ห้า ฯ

๖. ผู้มีอายุทั้งหลาย มีสัตว์พวกหนึ่งเพราะล่วงเสียซึ่งรูปสัญญาโดย
ประการทั้งปวง เพราะปฏิขณสัญญาดับไป เพราะไม่ใส่ใจซึ่งนัตตสัญญา เข้า
ถึงอากาสนัญญาตนะด้วยมนสิการว่า อากาศที่สุดมิได้ ดังนี้ นี้สัตตาวาส
ข้อที่หก ฯ

๗. ผู้มีอายุทั้งหลาย มีสัตว์พวกหนึ่งเพราะล่วงซึ่งอากาสนัญญาตนะ
โดยประการทั้งปวง แล้วเข้าถึงวิญญานัญญาตนะด้วยมนสิการว่า วิญญานหาที่
สุดมิได้ นี้สัตตาวาสข้อที่เจ็ด ฯ

๘. ผู้มีอายุทั้งหลาย มีสัตว์พวกหนึ่งเพราะล่วงเสียซึ่งวิญญานัญญา-
* จายตนะโดยประการทั้งปวง แล้วเข้าถึงอากิญจัญญาตนะด้วยมนสิการว่า ไม่มี
อะไรนี้สัตตาวาสข้อที่แปด ฯ

๙. ผู้มีอายุทั้งหลาย มีสัตว์พวกหนึ่งล่วงเสียซึ่งอากิญจัญญาตนะ
โดยประการทั้งปวง แล้วเข้าถึงเนวสัญญานาสัญญาตนะด้วยมนสิการว่า นี่สงบ
นี่ประณีต นี้สัตตาวาสข้อที่เก้า ฯ

[๓๕๔]

อขณะอสัมยเพื่อพรหมจริยาส ๙ อย่าง

๑. ผู้มีอายุทั้งหลาย พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติ
ในโลกนี้ และธรรมที่พระองค์ทรงแสดง ก็เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นไป
เพื่อความดับ ให้ถึงความตรัสรู้ เป็นธรรมอันพระสุคตประกาศไว้ แต่บุคคลนี้เข้า
ถึงนรกเสีย นี่มิใช่ขณะมีโทษมัยเพื่อการอยู่ประพฤตพรหมจริยข้อที่หนึ่ง ฯ

๒. ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก พระตถาคตอรหันตสัมมา-
* สัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในโลก และธรรมที่พระองค์ทรงแสดงก็ เป็นไปเพื่อความ
สงบระงับ เป็นไปเพื่อความดับ ให้ถึงความตรัสรู้เป็นธรรมอันพระสุคตประกาศ
แต่บุคคลนี้เข้าถึงกำเนิดสัตว์ดิรัจฉานเสีย นี่มิใช่ขณะมีโทษมัยเพื่อการอยู่
ประพฤตพรหมจริยข้อที่สอง ฯ

๓. ผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก พระตถาคตอรหันตสัมมา-

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค

* สัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในโลก และธรรมที่พระองค์ทรงแสดงก็เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นไปเพื่อความดับ ให้ถึงความตรัสรู้เป็นธรรมอันพระสฤตประกาศไว้ แต่บุคคลนี้เข้าถึงวิสัยแห่งปรตเสียนี้มีโทษสมัยเพื่อการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่สาม ฯ

๔ . ดูกุมมัยทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก พระตถาคตอรหันตสัมมา-

* สัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในโลก และธรรมที่พระองค์ทรงแสดงก็เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นไปเพื่อความดับ ให้ถึงความตรัสรู้เป็นธรรมอันพระสฤตประกาศไว้ แต่บุคคลนี้เข้าถึงอสุภกายเสียมีโทษสมัยเพื่อการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่สี่ ฯ

๕ . ดูกุมมัยทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก พระตถาคตอรหันตสัมมา-

* สัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในโลก และธรรมที่พระองค์ทรงแสดงก็เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นไปเพื่อความดับ ให้ถึงความตรัสรู้เป็นธรรมอันพระสฤตประกาศไว้ บุคคลนี้เข้าถึงพวกเทพที่มีอายุยืนพวกใดพวกหนึ่งเสีย มีโทษสมัยเพื่อการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ห้า ฯ

๖ . ดูกุมมัยทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก พระตถาคตอรหันตสัมมา-

* สัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในโลก และธรรมที่พระองค์ทรงแสดงก็เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นไปเพื่อความดับ ให้ถึงความตรัสรู้เป็นธรรมอันพระสฤตประกาศไว้ แต่บุคคลนี้เกิดเสียในปัจจุบันตมชนบท ในจำพวกชนชาติมีลักษณะผู้โง่เขลา ไร้คติของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา มีโทษสมัยเพื่อการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่หก ฯ

๗ . ดูกุมมัยทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก พระตถาคตอรหันตสัมมา-

* สัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในโลก และธรรมที่พระองค์ทรงแสดงก็เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นไปเพื่อความดับ ให้ถึงความตรัสรู้เป็นธรรมอันพระสฤตประกาศไว้ และบุคคลนี้เกิดในมัจฉิมชนบทแต่เขาเป็นคนมีจิตาธิฐ มีความเห็นปริตว่าทานที่บุคคลให้ไม่มีผล การบูชาไม่มีผล ผลวิบากของกรรมที่บุคคลทำดีหรือทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี โอปปาติกะสัตว์ไม่มีในโลก ไม่มีสมณพราหมณ์ ผู้ดำเนินไปดี ปฏิบัติชอบแล้ว กระทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองแล้วยังผู้อื่นให้รู้ มีโทษสมัยเพื่อการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่เจ็ด ฯ

๘ . ดูกุมมัยทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก พระตถาคตอรหันตสัมมา

* สัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในโลก และธรรมที่พระองค์ทรงแสดงก็เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นไปเพื่อความดับ ให้ถึงความตรัสรู้เป็นธรรมอันพระสฤตประกาศไว้ และบุคคลนี้เกิดในมัจฉิมชนบทแต่เป็นคนโง่เขลา เป็นคนโง่ ไม่สามารถที่จะรู้ธรรมแห่งสภาวะและทุกภาวะได้ มีโทษสมัยเพื่อการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่แปด ฯ

๙ . ดูกุมมัยทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก พระตถาคตอรหันตสัมมา-

* สัมพุทธเจ้ามิได้เสด็จอุบัติในโลก และธรรมที่เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เป็นไปเพื่อความดับ ให้ถึงความตรัสรู้ เป็นธรรมอันพระสฤตประกาศไว้ ก็มีได้มีผู้ทรงแสดงไว้ และบุคคลนี้เกิดในมัจฉิมชนบท เป็นคนมีปัญญาไม่เขลา ไม่เป็นคนโง่ สามารถที่จะรู้ธรรมแห่งสภาวะและทุกภาวะได้ มีโทษสมัยเพื่อการอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่เก้า ฯ

[๓๔๕]

อนุปพพวิหาร ๙ อย่าง

๑ . ดูกุมมัยทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรลุปฐุมณาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่ไวเวกอยู่ ฯ

๒ . ดูกุมมัยทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ บรรลุตติยณาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้นเพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับ ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ ฯ

๓ . ดูกุมมัยทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีอุเบกขามีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยณานที่พระอาริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้มานี้เป็นผู้มีอุเบกขามีสติอยู่เป็นสุขดังนี้ ฯ

๔ . ดูกุมมัยทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ บรรลุตตถณานไม่มืทุกขไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข และดับโสมนัสโหมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ ฯ

๕ . ดูกุมมัยทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เพราะล่วงเสียซึ่งรูปสัญญาโดยประการทั้งปวง เพราะปฏิขสัญญาดับไปเพราะไม่ใส่ใจซึ่งนานัตตสัญญา เข้าถึงอากาศาณัญจายตนะด้วยมนสิการว่า อากาหาที่สุดมิได้ ดังนี้อยู่ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค

๖. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เพราะล่วงเสียซึ่ง
อาภานัญญาจนณะโดยประการทั้งปวง แล้วเข้าถึงวิญญานัญญาจนณะด้วยมนสิการ
ว่า วิญญานหาที่สุดมิได้ ดังนี้อยู่ ฯ

๗. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เพราะล่วงเสียซึ่ง
วิญญานัญญาจนณะโดยประการทั้งปวง แล้วเข้าถึงอากิญจัญญาจนณะด้วยมนสิการ
ว่า ไม่มีอะไร ดังนี้อยู่ ฯ

๘. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เพราะล่วงซึ่งอากิญ-
จัญญาจนณะโดยประการทั้งปวง แล้วเข้าถึงเนวสัญญานาสัญญาจนณะอยู่ ฯ

๙. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เพราะล่วงเสียซึ่ง
เนวสัญญานาสัญญาจนณะโดยประการทั้งปวง แล้วเข้าถึงสัญญาเวทยัตนิโรธอยู่ ฯ
[๓๕๖] อนุปพพนิโรธ ๙ อย่าง

๑. กามสัญญาของท่านผู้เข้าปฐมฌานย่อมดับไป
๒. วิตกวิจารณ์ของท่านผู้เข้าทุติยฌานย่อมดับไป
๓. ปีติของท่านผู้เข้าตติยฌานย่อมดับไป
๔. ลมอัสสาสะและปีสสาสะของท่านผู้เข้าตตถฌาน ย่อมดับไป
๕. รูปสัญญาของท่านผู้เข้าอาภานัญญาจนณะสมาบัติ ย่อมดับไป
๖. อาภานัญญาจนณสัญญาของท่านผู้เข้าวิญญานัญญาจนณะสมาบัติย่อม
ดับไป
๗. วิญญานัญญาจนณสัญญาของท่านผู้เข้าอากิญจัญญาจนณะสมาบัติย่อมดับไป
๘. อากิญจัญญาจนณสัญญาของท่านผู้เข้าเนวสัญญานาสัญญาจนณะสมาบัติ
ย่อมดับไป
๙. สัญญาและเวทนาของท่านผู้เข้าสัญญาเวทยัตนิโรธย่อมดับไป ฯ

ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ธรรมมีประเภทละ ๙ๆ เหล่านี้แล อันพระผู้มี-
* พระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้
โดยชอบแล้ว พวกเราทั้งหมดด้วยกันพึงสังคายนา ไม่พึงแก่งแย่งกันในธรรมนั้น
การที่พรหมจรรย์นี้พึงยั่งยืนตั้งอยู่ยาวนานนั้น พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อหนุนมาก เพื่อ
ความสุขเกษมมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อ
ความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

จบ หมวด ๙

หมวด ๑๐

[๓๕๗] ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ธรรมมีประเภทละ ๑๐ๆ ที่พระผู้มี-

* พระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็นเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสไว้
โดยชอบแล้ว พวกเราทั้งหมดด้วยกันพึงสังคายนา ไม่พึงแก่งแย่งกันในธรรมนั้น
การที่พรหมจรรย์นี้พึงยั่งยืนตั้งอยู่ยาวนานนั้น พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อหนุนมาก เพื่อ
ความสุขเกษมมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อ
ความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ธรรมมีประเภทละ ๑๐ๆ เป็นไฉน ฯ

นาถกรณธรรม ๑๐ อย่าง

๑. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ สำราญระวังในพระ-
* ปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมรยาทและโคจรอยู่ มีปกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย
สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีศีล
สำราญระวังในพระปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมรยาทและโคจรอยู่ มีปกติเห็นภัยใน
โทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี่เป็นนาถกรณธรรม ฯ
๒. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้มีธรรม อันสดับ
แล้วมาก ทรงธรรมที่ได้สดับแล้ว สะสมธรรมที่ได้สดับแล้ว ธรรมที่งามใน
เบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ
พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิงเห็นปานนั้น อันเธอได้สดับแล้วมาก
ทรงไว้แล้ว คลองปาก ตามเพ่งด้วยใจ แหงตลอดด้วยดีด้วยความเห็น ผู้มีอายุ
ทั้งหลาย แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีธรรมอันสดับแล้วมาก ทรงธรรมที่ได้สดับแล้ว
สะสมธรรมที่ได้สดับแล้ว ธรรมที่งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด
ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิงเห็น
ปานนั้น อันเธอได้สดับแล้วมาก ทรงไว้แล้ว คลองปาก ตามเพ่งด้วยใจ แหง
ตลอดด้วยดีด้วยความเห็น นี่ก็เป็นนาถกรณธรรม ฯ
๓. ดูกุมมามีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้มีมิตติ มีสหายดี
มีเพื่อนดี ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีมิตติ มีสหายดี มีเพื่อนดี นี่ก็
เป็นนาถกรณธรรม ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทิมนิกาย ปาฏิการวรรค

๔. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมที่กระทำให้เป็นผู้ว่าง่าย เป็นผู้อดทน เป็นผู้รับอนุศาสน์โดยเบื้องขวา ผู้มีอายุทั้งหลาย แม่ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมที่กระทำให้เป็นผู้ว่าง่าย เป็นผู้อดทน เป็นผู้รับอนุศาสน์โดยเบื้องขวา นี่ก็เป็นนาถกรรมธรรม ฯ

๕. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในกรณีะนั้นๆ สามารถทำสามารถจัดในการณียกิจใหญ่ของเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลาย แม่ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ขยัน ไม่เกียจคร้าน ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในการณียะนั้นๆ สามารถทำ สามารถจัดในการณียกิจใหญ่ของเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลาย นี่ก็เป็นนาถกรรมธรรม ฯ

๖. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ใคร่ในธรรม เจริจนารัก มีความปราโมทย์ยิ่งในพระอภิธรรม ในพระอภิวัน แม่ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ใคร่ในธรรม เจริจนารัก มีความปราโมทย์ยิ่งในพระอภิธรรม ในพระอภิวัน นี่ก็เป็นนาถกรรมธรรม ฯ

๗. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชบริวารอันเป็นปัจจัยแก่คนไข้ตามมีตามได้ ผู้มีอายุทั้งหลาย แม่ข้อที่ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และเภสัชบริวารอันเป็นปัจจัยแก่คนไข้ ตามมีตามได้ นี่ก็เป็นนาถกรรมธรรม ฯ

๘. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ปรารภความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อจะยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อมอยู่ เป็นผู้มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในธรรมที่เป็นกุศล ผู้มีอายุทั้งหลาย แม่ข้อที่ภิกษุปรารภความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อจะยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อม มีริ้วแรง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในธรรมที่เป็นกุศล นี่ก็เป็นนาถกรรมธรรม ฯ

๙. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้มีสติ ประกอบด้วยสติและปัญญาเครื่องรักษาตนอย่างยอดเยี่ยม แม่สิ่งที่ทำแล้วนาน แม่คำที่พูดแล้วนาน ก็นึกได้ระลึกได้ ผู้มีอายุทั้งหลาย แม่ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีสติ ประกอบด้วยสติและปัญญาเครื่องรักษาตนอย่างยอดเยี่ยม แม่สิ่งที่ทำแล้วนาน แม่คำที่พูดแล้วนาน ก็นึกได้ระลึกได้ นี่ก็เป็นนาถกรรมธรรม ฯ

๑๐. ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาที่เห็นความเกิดและความดับอันประเสริฐ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ผู้มีอายุทั้งหลาย แม่ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาที่เห็นความเกิดและความดับอันประเสริฐ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี่ก็เป็นนาถกรรมธรรม ฯ

[๓๕๘] กสิณายตนะ [แดนกสิณ] ๑๐ อย่าง

๑. ผู้หนึ่งย่อมจำปฐวิกสิณได้ ทั้งเบื้องบนเบื้องล่างเบื้องขวาง ตามลำดับหาประมาณมิได้

๒. ผู้หนึ่งย่อมจำอาโปกสิณได้ ทั้งเบื้องบนเบื้องล่างเบื้องขวาง ตามลำดับหาประมาณมิได้

๓. ผู้หนึ่งย่อมจำเตโชกสิณได้ ทั้งเบื้องบนเบื้องล่างเบื้องขวาง ตามลำดับหาประมาณมิได้

๔. ผู้หนึ่งย่อมจำวโยกสิณได้ ทั้งเบื้องบนเบื้องล่างเบื้องขวาง ตามลำดับหาประมาณมิได้

๕. ผู้หนึ่งย่อมจำนิลกสิณได้ ทั้งเบื้องบนเบื้องล่างเบื้องขวาง ตามลำดับหาประมาณมิได้

๖. ผู้หนึ่งย่อมจำปีตกสิณได้ ทั้งเบื้องบนเบื้องล่างเบื้องขวาง ตามลำดับหาประมาณมิได้

๗. ผู้หนึ่งย่อมจำโลหิตกสิณได้ ทั้งเบื้องบนเบื้องล่างเบื้องขวาง ตามลำดับหาประมาณมิได้

๘. ผู้หนึ่งย่อมจำโอหาทกสิณได้ ทั้งเบื้องบนเบื้องล่างเบื้องขวาง ตามลำดับหาประมาณมิได้

๙. ผู้หนึ่งย่อมจำอากาศกสิณได้ ทั้งเบื้องบนเบื้องล่างเบื้องขวาง ตามลำดับหาประมาณมิได้

๑๐. ผู้หนึ่งย่อมจำวิญญานกสิณได้ ทั้งเบื้องบนเบื้องล่างเบื้องขวาง ตามลำดับหาประมาณมิได้

[๓๕๙]

อกุศลกรรมบถ ๑๐ อย่าง

๑. ปาณาติบาต

[การยังสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป]

- พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
๒. อทินนาทาน [การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้]
 ๓. กาเมสุมิฉฉาจาร [การประพฤติดัดในกาม]
 ๔. มุสาวาท [พูดเท็จ]
 ๕. ปิสุณาวาจา [พูดส่อเสียด]
 ๖. ผรุสวาจา [พูดคำหยาบ]
 ๗. สัมผัปปลาป [พูดเพ้อเจ้อ]
 ๘. อภิชฌา [ความโลภอยากได้ของเขา]
 ๙. พยาบาท [ความปองร้ายเขา]
 ๑๐. มิจฉาทิฎฐิ [ความเห็นผิด]
- [๓๖๐] กุศลกรรมมก ๑๐ อย่าง

๑. ปาณาตปาตา เวรมณี [เจตนาเครื่องเว้น จากการยังสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป]
 ๒. อทินนาทานา เวรมณี [เจตนาเครื่องเว้น จากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้]
 ๓. กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี [เจตนาเครื่องเว้น จากการประพฤติดัดในกาม]
 ๔. มุสาวาทา เวรมณี [เจตนาเครื่องเว้น จากการพูดเท็จ]
 ๕. ปิสุณาย วาจา เวรมณี [เจตนาเครื่องเว้น จากการพูดส่อเสียด]
 ๖. ผรุสยา วาจา เวรมณี [เจตนาเครื่องเว้น จากการพูดคำหยาบ]
 ๗. สัมผัปปลาปา เวรมณี [เจตนาเครื่องเว้น จากการพูดเพ้อเจ้อ]
 ๘. อนภิชฌา [ความไม่โลภอยากได้ของเขา]
 ๙. อัพยาบาท [ความไม่ปองร้ายเขา]
 ๑๐. สัมมาทิฎฐิ [ความเห็นชอบ]
- [๓๖๑] อริยาส ๑๐ อย่าง

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้

๑. เป็นผู้มืองค์ห้าอันละขาดแล้ว
๒. เป็นผู้ประกอบด้วยองค์หก
๓. เป็นผู้มื่อารักขาอย่างหนึ่ง
๔. เป็นผู้มื่อที่พึงสื
๕. เป็นผู้มื่อสัจจะเฉพาะอย่างอันบรรเทาเสียแล้ว
๖. เป็นผู้มื่อการแสวงหาอันสละแล้วโดยชอบ
๗. เป็นผู้มื่อความดำริไม่ขุ่นมัว
๘. เป็นผู้มื่อกายสังขารสงบระงับ
๙. เป็นผู้มื่อจิตพ้นวิเศษดีแล้ว
๑๐. เป็นผู้มื่อปัญญาพ้นวิเศษดีแล้ว ฯ

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่า เป็นผู้มื่อองค์ห้าอันละขาดแล้ว ฯ

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มื่อกามฉันทะอันละขาดแล้ว มีความพยาบาทอันละได้ขาดแล้ว มีถิ่นมื่อหระอันละได้ขาดแล้ว มีอุทธัจจกุกกุกจะอันละได้ขาดแล้ว มีวิกิจฉาอันละได้ขาดแล้ว ผู้มื่ออายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า เป็นผู้มื่อองค์ห้าอันละได้ขาดแล้ว ฯ

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่า เป็นผู้ประกอบด้วยองค์หก ฯ

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วยนัยนตาแล้ว เป็นผู้มื่อดีใจ ไม่เสียใจ เป็นผู้วางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่ ฟังเสียงด้วยหูแล้ว เป็นผู้มื่อดีใจ ไม่เสียใจ เป็นผู้วางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่ ตมกลิ่นด้วยจมูกแล้ว เป็นผู้มื่อดีใจ ไม่เสียใจ เป็นผู้วางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่ ลิ้มรสด้วยลิ้นแล้ว เป็นผู้มื่อดีใจ ไม่เสียใจ เป็นผู้วางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่ ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกายแล้ว เป็นผู้มื่อดีใจ ไม่เสียใจ เป็นผู้วางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่ รู้แจ้งธรรมด้วยใจแล้ว เป็นผู้มื่อดีใจ ไม่เสียใจ เป็นผู้วางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่ ผู้มื่ออายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า เป็นผู้ประกอบด้วยองค์หก ฯ

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่า เป็นผู้มื่อารักขาอย่างหนึ่ง ฯ

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมประกอบด้วยใจอันมื่อสติเป็นเครื่องอารักขา ผู้มื่ออายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า เป็นผู้มื่อารักขาอย่างหนึ่ง ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิการวรรค

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่ามิที่พึงสื ๖

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาแล้วเสพของอย่างหนึ่ง พิจารณาแล้วอดกลั้นของอย่างหนึ่ง พิจารณาแล้วเว้นของอย่างหนึ่ง พิจารณาแล้วบรรเทาของอย่างหนึ่ง ผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีที่พึงสื ๖

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้มีสัจจะเฉพาะอย่าง อันบรรเทาเสียแล้ว ๖

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย สัจจะเฉพาะอย่างเป็นอันมากของสมณะและพราหมณ์เป็นอันมาก ย่อมเป็นของอันภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ทำให้เบาบรรเทาเสียแล้ว สละ คลาย ปลอย ละ สละคืนเสียหมดสิ้นแล้ว ผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีสัจจะเฉพาะอย่างอันบรรเทาเสียแล้ว ๖

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้มีการแสวงหาอัน สละแล้วโดยชอบ ๖

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีการแสวงหาภิกษุอันละ ได้ขาดแล้ว มีการแสวงหาภิกษุอันละ ได้ขาดแล้ว มีการแสวงหาพรหมจรรย์อันสละคืนแล้ว ผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีการแสวงหาอัน สละแล้วโดยชอบ ๖

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้มีความดำริไม่ ขุ่นมัว ๖

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ละความดำริในทางกามได้ขาดแล้ว เป็นผู้ละความดำริในทางพยาบาทได้ขาดแล้ว เป็นผู้ละความดำริในทางเบียดเบียนได้ขาดแล้ว ผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีความดำริไม่ขุ่นมัว ๖

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้มีกายสังขารสงบระงับ ๖

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ บรรลุดุจตถฌานอันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์ ผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีกายสังขารสงบระงับ ๖

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้มีจิตพ้นวิเศษ ดีแล้ว ๖

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีจิตพ้นแล้วจากราคะ มีจิตพ้นแล้วจากโทสะ มีจิตพ้นแล้วจากโมหะ ผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีจิตพ้นวิเศษดีแล้ว ๖

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้มีปัญญาพ้นวิเศษ ดีแล้ว ๖

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดว่า ราคะอันเราละได้แล้ว ถอนรากขึ้นเสียได้แล้ว กระทำให้เป็นจุดตันตาลอันไม่มีที่ตั้งแล้ว ๑- ทำให้เป็นของ ไม่มีแล้ว มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา โทสะอันเราละได้แล้ว ถอนรากขึ้นเสียได้แล้ว กระทำให้เป็นจุดตันตาลอันไม่มีที่ตั้งแล้ว ทำให้เป็นของ ไม่มีแล้ว มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา โมหะอันเราละได้แล้ว ถอนรากขึ้นเสียได้แล้ว กระทำให้เป็นจุดตันตาลอันไม่มีที่ตั้งแล้ว ทำให้เป็นของ ไม่มีแล้ว มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา ผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีปัญญาพ้นวิเศษดีแล้ว ๖

๑๑. เช่นตาลยอดด้วน ไม่งอกขึ้นต่อไป

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดว่า ราคะอันเราละได้แล้ว ถอนรากขึ้นเสียได้แล้ว กระทำให้เป็นจุดตันตาลอันไม่มีที่ตั้งแล้ว ทำให้เป็นของ ไม่มีแล้ว มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา โทสะอันเราละได้แล้ว ถอนรากขึ้นเสียได้แล้ว กระทำให้เป็นจุดตันตาลอันไม่มีที่ตั้งแล้ว ทำให้เป็นของ ไม่มีแล้ว มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา โมหะอันเราละได้แล้ว ถอนรากขึ้นเสียได้แล้ว กระทำให้เป็นจุดตันตาลอันไม่มีที่ตั้งแล้ว ทำให้เป็นของ ไม่มีแล้ว มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็นธรรมดา ผู้มีอายุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีปัญญาพ้นวิเศษดีแล้ว ๖

[๓๖๒]

อเสกขธรรม ๑๐ อย่าง

๑. ความเห็นชอบที่เป็นของพระอเสขะ
๒. ความดำริชอบที่เป็นของพระอเสขะ
๓. เจรจาชอบที่เป็นของพระอเสขะ
๔. การงานชอบที่เป็นของพระอเสขะ
๕. การเลี้ยงชีวิตชอบที่เป็นของพระอเสขะ
๖. ความเพียรชอบที่เป็นของพระอเสขะ
๗. ความระลึกชอบที่เป็นของพระอเสขะ
๘. ความตั้งใจชอบที่เป็นของพระอเสขะ
๙. ความรู้ชอบที่เป็นของพระอเสขะ
๑๐. ความหลุดพ้นชอบที่เป็นของพระอเสขะ ๖

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค

ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมมีประเภทละ ๑๐๑ เหล่านี้แล อันพระผู้มี-

* พระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น ตรัสไว้ชอบแล้ว พวกเราทั้งหมดด้วยกันพึงสังคายนา ไม่พึงแก่งแย่งกัน การที่พรหมจรรย์นี้ยั่งยืนตั้งอยู่นานนั้น พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์แก่ชนมาก เพื่อความสุขแก่ชนมาก เพื่ออนุเคราะห์แก่โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

จบ หมวด ๑๐

[๓๖๓] ลำดับนั้นแล พระผู้มีพระภาคเสด็จลุกขึ้นแล้วตรัสกะท่านพระสารีบุตรว่า ดิละ ดิละ สารีบุตร ดูกรสารีบุตร เธอได้ภายิตสังคิตีปริยายแก่ภิกษุทั้งหลาย เป็นการดีแล้ว ดังนี้ ท่านพระสารีบุตร ได้กล่าวสังคิตีปริยายนี้แล้ว พระศาสดาทรงพอพระทัย และภิกษุเหล่านั้นต่างดีใจ ชื่นชมภายิตของท่านพระสารีบุตรแล้ว ดังนี้แล ฯ

จบ สังคิติสูตร ที่ ๑๐

๑๑. ทสฺสตรสูตร (๓๔)

[๓๖๔] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้ -

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ประทับอยู่ ณ ฝั่งสระโบกขรณี ชื่อคัคครา เขตนครจัมปา ณ ที่นั้น ท่านพระสารีบุตรเรียกภิกษุทั้งหลายแล้ว ภิกษุพวกนั้นรับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวว่า

[๓๖๕] เราจักกล่าวธรรมอย่างสูงลิบหมวด สำหรับ
เปลื้องกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งหมด เพื่อถึง
พระนิพพาน เพื่อกะทำให้สุดแห่งทุกข์ ฯ

[๓๖๖] ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งมีอุปการะมาก ธรรมอย่าง-
* หนึ่งควรให้เจริญ ธรรมอย่างหนึ่งควรกำหนดรู้ ธรรมอย่างหนึ่งควรละ ธรรม
อย่างหนึ่งเป็น ไปในส่วนข้างเสื่อม ธรรมอย่างหนึ่งเป็น ไปในส่วนข้างวิเศษ ธรรม
อย่างหนึ่งแห่งตลอดได้ยาก ธรรมอย่างหนึ่งควรให้บังเกิดขึ้น ธรรมอย่างหนึ่งควรรู้
ยิ่ง ธรรมอย่างหนึ่งควรทำให้แจ้ง ฯ

[๓๖๗] ธรรมอย่างหนึ่งที่มีอุปการะมากเป็น โฉน คือความไม่ประมาทใน
กุศลธรรมทั้งหลาย นี่ธรรมอย่างหนึ่งที่มีอุปการะมาก ฯ

[๓๖๘] ธรรมอย่างหนึ่งที่ควรให้เจริญเป็น โฉน คือกายคตาสติอันประกอบ
ด้วยความสำราญ นี่ธรรมอย่างหนึ่งที่ควรให้เจริญ ฯ

[๓๖๙] ธรรมอย่างหนึ่งที่ควรกำหนดรู้เป็น โฉน คือผัสสะที่ยังมีอาสวะ
มีอุปาทาน นี่ธรรมอย่างหนึ่งที่ควรกำหนดรู้ ฯ

[๓๗๐] ธรรมอย่างหนึ่งที่ควรละเป็น โฉน คืออัสสัมมานะ นี่ธรรมอย่างหนึ่ง
ที่ควรละ ฯ

[๓๗๑] ธรรมอย่างหนึ่งที่เป็น ไปในส่วนข้างเสื่อมเป็น โฉน คือการกระทำ
ไว้ในใจโดยไม่แยบคาย นี่ธรรมอย่างหนึ่งที่เป็น ไปในส่วนข้างเสื่อม ฯ

[๓๗๒] ธรรมอย่างหนึ่งที่เป็น ไปในส่วนข้างวิเศษเป็น โฉน คือการกระทำ
ไว้ในใจโดยแยบคาย นี่ธรรมอย่างหนึ่งที่เป็น ไปในส่วนข้างดี ฯ

[๓๗๓] ธรรมอย่างหนึ่งที่แห่งตลอดได้ยากเป็น โฉน คือเจโตสมาธิเป็น
อนันตริก ๑- นี่ธรรมอย่างหนึ่งที่แห่งตลอดได้ยาก ฯ

[๓๗๔] ธรรมอย่างหนึ่งที่ควรให้บังเกิดขึ้นเป็น โฉน คือญาณที่ไม่กำเริบ
นี่ธรรมอย่างหนึ่งที่ควรให้บังเกิดขึ้น ฯ

[๓๗๕] ธรรมอย่างหนึ่งที่ควรรู้ยิ่งเป็น โฉน คือสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงมี
อาหารเป็นที่ตั้ง นี่ธรรมอย่างหนึ่งที่ควรรู้ยิ่ง ฯ

[๓๗๖] ธรรมอย่างหนึ่งที่ควรทำให้แจ้งเป็น โฉน คือเจโตวิมุตติอันไม่
กำเริบ นี่ธรรมอย่างหนึ่งที่ควรทำให้แจ้ง ฯ

ธรรมทั้งสิบดังพรรณนามานี้ เป็นของจริง แท้ แน่นอน ไม่ผิดพลาด
ไม่เป็นอย่างอื่น อันพระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ฯ

[๓๗๗] ธรรม ๒ อย่างมีอุปการะมาก ธรรม ๒ อย่างควรให้เจริญ ธรรม
๒ อย่างควรกำหนดรู้ ธรรม ๒ อย่างควรละ ธรรม ๒ อย่างเป็น ไปในส่วน
ข้างเสื่อม ธรรม ๒ อย่างเป็น ไปในส่วนข้างวิเศษ ธรรม ๒ อย่างแห่งตลอดได้ยาก
ธรรม ๒ อย่างควรให้บังเกิดขึ้น ธรรม ๒ อย่างควรรู้ยิ่ง ธรรม ๒ อย่างควรทำให้แจ้ง ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค

[๓๓๘] ธรรม ๒ อย่างที่มีอุปการะมากเป็นไฉน คือ สติ ๑ สัมปชัญญะ ๑
ธรรม ๒ อย่างเหล่านี้มีอุปการะมาก ฯ

[๓๓๙] ธรรม ๒ อย่างที่ควรให้เจริญเป็นไฉน คือ สมถะ ๑ วิปัสสนา ๑
ธรรม ๒ อย่างเหล่านี้ควรให้เจริญ ฯ

[๓๔๐] ธรรม ๒ อย่างที่ควรกำหนดรู้เป็นไฉน คือ นาม ๑ รูป ๑ ธรรม
๒ อย่างเหล่านี้ควรกำหนดรู้ ฯ

๔๑. คือจิตเป็นสมาธิเป็นลำดับติดต่อกันไป หารธรรมอื่นจะบังจะกันมิได้ อธิบาย
@ว่า ผลจิตบังเกิดในลำดับแห่งมกคจิตมรรค บังเกิดขณะจิตหนึ่งแล้วก็ถึงผล จะได้มีจิตอื่น
@เข้ากัน กางอยู่หาไม่ได้

[๓๔๑] ธรรม ๒ อย่างที่ควรละเป็นไฉน คือ อริชชา ๑ ภาวตัณหา ๑
ธรรม ๒ อย่างเหล่านี้ควรละ ฯ

[๓๔๒] ธรรม ๒ อย่างที่เป็นไปในส่วนข้างเสื่อมเป็นไฉน คือ ความ
เป็นผู้ว้าวก ๑ ความเป็นผู้มีมิตรชั่ว ๑ ธรรม ๒ อย่างเหล่านี้ เป็นไปในส่วน
ข้างเสื่อม ฯ

[๓๔๓] ธรรม ๒ อย่างที่เป็นไปในส่วนข้างวิเศษเป็นไฉน คือความเป็น
ผู้ว่าง่าย ๑ ความเป็นผู้มีมิตรดี ๑ ธรรม ๒ อย่างเหล่านี้เป็นไปในส่วนข้างเจริญ ฯ

[๓๔๔] ธรรม ๒ อย่างที่แทงตลอดได้ยากเป็นไฉน คือ สิ่งใดเป็นเหตุ
ปัจจัยเพื่อความเศร้าหมองของเหล่าสัตว์ ๑ สิ่งใดเป็นเหตุ เป็นปัจจัยเพื่อความ
บริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ ๑ ธรรม ๒ อย่างเหล่านี้แทงตลอดได้ยาก ฯ

[๓๔๕] ธรรม ๒ อย่างที่ควรให้บังเกิดขึ้นเป็นไฉน คือ ญาณ ๒ ได้แก่
ญาณในความสิ้นไป ๑ ญาณในความไม่บังเกิดขึ้น ๑ ธรรม ๒ อย่างเหล่านี้ควร
ให้บังเกิดขึ้น ฯ

[๓๔๖] ธรรม ๒ อย่างที่ควรรู้ยิ่งเป็นไฉน คือ ธาตุ ๒ ได้แก่สังขตธาตุ ๑
อสังขตธาตุ ๑ ธรรม ๒ อย่างเหล่านี้ควรรู้ยิ่ง ฯ

[๓๔๗] ธรรม ๒ อย่างที่ควรทำให้แจ้งเป็นไฉน คือ วิชชา ๑ วิมุตติ ๑
ธรรม ๒ เหล่านี้ควรทำให้แจ้ง ฯ

ธรรมทั้งยี่สิบดั่งพรรณนามานี้ เป็นของจริง แท้แน่นอน ไม่ผิดพลาด
ไม่เป็นอย่างอื่น อันพระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ฯ

[๓๔๘] ธรรม ๓ อย่างมีอุปการะมาก ธรรม ๓ อย่างควรให้เจริญ ธรรม
๓ อย่างควรกำหนดรู้ ธรรม ๓ อย่างควรละ ธรรม ๓ อย่างเป็นไปในส่วนข้างเสื่อม
ธรรม ๓ อย่างเป็นไปในส่วนข้างวิเศษ ธรรม ๓ อย่างแทงตลอดได้ยาก ธรรม
๓ อย่างควรให้บังเกิดขึ้น ธรรม ๓ อย่างควรรู้ยิ่ง ธรรม ๓ อย่างควรทำให้แจ้ง ฯ

[๓๔๙] ธรรม ๓ อย่างที่มีอุปการะมากเป็นไฉน คือ การคบหาสัตบุรุษ ๑
การฟังธรรมของสัตบุรุษ ๑ การปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรม ๑ ธรรม ๓ อย่าง
เหล่านี้มีอุปการะมาก ฯ

[๓๕๐] ธรรม ๓ อย่างที่ควรให้เจริญเป็นไฉน คือ สมาธิ ๓ ได้แก่สมาธิ
มีวิตกมีวิจารณ์ ๑ สมาธิไม่มีวิตกมีแต่วิจาร ๑ สมาธิไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ ๑ ธรรม
๓ อย่างเหล่านี้ควรให้เจริญ ฯ

[๓๕๑] ธรรม ๓ อย่างที่ควรกำหนดรู้เป็นไฉน คือ เวทนา ๓ ได้แก่สุข
เวทนา ๑ ทุกขเวทนา ๑ อทุกขมสุขเวทนา ๑ ธรรม ๓ อย่างเหล่านี้ควรกำหนดรู้ ฯ

[๓๕๒] ธรรม ๓ อย่างที่ควรละเป็นไฉน คือ ตัณหา ๓ ได้แก่กามตัณหา ๑
ภวตัณหา ๑ วิวาทตัณหา ๑ ธรรม ๓ อย่างเหล่านี้ควรละ ฯ

[๓๕๓] ธรรม ๓ อย่างที่เป็นไปในส่วนข้างเสื่อมเป็นไฉน คือ อกุศลมูล
๓ ได้แก่อกุศลมูลคือโลภะ ๑ อกุศลมูลคือโทสะ ๑ อกุศลมูลคือโมหะ ๑ ธรรม
๓ อย่างเหล่านี้เป็นไปในส่วนข้างเสื่อม ฯ

[๓๕๔] ธรรม ๓ ที่เป็นไปในส่วนข้างวิเศษเป็นไฉน คืออกุศลมูล ๓ อย่าง
ได้แก่อกุศลมูลคือโลภะ ๑ กุศลมูลคืออโหสะ ๑ กุศลมูลคือ อโมหะ ๑ ธรรม
๓ อย่างเหล่านี้เป็นไปในส่วนข้างเจริญ ฯ

[๓๕๕] ธรรม ๓ อย่างที่แทงตลอดได้ยากเป็นไฉน คือธาตุเป็นที่ตั้งแห่ง
ความสลัดออก ๓ คือเนกขัมมะเป็นที่ถายถอนกาม ๑ อรูปเป็นที่ถายถอนรูป ๑
นิโรธเป็นที่ถายถอนสิ่งที่เกิดแล้ว อันปัจจัยปรุงแต่งแล้ว อาศัยเหตุเกิดขึ้นแล้ว
อย่างใดอย่างหนึ่ง ๑ ธรรม ๓ อย่างเหล่านี้แทงตลอดได้ยาก ฯ

[๓๕๖] ธรรม ๓ อย่างที่ควรให้บังเกิดขึ้นเป็นไฉน คือญาณ ๓ ได้แก่
อตัตตัญญาณ ๑ อนาคตังสญาณ ๑ ปัจจุปันนังสญาณ ๑ ธรรม ๓ อย่างเหล่านี้
ควรให้บังเกิดขึ้น ฯ

[๓๕๗] ธรรม ๓ อย่างที่ควรรู้ยิ่งเป็นไฉน คือธาตุ ๓ ได้แก่กามธาตุ ๑

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
รูปธาตุ ๑ อรูปธาตุ ๑ ธรรม ๓ อย่างเหล่านี้ ควรรู้อย่างยิ่ง ๕

[๓๙๘] ธรรม ๓ อย่างที่ควรทำให้แจ้งเป็นโณ คือวิชา ๓ ได้แก่วิชา
คือความรู้ระลึกถึงชาติหนหลังได้ ๑ (ปพเพนิวาสานุสสติญาณ) วิชาคือความรู้ใน
การจุติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย ๑ (จตุปปาตญาณ) วิชาคือความรู้ในความสิ้น
ไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ๑ (อัสสวกขญาณ) ธรรม ๓ อย่างเหล่านี้ควรทำให้แจ้ง ๕

ธรรมทั้ง ๓๐ ดังพรรณนามานี้ เป็นของจริง แท้แน่นอน ไม่ผิดพลาด
ไม่เป็นอย่างอื่น อันพระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ๕

[๓๙๙] ธรรม ๔ อย่างมีอุปการะมาก ธรรม ๔ อย่างควรเจริญ ธรรม
๔ อย่างควรกำหนดรู้ ธรรม ๔ อย่างควรละ ธรรม ๔ อย่างเป็นไปในส่วนข้างเสื่อม
ธรรม ๔ อย่างเป็นไปในส่วนข้างวิเศษ ธรรม ๔ อย่างแทงตลอดได้ยาก ธรรม ๔
อย่างควรให้บังเกิดขึ้น ธรรม ๔ อย่างควรรู้อย่างยิ่ง ธรรม ๔ อย่างควรกระทำให้แจ้ง ๕

[๔๐๐] ธรรม ๔ อย่างที่มีอุปการะมากเป็นโณ คือจักร ๔ ได้แก่การอยู่
ในประเทศอันสมควร ๑ การคบสัตบุรุษ ๑ การตั้งตนไว้ชอบ ๑ ความเป็นผู้มีบุญ
กระทำไว้แล้วในปางก่อน ๑ ธรรม ๔ อย่างเหล่านี้มีอุปการะมาก ๕

[๔๐๑] ธรรม ๔ อย่างที่ควรให้เจริญเป็นโณ คือสติปัฏฐาน ๔ ตถาคตผู้มี
อายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายเนืองๆ อยู่ มีความ
เพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดความยินดีความยินร้ายในโลกเสียได้ ๑
พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาเนืองๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัด
ความยินดีความยินร้ายในโลกเสียได้ ๑ พิจารณาเห็นจิตในจิตเนืองๆ อยู่ มีความ
เพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดความยินดีความยินร้ายในโลกเสียได้ ๑
พิจารณาเห็นธรรมในธรรมเนืองๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัด
ความยินดีความยินร้ายในโลกเสียได้ ๑ ธรรม ๔ อย่างเหล่านี้ควรให้เจริญ ๕

[๔๐๒] ธรรม ๔ อย่างที่ควรกำหนดรู้เป็นโณ คืออาหาร ๔ ได้แก่กาวพิง-
*การอาหาร ๑- ที่หยาบหรือละเอียด ๑ ผัสสอาหาร ๑ มโนสัณฺเจตนาหาร ๒- ๑ วิทย-
*ญาณอาหาร ๑ ธรรม ๔ อย่างเหล่านี้ควรกำหนดรู้ ๕

๑. อาหารคือคำข้าว ๒. อาหารคือความตั้งใจ

[๔๐๓] ธรรม ๔ อย่างที่ควรละเป็นโณ คือโอฆะ ๔ ได้แก่โอฆะคือ
กาม ๑ โอฆะคือภพ ๑ โอฆะคือทิฐิ ๑ โอฆะคืออวิชชา ๑ ธรรม ๔ อย่างเหล่านี้
ควรละ ๕

[๔๐๔] ธรรม ๔ อย่างที่เป็นไปในส่วนข้างเสื่อมเป็นโณ คือ โยคะ ๔
ได้แก่โยคะคือกาม โยคะคือภพ โยคะคือทิฐิ โยคะ คืออวิชชา ธรรม ๔ อย่าง
เหล่านี้เป็นไปในส่วนข้างเสื่อม ๕

[๔๐๕] ธรรม ๔ อย่างที่เป็นไปในส่วนข้างวิเศษเป็นโณ คือความพราภ
๔ ได้แก่ความพราภจากกาม ๑ ความพราภจากภพ ๑ ความพราภจากทิฐิ ๑ ความ
พราภจากอวิชชา ๑ ธรรม ๔ อย่างเหล่านี้เป็นไปในส่วนข้างวิเศษ ๕

[๔๐๖] ธรรม ๔ อย่างที่แทงตลอดได้ยากเป็นโณ คือสมาธิ ๔ ได้แก่
สมาธิเป็นไปในส่วนข้างเสื่อม ๑ สมาธิเป็นไปในส่วนข้างทรงอยู่ ๑ สมาธิเป็น
ไปในส่วนข้างวิเศษ ๑ สมาธิเป็นไปในส่วนข้างแทงตลอด ๑ ธรรม ๔ อย่าง
เหล่านี้รู้ได้ยาก ๕

[๔๐๗] ธรรม ๔ อย่างที่ควรให้บังเกิดขึ้นเป็นโณ คือญาณ ๔ ได้แก่
ญาณในธรรม ๑ ญาณในความคล้อยตาม ๑ ญาณในความกำหนด ๑ ญาณใน
สมมติ ๑ ธรรม ๔ อย่างเหล่านี้ควรให้บังเกิดขึ้น ๕

[๔๐๘] ธรรม ๔ อย่างที่ควรรู้อย่างยิ่งเป็นโณ คือ อริยสัจ ๔ ได้แก่ทุกข
อริยสัจ ๑ ทุกขสมุทัยอริยสัจ ๑ ทุกขนิโรธอริยสัจ ๑ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา
อริยสัจ ๑ ธรรม ๔ อย่างเหล่านี้ควรรู้อย่างยิ่ง ๕

[๔๐๙] ธรรม ๔ อย่างที่ควรทำให้แจ้งเป็นโณ คือสามัญญผล ๔ ได้แก่
โสดาปัตติผล ๑ สกทาคามีผล ๑ อนาคามีผล ๑ อรหัตตผล ๑ ธรรม ๔ อย่าง
เหล่านี้ควรกระทำให้แจ้ง ๕

ธรรมทั้งสี่สิบดังพรรณนามานี้ เป็นของจริง แท้แน่นอน ไม่เป็นอย่างอื่น
ไม่ผิดพลาด อันพระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ๕

[๔๑๐] ธรรม ๔ อย่างมีอุปการะมาก ธรรม ๔ อย่างควรให้เจริญ ธรรม
๔ อย่างควรกำหนดให้รู้ ธรรม ๔ อย่างควรละ ธรรม ๔ อย่างเป็นไปในส่วนข้าง-

*เสื่อม ธรรม ๔ อย่างเป็นไปในส่วนข้างวิเศษ ธรรม ๔ อย่างแทงตลอดได้ยาก
ธรรม ๔ อย่างควรให้บังเกิดขึ้น ธรรม ๔ อย่างควรรู้อย่างยิ่ง ธรรม ๔ อย่างควรทำ
ให้แจ้ง ๕

[๔๑๑] ธรรม ๔ อย่างที่มีอุปการะมากเป็นโณ คือองค์เป็นที่ตั้งแห่ง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ความเพียร ๕ คือ ดุรพมฺมียายทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศรัทธา
เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์
นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไป
ดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึก ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดา
ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม ๑
เป็นผู้มีอาพาธน้อย มีทุกข์น้อย ประกอบด้วยไพเราะตมิลผลสมาเสมอ ไม่เอนนักร
ไม่ร้อนนักร พอปานกลาง การแก่การตั้ง ความเพียร ๑ เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา
กระทำตนให้แจ้งตามเป็นจริงในพระศาสดาหรือเพื่อนสหธรรมิกผู้เป็นวิญญู ๑
เป็นผู้ปรารภความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรม
มีกำลัง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม ๑ เป็นผู้มิปัญญา ประกอบ
ด้วยปัญญา อันเห็นความเกิดและความดับเป็นอริยะ เป็นไปเพื่อความแทงตลอด
อันจะให้ถึงความสิ้นทุกข์ โดยชอบ ๑ ธรรม ๕ อย่างเหล่านี้มีอุปการะมาก ฯ

[๔๑๒] ธรรม ๕ อย่างที่ควรให้เจริญเป็นโฉน คือสัมมามสมาธิ อัน-
*ประกอบด้วยองค์ ๔ ได้แก่เปิดแผ่ไป ๑ สุขแผ่ไป ๑ การกำหนดใจผู้อื่นแผ่ไป ๑
แสงสว่างแผ่ไป ๑ นimitเป็นเครื่องพิจารณา ๑ ธรรม ๕ อย่างเหล่านี้ควรให้เจริญ ฯ

[๔๑๓] ธรรม ๕ อย่างที่ควรกำหนดรู้เป็นโฉน คืออุปาทานขันธ ๕ ได้
แก่อุปาทานขันธคือรูป อุปาทานขันธคือเวทนา อุปาทานขันธคือสัญญา อุปาทาน-
*ขันธคือสังขาร อุปาทานขันธคือวิญญาณ ธรรม ๕ อย่างเหล่านี้ควรกำหนดรู้ ฯ

[๔๑๔] ธรรม ๕ อย่างที่ควรละเป็นโฉน คือนิวรณ์ ๕ ได้แก่กามฉันท-
*นิวรณ์ ๑ พยาบาทนิวรณ์ ๑ ถีนมิตถนิวรณ์ ๑ อุทธัจจกุกกจนิวรณ์ ๑ วิจิกิจฉา
นิวรณ์ ๑ ธรรม ๕ อย่างเหล่านี้ควรละ ฯ

[๔๑๕] ธรรม ๕ อย่างที่เป็นไปในส่วนข้างเสื่อมเป็นโฉน คือเจโตศีลธรรม
๕ ดุรพมฺมียายทั้งหลาย ภิกษุในพระศาสนานี้ย่อมเคลือบแคลง สงสัย ไม่น้อมใจไป
ไม่เลื่อมใสในพระศาสดา จิตของภิกษุนั้นย่อม ไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อความ
ประกอบเนื่องๆ เพื่อความเพียรไม่ขาดสาย เพื่อความตั้งมั่น ภิกษุโดยยอมเคลือบ-
*แคลง สงสัย ไม่น้อมไป ไม่เลื่อมใสในพระศาสดา จิตของภิกษุนั้นย่อม ไม่น้อม
ไปเพื่อความเพียร เพื่อความประกอบเนื่องๆ เพื่อความเพียรไม่ขาดสาย เพื่อ
ความตั้งมั่น จิตของภิกษุโดยยอม ไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อความประกอบเนื่องๆ
เพื่อความเพียรไม่ขาดสาย เพื่อความตั้งมั่น อันนี้เป็นเจโตศีลธรรมข้อที่หนึ่ง ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุยอมเคลือบแคลง สงสัย ไม่น้อมใจไป ไม่เลื่อมใส
ในพระธรรม . . . ในพระสงฆ์ . . . ในการศึกษา . . . ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้โกรธ มีใจไม่แช่มชื่น ชัดใจ มีใจกระด้าง ใน
เพื่อนพรหมจรรย์ ภิกษุใดเป็นผู้โกรธ มีใจไม่แช่มชื่น ชัดใจ มีใจกระด้าง ใน
เพื่อนพรหมจรรย์ จิตของภิกษุนั้นย่อม ไม่น้อมไปเพื่อความเพียร เพื่อความประกอบ
เนื่องๆ เพื่อความเพียรไม่ขาดสาย เพื่อความตั้งมั่น จิตของภิกษุโดยยอม ไม่น้อม
ไปเพื่อความเพียร เพื่อความประกอบเนื่องๆ เพื่อความไม่ขาดสาย เพื่อความตั้งมั่น
อันนี้เป็นเจโตศีลธรรมข้อที่ ๕ ธรรม ๕ อย่างเหล่านี้เป็นไปในส่วนข้างเสื่อม ฯ

[๔๑๖] ธรรม ๕ อย่างที่เป็นไปในส่วนข้างวิเศษเป็นโฉน คืออินทรีย์ ๕
ได้แก่อินทรีย์ คือศรัทธา ๑ อินทรีย์คือวิริยะ ๑ อินทรีย์ คือสติ ๑ อินทรีย์
คือสมาธิ ๑ อินทรีย์คือปัญญา ๑ ธรรม ๕ อย่างเหล่านี้เป็นไปในส่วนข้างเจริญ ฯ

[๔๑๗] ธรรม ๕ อย่างที่แทงตลอดได้ยากเป็นโฉน คือธาตุเป็นที่ตั้ง
แห่งความถาถอน ดุรพมฺมียายทั้งหลาย เมื่อภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ กระทำให้
ในใจซึ่งกามทั้งหลาย จิตยอมไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่น้อมไปในกาม
ทั้งหลาย แต่เมื่อเธอกระทำไว้ในใจซึ่งเนกขัมมะ จิตยอมแล่นไป เลื่อมใส ตั้งอยู่
น้อมไปในเนกขัมมะ จิตของเธอดำเนินไปดีแล้ว อบรมดีแล้ว ออกไปดีแล้ว
พ้นดีแล้ว พรากแล้วจากกามทั้งหลาย อาสวะเหล่านี้บังเกิดขึ้นเพราะกามเป็น
ปัจจัย มีความทุกข์และความเร่าร้อน เธอพ้นแล้วจากอาสวะเหล่านั้น ไม่ต้องแสวง
เวทนานั้น อันนี้พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เป็นที่ถาถอนกามทั้งหลาย ฯ

อีกข้อหนึ่ง เมื่อภิกษุกระทำไว้ในใจซึ่งความพยาบาท จิตยอมไม่แล่นไป
ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่น้อมไปในความพยาบาท แต่เมื่อเธอกระทำไว้ในใจซึ่ง
ความไม่พยาบาท จิตยอมแล่นไป เลื่อมใสตั้งอยู่ น้อมไปในความไม่พยาบาท
จิตของเธอดำเนินไปดีแล้ว อบรมดีแล้ว ออกไปดีแล้ว พรากแล้วจากความพยาบาท
อาสวะเหล่านี้บังเกิดขึ้น เพราะความพยาบาทเป็นปัจจัย มีความทุกข์และความ
เร่าร้อน เธอพ้นจากอาสวะเหล่านั้น ไม่ต้องแสวงเวทนานั้น อันนี้พระผู้มีพระภาค
ตรัสว่า เป็นที่ถาถอนความพยาบาท ฯ

อีกข้อหนึ่ง เมื่อภิกษุกระทำไว้ในใจซึ่งความเบียดเบียน จิตยอมไม่แล่นไป

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่น้อมไปในความเบียดเบียน แต่เมื่อเธอกระทำไว้ในใจ
ซึ่งความไม่เบียดเบียน จิตย่อมแล่นไป เลื่อมใส ตั้งอยู่ น้อมไปในความไม่
เบียดเบียน จิตของเธอดำเนินไปดีแล้ว อบรมดีแล้ว ออกไปดีแล้ว พันดีแล้ว
พรากรแล้วจากความเบียดเบียน อาสวะเหล่าใดบังเกิดขึ้น เพราะความเบียดเบียน
เป็นปัจจัย มีความทุกข์และความเร่าร้อน เธอพ้นแล้วจากอาสวะเหล่านั้น ไม่ต้อง
เสวยเวทนานั้น อันนี้พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เป็นที่ถ่วงถอนความเบียดเบียน ฯ

อีกข้อหนึ่ง เมื่อภิกษุกระทำไว้ในใจซึ่งรูปทั้งหลาย จิตย่อมไม่แล่นไป
ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่น้อมไปในรูปทั้งหลาย แต่เมื่อเธอกระทำไว้ในใจซึ่ง
อรูปรูป จิตย่อมแล่นไป เลื่อมใส ตั้งอยู่ น้อมไปในอรูปรูป จิตของเธอดำเนินไปดี
แล้ว อบรมดีแล้ว ออกไปดีแล้ว พันดีแล้ว พรากรแล้วจากรูปทั้งหลาย อาสวะ
เหล่าใดบังเกิดขึ้น เพราะรูปเป็นปัจจัย มีความทุกข์และความเร่าร้อน เธอพ้น
แล้วจากอาสวะเหล่านั้น ไม่ต้องเสวยเวทนานั้น อันนี้พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็น
ที่ถ่วงถอนรูปทั้งหลาย ฯ

อีกข้อหนึ่ง เมื่อภิกษุกระทำไว้ในใจซึ่งกายของตน จิตย่อมไม่แล่นไป
ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ ไม่น้อมไปในกายของตน แต่เมื่อเธอกระทำไว้ในใจซึ่ง
ความดับกายของตน จิตย่อมแล่นไป เลื่อมใส ตั้งอยู่ น้อมไปในความดับกาย
ของตน จิตของเธอดำเนินไปดีแล้ว อบรมดีแล้ว ออกไปดีแล้ว พันดีแล้ว
พรากรแล้วจากกายของตน อาสวะเหล่าใดบังเกิดขึ้น เพราะกายของตนเป็นปัจจัย มี
ความทุกข์และความเร่าร้อน เธอพ้นแล้วจากอาสวะเหล่านั้น ไม่ต้องเสวยเวทนา
นั้น อันนี้พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เป็นที่ถ่วงถอนกายของตน ธรรม ๕ อย่าง
เหล่านี้รู้ได้ยาก ฯ

[๔๑๘] ธรรม ๕ อย่างที่ควรให้บังเกิดขึ้นเป็นโจน คือสัมมาสมาธิประ-

* กอด้วยญาณ ๕ ได้แก่ญาณบังเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า สมาธินี้มีสุขในปัจจุบัน และ
มีสุขเป็นวิบากต่อไป ๑ ญาณบังเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า สมาธินี้เป็นอริยะไม่มีอาภิส ๑
ญาณบังเกิดขึ้นเฉพาะตนว่า สมาธินี้อันบรรพชิตไม่ต่ำช้าเสพแล้ว ๑ ญาณบังเกิด
ขึ้นเฉพาะตนว่า สมาธินี้สงบ ประณีต มีปฏิปัสสัทธิอันได้แล้ว ถึงความเป็น
ธรรมเอกผุดขึ้น และมีไข่มุมชี้ห้ามด้วยจิตเป็นสสังขาร ญาณบังเกิดขึ้นเฉพาะตน
ว่า ก็เรานั้น มีสติ เข้าสมาธินี้ และมีสติ ออกจากสมาธินี้ ๑ ธรรม ๕ อย่าง
เหล่านี้ควรให้บังเกิดขึ้น ฯ

[๔๑๙] ธรรม ๕ อย่างที่ควรรู้ยิ่งเป็นโจน คือวิมุตตายนะ ๕ ดุริย-

* อายุทั้งหลาย พระศาสดาหรือสพรหมจารีผู้อยู่ในฐานะแห่งครุรูปใดรูปหนึ่ง แสดง
ธรรมแก่ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ภิกษุย่อมรู้อรกททั่วถึง รู้ธรรมทั่วถึงในธรรมนั้น
ตามที่ท่านแสดง เมื่อเธอรู้อรกททั่วถึง รู้ธรรมทั่วถึง ปราโมทย์ย่อมเกิด เมื่อ
ปราโมทย์ ปิตีย่อมเกิด เมื่อมีใจก่อปรด้วยปิตี กายย่อมสงบ กายสงบย่อมได้
เสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น นี่เป็นวิมุตตายนะข้อที่หนึ่ง ฯ

อีกข้อหนึ่ง พระศาสดาหรือสพรหมจารีผู้อยู่ในฐานะแห่งครุรูปใดรูปหนึ่ง
มิได้แสดงธรรมแก่ภิกษุเลย แต่ว่าภิกษุอื่นแสดงธรรมตามที่ได้ฟังได้เรียนมาแก่
ผู้อื่นโดยพิสดาร เธอย่อมรู้อรกททั่วถึง รู้ธรรมทั่วถึงในธรรมนั้น ตามที่ภิกษุ
แสดงธรรมตามที่ได้ฟังได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร เมื่อเธอรู้อรกททั่วถึง รู้ธรรม
ทั่วถึง ปราโมทย์ย่อมเกิด เมื่อปราโมทย์ ปิตีย่อมเกิด เมื่อมีใจก่อปรด้วยปิตี
กายย่อมสงบ กายสงบย่อมได้เสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น นี่เป็นวิมุต-

* ตายตนะข้อที่สอง ฯ

อีกข้อหนึ่ง พระศาสดาหรือสพรหมจารีผู้อยู่ในฐานะแห่งครุรูปใดรูปหนึ่ง
มิได้แสดงธรรมแก่ภิกษุเลย ภิกษุอื่นก็ได้แสดงธรรมตามที่ได้ฟังได้เรียนมาแก่
ผู้อื่นโดยพิสดาร แต่ว่ากระทำการสาธยายธรรมตามที่ได้ฟังได้เรียนมาโดยพิสดาร
เธอย่อมรู้อรกททั่วถึง รู้ธรรมทั่วถึงในธรรมนั้น ตามที่ภิกษุกระทำการสาธยายธรรม
ตามที่ได้ฟังได้เรียนมาโดยพิสดาร เมื่อเธอรู้อรกททั่วถึง รู้ธรรมทั่วถึง ปราโมทย์
ย่อมเกิด เมื่อปราโมทย์ ปิตีย่อมเกิด เมื่อมีใจก่อปรด้วยปิตี กายย่อมสงบ กาย
สงบย่อมได้เสวยสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น นี่เป็นวิมุตตายนะข้อที่สาม ฯ

อีกข้อหนึ่ง พระศาสดาหรือสพรหมจารีผู้อยู่ในฐานะแห่งครุรูปใดรูปหนึ่ง
มิได้แสดงธรรมแก่ภิกษุเลย ภิกษุอื่นก็ได้แสดงธรรมตามที่ได้ฟังได้เรียนมาแก่
ผู้อื่นโดยพิสดาร และมีได้กระทำการสาธยายธรรมตามที่ได้ฟังได้เรียนมาโดย
พิสดาร แต่ว่าเธอตรึกตามตรองตาม ฟังตาม ซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังได้เรียนมา
ด้วยจิต ฟังตามด้วยใจ เธอย่อมรู้อรกททั่วถึง รู้ธรรมทั่วถึงในธรรมนั้น ตามที่
เธอตรึกตาม ตรองตาม ฟังตาม ซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังได้เรียนมาด้วยจิต ฟังตามด้วยใจ
เมื่อเธอรู้อรกททั่วถึง รู้ธรรมทั่วถึง ปราโมทย์ย่อมเกิด เมื่อปราโมทย์ ปิตีย่อม

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
เกิด เมื่อมีใจกปรด้วยปิตี กายย่อมสงบ กายสงบย่อมได้เสวยสุข เมื่อมีสุข
จิตย่อมตั้งมั่น นี่เป็นวิมุตตายนะข้อที่สี่ ฯ

อีกข้อหนึ่ง พระศาสดาหรือสพรหมจารีผู้อยู่ในฐานะแห่งครุรูปใดรูปหนึ่ง
มิได้แสดงธรรมแก่ภิกษุเลย ภิกษุอื่นก็มีได้แสดงธรรมตามที่ได้ฟังได้เรียนมาแก่
ผู้อื่นโดยพิสดาร และมีได้กระทำการสาธยายธรรมตามที่ได้ฟังได้เรียนมาโดย
พิสดาร และเรามีได้ตรึกตาม ตรองตาม ซึ่งธรรมที่ได้ฟังได้เรียนมาด้วยจิต มิได้
เพ่งตามด้วยใจ แต่ว่าสมาธินิมิตอย่างใดอย่างหนึ่งที่ภิกษุนั้นเรียนดีแล้ว กระทำให้
ในใจดีแล้ว ทรงไว้ดีแล้ว เหนงตลอดดีแล้วด้วยปัญญา เรื่อยร้อมรู้รอรถทั่วถึง
รู้ธรรมทั่วถึงในธรรมนั้น โดยประการที่สมาธินิมิตอย่างใดอย่างหนึ่งที่เธอเรียนดี
แล้ว กระทำให้ไว้ในใจดีแล้ว ทรงไว้ดีแล้ว เหนงตลอดดีแล้วด้วยปัญญา เมื่อเธอ
รู้รอรถทั่วถึง รู้ธรรมทั่วถึง ปราโมทย์ย่อมเกิด เมื่อปราโมทย์ ปิตีย่อมเกิด เมื่อ
มีใจกปรด้วยปิตี กายย่อมสงบ กายสงบย่อมได้เสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อม
ตั้งมั่น นี่เป็นวิมุตตายนะข้อที่ห้า ธรรม ๕ อย่างเหล่านี้ควรรู้อย่างนี้ ฯ

[๔๒๐] ธรรม ๕ อย่างที่ควรทำให้แจ้งเป็นโจน คือธรรมชั้นที่ ๕ ได้แก่
ศีลชั้นที่ ๑ สมาธิชั้นที่ ๑ ปัญญาชั้นที่ ๑ วิมุตติชั้นที่ ๑ วิมุตติญาณทัสสนชั้นที่ ๑
ธรรม ๕ อย่างเหล่านี้ควรทำให้แจ้ง ฯ

ธรรมทั้ง ๕๐ อย่างดังพรรณนามานี้ เป็นของจริง แท้แน่นอนไม่ผิด
พลาด ไม่เป็นอย่างอื่น อันพระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ฯ

[๔๒๑] ธรรม ๖ อย่างมีอุปการะมาก ธรรม ๖ อย่างควรให้เจริญ ธรรม
๖ อย่างควรกำหนดรู้ ธรรม ๖ อย่างควรละ ธรรม ๖ อย่างเป็นไปในส่วนข้างเสื่อม
ธรรม ๖ อย่างเป็นไปในส่วนข้างเจริญ ธรรม ๖ อย่างแห่งตลอดได้ยาก ธรรม ๖
อย่างควรให้บังเกิดขึ้น ธรรม ๖ อย่างควรรู้อย่างนี้ ธรรม ๖ อย่างควรทำให้แจ้ง ฯ

[๔๒๒] ธรรม ๖ อย่างที่มีอุปการะมากเป็นโจน ได้แก่สาราณียธรรม
๖ คือ ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เข้าไปตั้งกายกรรม ประกอบ
ด้วยเมตตาในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม่นึกเป็น
สาราณียธรรม กระทำให้เป็นที่รัก ให้เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน
เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียว
กัน ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเข้าไปตั้งวัจจกรรม ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อนพรหม-

* จรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม่นึกเป็นสาราณียธรรม . . . ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเข้าไปตั้งมโนกรรม ประกอบด้วยเมตตาในเพื่อน

พรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม่นึกเป็นสาราณียธรรม . . . ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุยอมแบ่งปันลาภอันประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม
โดยที่สุดแม้มาตราว่าอาหารอันนับเนื่องในบาตร คือเฉลี่ยกันบริโภคกับเพื่อนพรหม-

* จรรย์ ผู้มีศีลทั้งหลาย แม่นึกเป็นสาราณียธรรม . . . ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีศีลเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อ
หน้าและลับหลัง ในศีลอันไม่ขาด ไม่ทะล ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไทย อัน
วิญญชนสรรเสริญแล้ว อันค้นหาและทูล ไม่ตะเตต้องแล้ว เป็นไปเพื่อสมาธิ
แม่นึกเป็นสาราณียธรรม . . . ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีทิวเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อ
หน้าและลับหลัง ในทิวอันประเสริฐ นำออกจากทุกข์ นำผู้ปฏิบัติตามเพื่อความ
สิ้นทุกข์ โดยชอบ แม่นึกเป็นสาราณียธรรม กระทำให้เป็นที่รัก ให้เป็นที่เคารพ
เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์กัน เพื่อความไม่วิวาทกัน เพื่อความพร้อมเพรียงกัน
เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ธรรม ๖ อย่างเหล่านี้มีอุปการะมาก ฯ

[๔๒๓] ธรรม ๖ อย่างที่ควรให้เจริญเป็นโจน คืออนุสสติฐานะ ๖ ได้
แก่ระลึกถึงคุณพระพุทเจ้า ๑ ระลึกถึงคุณพระธรรม ๑ ระลึกถึงคุณพระสงฆ์ ๑
ระลึกถึงศีล ๑ ระลึกถึงทานที่ตนบริจาค ๑ ระลึกถึงคุณที่ทำบุคคลให้เป็นเทวดา ๑
ธรรม ๖ อย่างเหล่านี้ควรให้เจริญ ฯ

[๔๒๔] ธรรม ๖ อย่างที่ควรกำหนดรู้เป็นโจน คืออายตนะ ภายใน ๖
ได้แก่อายตนะคือตา ๑ อายตนะคือหู ๑ อายตนะคือจมูก ๑ อายตนะคือลิ้น ๑
อายตนะคือกาย ๑ อายตนะคือใจ ๑ ธรรม ๖ อย่างเหล่านี้ควรกำหนดรู้ ฯ

[๔๒๕] ธรรม ๖ อย่างที่ควรละเป็นโจน คือตัณหา ๖ หมู่ได้แก่ตัณหา
ในรูป ๑ ตัณหาในเสียง ๑ ตัณหาในกลิ่น ๑ ตัณหาในรส ๑ ตัณหาใน
โผฏฐัพพะ ๑ ตัณหาในธรรม ๑ ธรรม ๖ อย่างเหล่านี้ควรละ ฯ

[๔๒๖] ธรรม ๖ อย่างที่เป็นไปในส่วนข้างเสื่อมเป็นโจน คือความไม่
เคารพ ๖ ดูกุณผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ไม่มีความเคารพ ไม่เชื่อ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ฟังในพระศาสดา ๑ ในพระธรรม ๑ ในพระสงฆ์ ๑ ในความศึกษา ๑ ใน
ความไม่ประมาท ๑ ในปฏิสันถาร ๑ ธรรม ๖ อย่างเหล่านี้เป็นไปในส่วนข้าง
เสื่อม ฯ

[๔๒๓] ธรรม ๖ อย่างที่เป็นไปในส่วนข้างเจริญเป็นโจน คือความ
เคารพ ๖ ดุริยมั้ย่อยทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีความเคารพเชื่อฟังใน
พระศาสดา ๑ ในพระธรรม ๑ ในพระสงฆ์ ๑ ในความศึกษา ๑ ในความไม่
ประมาท ๑ ในความปฏิสันถาร ๑ ธรรม ๖ อย่างเหล่านี้เป็นไปในส่วนข้างเจริญ ฯ

[๔๒๔] ธรรม ๖ อย่างที่แทงตลอดได้ยากเป็นโจน คือธาตุเป็นที่ตั้งแห่ง
ความสลัดออก คือ

๑. ดุริยมั้ย่อยทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ก็
เมตตาเจโตวิมุตติเราให้เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดังยาน กระทำ
ให้เป็นดังที่ตั้ง คล่องแคล่วแล้ว สังสมแล้ว ปรารภดีแล้ว และเมื่อเป็นเช่นนั้น
พยายามยังครอบงำจิตของเราตั้งอยู่ ภิกษุนั้นฟังถูกกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านอย่าได้
พูดอย่างนี้ ท่านผู้มีอายุอย่าได้กล่าวอย่างนี้ อย่าได้กล่าวตู่พระผู้มีพระภาค การ
กล่าวตู่พระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย พระผู้มีพระภาคไม่พึงตรัสอย่างนี้ ขอนี้มิใช่ฐานะ
มิใช่โอกาส คำที่ว่า เมื่อเมตตาเจโตวิมุตติ ภิกษุให้เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว
กระทำให้เป็นดังยาน กระทำให้เป็นดังที่ตั้ง คล่องแคล่วแล้ว สังสมแล้ว ปรารภ
ดีแล้ว และเมื่อเป็นเช่นนั้น พยายามยังครอบงำจิตของภิกษุนั้นตั้งอยู่ ดังนั้น
มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ผู้มีอายุทั้งหลาย เพราะว่าเมตตาเจโตวิมุตตินี้ เป็นที่สลัดออก
จากพยายาม ฯ

๒. ดุริยมั้ย่อยทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ก็
กรุณาเจโตวิมุตติฉันใดเราให้เจริญแล้ว . . . ปรารภดีแล้วและเมื่อเป็นเช่นนั้น วิหิงสา
ยังครอบงำจิตของเราตั้งอยู่ ภิกษุนั้นฟังถูกกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านอย่าได้พูดอย่างนี้
ท่านผู้มีอายุอย่าได้กล่าวอย่างนี้ อย่ากล่าวตู่พระผู้มีพระภาค การกล่าวตู่พระผู้มี
พระภาคไม่ดีเลย พระผู้มีพระภาคไม่พึงตรัสอย่างนี้ ขอนี้มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส
คำที่ว่า เมื่อกรุณาเจโตวิมุตติภิกษุให้เจริญแล้ว . . . ปรารภดีแล้ว และเมื่อเป็นเช่น
นั้น วิหิงสาจะครอบงำจิตของภิกษุนั้นตั้งอยู่ ดังนั้น มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ผู้มีอายุ
ทั้งหลาย เพราะว่ากรุณาเจโตวิมุตตินี้ เป็นที่สลัดออกจากวิหิงสา ฯ

๓. ดุริยมั้ย่อยทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า ก็
มฤตาเจโตวิมุตติเราให้เจริญแล้ว . . . ปรารภดีแล้ว และเมื่อเป็นเช่นนั้น อรติยัง
ครอบงำจิตของเราตั้งอยู่ ภิกษุนั้นฟังถูกกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านอย่าได้พูดอย่างนี้
ท่านผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวอย่างนี้ อย่ากล่าวตู่พระผู้มีพระภาค การกล่าวตู่พระผู้มี
พระภาคไม่ดีเลย พระผู้มีพระภาคไม่พึงตรัสอย่างนี้ ขอนี้มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส
คำที่ว่า เมื่อมฤตาเจโตวิมุตติภิกษุให้เจริญแล้ว . . . ปรารภดีแล้ว และเมื่อเป็น
เช่นนั้น อรติย่อมครอบงำจิตของภิกษุนั้นตั้งอยู่ ดังนั้น มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ผู้มี-
*อายุทั้งหลาย เพราะวามฤตาเจโตวิมุตตินี้ เป็นที่สลัดออกจากอรติ ฯ

๔. ดุริยมั้ย่อยทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ฟังกล่าว กล่าวอย่าง
นี้ว่า ก็อุเบกขาเจโตวิมุตติเราให้เจริญแล้ว . . . ปรารภดีแล้ว และเมื่อเป็นเช่นนั้น
ราคะย่อมครอบงำจิตของเราตั้งอยู่ ภิกษุนั้นฟังถูกกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านอย่าได้พูด
อย่างนี้ ท่านผู้มีอายุอย่าได้กล่าวอย่างนี้ อย่ากล่าวตู่พระผู้มีพระภาค การกล่าวตู่
พระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย พระผู้มีพระภาคไม่พึงตรัสอย่างนี้ ขอนี้มิใช่ฐานะ มิใช่
โอกาส คำที่ว่า เมื่ออุเบกขาเจโตวิมุตติ ภิกษุให้เจริญแล้ว . . . ปรารภดีแล้ว และ
เมื่อเป็นเช่นนั้น ราคะยังครอบงำจิตของภิกษุนั้นตั้งอยู่ ดังนั้น มิใช่ฐานะที่จะมี
ได้ ผู้มีอายุทั้งหลายเพราะว่าอุเบกขาเจโตวิมุตตินี้ เป็นที่สลัดออกจากราคะ ฯ

๕. ดุริยมั้ย่อยทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า
เจโตวิมุตติอันหาณิมิตมิได้เราให้เจริญแล้ว . . . ปรารภดีแล้ว และเมื่อเป็นเช่นนั้น
วิญญานของเราย่อมไปตามนิมิต ภิกษุนั้นฟังถูกกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านอย่าพูดอย่าง
นี้ ท่านผู้มีอายุ อย่าได้กล่าวอย่างนี้ อย่ากล่าวตู่พระผู้มีพระภาค การกล่าวตู่
พระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย พระผู้มีพระภาคไม่พึงตรัสอย่างนี้ ขอนี้มิใช่ฐานะ มิใช่
โอกาส คำที่ว่า เมื่อเจโตวิมุตติอันหาณิมิตมิได้ ภิกษุให้เจริญแล้ว . . . ปรารภดี
แล้ว และเมื่อเป็นเช่นนั้น วิญญานของภิกษุนั้น จักไปตามนิมิต ดังนั้น มิใช่
ฐานะที่จะมีได้ ผู้มีอายุทั้งหลาย เพราะว่าเจโตวิมุตติอันหาณิมิตมิได้ นี้ เป็นที่สลัด
ออกจากนิมิตทั้งปวง ฯ

๖. ดุริยมั้ย่อยทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ฟังกล่าวอย่างนี้ว่า
เมื่อการถือวาระมัยอยู่ ดังนั้น ขอเรารวมหมดไปแล้ว เราก็มิได้พิจารณาเห็นว่าเรานี้มี
อยู่ และเมื่อเป็นเช่นนั้น ลูกศรคือความเคลือบแคลงสงสัยยังครอบงำจิตของเรา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ตั้งอยู่ ภิกษุนั้นพึงถูกว่ากล่าวอย่างนี้ว่า ท่านอย่าพูดอย่างนี้ ท่านผู้มีอายุ อย่าได้
ว่าอย่างนี้ อย่ากล่าวตู่พระผู้มีพระภาค การกล่าวตู่พระผู้มีพระภาคไม่ดีเลย พระ
ผู้มีพระภาคไม่พึงตรัสอย่างนี้ ขอนี้มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส คำที่ว่า เมื่อการยึดถือ
ว่าเรามีอยู่ตั้งนั้นหมดไปแล้ว และเมื่อเรามีได้พิจารณาเห็นว่าเรานี้มีอยู่ และเมื่อ
เป็นเช่นนั้น ลุคศรคือความเคลือบแคลงสงสัย จักครอบงำจิตของภิกษุนั้นตั้งอยู่
ตั้งนั้น มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ผู้มีอายุทั้งหลาย เพราะว่าความถอนขึ้นซึ่งอัสสัมมานะนี้
เป็นที่สลัดออกจากลุคศรคือความเคลือบแคลงสงสัย ธรรม ๖ อย่างเหล่านี้แห่ง
ตลอดได้ยาก ฯ

[๔๒๙] ธรรม ๖ อย่างที่ควรให้บังเกิดขึ้นเป็นโจน คือธรรมเป็นเครื่อง
อยู่เนื่องๆ ๖ อย่าง ดุริยมายาทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วย
จักขุแล้ว ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เป็นผู้วางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่ ๑ ฟังเสียง
ด้วยหูแล้ว ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เป็นผู้วางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่ ๑ สูดกลิ่น
ด้วยจมูกแล้ว ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เป็นผู้วางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่ ๑ ถูกต้อง
ไผ่รู้พพะด้วยกายแล้ว ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เป็นผู้วางเฉย มีสติสัมปชัญญะอยู่
๑ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ไม่ดีใจ ไม่เสียใจ เป็นผู้วางเฉย มีสติสัมปชัญญะ
อยู่ ๑ ธรรม ๖ อย่างเหล่านี้ควรให้บังเกิดขึ้น ฯ

[๔๓๐] ธรรม ๖ อย่างที่ควรรู้เป็นโจน คืออนัตตริยะะ ๖ ได้แก่ส-
*สนานัตตริยะะ ๑ สวานัตตริยะะ ๑ ลาภานัตตริยะะ ๑ ลิกขานัตตริยะะ ๑ ปริจยา
นัตตริยะะ ๑ อนัสสทานัตตริยะะ ๑ ธรรม ๖ อย่างเหล่านี้ควรรู้เป็น ฯ

[๔๓๑] ธรรม ๖ อย่างที่ควรทำให้แจ้งเป็นโจน คืออภิญญา ๖ ภิกษุใน
พระธรรมวินัยนี้ ย่อมบรรลุอิทธิวิธีหลายประการ คือคนเดียวเป็นหลายคนก็ได้
หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายก็ได้ ทะลุฝ่ากำแพงภูเขา
ไปได้ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นต่ำลงแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้
เดินบนน้ำไม่แตกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปในอากาศเหมือนนกก็ได้
ลูบคลำพระจันทร์พระอาทิตย์ ซึ่งมีฤทธิ์มีอำนาจมากด้วยฝ่ามือก็ได้ ใช้อำนาจ
ทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้ เธอย่อมได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือ เสียงทิพย์และ
เสียงมนุษย์ทั้งที่อยู่ไกลและใกล้ ด้วยทิพย์โสตรธาตุอันบริสุทธิ์ล่วงโสตรของมนุษย์ ๑
เธอย่อมรู้กำหนดใจของสัตว์อื่นของบุคคลอื่นด้วยใจ คือจิตมีราคะ ก็รู้ว่าจิตมีราคะ
หรือจิตปราศจากราคะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้ว่าจิตมีโทสะ หรือ
จิตปราศจากโทสะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้ว่า จิตมีโมหะ
หรือจิตปราศจากโมหะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโมหะ จิตหลุดรู้ก็รู้ว่าจิตหลุดรู้ จิตฟังชาน
ก็รู้ว่าจิตฟังชาน จิตเป็นมหรคต ๑- ก็รู้ว่าจิตเป็นมหรคต หรือจิตไม่เป็นมหรคต
ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นมหรคต จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือจิตไม่มีจิต
อื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตเป็นสมาธิ หรือจิต
ไม่เป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตหลุดพ้น หรือจิตไม่
หลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตไม่หลุดพ้น ๑ เธอย่อมระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก คือระลึก
ได้ชาติหนึ่งบ้าง สองชาติบ้าง สามชาติบ้าง สี่ชาติบ้าง ห้าชาติบ้าง สิบชาติบ้าง

๑๑. มหรคตจิต ถึงความเป็นจิตใหญ่ ได้แกจิตประกอบด้วยฉาน
ยี่สิบชาติบ้าง สามสิบชาติบ้าง สี่สิบชาติบ้าง ห้าสิบชาติบ้าง ร้อยชาติบ้าง
พันชาติบ้าง แสนชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์เป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏ์เป็น
อันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏ์ปรีวัฏฏ์เป็นอันมากบ้างว่า ในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น
มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหารอย่างนั้น เสวยสุข เสวยทุกข์อย่าง
นั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจากภพนั้นแล้ว ได้ไปเกิดในภพโน้น
แม้ในภพนั้น เราก็มียชื่ออย่างนั้น มีโคตรอย่างนั้น มีผิวพรรณอย่างนั้น มีอาหาร
อย่างนั้น เสวยสุข เสวยทุกข์อย่างนั้นๆ มีกำหนดอายุเพียงเท่านั้น ครั้นจติจาก
ภพนั้นแล้ว ได้มาเกิดในภพนี้ เธอย่อมระลึกถึงชาติก่อนได้เป็นอันมากพร้อมทั้ง
อาการ พร้อมทั้งเหตุ ด้วยประการฉะนี้ ๑ เธอย่อมเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลัง
อุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพย์-

* จักขุอันบริสุทธิ์ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า สัตว์
เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ตีเตยนพระอริยะเจ้า เป็นมิฉลา-

* ทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจมิจฉาทิฐิ เบื้องหน้า แต่ตายเพราะกายแตก เขา
เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ส่วนสัตว์เหล่านี้ ประกอบด้วยกายสุจริต วจี
สุจริต มโนสุจริต ตีเตยนพระอริยะเจ้า เป็นสัมมาทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมา-

* ทิฐิ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดังนี้ เธอย่อมเห็น
หมู่สัตว์กำลังจุติ กำลังอุปบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม
ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพย์จักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทิมนิกาย ปาฏิกวรรค
สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม ด้วยประการฉะนี้ ๑ เธอทำให้แจ้งเจตริมุตติ ปัญญา
วิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองใน
ปัจจุบันเพียงเข้าถึงอยู่ ๑ ธรรม ๖ อย่างเหล่านี้ควรทำให้แจ้ง ฯ

ธรรมทั้ง ๖๐ ดังพรรณนามานี้ เป็นของจริง แท้แน่นอน ไม่ผิดพลาด
ไม่เป็นอย่างอื่น อันพระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ฯ

[๔๓๒] ธรรม ๗ อย่างมีอุปการะมาก ธรรม ๗ อย่างควรให้เจริญ
ธรรม ๗ อย่างควรกำหนดรู้ ธรรม ๗ อย่างควรละ ธรรม ๗ อย่างเป็นไปในส่วน
ข้างเสื่อม ธรรม ๗ อย่างเป็นไปในส่วนข้างเจริญ ธรรม ๗ อย่างแทงตลอด
ได้ยาก ธรรม ๗ อย่างควรให้บังเกิดขึ้น ธรรม ๗ อย่างควรรู้ยิ่ง ธรรม ๗ อย่าง
ควรทำให้แจ้ง ฯ

[๔๓๓] ธรรม ๗ อย่างที่มีอุปการะมากเป็นไฉน ฯ
ได้แก่กริยทรัพย์ ๗ คือ ทรัพย์คือศรัทธา ศีล หิริ โอตตัปปะ สุตตะ
จาคะ ปัญญา ธรรม ๗ อย่างเหล่านี้มีอุปการะมาก ฯ

[๔๓๔] ธรรม ๗ อย่างที่ควรให้เจริญเป็นไฉน ฯ
ได้แก่โพชฌงค์ ๗ คือ สติสัมโพชฌงค์ ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ วรย-
*สัมโพชฌงค์ ปิตีสัมโพชฌงค์ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ สมาริสัมโพชฌงค์
อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ธรรม ๗ อย่างเหล่านี้ ควรให้เจริญ ฯ

[๔๓๕] ธรรม ๗ อย่างที่ควรกำหนดรู้เป็นไฉน ฯ
ได้แก่วิญญานฐิติ ๗ คือ คุกรผู้มีอายุทั้งหลาย มีสัตว์พวกหนึ่งมีกาย
ต่างกัน มีสัญญาต่างกัน เช่นพวกมนุษย์ พวกเทพบางหมู่ พวกเปรตบางหมู่
นรีวิญญานฐิติข้อที่หนึ่ง ฯ

มีสัตว์พวกหนึ่งมีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่นพวกเทพผู้
นับเนื่องในพวกพรหม ซึ่งเกิดในภุมิปฐมฌาน นรีวิญญานฐิติข้อที่สอง ฯ
มีสัตว์พวกหนึ่งมีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาต่างกัน เช่นพวกเทพเหล่า
อาภิสสระ นรีวิญญานฐิติข้อที่สาม ฯ

มีสัตว์พวกหนึ่ง มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่นพวก
เทพเหล่าสุกทินะ นรีวิญญานฐิติข้อที่สี่ ฯ

มีสัตว์พวกหนึ่ง เข้าถึงอากาศอันญายตนะ ด้วยมนสิการว่า อากาศ
หาที่สุดมิได้ เพราะล่วงรูปสัญญาโดยประการทั้งปวง เพราะดับปฏิขสัญญา
เพราะไม่กระทำไว้ในใจซึ่งนันทตสัญญา นรีวิญญานฐิติข้อที่ห้า ฯ

สัตว์เหล่าหนึ่ง เข้าถึงชั้นวิญญานญายตนะ ด้วยมนสิการว่า วิญญาน
หาที่สุดมิได้ เพราะล่วงอากาศอันญายตนะโดยประการทั้งปวง นรีวิญญานฐิติ
ข้อที่หก ฯ

สัตว์เหล่าหนึ่ง เข้าถึงชั้นอาภิยัญญายตนะด้วยมนสิการว่า ไม่มีอะไร
เพราะล่วงวิญญานญายตนะโดยประการทั้งปวง นรีวิญญานฐิติข้อที่เจ็ด ฯ

ธรรม ๗ อย่างเหล่านี้ ควรกำหนดรู้ ฯ

[๔๓๖] ธรรม ๗ อย่างที่ควรละเป็นไฉน ฯ
ได้แก่อนุสัย ๗ คือ อนุสัยคือกามราคะ ภริยะ ทิฐิ วิจิกิจฉา มานะ
ภวราคะ อวิชชา ธรรม ๗ อย่างเหล่านี้ควรละ ฯ

[๔๓๗] ธรรม ๗ อย่างที่เป็นไปในส่วนข้างเสื่อมเป็นไฉน ฯ
ได้แก่อสังขธรรม ๗ คือ คุกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้
เป็นผู้ไม่มีสัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตัปปะ มีสตะน้อย เกียจคร้าน หลงลืมสติ
มีปัญญาทราม ธรรม ๗ อย่างเหล่านี้เป็นไปในส่วนข้างเสื่อม ฯ

[๔๓๘] ธรรม ๗ อย่างที่เป็นไปในส่วนข้างเจริญเป็นไฉน ฯ
ได้แก่สังขธรรม ๗ คือ คุกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้
เป็นผู้มีสัทธา มีหิริ มีโอตตัปปะ มีสตะมาก ปราศจากความเพียร เข้าไปตั้งสติไว้
มีปัญญา ธรรม ๗ อย่างเหล่านี้เป็นไปในส่วนข้างเจริญ ฯ

[๔๓๙] ธรรม ๗ อย่างที่แทงตลอดได้ยากเป็นไฉน ได้แก่สัปปริสธรรม
๗ คือ คุกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้รู้เหตุ รู้ผล รู้จักตน
รู้ประมาณ รู้กาลเวลา รู้บริษัฏ รู้จักเลือกบุคคล ธรรม ๗ อย่างนี้แทงตลอด
ได้ยาก ฯ

[๔๔๐] ธรรม ๗ อย่างที่ควรให้บังเกิดขึ้นเป็นไฉน ฯ
ได้แก่สัญญา ๗ คืออนิจสัญญา อนัตตสัญญา อสุภสัญญา อาทินว-
*สัญญา ปหานสัญญา วิราคสัญญา นิโรธสัญญา ธรรม ๗ อย่างเหล่านี้ ควร
ให้บังเกิดขึ้น ฯ

[๔๔๑] ธรรม ๗ อย่างที่ควรรู้ยิ่งเป็นไฉน ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิการวรรค

ได้แก่เนทวิธัตถ ๗ อย่าง ดุรพมัยอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มิฉันทะกล้าในการสมาทานสิกขา และไม่ปราศจากความรักในการสมาทานสิกขาต่อไป ๑ มิฉันทะกล้าในการพิจารณาธรรม และไม่ปราศจากความรักในการพิจารณาธรรมต่อไป ๑ มิฉันทะกล้าในการกำจัดความอยากและไม่ปราศจากความรักในการกำจัดความอยากต่อไป ๑ มิฉันทะกล้าในการหลีกออกเร้นอยู่ และไม่ปราศจากความรักในการหลีกออกเร้นอยู่ต่อไป ๑ มิฉันทะกล้าในการปรารภความเพียร และไม่ปราศจากความรักในการปรารภความเพียรต่อไป ๑ มิฉันทะกล้าในสติและปัญญาเครื่องรักษาตน และไม่ปราศจากความรักในสติและปัญญาเครื่องรักษาตนต่อไป ๑ มิฉันทะกล้าในการเหงตลอดด้วยอำนาจความเห็นและไม่ปราศจากความรักในการเหงตลอดด้วยอำนาจความเห็นต่อไป ๑ ธรรม ๗ อย่าง เหล่านี้ควรรู้อย่าง

[๔๔๒] ธรรม ๗ อย่างที่ควรทำให้แจ้งเป็นโณ ๖

ได้แก่กำลังของพระชินาสพ ๗ คือ ดุรพมัยอายุทั้งหลาย สังขารทั้งปวง อันภิกษุผู้ชินาสพในพระธรรมวินัยนี้ เห็นดีแล้วโดยความเป็นของไม่เที่ยงด้วย ปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ข้อที่ภิกษุผู้ชินาสพเห็นดีแล้วซึ่งสังขารทั้งปวง โดยความเป็นของไม่เที่ยงด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงนี้ เป็นกำลังของภิกษุผู้ชินาสพ ที่ภิกษุผู้ชินาสพอาศัยแล้ว ย่อมปฏิญญาความสิ้นอาสวะได้ว่า อาสวะของเราสิ้นแล้ว ๖

อีกข้อหนึ่ง กามทั้งหลายเปรียบด้วยหลุมถ่านเพลิง อันภิกษุผู้ชินาสพ เห็นดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริง ข้อที่ภิกษุผู้ชินาสพเห็นดีแล้วซึ่งกามทั้งหลายอันเปรียบด้วยหลุมถ่านเพลิง ด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงนี้ เป็นกำลังของภิกษุผู้ชินาสพ ที่ภิกษุผู้ชินาสพอาศัยแล้ว ย่อมปฏิญญาความสิ้นอาสวะได้ว่า อาสวะของเราสิ้นแล้ว ๖

อีกข้อหนึ่ง จิตของภิกษุผู้ชินาสพ น้อมไปในวิเวก โอนไปในวิเวก เจื่อมไปในวิเวก ตั้งอยู่ในวิเวก ยินดียิ่งในเนกขัมมะ สิ้นสุดแล้วจากอาสวัฏฐาน-

* นิยธรรมโดยประการทั้งปวง ข้อที่ภิกษุผู้ชินาสพมิจิตน้อมไปในวิเวก โอนไปในวิเวก เจื่อมไปในวิเวก ตั้งอยู่ในวิเวก ยินดียิ่งในเนกขัมมะ สิ้นสุดแล้วจากอาสวัฏฐานนิยธรรมโดยประการทั้งปวงนี้ เป็นกำลังของภิกษุผู้ชินาสพ ที่ภิกษุผู้ชินาสพอาศัยแล้ว ย่อมปฏิญญาความสิ้นอาสวะได้ว่า อาสวะของเราสิ้นแล้ว ๖

อีกข้อหนึ่ง สติปฏิฐาน ๔ อันภิกษุผู้ชินาสพอบรมแล้ว อบรมดีแล้ว ข้อที่ภิกษุผู้ชินาสพอบรมแล้ว อบรมดีแล้วซึ่งสติปฏิฐาน ๔ นี้ เป็นกำลังของภิกษุผู้ชินาสพ ที่ภิกษุผู้ชินาสพอาศัยแล้ว ย่อมปฏิญญาความสิ้นอาสวะได้ว่า อาสวะของเราสิ้นแล้ว ๖

อีกข้อหนึ่ง อินทรีย์ ๕ อันภิกษุผู้ชินาสพอบรมแล้ว อบรมดีแล้ว ข้อที่ภิกษุผู้ชินาสพอบรมแล้ว อบรมดีแล้วซึ่งอินทรีย์ ๕ นี้ เป็นกำลังของภิกษุผู้ชินาสพ ที่ภิกษุผู้ชินาสพอาศัยแล้ว ย่อมปฏิญญาได้ว่า อาสวะของเราสิ้นแล้ว ๖

อีกข้อหนึ่ง โพชฌงค์ ๗ อันภิกษุผู้ชินาสพอบรมแล้ว อบรมดีแล้ว ข้อที่ภิกษุผู้ชินาสพอบรมแล้ว อบรมดีแล้ว ซึ่งโพชฌงค์ ๗ นี้ เป็นกำลังของภิกษุผู้ชินาสพที่ภิกษุผู้ชินาสพอาศัยแล้ว ย่อมปฏิญญาความสิ้นอาสวะได้ว่า อาสวะของเราสิ้นแล้ว ๖

อีกข้อหนึ่ง อริยมรรคมีองค์ ๘ อันภิกษุผู้ชินาสพอบรมแล้ว อบรมดีแล้ว ข้อที่ภิกษุผู้ชินาสพอบรมแล้ว อบรมดีแล้ว ซึ่งอริยมรรคมีองค์ ๘ นี้ เป็นกำลังของภิกษุผู้ชินาสพ ที่ภิกษุผู้ชินาสพอาศัยแล้ว ย่อมปฏิญญาความสิ้นอาสวะได้ว่า อาสวะของเราสิ้นแล้ว ธรรม ๗ อย่างเหล่านี้ควรทำให้แจ้ง ๖

ธรรม ๗๐ ดังพรรณนามานี้ เป็นของจริง แท้แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น อันพระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ๖

จบภาณวารที่หนึ่ง ๖

[๔๔๓] ธรรม ๘ อย่างมีอุปการะมาก ธรรม ๘ อย่างควรให้เจริญ ธรรม ๘ อย่างควรกำหนดรู้ ธรรม ๘ อย่างควรละ ธรรม ๘ อย่างเป็นไปในส่วนข้างเสื่อม ธรรม ๘ อย่างเป็นไปในส่วนข้างเจริญ ธรรม ๘ อย่างเหงตลอดได้ยาก ธรรม ๘ อย่างควรให้บังเกิดขึ้น ธรรม ๘ อย่างควรรู้อย่าง ธรรม ๘ อย่างควรทำให้แจ้ง ๖

[๔๔๔] ธรรม ๘ อย่างที่มีอุปการะมากเป็นโณ ได้แก่เหตุ ๘ ปัจจัย ๘ ย่อมเป็นไปเพื่อความได้ปัญญาอันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อความมียังๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์ แห่งปัญญาที่ได้แล้ว เหตุและปัจจัย ๘ เป็นโณ ดุรพมัยอายุทั้งหลาย ภิกษุใน

พระธรรมวินัยนี้ ย่อมอยู่อาศัยอยู่ หรือสพรหมจรรย์ผู้ตั้งอยู่ในฐานะครุรูปใดรูปหนึ่ง เธอเข้าไปตั้งไว้ซึ่งหิริโอตตปละ ความรักและความเคารพอย่างแรงกล้าในท่านนั้น นี่เป็นเหตุข้อที่ ๑ เป็นปัจจัยข้อที่ ๑ เป็นไปเพื่อความได้ปัญญา อันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อความมียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว ก็ภิกษุผู้น้อย อาศัยอยู่หรือสพรหมจรรย์ผู้ตั้งอยู่ในฐานะแห่งครุรูปใดรูปหนึ่ง เธอเข้าไปตั้งไว้ซึ่งหิริ โอตตปละ ความรักและความเคารพอย่างแรงกล้าในท่านนั้นแล้ว ย่อมเข้าไปหาท่านเสมอๆ สอบถามไต่ถามว่า ท่านผู้เจริญ ข้อเนื้ออย่างไร เนื้อความของข้อนี้เป็นอย่างไร ท่านเหล่านั้นย่อมจะเปิดเผยสิ่งที่ยังมิได้เปิดเผย กระทำให้ง่ายซึ่งสิ่งที่ยังมิได้กระทำให้ง่าย บรรเทาความสงสัยในธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยหลายอย่างแก่เธอ นี่เป็นเหตุข้อที่ ๒ เป็นปัจจัยข้อที่ ๒ เป็นไปเพื่อความได้ปัญญา อันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อความมียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว ภิกษุผู้นั้นพึงธรรมนั้นแล้ว ย่อมยังความหลีกออก ๒ ประการให้ถึงพร้อม คือความหลีกออกแห่งกาย ๑ ความหลีกออกแห่งจิต ๑ นี่เป็นเหตุข้อที่ ๓ เป็นปัจจัยข้อที่ ๓ เป็นไปเพื่อความได้ปัญญา อันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อความมียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีศีล สำรวมในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจรอยู่ เห็นภัยในโทษแม้มีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย นี่เป็นเหตุข้อที่ ๔ เป็นปัจจัยข้อที่ ๔ เป็นไปเพื่อความได้ปัญญา อันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อความมียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุผู้มีสัจจะมาก ทรงไว้ซึ่งสัจจะ สังสมไว้ซึ่งสัจจะ ธรรมทั้งหลายอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง เป็นสิ่งอันภิกษุนั้นสดับแล้วมาก ทรงไว้ คล่องปาก ตามพิจารณาด้วยใจ แท่งตลอดด้วยความเห็น นี่เป็นเหตุข้อที่ ๕ เป็นปัจจัยข้อที่ ๕ เป็นไปเพื่อความได้ปัญญา อันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อความมียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ปราศจากความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อความถึงพร้อมแห่งกุศลธรรมอยู่ เป็นผู้มักำลัง มีความบากบั่น มั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม นี่เป็นเหตุข้อที่ ๖ เป็นปัจจัยข้อที่ ๖ เป็นไปเพื่อความได้ปัญญา อันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อความมียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีสติ ประกอบด้วยสติและปัญญาเครื่องรักษาตน อันยอดเยี่ยม ระลึก ตามระลึก ถึงสิ่งที่ได้ทำ คำที่ได้พูดไว้แล้วแม่นยำได้ นี่เป็นเหตุข้อที่ ๗ เป็นปัจจัยข้อที่ ๗ เป็นไปเพื่อความได้ปัญญา อันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อความมียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้พิจารณาเห็นความเกิดความดับในอปาทานขันธ ๕ อยู่ว่า ดังนี้รูป ดังนี้ความเกิดแห่งรูป ดังนี้ความดับแห่งรูป ดังนี้เวทนา ดังนี้ความเกิดแห่งเวทนา ดังนี้ความดับแห่งเวทนา ดังนี้สัญญา ดังนี้ความเกิดแห่งสัญญา ดังนี้ความดับแห่งสัญญา ดังนี้สังขาร ดังนี้ความเกิดแห่งสังขาร ดังนี้ความดับแห่งสังขาร ดังนี้วิญญาณ ดังนี้ความเกิดแห่งวิญญาณ ดังนี้ความดับแห่งวิญญาณ นี่เป็นเหตุข้อที่ ๘ เป็นปัจจัยข้อที่ ๘ เป็นไปเพื่อความได้ปัญญา อันเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อความมียิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งปัญญาที่ได้แล้ว ฯ

ธรรม ๘ อย่างเหล่านี้มีอุปการะมาก ฯ

[๔๔๕] ธรรม ๘ อย่างที่ควรให้เจริญเป็นใจน ได้แก่อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ เจรจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบ ธรรม ๘ อย่างเหล่านี้ควรให้เจริญ ฯ

[๔๔๖] ธรรม ๘ อย่างที่ควรกำหนดรู้เป็นใจน ได้แก่โลกธรรม ๘ คือ ความได้ลาภ ๑ ความเสื่อมลาภ ๑ ความได้ยศ ๑ ความเสื่อมยศ ๑ นินทา ๑ สรรเสริญ ๑ สุข ๑ ทุกข์ ๑ ธรรม ๘ อย่างเหล่านี้ควรกำหนดรู้ ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทิมนิกาย ปาฏิกวรรค

[๔๔๓] ธรรม ๘ อย่างที่ควรละเป็นโฉน ได้แก่มัจฉัตตะ ๘ คือ ความเห็นผิด ความดำริผิด เจราจาผิด การงานผิด เลี้ยงชีพผิด พยายามผิด ระลึกผิด ตั้งใจผิด ธรรม ๘ อย่างเหล่านี้ควรละ ฯ

[๔๔๔] ธรรม ๘ อย่างที่เป็นไปในส่วนข้างเสื่อมเป็นโฉน ได้แกเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความเกียจคร้าน ๘ อย่าง คือ ดุรผู้มีอายุทั้งหลาย การงานเป็นสิ่งอันภิกษุในพระธรรมวินัยนี้พึงกระทำ เธอย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า การงานจักเป็นสิ่งที่เราควรกระทำ เมื่อเรากระทำการงานอยู่ ร่างกายจักเหน็ดเหนื่อย ช่างเกิดเราจะนอน เรอนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่คือนเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความเกียจคร้านข้อที่ ๑ ฯ

อีกข้อหนึ่ง การงานเป็นสิ่งอันภิกษุกระทำแล้ว เธอย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า เราได้กระทำการงานแล้ว ก็เมื่อเรากระทำการงานอยู่ ร่างกายเหน็ดเหนื่อยแล้ว ช่างเกิด เราจะนอน เรอนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร . . . เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่คือนเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความเกียจคร้านข้อที่ ๒ ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุจะต้องเดินทาง เธอย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า เราจะต้องเดินทาง ก็เมื่อเราเดินทางไปอยู่ ร่างกายจักเหน็ดเหนื่อย ช่างเกิด เราจะไม่นอน เรอนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร . . . เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่คือนเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความเกียจคร้านข้อที่ ๓ ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเดินทางไปถึงแล้ว เธอย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า เราได้เดินทางมาถึงแล้ว ก็เมื่อเราเดินทางอยู่ ร่างกายเหน็ดเหนื่อยแล้ว ช่างเกิด เราจะนอน เรอนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร . . . เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่คือนเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความเกียจคร้านข้อที่ ๔ ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเที่ยวไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม ไม่ได้ความบริบูรณ์แห่งโภชนะอันเศร้าหมองหรือประณีตพอแก่ความต้องการ เธอย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า เราเที่ยวไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม ไม่ได้ความบริบูรณ์แห่งโภชนะอันเศร้าหมองหรือประณีตพอแก่ความต้องการ กายของเรานั้นเหน็ดเหนื่อยแล้ว ไม่ควรแก่การงาน ช่างเกิด เราจะนอน เรอนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร . . . เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่คือนเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความเกียจคร้านข้อที่ ๕ ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเที่ยวไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม ได้ความบริบูรณ์แห่งโภชนะอันเศร้าหมองหรือประณีต พอแก่ความต้องการแล้ว เธอย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า เราเที่ยวไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม ได้ความบริบูรณ์แห่งโภชนะอันเศร้าหมองหรือประณีตพอแก่ความต้องการแล้ว กายของเรานั้นหนัก เหมือนถั่วทองที่เขาหมักไว้ ไม่ควรแก่การงาน ช่างเกิด เราจะนอน เรอนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร . . . เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่คือนเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความเกียจคร้านข้อที่ ๖ ฯ

อีกข้อหนึ่ง อาพาธเล็กน้อยเกิดขึ้นแก่ภิกษุ เธอย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า อาพาธเล็กน้อยนี้เกิดขึ้นแก่เราแล้ว ความสมควรเพื่อจะนอนมีอยู่ ช่างเกิด เราจะนอน เรอนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร . . . เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่คือนเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความเกียจคร้านข้อที่ ๗ ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุหายอาพาธแล้ว หายจากความเป็นผู้อาพาธยังไม่นาน เธอย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า เราหายอาพาธแล้ว หายจากความเป็นผู้อาพาธยังไม่นาน กายของเรานั้นยังมีกำลังน้อย ไม่ควรแก่การงาน ช่างเกิด เราจะนอน เรอนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร . . . เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่คือนเหตุเป็นที่ตั้งแห่งความเกียจคร้านข้อที่ ๘ ฯ

ธรรม ๘ อย่างนี้เป็นไปในส่วนข้างเสื่อม ฯ

[๔๔๕] ธรรม ๘ อย่างที่เป็นไปในส่วนข้างเจริญเป็นโฉน ได้แกเหตุเป็นที่ตั้งแห่งการปรารภความเพียร ๘ คือ ดุรผู้มีอายุทั้งหลาย การงานเป็นสิ่งอันภิกษุในพระธรรมวินัยนี้พึงกระทำ เธอย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า การงานจักเป็นสิ่งที่เราควรกระทำ ก็เมื่อเรากระทำการงานอยู่ ความกระทำไว้ในใจซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มิใช่กระทำได้โดยง่าย ช่างเกิด เราจะปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง เธอปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่ได้บรรลุ เพื่อธรรมให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่คือนเหตุเป็นที่ตั้งแห่งการปรารภความเพียรข้อที่ ๑ ฯ

อีกข้อหนึ่ง การงานย่อมเป็นสิ่งอันภิกษุกระทำเสร็จแล้ว เธอย่อมมีความ

คิดอย่างนี้ว่า เราได้กระทำการงานเสร็จแล้ว ก็เรากะทำการงานอยู่ ไม่อาจกระทำไว้ในใจซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ช่างเถิด เราจะปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังมิได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง เธอปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังมิได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่คือเหตุเป็นที่ตั้งแห่งการปรารภความเพียรข้อที่ ๒ ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุจะต้องเดินทาง เธอย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า เราจะต้องเดินทาง ก็เมื่อเราเดินทางไปอยู่ ความกระทำไว้ในใจ ซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มิใช่กระทำได้โดยง่าย ช่างเถิด เราจะปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังมิได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่คือเหตุเป็นที่ตั้งแห่งการปรารภความเพียรข้อที่ ๓ ฯ

อีกข้อหนึ่ง หนทางที่ภิกษุเดิน ไปถึงแล้ว เธอย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า เราได้เดินทางมาถึงแล้ว ก็เราเมื่อเดินทางไปอยู่ ไม่อาจกระทำไว้ในใจซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ช่างเถิด เราจะปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังมิได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง เธอปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังมิได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่คือเหตุเป็นที่ตั้งแห่งการปรารภความเพียรข้อที่ ๔ ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเที่ยว ไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม ไม่ได้โภชนะอื่น เสร้าหมองหรือประณตพอกแก่ความต้องการ เธอย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า เราเที่ยวไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม ไม่ได้ความบริบูรณ์แห่งโภชนะอื่น เสร้าหมองหรือประณตพอกแก่ความต้องการ ภายของเรานั้นเบา ควรแก่การงาน ช่างเถิด เราจักปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังมิได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง เธอปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังมิได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่คือเหตุเป็นที่ตั้งแห่งการปรารภความเพียรข้อที่ ๕ ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเที่ยว ไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม ได้ความบริบูรณ์แห่งโภชนะอื่น เสร้าหมองหรือประณตพอกแก่ความต้องการ เธอย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า เราเที่ยวไปบิณฑบาตยังบ้านหรือนิคม ได้ความบริบูรณ์แห่งโภชนะอื่น เสร้าหมองหรือประณตพอกแก่ความต้องการ ภายของเรานั้น มีกำลัง ควรแก่การงาน ช่างเถิด เราจะปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังมิได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง เธอปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังมิได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่คือเหตุเป็นที่ตั้งแห่งการปรารภความเพียรข้อที่ ๖ ฯ

อีกข้อหนึ่ง อาพาธเล็กน้อยเกิดขึ้นแก่ภิกษุ เธอย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า อาพาธเล็กน้อยเกิดขึ้นแก่เราแล้ว ข้อที่อาพาธของเราจะพึงมากขึ้น เป็นฐานะที่จะมิได้ ช่างเถิด เราจะปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังมิได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง เธอปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังมิได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่คือเหตุเป็นที่ตั้งแห่งการปรารภความเพียรข้อที่ ๗ ฯ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุหายอาพาธแล้ว หายจากความเป็นผู้อาพาธยังไม่นาน เธอย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า เราหายอาพาธแล้ว หายจากความเป็นผู้อาพาธยังไม่นาน ข้อที่อาพาธของเราจะพึงกลับกำเริบขึ้น เป็นฐานะที่จะมิได้ ช่างเถิด เราจะปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังมิได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง เธอปรารภความเพียร เพื่อถึงธรรมที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุธรรมที่ยังมิได้บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งซึ่งธรรมที่ยังมิได้ทำให้แจ้ง นี่คือเหตุเป็นที่ตั้งแห่งการปรารภความเพียรข้อที่ ๘ ฯ

ธรรม ๘ อย่างเหล่านี้เป็นไปในส่วนข้างเจริญ ฯ

[๔๕๐] ธรรม ๘ อย่างที่เพ่งตลอดได้ยากเป็นไฉน ได้แก่กาลที่มีมิใช่ขณะมีชีพสมัย เพื่ออยู่ประพฤติพรหมจรรย์ คือ ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในโลกนี้ และพระองค์ทรงแสดงธรรมเป็นไปเพื่อความสงบ เป็นไปเพื่อความดับ ยังสัตว์ให้ถึงความตรัสรู้ เป็นธรรมอันพระสุคตประกาศแล้ว แต่บุคคลนี้เป็นผู้เข้าถึงนรกเสีย นี่เป็นกาลมีชีพขณะมีชีพสมัย เพื่ออยู่ประพฤติพรหมจรรย์ข้อที่ ๑ ฯ

อีกข้อหนึ่ง พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในโลกนี้ และพระองค์ทรงแสดงธรรมเป็นไปเพื่อความสงบ เป็นไปเพื่อความดับ ยังสัตว์ให้ถึงความตรัสรู้ เป็นธรรมอันพระสุคตประกาศแล้ว แต่บุคคลนี้เป็นผู้เข้าถึง

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทิมนิกาย ปาฏิกวรรค
กำเนิดสัตว์ดิรัจฉานเสย นี่เป็นกาลมิใช่ขณะมิใช่สมัย เพื่ออยู่ประพฤติพรหม-
*จรรยข้อที่ ๒ ๖

อีกข้อหนึ่ง พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในโลกนี้ และ
พระองค์ทรงแสดงธรรมเป็น ไปเพื่อความสงบ เป็นไปเพื่อความดับ ยังสัตว์ให้ถึง
ความตรัสรู้ เป็นธรรมอันพระสุคตประกาศแล้ว แต่บุคคลนี้เป็นผู้เข้าถึงปิตติวิสัย
เสย นี่เป็นการมิใช่ขณะมิใช่สมัย เพื่ออยู่ประพฤติพรหมจรรยข้อที่ ๓ ๖

อีกข้อหนึ่ง พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในโลกนี้ และ
พระองค์ทรงแสดงธรรมเป็น ไปเพื่อความสงบ เป็นไปเพื่อความดับ ยังสัตว์ให้ถึง
ความตรัสรู้ เป็นธรรมอันพระสุคตประกาศแล้ว แต่บุคคลนี้เป็นผู้เข้าถึงเทพนิกาย
ซึ่งมีอายุยืนอย่างใดอย่างหนึ่งเสย นี่เป็นกาลมิใช่ขณะมิใช่สมัย เพื่ออยู่ประพฤติ
พรหมจรรยข้อที่ ๔ ๖

อีกข้อหนึ่ง พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในโลกนี้ และ
พระองค์ทรงแสดงธรรมเป็น ไปเพื่อความสงบ เป็นไปเพื่อความดับ ยังสัตว์ให้ถึง
ความตรัสรู้ เป็นธรรมอันพระสุคตประกาศแล้ว แต่บุคคลนี้เป็นผู้เกิดในปัจจุบัน-
*ชนบท อันเป็นถิ่นของชนมีลักษณะผู้ไม่รู้ความ ซึ่งมีโชคติของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก

อุบาสิกา นี่เป็นกาลมิใช่ขณะมิใช่สมัย เพื่ออยู่ประพฤติพรหมจรรยข้อที่ ๕ ๖

อีกข้อหนึ่ง พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในโลกนี้ และ
พระองค์ทรงแสดงธรรมเป็น ไปเพื่อความสงบ เป็นไปเพื่อความดับ ยังสัตว์ให้ถึง
ความตรัสรู้ เป็นธรรมอันพระสุคตประกาศแล้ว ส่วนบุคคลนี้เป็นผู้เกิดในมัชฌิม-
*ชนบท แต่เขาเป็นมิจฉาทิฐิ มีความเห็นผิดไปว่า ทานที่บุคคลให้แล้วไม่มีผล การ

บูชาไม่มีผล การเซ่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากของกรรมที่ท้อแท้ทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี
โลกหน้าไม่มี มารดาไม่มี บิดาไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้น ไม่มี สมณพราหมณ์
ผู้ดำเนินไปโดยชอบ ผู้ปฏิบัติโดยชอบ ซึ่งกระทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ้งด้วย
ปัญญาอันยิ่งเอง แล้วประกาศให้รู้ ไม่มีในโลกนี้ นี่เป็นกาลมิใช่ขณะมิใช่สมัย
เพื่ออยู่ประพฤติพรหมจรรยข้อที่ ๖ ๖

อีกข้อหนึ่ง พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในโลกนี้ และ
พระองค์ทรงแสดงธรรมเป็น ไปเพื่อความสงบ เป็นไปเพื่อความดับ ยังสัตว์ให้ถึง
ความตรัสรู้ เป็นธรรมอันพระสุคตประกาศแล้ว ส่วนบุคคลนี้เป็นผู้เกิดในมัชฌิม-
*ชนบท แต่เขาเป็นคนมีปัญญามหา โง่เขลา เป็นใบ้ ไม่สามารถจะรู้เนื้อความ

ของถ้อยคำที่เป็นสุภาษิตและทุภาษิตได้ นี่เป็นกาลมิใช่ขณะมิใช่สมัย เพื่ออยู่
ประพฤติพรหมจรรยข้อที่ ๗ ๖

อีกข้อหนึ่ง พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ายังไม่เสด็จอุบัติในโลก
และพระองค์ยังไม่ทรงแสดงธรรมเป็น ไปเพื่อความสงบ เป็นไปเพื่อความดับ ยังสัตว์
ให้ถึงความตรัสรู้ เป็นธรรมอันพระสุคตประกาศแล้ว ส่วนบุคคลนี้เป็นผู้เกิดใน
มัชฌิมชนบท และเขาเป็นคนมีปัญญา ไม่โง่เขลา ไม่เป็นใบ้ สามารถจะรู้เนื้อ
ความของถ้อยคำที่เป็นสุภาษิตและทุภาษิตได้ นี่เป็นกาลมิใช่ขณะมิใช่สมัย เพื่อ
อยู่ประพฤติพรหมจรรยข้อที่ ๘ ๖

ธรรม ๘ อย่างเหล่านี้แห่งตลอดได้ยาก ๖

[๔๕๑] ธรรม ๘ อย่าง ที่ควรให้เกิดขึ้น เป็นโจน ได้แก่ มหาปริสริ-

*ตก ๘ คือ ธรรมนี้ของผู้มีความปรารถนาน้อย มีใจของผู้มีความปรารถนาใหญ่ ธรรม
นี้ของผู้สันโดษ มีใจของผู้ไม่สันโดษ ธรรมนี้ของผู้สัจดี มีใจของผู้ยินดีในความ
คลุกคลี ธรรมนี้ของผู้ปรารถนาความเพียร มีใจของผู้เกียจคร้าน ธรรมนี้ของผู้เข้า
ไปตั้งสติไว้ มีใจของผู้มสฺสติดหลง ธรรมนี้ของผู้มีจิตตั้งมั่น มีใจของผู้มีจิตไม่ตั้ง
มั่น ธรรมนี้ของผู้มีปัญญา มีใจของผู้มีปัญญามหา ธรรมนี้ของผู้ไม่มีธรรมเป็น
เครื่องหนุนให้เนินช้ำเป็นที่ยามินดี ผู้ยินดีแล้วในธรรมไม่เป็นเครื่องหนุนให้เนิน
ช้ำ มีใจของผู้มีธรรมเป็นเครื่องหนุนให้เนินช้ำเป็นที่ยามินดี ผู้ยินดีในธรรมเป็น
เครื่องหนุนให้เนินช้ำ ธรรม ๘ อย่างเหล่านี้ ควรให้บังเกิดขึ้น ๖

[๔๕๒] ธรรม ๘ อย่างที่ควรรู้ยิ่ง เป็นโจน ได้แก่ อภิกายตนะ ๘ คือ
ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปร่างใน เห็นรูปร่างนอกที่เล็ก มีผิวพรรณดีและผิวพรรณ
ทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เราดู เราเห็น อันนี้เป็น
อภิกายตนะข้อที่ ๑ ๖

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปร่างใน เห็นรูปร่างนอกที่ใหญ่ มีผิวพรรณดีและ
ผิวพรรณทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เราดู เราเห็น
อันนี้เป็นอภิกายตนะข้อที่ ๒ ๖

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปร่างใน เห็นรูปร่างนอกที่เล็ก มีผิวพรรณดีและ
ผิวพรรณทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เราดู เราเห็น

อันนี้เป็นอภิกายตนะข้อที่ ๓ ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกที่ใหญ่ มีผิวพรรณดีและมีผิวพรรณทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้เราเห็น อันนี้เป็นอภิกายตนะข้อที่ ๔ ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเขียว มีวรรณเขียว เขียวล้วน มีรัศมีเขียว ดอกผักตบอันเขียว มีวรรณเขียว เขียวล้วน มีรัศมีเขียว หรือว่าผ้าที่กำเนิดในเมืองพาราณสี มีส่วนทั้งสองเกลี้ยงอันเขียว มีวรรณเขียว เขียวล้วน มีรัศมีเขียว แม้จินใด ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเขียว มีวรรณเขียว เขียวล้วน มีรัศมีเขียว จินนั้นเหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้เป็นอภิกายตนะข้อที่ ๕ ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเหลือง มีวรรณเหลือง เหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง ดอกกักรณิกาอันเหลือง มีวรรณเหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง หรือว่าผ้าที่กำเนิดในเมืองพาราณสี มีส่วนทั้งสองอันเกลี้ยง อันเหลือง มีวรรณเหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง แม้จินใด ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเหลือง มีวรรณเหลือง เหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง จินนั้นเหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้เป็นอภิกายตนะข้อที่ ๖ ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันแดง มีวรรณแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง ดอกชะบาอันแดง มีวรรณแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง หรือว่าผ้าที่กำเนิดในเมืองพาราณสี มีส่วนทั้งสองเกลี้ยงอันแดง มีวรรณแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง แม้จินใด ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันแดง มีวรรณแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง จินนั้นเหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้เป็นอภิกายตนะข้อที่ ๗ ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันขาว มีวรรณขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว ดาวประกายพลุกซอันขาว มีวรรณขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว หรือว่าผ้าที่กำเนิดในเมืองพาราณสี มีส่วนทั้งสองเกลี้ยงอันขาว มีวรรณขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว แม้จินใด ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันขาว มีวรรณขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว จินนั้นเหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้เป็นอภิกายตนะข้อที่ ๘ ฯ

ธรรม ๘ อย่างเหล่านี้ควรรู้อย่างนี้ ฯ

[๔๔๓] ธรรม ๘ อย่างที่ควรทำให้แจ้ง เป็นโจน ได้แก่วิโมกข์ ๘ คือ ผู้มีรูป ย่อมเห็นรูปทั้งหลาย อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๑ ผู้หนึ่งมีความสำคัญในอรูปภายใน เห็นรูปภายนอก อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๒ บุคคลย่อมโน้มใจไปว่า สิ่งนี้งามทีเดียว อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๓ เพราะลวงเสียซึ่งรูปสัญญาโดยประการทั้งปวง เพราะปฏิสมัญญาดับไป เพราะไม่ใส่ใจซึ่งนันทตสัญญา บุคคลย่อมเข้าถึงซึ่งอากาศนัญญาตนะด้วยมนสิการว่า อากาศหาที่สุดมิได้ ดั่งนี้อยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๔ เพราะลวงซึ่งอากาศนัญญาตนะโดยประการทั้งปวง บุคคลย่อมเข้าถึงวิญญาณัญญาตนะด้วยมนสิการว่า วิญญาณหาที่สุดมิได้ ดั่งนี้อยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๕ เพราะลวงเสียซึ่งวิญญาณัญญาตนะโดยประการทั้งปวง บุคคลย่อมเข้าถึงอากิญจัญญาตนะด้วยมนสิการว่า ไม่มีอะไรดั่งนี้อยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๖ เพราะลวงเสียซึ่งอากิญจัญญาตนะ บุคคลย่อมเข้าถึงซึ่งเนวสัญญานาสัญญาตนะอยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๗ เพราะลวงเสียซึ่งเนวสัญญานาสัญญาตนะโดยประการทั้งปวง บุคคลย่อมเข้าถึงสัญญาเวทยัตนิโรธอยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๘ ฯ

ธรรม ๘ อย่างเหล่านี้ควรทำให้แจ้ง ฯ

ธรรมทั้ง ๘๐ ดังพรรณนามานี้ เป็นของจริง แท้แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่เป็นอย่างอื่น อันพระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ฯ

[๔๔๔] ธรรม ๙ อย่างมีอุปการะมาก ธรรม ๙ อย่างควรให้เจริญ ธรรม ๙ อย่างควรกำหนดรู้ ธรรม ๙ อย่างควรละ ธรรม ๙ อย่างเป็นไปในส่วนข้างเสื่อม ธรรม ๙ อย่างเป็นไปในส่วนข้างเจริญ ธรรม ๙ อย่างแทงตลอดได้ยาก ธรรม ๙ อย่างควรให้บังเกิดขึ้น ธรรม ๙ อย่างควรรู้อย่างนี้ ธรรม ๙ อย่างควรทำให้แจ้ง ฯ

[๔๔๕] ธรรม ๙ อย่างที่มีอุปการะมาก เป็นโจน ได้แก่ธรรมอันมีมูลมาแต่โยนิโสมนสิการ ๙ คือ เมื่อกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ปราโมทย์ย่อมเกิด ปิตีย่อมเกิดแก่ผู้ปราโมทย์ ภายของผู้มีใจกปรด้วยปิตีย่อมสงบ ผู้มีกายสงบ ย่อมเสวยสุข จิตของผู้มีสุขย่อมตั้งมั่น ผู้มีจิตตั้งมั่น ย่อมรู้เห็นตามเป็นจริง ผู้รู้เห็นตามเป็นจริง ตนเองย่อมหน่าย เมื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนด เพราะคลายกำหนด

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทิมนิกาย ปาฏิกวรรค
ย่อมหลุดพ้น ธรรม ๙ อย่างเหล่านี้เมื่อปลการะมาก ฯ

[๔๕๖] ธรรม ๙ อย่างที่ควรให้เจริญเป็นโจน ได้แก่องค์เป็นที่ตั้งแห่ง
ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ ๙ คือ ความหมดจดแห่งศีล ชื่อว่าองค์เป็นที่ตั้งแห่ง
ความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ ความหมดจดแห่งจิต ชื่อว่าองค์เป็นที่ตั้งแห่งความ
เพียรเพื่อความบริสุทธิ์ ความหมดจดแห่งทิว ชื่อว่าองค์เป็นที่ตั้งแห่งความเพียร
เพื่อความบริสุทธิ์ ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องข้ามพ้นความสงสัย ชื่อว่า
องค์เป็นที่ตั้งแห่งความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่อง
เห็นว่าทางหรือมีไชทาง ชื่อว่าองค์เป็นที่ตั้งแห่งความเพียรเพื่อความบริสุทธิ์ ความ
หมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องเห็นทางปฏิบัติ ชื่อว่าองค์เป็นที่ตั้งแห่งความเพียรเพื่อ
ความบริสุทธิ์ ความหมดจดแห่งญาณที่สนะ ชื่อว่าองค์เป็นที่ตั้งแห่งความเพียร
เพื่อความบริสุทธิ์ ความหมดจดแห่งปัญญา ชื่อว่าองค์เป็นที่ตั้งแห่งความเพียร
เพื่อความบริสุทธิ์ ความหมดจดแห่งวิมุตติ ชื่อว่าเป็นองค์เป็นที่ตั้งแห่งความเพียร
เพื่อความบริสุทธิ์ ธรรม ๙ อย่างเหล่านี้ควรให้เจริญ ฯ

[๔๕๗] ธรรม ๙ อย่างที่ควรกำหนดรู้เป็นโจน ได้แก่สัตตาวาส ๙ คือ
มีอยู่ ผู้มีอายุทั้งหลาย สัตว์พวกหนึ่งมีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน เช่นพวก
มนุษย์ พวกเทพบางหมู่ พวกเปรตบางหมู่ นี่เป็นสัตตาวาสข้อที่ ๑ สัตว์พวก
หนึ่งมีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่นพวกเทพผู้อยู่ในจำพวกพรหม
ผู้เกิดในภุมมิมรรณานัน เป็นสัตตาวาสข้อที่ ๒ สัตว์พวกหนึ่งมีกายอย่างเดียวกัน
มีสัญญาต่างกัน เช่นพวกเทพเหล่าอภิสสระ นี่เป็นสัตตาวาสข้อที่ ๓ สัตว์พวก
หนึ่งมีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่นพวกเทพเหล่าสุกภินหะ
นี่เป็นสัตตาวาสข้อที่ ๔ สัตว์พวกหนึ่งไม่มีสัญญา ไม่สวैयाเวทนา เช่นพวก
เทพเหล่าอสิญญีสัตว์ นี่เป็นสัตตาวาสข้อที่ ๕ สัตว์พวกหนึ่งเข้าถึงชั้น
อาภาสานัญญาตนะด้วยมนสิการว่า อากาศหาที่สุดมิได้ เพราะลวงรูปสัญญาโดย
ประการทั้งปวง เพราะดับปฏิขสัญญา เพราะ ไม่กระทำไว้ในใจซึ่งนัตตสัญญา
นี่เป็นสัตตาวาสข้อที่ ๖ สัตว์พวกหนึ่งเข้าถึงชั้นวิญญานัญญาตนะด้วยมนสิการว่า
วิญญานหาที่สุดมิได้ เพราะลวงชั้นอาภาสานัญญาตนะโดยประการทั้งปวง นี่เป็น
สัตตาวาสข้อที่ ๗ สัตว์พวกหนึ่งเข้าถึงชั้นอากิญจัญญาตนะด้วยมนสิการว่า ไม่
มีอะไร เพราะลวงชั้นวิญญานัญญาตนะโดยประการทั้งปวง นี่เป็นสัตตาวาสข้อ
ที่ ๘ สัตว์พวกหนึ่งเข้าถึงชั้นเนวสัญญานาสัญญาตนะด้วยมนสิการว่า นี่สงบ
นี่ประณีต เพราะลวงชั้นอากิญจัญญาตนะโดยประการทั้งปวง นี่เป็นสัตตาวาส
ข้อที่ ๙ ธรรม ๙ อย่างเหล่านี้ควรกำหนดรู้ ฯ

[๔๕๘] ธรรม ๙ อย่างที่ควรละเป็นโจน ได้แก่ธรรมอันมีมูลมาแต่
ตัณหา ๙ คือ ความแสวงหาขอมเป็นไปเพราะอาศัยตัณหา ความได้ขอมเป็นไป
เพราะอาศัยความแสวงหา ความตกลงใจขอมเป็นไปเพราะอาศัยความได้ ความ
กำหนดด้วยสามารถแห่งความพอใจ ขอมเป็นไปเพราะอาศัยความตกลงใจ ความ
กล้ำกลืนขอมเป็นไปเพราะอาศัยความกำหนดด้วยสามารถแห่งความพอใจ ความ
หวงเห่นขอมเป็นไปเพราะอาศัยความกล้ำกลืน ความตระหนี่ขอมเป็นไปเพราะ
อาศัยความหวงเห่น ความรักขอมเป็นไปเพราะอาศัยความตระหนี่ อุกุศลธรรม
อันลามกมีไชน้อย คือการถือไม้ ถือคัสตรา ความทะเลาะแก่งแย่งวิวาทกัน กล่าว
ส่อเลียดว่าท่านๆ และการพูดเท็จ ขอมเป็นไปเพราะอาศัยความรักขอมเป็นเหตุ
ธรรม ๙ อย่างเหล่านี้ควรละ ฯ

[๔๕๙] ธรรม ๙ อย่างที่เป็นไปในส่วนข้างเสื่อมเป็นโจน ได้แก่เหตุ
เป็นที่ตั้งแห่งความอาฆาต ๙ คือ บุคคลขอมผูกความอาฆาตว่า ผู้นี้ได้ประพฤติ
แล้วซึ่งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา ขอมผูกความอาฆาตว่า ผู้นี้ประพฤติอยู่ซึ่งสิ่ง
ที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา ขอมผูกความอาฆาตว่า ผู้นี้จักประพฤติซึ่งสิ่งที่ไม่เป็น
ประโยชน์แก่เรา ขอมผูกความอาฆาตว่า ผู้นี้ได้ประพฤติแล้วซึ่งสิ่งที่ไม่เป็น
ประโยชน์แก่ผู้เป็นที่รักที่ขอมใจของเรา ขอมผูกความอาฆาตว่า ผู้นี้ประพฤติอยู่
ซึ่งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้เป็นที่รักที่ขอมใจของเรา ขอมผูกความอาฆาตว่า
ผู้นี้จักประพฤติซึ่งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้เป็นที่รักที่ขอมใจของเรา ขอมผูก
ความอาฆาตว่า ผู้นี้ได้ประพฤติแล้วซึ่งสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ไม่เป็นที่รักที่ขอมใจ
ของเรา ขอมผูกความอาฆาตว่า ผู้นี้ประพฤติอยู่ซึ่งสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ไม่เป็นที่
รักที่ขอมใจของเรา ขอมผูกอาฆาตว่า ผู้นี้จักประพฤติซึ่งสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้
ไม่เป็นที่รักที่ขอมใจของเรา ธรรม ๙ อย่างเหล่านี้เป็นไปในส่วนข้างเสื่อม ฯ

[๔๖๐] ธรรม ๙ อย่างที่เป็นไปในส่วนข้างเจริญเป็นโจน ได้แก่ความ
กำจัดความอาฆาต ๙ คือ บุคคลขอมกำจัดความอาฆาตด้วยทำไว้ในใจว่า ผู้นี้ได้
ประพฤติแล้วซึ่งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา เพราะเหตุนี้ การที่จะไม่ให้มีการ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ประพตฺติซึ่งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรานั้น จะหาได้ในบุคคลนี้แต่ที่ไหน ย่อม
กำจัดความอาฆาตด้วยทำไว้ในใจว่า ผู้นี้ประพตฺติอยู่ซึ่งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา
เพราะเหตุนั้น การที่จะไม่ให้มีการประพตฺติซึ่งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรานั้นจะ
หาได้ในบุคคลนี้แต่ที่ไหน ย่อมกำจัดความอาฆาตด้วยทำไว้ในใจว่า ผู้นี้จัก
ประพตฺติซึ่งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา เพราะเหตุนั้น การที่จะไม่ให้มีการ
ประพตฺติซึ่งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรานั้น จะหาได้ในบุคคลนี้แต่ที่ไหน ย่อม
กำจัดความอาฆาตด้วยทำไว้ในใจว่า ผู้นี้ได้ประพตฺติแล้วซึ่งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
แก่ผู้เป็นที่รักที่ชบใจของเรา เพราะเหตุนั้น การที่จะไม่ให้มีการประพตฺติเช่นนั้น
จะหาได้ในบุคคลนี้แต่ที่ไหน ย่อมกำจัดความอาฆาตด้วยทำไว้ในใจว่า ผู้นี้
ประพตฺติอยู่ซึ่งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้เป็นที่รักที่ชบใจของเรา เพราะเหตุนั้น
การที่จะไม่ให้มีการประพตฺติเช่นนั้น จะหาได้ในบุคคลนี้แต่ที่ไหน ย่อมกำจัด
ความอาฆาตด้วยทำไว้ในใจว่า ผู้นี้จักประพตฺติซึ่งสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่ผู้เป็น
ที่รักที่ชบใจของเรา เพราะเหตุนั้น การที่จะไม่ให้มีการประพตฺติเช่นนั้น จะหา
ได้ในบุคคลนี้แต่ที่ไหน ย่อมกำจัดความอาฆาตด้วยทำไว้ในใจว่า ผู้นี้ได้ประพตฺติ
แล้วซึ่งสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้เป็นที่รักที่ชบใจของเรา เพราะเหตุนั้น การที่
จะไม่ให้มีการประพตฺติเช่นนั้น จะหาได้ในบุคคลนี้แต่ที่ไหน ย่อมกำจัดความ
อาฆาตด้วยทำไว้ในใจว่า ผู้นี้ประพตฺติอยู่ซึ่งสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ไม่เป็นที่รัก
ที่ชบใจของเรา เพราะเหตุนั้น การที่จะไม่ให้มีการประพตฺติเช่นนั้น จะหาได้ใน
บุคคลนี้แต่ที่ไหน ย่อมกำจัดความอาฆาตด้วยทำไว้ในใจว่า ผู้นี้จักประพตฺติซึ่ง
สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ไม่เป็นที่รักที่ชบใจของเรา เพราะเหตุนั้น การที่จะไม่ให้มี
การประพตฺติเช่นนั้น จะหาได้ในบุคคลนี้แต่ที่ไหน ธรรม ๙ อย่างเหล่านี้เป็นไป
ในส่วนข้างเจริญ ฯ

[๔๖๑] ธรรม ๙ อย่างที่เหงตลอดได้ยากเป็นไฉน ได้แก่ความต่างกัน ๙
คือความต่างแห่งผัสสะ ย่อมบังเกิดเพราะอาศัยความต่างแห่งธาตุ ความต่างแห่ง
เวทนา ย่อมบังเกิดเพราะอาศัยความต่างแห่งผัสสะ ความต่างแห่งสัญญา ย่อม
บังเกิดเพราะอาศัยความต่างแห่งเวทนา ความต่างแห่งความดำริ ย่อมบังเกิดเพราะ
อาศัยความต่างแห่งสัญญา ความต่างแห่งความพอใจ ย่อมบังเกิดเพราะอาศัยความ
ต่างแห่งความดำริ ความต่างแห่งความเร้าร้อน ย่อมบังเกิดเพราะอาศัยความต่าง
แห่งความพอใจ ความต่างแห่งความแสวงหา ย่อมบังเกิดเพราะอาศัยความต่าง
แห่งความเร้าร้อน ความต่างแห่งความได้ ย่อมบังเกิดเพราะอาศัยความต่างแห่ง
ความแสวงหา ธรรม ๙ อย่างเหล่านี้เหงตลอดได้ยาก ฯ

[๔๖๒] ธรรม ๙ อย่างที่ควรให้บังเกิดขึ้นเป็นไฉน ได้แก่สัญญา ๙ คือ
ความกำหนดหมายว่าไม่งาม ความกำหนดหมายในความตาย ความกำหนดหมาย
ในอาหารว่าเป็นของปฏิกูล ความกำหนดหมายความไม่น่ายินดีในโลกทั้งปวง ความ
กำหนดหมายว่าไม่เที่ยง ความกำหนดหมายในสิ่งไม่เที่ยงว่าเป็นทุกข์ ความ
กำหนดหมายในทุกขว่าไม่ใช่ตัวตน ความกำหนดหมายในการละ ความกำหนด
หมายในวิราครธรรม ธรรม ๙ อย่างเหล่านี้ควรให้บังเกิดขึ้น ฯ

[๔๖๓] ธรรม ๙ อย่างที่ควรรู้ยิ่งเป็นไฉน ได้แก่ก่อนบุพพวิหาร ๙ คือ
ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม
บรรลุปฐุมณาน มิวิตก มิวิจาร มิปิตีและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุตติยณาน มี
ความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร เพราะ
วิตกวิจารสงบไป มิปิตีและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ อนึ่ง เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติ
สัมปชัญญะ และเสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปิตีสิ้นไป บรรลุตติยณานที่
พระอริยะเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ณานนี้ เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข
บรรลุตตตณานไม่มีทุกข์ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัส
ก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ บรรลือกาสานัญจายตนณานด้วย
มนสิการว่า อากาเสหาที่สุตมิได้ เพราะลวงรูปสัญญาโดยประการทั้งปวง เพราะดับ
ปฏิขสัญญา เพราะไม่กระทำไว้ในใจซึ่งนันทตสัญญาอยู่ บรรลิวิญญาณัญจายตน-
*ณานด้วยมนสิการว่า วิญญานหาที่สุตมิได้ เพราะลวงอากาสานัญจายตนณานโดย
ประการทั้งปวงอยู่ บรรลือกัญญัญจายตนณานด้วยมนสิการว่า ไม่มีอะไร เพราะ
ลวงวิญญาณัญจายตนณานโดยประการทั้งปวงอยู่ บรรลเณวสัญญานาสัญญายตนณาน
เพราะลวงอากัญญัญจายตนณานโดยประการทั้งปวงอยู่ บรรลสัญญญาเวทิตนโร
เพราะลวงเนวสัญญานาสัญญายตนณานโดยประการทั้งปวงอยู่ ธรรม ๙ อย่าง
เหล่านี้ควรรู้ยิ่ง ฯ

[๔๖๔] ธรรม ๙ อย่างที่ควรทำให้แจ้งเป็นไฉน ได้แก่ก่อนบุพพนิโรธ ๙
คือ เมื่อเข้าปฐมณาน กามสัญญาดับ เมื่อเข้าทุติยณาน วิตกวิจารดับ เมื่อเข้า

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
ตติยมาน ปิตติบ เมื่อเข้าจตุตถมาน ลมอัสสาสปีสสาสะดับ เมื่อเข้า
อากาสาณัญจายตนมาน รูปสัญญาดับ เมื่อเข้าวิญญาณัญจายตนมาน อากาสาณัญ-
* จายตนสัญญาดับ เมื่อเข้าอากิณญัญจายตนมาน วิญญาณัญจายตนสัญญาดับ เมื่อ
เข้าเนวสัญญาณาสัญญายตนมาน อากิณญัญจายตนระดับ เมื่อเข้าสัญญาเวทิต-
* นิโรธ สัญญาและเวทนาดับ ธรรม ๙ อย่างเหล่านี้ควรทำให้แจ้ง ๖
ธรรม ๙๐ ดังพรรณนามานี้ เป็นของจริง แท้แน่นอน ไม่ผิดพลาด ไม่
เป็นอย่างอื่น อันพระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ๖

[๔๖๕] ธรรม ๑๐ อย่างมีอุปการะมาก ธรรม ๑๐ อย่างควรให้เจริญ
ธรรม ๑๐ อย่างควรกำหนดรู้ ธรรม ๑๐ อย่างควรละ ธรรม ๑๐ อย่างเป็นไป
ในส่วนข้างเสื่อม ธรรม ๑๐ อย่างเป็นไปในส่วนข้างเจริญ ธรรม ๑๐ อย่างแห่ง
ตลอดได้ยาก ธรรม ๑๐ อย่างควรให้บังเกิดขึ้น ธรรม ๑๐ อย่างควรรู้ยิ่ง ธรรม
๑๐ อย่างควรทำให้แจ้ง ๖

[๔๖๖] ธรรม ๑๐ อย่างที่มีอุปการะมากเป็นไฉน ได้แก่ธรรมกระทำที่
พึง ๑๐ อย่าง คือ ดุริยคู่มิอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มั่งคั่ง
สำรวมระวังในพระปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจรอยู่ มีปรกติเห็นภัย
ในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ผู้มีอายุทั้งหลาย
แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มั่งคั่ง สำรวมระวังในพระปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและ
โคจรอยู่ มีปรกติเห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบท
ทั้งหลาย นี่เป็นธรรมกระทำที่พึง ๖

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีธรรมอันสดับแล้วมาก ทรงธรรมที่ได้สดับแล้ว
สั่งสมธรรมที่ได้สดับแล้ว ธรรมที่งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด
ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง เห็น
ปานนั้น อันเธอได้สดับแล้วมาก ทรงไว้แล้ว คล่องปาก ตามเพ่งด้วยใจ แห่ง
ตลอดด้วยดีด้วยความเห็น ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีธรรมอันสดับ
แล้วมาก ทรงธรรมที่ได้สดับแล้ว สั่งสมธรรมที่ได้สดับแล้ว ธรรมที่งามใน
เบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถพร้อม
ทั้งพยัญชนะบริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง เห็นปานนั้น อันเธอได้สดับแล้วมาก ทรง
ไว้แล้ว คล่องปาก ตามเพ่งด้วยใจ แห่งตลอดด้วยดีด้วยความเห็น นี่ก็เป็นธรรม
กระทำที่พึง ๖

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ผู้มีอายุทั้งหลาย
แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีมิตรดี มีเพื่อนดี มีสหายดี นี่ก็เป็นธรรมกระทำที่พึง ๖

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมที่กระทำให้เป็นผู้ว่าง่าย
เป็นผู้อดทน เป็นผู้รับอนุศาสน์โดยเบื้องขวา ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ข้อที่ภิกษุเป็น
ผู้ว่าง่าย ประกอบด้วยธรรมที่กระทำให้เป็นผู้ว่าง่าย เป็นผู้อดทน เป็นผู้รับ
อนุศาสน์โดยเบื้องขวา นี่ก็เป็นธรรมกระทำที่พึง ๖

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้าน ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่อง
พิจารณา อันเป็นอุบายในกิริยณีนั้นๆ สามารถทำ สามารถจัด ในกิริยณีกิจ
ใหญ่ของเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลาย ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ข้อที่ภิกษุเป็นคน
ขยันไม่เกียจคร้าน ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาอันเป็นอุบายในกิริยณีนะ
นั้นๆ สามารถทำ สามารถจัดในกิริยณีกิจใหญ่ของเพื่อนสหพรหมจารีทั้งหลาย
นี่ก็เป็นธรรมกระทำที่พึง ๖

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ใคร่ในธรรม เจริญนารัก มีความปราโมทย์ยิ่งใน
อภิธรรม ในอภิวินัย ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ใคร่ในธรรม เจริญ
นารัก มีความปราโมทย์ยิ่งในอภิธรรม ในอภิวินัย นี่ก็เป็นธรรมกระทำที่พึง ๖

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และ
เภสัชบริวารอันเป็นปัจจัยแก่คนไข้ตามมีตามได้ ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ข้อที่ภิกษุ
เป็นผู้สันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและเภสัชบริวารอันเป็นปัจจัยแก่คน
ไข้ตามมีตามได้ นี่ก็เป็นธรรมกระทำที่พึง ๖

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้ปรารภความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อจะยัง
กุศลธรรมให้ถึงพร้อมอยู่ เป็นผู้มีความริยาบเร่ มีความบากบั่น มั่นคง ไม่ทอดธุระ
ในธรรมที่เป็นกุศล ผู้มีอายุทั้งหลาย แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้ปรารภความเพียร เพื่อ
ละอกุศลธรรม เพื่อจะยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อมอยู่ มีความริยาบเร่ มีความบากบั่น
มั่นคง ไม่ทอดธุระในธรรมที่เป็นกุศล นี่ก็เป็นธรรมกระทำที่พึง ๖

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีสติ ประกอบด้วยสติและปัญญาเครื่องรักษาตน
อย่างยอดเยี่ยม แม้สิ่งที่ทำแล้วนาน แม้คำที่พูดแล้วนาน ก็นึกได้ระลึกได้ ผู้มี
อายุทั้งหลาย แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีสติประกอบด้วยสติและปัญญาเครื่องรักษาตน

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
อย่างยอดเยี่ยม แม้สิ่งที่ทำแล้วนาน แม้คำที่พูดแล้วนาน ก็นึกได้ระลึกได้ นี่ก็
เป็นธรรมกระทำที่พึง ๆ

อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาที่เห็น ความเกิด
และความดับอันประเสริฐ ข้าแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ผู้มีอายุ
ทั้งหลาย แม้ข้อที่ภิกษุเป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาที่เห็นความเกิดและความ
ดับอันประเสริฐ ข้าแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ นี่ก็เป็นธรรม
กระทำที่พึง ๆ

ธรรม ๑๐ อย่างเหล่านี้มีอุปการะมาก ๆ

[๔๖๓] ธรรม ๑๐ อย่างที่ควรให้เจริญเป็นโจน ได้แก่แดนแห่งกลิ่น
๑๐ คือ ผู้หนึ่งยอมจำปฐวิกลินได้ ทั้งเบื้องบนเบื้องล่างเบื้องขวาง ตามลำดับ
หาประมาณมิได้ ผู้หนึ่งยอมจำอาปอกิลินได้ . . . ผู้หนึ่งยอมจำเตโชกิลินได้ . . . ผู้หนึ่ง
ยอมจำวาโยกิลินได้ . . . ผู้หนึ่งยอมจำนิลกิลินได้ . . . ผู้หนึ่งยอมจำปีตกิลินได้ . . . ผู้หนึ่ง
ยอมจำโลहितกิลินได้ . . . ผู้หนึ่งยอมจำโอทาทกิลินได้ . . . ผู้หนึ่งยอมจำอากาศกิลินได้
ผู้หนึ่งยอมจำวิญญานกิลินได้ ทั้งเบื้องบนเบื้องล่างเบื้องขวาง ตามลำดับ หา
ประมาณมิได้ ธรรม ๑๐ อย่างเหล่านี้ควรให้เจริญ ๆ

[๔๖๔] ธรรม ๑๐ อย่างที่ควรกำหนดรู้เป็นโจน ได้แก่กายตนะ ๑๐ คือ
นัยนาดา รูป หู เสียง จมูก กลิ่น ลิ้น รส กาย ใญ่ฐัพพะ ธรรม ๑๐ อย่าง
เหล่านี้ควรกำหนดรู้ ๆ

[๔๖๕] ธรรม ๑๐ อย่างที่ควรละเป็นโจน ได้แก่มิจฉัตตะ ๑๐ คือ ความ
เห็นผิด ความดำริผิด เจราจผิด การงานผิด เลี้ยงชีพผิด พยายามผิด ระลึกผิด
ตั้งใจผิด ความรู้ผิด ความพินิจผิด ธรรม ๑๐ อย่างเหล่านี้ควรละ ๆ

[๔๗๐] ธรรม ๑๐ อย่างที่เป็นไปในส่วนข้างเสื่อมเป็นโจน ได้แก่
อกุศลกรรมบถ ๑๐ คือ ข่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ พูด
ส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ อยากได้ของเขา ปองร้ายเขา เห็นผิด
ธรรม ๑๐ อย่างเหล่านี้เป็นไปในส่วนข้างเสื่อม ๆ

[๔๗๑] ธรรม ๑๐ อย่างที่เป็นไปในส่วนข้างเจริญเป็นโจน ได้แก่
กุศลกรรมบถ ๑๐ คือ เว้นจากข่าสัตว์ เว้นจากลักทรัพย์ เว้นจากประพฤติผิด
ในกาม เว้นจากพูดเท็จ เว้นจากพูดส่อเสียด เว้นจากพูดคำหยาบ เว้นจากพูด
เพ้อเจ้อ ไม่อยากได้ของเขา ไม่ปองร้ายเขา เห็นชอบ ธรรม ๑๐ อย่างเหล่านี้
เป็นไปในส่วนข้างเจริญ ๆ

[๔๗๒] ธรรม ๑๐ อย่างที่แทงตลอดได้ยากเป็นโจน ได้แก่กริยาสาธ ๑๐
คือ ดุริยมายาทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้เป็นผู้ละองค์ ๕ ได้แล้ว
ประกอบด้วยองค์ ๖ มีธรรมอย่างเดียวเป็นเครื่องรักษา มีธรรมเป็นพนักพิง ๔ ด้าน
มีสังขะเฉพาะอย่างอันบรรเทาแล้ว มีความแสวงหาทุกอย่างอันสละแล้วโดยชอบ
มีความดำริไม่ขุ่นมัว มีกายสังขารอันระงับแล้ว มีจิตหลุดพ้นดีแล้ว มีปัญญา
หลุดพ้นดีแล้ว ๆ

ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้ละองค์ ๕ ได้แล้ว กามฉันทะ พยาบาท
ถีนมิทระ อหรรจกุกกจะ วิกิจจนา เป็นโทษอันภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ละได้
แล้ว อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้ละองค์ ๕ ได้แล้ว ๆ

ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่าประกอบด้วยองค์ ๖ ภิกษุในพระศาสนานี้เห็น
รูปด้วยนัยนาดา . . . ฟังเสียงด้วยหู . . . ดมกลิ่นด้วยจมูก . . . ลิ้มรสด้วยลิ้น . . . ถูกต้อง
ใญ่ฐัพพะด้วยกาย . . . รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว . . . ไมยินตียินร้าย เป็นผู้วางเฉย มี
สติสัมปชัญญะอยู่ อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าประกอบด้วยองค์ ๖ ๆ

ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่ามีธรรมอย่างเดียวเป็นเครื่องรักษา ภิกษุในพระ-
* ธรรมวินัยนี้ ประกอบแล้วด้วยใจมีสติเป็นเครื่องรักษา อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่ามี
ธรรมอย่างเดียวเป็นเครื่องรักษา ๆ

ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่ามีธรรมเป็นพนักพิง ๔ ด้าน ภิกษุในพระธรรม
วินัยนี้ พิจารณาแล้วเสพของอย่างหนึ่ง พิจารณาแล้วอดกลั้นของอย่างหนึ่ง
พิจารณาแล้วเว้นของอย่างหนึ่ง พิจารณาแล้วบรรเทาของอย่างหนึ่ง อย่างนี้แล
ภิกษุชื่อว่ามีธรรมเป็นพนักพิง ๔ ด้าน

ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่ามีสังขะเฉพาะอย่าง อันบรรเทาแล้ว สังขะ
เฉพาะอย่างเป็นอันมาก ของสมณพราหมณ์เป็นอันมาก เป็นของอันภิกษุใน
พระธรรมวินัยนี้บรรเทาแล้ว บรรเทาดีแล้ว สละ คาย ปลอย ละ สละคืน
เสียหมดสิ้นแล้ว อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่ามีสังขะเฉพาะอย่างอันบรรเทาแล้ว

ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่ามีความแสวงหาทุกอย่างอันสละแล้วโดยชอบ
ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ละการแสวงหากาม ละการแสวงหาภพ ละการแสวงหา

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค
พรหมจรรย์ อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่ามีความแสวงหาทุกอย่างอันสละแล้วโดยชอบ ฯ

ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่ามีความดำริไม่ขุ่นมัว ความดำริในกาม ความ
ดำริในความพยาบาท ความดำริในความเบียดเบียน เป็นโทษอันภิกษุในพระธรรม
วินัยนี้ละได้แล้ว อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่ามีความดำริไม่ขุ่นมัว ฯ

ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่ามีความกายสังขารอันระงับแล้ว ภิกษุในพระธรรม
วินัยนี้ บรรลุดตถกถา ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละทุกข์ละสุขและดับโสมนัส
โสมนัสก่อนๆ ได้ มือเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิอยู่ อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า
มีความกายสังขารอันระงับแล้ว ฯ

ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่ามจิตหลุดพ้นดีแล้ว จิตของภิกษุในพระธรรม
วินัยนี้ พ้นแล้วจากราคะ โทสะ โมหะ อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่ามจิตหลุดพ้น
ดีแล้ว ฯ

ก็อย่างไร ภิกษุจึงจะชื่อว่ามปัญญาหลุดพ้นดีแล้ว ภิกษุในพระธรรมวินัย
นี้ย่อมรู้ชัดว่า ราคะ . . . โทสะ . . . โมหะอันเราละแล้ว มีรากอันเราถอนขึ้นแล้ว
กระทำให้เป็นดวงตณตาลอันไม่มีที่ตั้ง กระทำไม่ให้มี มีอันไม่เกิดขึ้นต่อไปเป็น
ธรรมดา อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่ามปัญญาอันหลุดพ้นดีแล้ว ฯ

ธรรม ๑๐ อย่างเหล่านี้แห่งตลอดได้ยาก ฯ

[๔๗๓] ธรรม ๑๐ อย่างที่ควรให้บังเกิดขึ้นเป็นโจน ได้แก่สัญญา ๑๐
คือ ความกำหนดหมายว่าไม่งาม ความกำหนดหมายในความตาย ความกำหนด
หมายในอาหารว่าเป็นของปฏิกุล ความกำหนดหมายความไม่น่ายินดีในโลกทั้งปวง
ความกำหนดหมายว่าไม่เที่ยง ความกำหนดหมายในสิ่งไม่เที่ยงว่าเป็นทุกข์ ความ
กำหนดหมายในทุกขว่าไม่ใช่ตัวตน ความกำหนดหมายในการละ ความกำหนด
หมายในวิราคธรรม ความกำหนดหมายในความดับ ธรรม ๑๐ อย่างเหล่านี้ควร
ให้บังเกิดขึ้น ฯ

[๔๗๔] ธรรม ๑๐ อย่างที่ควรรู้ยิ่งเป็นโจน ได้แก่เนมิชฌัตถ ๑๐ คือ
ความเห็นผิดอันบุคคลผู้เห็นชอบย่อมละได้ อนึ่ง แม้อกุศลธรรมอันลามกมิใช่
น้อย ที่บังเกิดเพราะความเห็นผิดเป็นปัจจัยเขาก็ละได้ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อย
ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์เพราะความเห็นชอบเป็นปัจจัย ความดำริผิดอันบุคคลผู้
ดำริชอบย่อมละได้ อนึ่ง แม้อกุศลธรรมอันลามกมิใช่เล็กน้อยที่บังเกิดเพราะความ
ดำริผิดเป็นปัจจัย เขาก็ละได้ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์
เพราะความดำริชอบเป็นปัจจัย การเจรจาผิดอันบุคคลผู้เจรจาชอบย่อมละได้ อนึ่ง
แม้อกุศลธรรมอันลามกมิใช่เล็กน้อยที่บังเกิดเพราะเจรจาผิดเป็นปัจจัย เขาก็ละได้
ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อยย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะเจรจาชอบเป็นปัจจัย การ
งานผิดอันบุคคลผู้ทำการงานชอบย่อมละได้ อนึ่ง แม้อกุศลธรรมอันลามกมิใช่
น้อยที่บังเกิดเพราะการงานผิดเป็นปัจจัย เขาก็ละได้ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อยย่อม
ถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะการงานชอบเป็นปัจจัย การเลี้ยงชีพผิดอันบุคคล
ผู้เลี้ยงชีพชอบย่อมละได้ อนึ่ง แม้อกุศลธรรมอันลามกมิใช่เล็กน้อยที่บังเกิดเพราะ
การเลี้ยงชีพผิดเป็นปัจจัย เขาก็ละได้ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อยย่อมถึงความเจริญ
บริบูรณ์ เพราะการเลี้ยงชีพชอบเป็นปัจจัย ความพยายามผิดอันบุคคลผู้พยายาม
ชอบย่อมละได้ อนึ่ง แม้อกุศลธรรมอันลามกมิใช่เล็กน้อยที่บังเกิดเพราะความพยายาม
ผิดเป็นปัจจัย เขาก็ละได้ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อย ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์
เพราะความพยายามชอบเป็นปัจจัย ความระลึกผิดอันบุคคลผู้ระลึกชอบย่อมละได้
อนึ่ง แม้อกุศลธรรมอันลามกมิใช่เล็กน้อยที่บังเกิดเพราะความระลึกผิดเป็นปัจจัย เขา
ก็ละได้ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อยย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความระลึกชอบ
เป็นปัจจัย ความตั้งใจผิดอันบุคคลผู้ตั้งใจชอบย่อมละได้ อนึ่ง แม้อกุศลธรรม
อันลามกมิใช่เล็กน้อยที่บังเกิดเพราะความตั้งใจผิดเป็นปัจจัย เขาก็ละได้ ส่วน
กุศลธรรมมิใช่น้อยย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เพราะความตั้งใจชอบเป็นปัจจัย
ความรู้ผิดอันบุคคลผู้รู้ชอบย่อมละได้ อนึ่ง แม้อกุศลธรรมอันลามกมิใช่เล็กน้อยที่
บังเกิดเพราะความรู้ผิดเป็นปัจจัย เขาก็ละได้ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อยย่อมถึง
ความเจริญบริบูรณ์ เพราะความรู้ชอบเป็นปัจจัย ความพินผิดอันบุคคลผู้พินชอบ
ย่อมละได้ อนึ่ง อกุศลธรรมอันลามกมิใช่เล็กน้อยที่บังเกิดเพราะความพินผิดเป็น
ปัจจัย เขาก็ละได้ ส่วนกุศลธรรมมิใช่น้อยย่อมเจริญบริบูรณ์ เพราะความพิน
ชอบเป็นปัจจัย ธรรม ๑๐ อย่างเหล่านี้ควรรู้ยิ่ง ฯ

[๔๗๕] ธรรม ๑๐ อย่างที่ควรทำให้แจ้งเป็นโจน ได้แก่เอกเสขธรรม
๑๐ คือ ความเห็นชอบเป็นของพระอเสขะ ความดำริชอบ . . . เจรจาชอบ . . . การงาน
ชอบ . . . เลี้ยงชีพชอบ . . . พยายามชอบ . . . ระลึกชอบ . . . ตั้งใจชอบ . . . ความรู้ชอบ . . . ความ
พินชอบ เป็นของพระอเสขะ ธรรม ๑๐ อย่างเหล่านี้ควรทำให้แจ้ง ฯ

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ สุตตันตปิฎกที่ ๓ ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
ธรรมร้อยหนึ่งตั้งพรรณนามานี้ เป็นของจริง แท้แน่นอน ไม่ผิดพลาด
ไม่เป็นอย่างอื่น อันพระตถาคตตรัสรู้แล้วโดยชอบ ฯ
ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวสูตรนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นดีใจ ชื่นชมภาสิตของ
ท่านพระสารีบุตร ดังนี้แล ฯ

จบ ทสุตตรสูตร ที่ ๑๑
จบ ปาฎิกวรรค

รวมพระสูตรในวรรคนี้ มี ๑๑ สูตร คือ
๑. ปาฎิกสูตร ๒. อุทมพลิกสูตร ๓. จักกวัตติสูตร
๔. อัคคัณญสูตร ๕. สัมปสาทนียสูตร ๖. ปาสาทิกสูตร
๗. ลักขณสูตร ๘. สิงคาลกสูตร ๙. อาฏานาฎียสูตร
๑๐. สังคีติสูตร ๑๑. ทสุตตรสูตร ฯ

ทีฆนิกายซึ่งประดับด้วยสูตร ๓๔ สูตร จบ
ทีฆนิกายนี้มีพระสูตร ๓๔ สูตร จัดเป็น ๓ วรรค ชื่อว่าทีฆนิกาย เป็น
นิกายต้น เป็นไปโดยสมควร ก็เพราะเหตุไร นิกายนี้จึงเรียกว่า ทีฆนิกาย
เพราะเป็นที่รวมเป็นที่อยู่แห่งพระสูตรขนาดยาวๆ จึงเรียกว่า ทีฆนิกาย ดังนี้แล ฯ